

TERMÉSZETTUDOMÁNYI
KÖNYVKIADÓ-VÁLLALAT.

MEGINDULT 1872-BEN.

XL-İK KÖTET.

TERMÉSZETTUDOMÁNYI
KÖNYVKIADÓ-VÁLLALAT.

A M. TUD. AKADÉMIA SEGÍTKEZÉSÉVEL

KIADJA

A K. M. TERMÉSZETTUDOMÁNYI TÁRSULAT.

XL.

RUDOLF TRÓNÖRÖKÖS,

TIZENÖT NAP A DUNÁN.

*

A VI. (1887—1889. ÉVI) CZIKLUS

TIZENKETTEDIK KÖTETE

A KÖNYVKIADÓ-VÁLLALAT ALÁÍRÓI SZÁMÁRA.

TIZENÖT NAP
A DUNÁN.

IRTA

RUDOLF TRÓNÖRÖKÖS FŐHERCZEG.

FORDÍTOTTA

PASZLAUSZKY JÓZSEF

TANÁR, A M. T. AKADÉMIA LEV. TAGJA.

BUDAPEST.

KIADJA A K. M. TERMÉSZETTUDOMÁNYI TÁRSULAT.

1890.

8569

ELŐSZÓ.

Midőn most egy éve a Természettudományi Köz-
löny márcziusi füzetében kifejezést adtunk volt Rudolf
trónörökös elvesztésén való bánatunknak, nagyon is
éreztük, milyen csekélység az a művéből kiszakított
nehány lap, melyet emlékének szentelünk, azokhoz az
elvesztett reményekhez képest, a melyek vele sírba
szállottak. Mind szélesebb és szélesebb körben merült
fel az az óhajtás, vajha «Fünfzehn Tage auf der Donau»
munkáját, a melyből emlékének szentelt ama néhány
lap való volt, egészben bírhatná a magyar irodalom.

Ez indította a k. m. Természettudományi Társulat
elnökségét arra, hogy a nevezett munka magyar nyelvre
fordításának és könyvkiadó vállalatában közzétételének
megengedését legfelsőbb helyen kérje. — 1889 június
havában kaptuk az örvendetes tudósítást, hogy «Ő Fel-
sége, legkegyelmesebb Urunk, a k. m. Természet-
tudományi Társulat kérelmének helyt adni s az illető
munka lefordítását, s a Társulat könyvkiadó vállalatá-

ban leendő közrebocsátását legkegyelmesebben megengedni méltóztatott».

Most átadjuk im e munkát irodalmunknak, a magyar közönségnek.

A ki végig olvassa az egyes napok leírását, újra meg újra elfogja kebelét a bánat s mind sajjóbban és sajjóbban érzi a veszteség nagyságát, mely a fenséges író halálával a természetrajzi tudományokat is sujtotta.

Kelt Budapesten, 1890 január 30.

Paszlavszy József

a k. m. Term. tud. Társulat másod titkára.

TIZENÖT NAP A DUNÁN.

ELSŐ NAP.

1878 április hava elején határoztam el, hogy vadász-kirándulást rendezek az Al-Duna vidékére a monarchia határain belül. A gondolat, hogy ezt az igen kevés utazótól ismert szép vidéket megnézzem s fegyverrel a vállamon madártani tanulmányokat téve átkutassam, nem volt új.

ZELEBOR évekkal ezelőtt járt már ott, gyűjtve az udvari múzeum számára s HODEK, az ismeretes preparátor, minden esztendő tavaszán végig megy a Dunán déli Magyarországra, Szlavóniába, sokszor még tovább is, le egész a Dobrudsába, hogy ezt az ornitológusra és a vadászra nézve olyan gazdag világot kizsákmányolja. Hiszen ezek a vadonok, melyek a természet barátjának annyi bájos tájképpel kedveskednek és a bűvárnak gazdag anyagot, megfigyeléseire háborítatlan helyeket nyújtanak, olyan közel fekszenek egy világvároshoz, Bécshez, s olyan közel vannak Pesthez.

Valahányszor HODEK ez útjából az utóbbi években visszatért és utazása bámulatos eredményéről s fáradságairól beszélt, beszédje mindig úgy hangzott a fülemben, mint a szirénák éneke, és azok a sötét erdők százados tölgyeikkel, gazdag állatvilágukkal, melyeket az ember

mindent egyengető kultúrája erre az utolsó menedék-helyre szorított, ellenállhatatlanul vonzottak maguk felé.

Már ezelőtt két évvel feltettem volt magamban, hogy elmegyek oda, hanem az idő és alkalom mindig hiányzott. Mert, bár olyan közel fekszik is ez a vidék Európa szívéhez, hosszabb időre terjedő meglátogatása sok nehézséggel jár. Keresztül futhatja ugyan az ember a dunai gyors hajókon s egyes pontjait elérheti vasúton, az igazi vadászterületekre való eljutás azonban mindkét esetben igen nehéz. Ha az ember e vidéken az utazásból valóban élvezetet akar meríteni és a tudományos céloknak is eleget akar tenni, ide valóságos expedíciót kell szerveznie. Épen ebben van az oka, hogy ezeket a tájakat oly kevés vadász és bűvár kutatta. A tudományos társulatok, klubok, gyülekezetek és tudom is én mi néven nevezett egyesületek, ha pénzre tesznek szert, nagy expedíciókat rendeznek más világ-részekbe, a legközelebb eső vidékek pedig, saját hazánk vidékei, bizonyos tekintetben valóban titokzatos lepelbe maradnak burkolva.

Végre kínálkozott a régen várt alkalom. Márczius végén Bécsbe jött BREHM. Hogy kicsoda ez a BREHM, utazásunknak e fő személye, reménylem, e helyen nem kell bővebben fejtegetnem. BREHM Bécsbe jött, hogy egy pár előadást tartson s egyúttal azt a kérdést, vajjon a kőszáli és arany sas külön fajok-e, vagy egy fajjá egyesítendőök, megoldja. E kérdéshez annyi anyagot szereztem neki, a mennyi tőlem csak tellett s ez úton abban a szerencsében részesültem, hogy majd minden dél-előtt együtt voltam vele.

Sokat beszélgettünk a sasokról általában, megfigyelésök, vadászatuk nehéz voltáról és számuk csökkenéséről.

HODEK, a ki kőszáli sasok szerzésével ugyan csak segítségünkre volt, épen ebben az időben kapta az első tudósításokat az Al-Duna vidékéről, melyek igen kedvezően hangzottak.

Megint felmerült hát az a csábító kérdés, vajjon meg fogom-e látogatni azt a vidéket, ott lenni, a hol a sasok meg a nagy keselyűk fészkelnek s a hol annyi szép vadászkaland várakozik az emberre, vagy nem. A felelet nem volt nehéz; csak BREHM-re kellett tekintenem, arra a széles vállú és barnult arcú férfiúra, a ki sem az íróasztalnál való emésztő szellemi munkától, sem a világnak legkülönbözőbb tájain végzett természettudományi megfigyelések és kutatások fáradalmaitól vissza nem riadt soha.

Az a kedvező alkalom, hogy ilyen kirándulást olyan férfiú társaságában tehetek, mint BREHM, elegendő volt, hogy elhatározásom teljesen szilárdvá váljék. Azonkívül még egy ornithológus volt ekkor Bécsben, E. v. HOMEYER, a berlini madártani társulatnak a szakemberek előtt általánosan ismeretes elnöke. Mint a sasok kitűnő ismerőjét, BREHM hívta őt Bécsbe, hogy az anyag feldolgozásában segítsen neki. Őt is vonzotta az a pompás vadászterület és elhatározta, hogy hozzánk csatlakozik.

Egy kirándulásunk, melyet néhány nappal húsvét előtt Bécs közelében a Dunán a parti berkekbe tettünk, hogy az itteni madárvilágról képet alkossunk

magunknak, még jobban megerősítette szándékunkat, hogy menjünk a Dunán tovább, le, dél felé.

A tavasz már egész pompájában virult, a vándormadarak mind ott voltak régi fészkeiken s kezdődött az az időszak, a mely az ornithológusra nézve legszebb és legvonzóbb.

Az expedícióra tartozó intézkedéseket tehát meg kellett tenni. Mindenekelőtt HODEK elutazott Bécsből, hogy Apatin vidékén némi előkészületeket tegyen. Én a birtokosokat kértem meg, a kiknek jószágaira menni akartunk, hogy engedjék meg ott a vadászatot. Nagybátyám, ALBRECHT főherczeg, a kinek jószágán az első napokat tölteni akartuk, igen szíves meghívásban részesített; ugyanilyen szívesek voltak a CHOTEK grófok, OTTÓ és RUDOLF testvérek is.

Most tehát egy hajót rendeltünk meg a szükségességekkel felszerelve, utasítván, hogy Pesten várjon bennünket. Az elutazás napjául húsvét hétfőjét, április 22-ikét állapítottuk meg.

Néhány nappal előbb telegrafáltam LEOPOLD sógoromnak Münchenbe, kérvén, hogy csatlakozzék az expedícióhoz; 22-ikén csakugyan Bécsbe érkezett.

Igen-igen örültem, hogy ez utazásunkon velünk lesz, mert ez az expedíció, mint kitűnő lövőnek és testestől-lelkestől igazi vadásznak, a melyet ma már ritkán talál az ember, egészen ínyére való, egészen neki való volt. BOMBELLES gróf, ugyancsak jeles vadász, szintén velünk tartott.

Este 8 órakor indultunk el. Néhány szíves vadászbúcsúszó hangzott felénk többé vagy kevésbé vadász-

torkokból, a lokomotiv füttyölt és mi vágtatva robogtunk a szép magyar föld felé.

Mind az öten egy kupében ültünk és a jövő napok vadászati örömeiről beszélgettünk; sógrom és BREHM sört ittak hozzá, hogy egészséges álomba merülve, erőt gyűjtsenek a legközelebbi napok fáradalmaihoz.

Nemsokára mindannyian az igazak álmát aludtuk s csak Pest legközelebbi környéke jelent meg álmos szemeink előtt.

MÁSODIK NAP.

Vonatunk a pesti pályaházba reggel, körülbelül 5—6 óra közt érkezett meg. Hamarosan hagytuk el a vasuti kocsit és a városon át a kikötőbe hajtottunk. Szép, meleg áprilisi reggel volt; a Nap friss tavaszi fényével aranyozta meg a tisztas Gellért-hegyet és Buda ősi várát függő kertjeivel, szürke bástyafalaival. A szőke Duna, miként a magyar népdalaiban igen találóan nevezi, némán és méltóságosan hömpölygött tova a gyönyörű lánczíd alatt, és Pest, ez a virágzásnak induló, élénk kereskedelmi város, érdekes ellentétben állott a budai part történetileg nevezetes, megszürcült tisztas falaival, épületeivel és szikláival.

A pesti kőpart a maga élénk életével, a sok mindenféle hajóval, melyek majd jönnek-mennek, majd nyugodtan állanak a part mellett, az egésznek bizonyos friss, vidám jellemvonást kölcsönöz s az ember mindig örül, valahányszor ezt a szép várost újra látja.

Gőzhajónk mindjárt a lánczídon alul pihent vas-macskáján. Örömmel nézegettük meg minden részében; szép nagy hajó volt.

A Duna-gőzhajózási Társaság nagy előzékenységgel bocsátotta rendelkezésünkre ezt a hajót, mely az

én nevemet viseli és állítólag valamennyi hajója között a leggyorsabb. Belső berendezése is kitűnő és — miként később igen nagy örömeinkre tapasztaltuk — a vendéglősc is igen ügyes ember volt. Belső helyiségeinek beosztásában sem volt kívánni való. Egy nagy ebédlő, mellette egy kis dohányzó-szobával, melyet később madárbőreink eltevésére használtunk, valamint az egész fedélzet volt a mi kaszinónk: az ebédlőben egy asztalt íróasztalnak rendeztünk be. A kerék-dobok mellett több kis hajó-szobát BOMBELLES, a két természettudós és BOHUSLAVEK, az én titkári hivatalnokom foglalt el. Egy nagyobb teremben, mely az ebédlő alatt valószínűleg az utasok nappali tartózkodására való volt, sógrom meg én helyezkedtünk el; egy kárpit és egy vendégfal mindegyikünknek egy-egy külön szobát alakított belőle. Elől, a fedélzeten, vitorlavászontető alatt, több asztalon, HODEK laboratóriumának csináltunk helyet; alatta volt az ő és fia számára a szoba, melyben kényesebb munkájokat is végeztek. A többi szabad tért a szolgálzat foglalta el.

Az idősebb HODEK a kikötőben várt reánk s Apatinból a legkedvezőbb hírekkel jött elénk. Az ifjabb HODEK még Bécsben csatlakozott hozzánk.

Mikor a hajón otthoniasan elhelyezkedtünk, a málna a vasútról szerencsésen a hajóra került s néhány telegramról gondoskodtunk, megindultunk. Mindnyájan a fedélzeten állottunk; nagy momentum volt, az expedíció megkezdődött. A lánczíd fölött, a budai part mentén, lassú szárnycsapással egy fekete kánya vonult a Gellért-hegy felé: az ornithológusoknak jó ómen. Ez

volt az első madár, melyet az ornithológiai napló «látam» rovatába bejegyezhattünk.

A gőzös elkezdett a többi hajók és kisebb bárkák közül kibontakozni; teljes erejével csak akkor haladt lefelé, mikor kijutott a folyó közepére.

Mielőtt a nap további mozzanatait említeném, a hajó lakóival kell megismertetnem a türelmes olvasót. A már említett személyeken kívül ott volt még az én inasom, szolgálóm és három vadászlegényem, LEOPOLD vadászlegénye, BOMBELLES inasa és vadászlegénye; azon kívül a hajóskapitány, a kereskedelmi tengerészeti kiváló ügyes tisztje, a kinek sok köszönettel tartozunk, segéd tisztjével és hajósaival s a vendéglős a maga embereivel. S végre, hogy az utazó társaságot teljesen bemutassam, még három személyiségről kell megemlékezniem, a kik számos vadászatomon már régóta mindig jó szolgálatokat tettek nekem.

Első közöttük Blak, az én fényes szőrű, fekete vizslám. A vizsla nevet ugyan nem érdemli meg, mint-hogy a nyulat vagy a foglyot nagy ritkán állja meg; ellenben igen jó apporteur, űzi és elfogja a megsebzett vadat a szarvastól kezdve egész a tengeri-nyúlig; esküdt ellensége a ragadozóknak, rendkívül ragaszkodó, okos és az emberrel való folytonos érintkezés következtében kutya-eszének határain belül rendkívül képzett és meg-nemesült. BREHM az én öreg Blakemet, az egész madár-világ iránt tanúsított nagy figyelme és minden ornithológiai tanulmányunkon való élénk részvétele miatt, soha se nevezte másként, mint ornithológus kutyának; ez volt az ő titulusa egész utazásunk alatt is.

Második a szövetségben Castor, az én vörös vízi vizslám; elég jó kutya, de sokat nem mondhatok róla; az álmat és a jó ételt többre becsüli, mint a vadászat nemes szenvedélyében való túlságos megerőltetést.

A harmadik egy igen nevezetes házi állat, az én teljesen szelíd uhu-baglyom; valóságos hős a maga nemében; már nem egy kőszáli sast lőttem fölötte, melynek merész támadásaival büszkén és teljes bátorsággal nézett szembe. Az uhu valóságos díszje volt a hajónak; sok lenyúzott madár tetemét fogyasztotta el; a nyugalom, a változatosság és levegőváltoztatás igen jó hatással volt rá, hanem ebben is maradt az egész, mert soha sem jutottunk abba a helyzetbe, hogy vadászatra használtuk volna.

Hogy most megint az emberekre kerítsem a sort, megemlítem, hogy a különböző országokból való emberek milyen nevezetes keveréke volt a mi hajónkon. Bajorország, Pomeránia, Anhalt-Dessau, Felső-Ausztria, Alsó-Ausztria, Csehország, Galiczia, a dalmát szigetek, Magyarország különböző részei s talán még több más ország is talált képviselőre ezen a kis téren; a vendéglős embereit és a hajósokat el is felejtettem születéshelyök felől megkérdezni, különben talán még kikerült volna néhány ország.

Hanem térjünk tulajdonképeni feladatunkra. A gőzös nagy kanyarulattal ügyesen fordult meg és Buda jobb oldalt elsiklott szemünk előtt; a várost követte a Gellért-hegy festői sziklafalaival és kitárult előttünk az alföld.

Bal oldalt a gyönyörű pesti kőpart már régen elma-

radt, a házak mind alacsonyabbakká váltak, kezdődött a zöldséges kertek régiója, melyet a szalmakunyhók követtek s a város végre a homokba ment át. Ez jellemző sajátsága minden magyar falunak és városnak; nem koszorúzzák őket díszkertek, nyári lakások, sétahelyek, hanem átmennek a homokba.

Túl a Gellért-hegyen mindjobban kiszélesedik a Duna, kezdődnek a szakadékos partok, itt-ott nedves rétekekkel váltakozva; a bal parton nagy falvak jelennek meg a szemhatáron.

Délkelet felé nagy síkság terül; a vácsi hegyek mind jobban és jobban eltűnnek a kékes reggeli ködben; a csomádi erdő és a mogyoródi halmok körvonalai mind elmosódottabbakká válnak s nemsokára egészen eltűnnek szemeink elől; én búcsút intek feléjük, hiszen mind régi jó ismerőseim, — mögöttük, nem messze fekszik a gyönyörű Gödöllő. A jobb parton a háttérben erdős hegyek látszanak, majd jobban, majd kevésbé közeledve a Duna felé.

Most feltűnik jobbkön Budafok kis helység, mely a Dunára meredeken ereszkedő hegyen fekszik; azután kezdődik a nagy Csepel-sziget, több jelentékeny községgel. A tájék meglehetősen egyhangú, de a körvonalakon uralkodó sajátzerű nyugodtság valami nagyszerű jellemvonást kölcsönöz a képnek. A víz tükrét, mely a Nap sugaraitól már jól fölmelegedettnek látszik, gyöngé, frissítő nyugoti szél fodrozza. A világoskék égboltozat nagy kupolája felhőtlenül terül ki fölötünk s a nagy magyar síkság beláthatatlan határ nélkül tűnik el a messze távolban.

Idáig a part kopasz, fátlan és szakadozott volt. Az olyan helyeken, a hol a part egy pár méterre fölemelkedik, temérdek parti fecskét láttunk, melyek sűrűen egymás mellett ásott lyukakban fészkeltek.

Különben a Dunán kevés élet volt.

Néhány vetési és hamvas varjú húzódott át az egyik partról a másikra; az ár-borította réten tőkés és csörgő kacsák úszkáltak, avagy egyenként vagy többenként vonultak el hajónk fölött. Egy földnyelven, mely a folyó fő ága és egy elöntött rész között szabadon állott, emlékezem, mintegy húsz tőkés kacsát láttam együtt, s valamennyi kácsér volt; valószínű, hogy a tojók költöttek és ez a praktikus madár jobbnak találja, hogy oldalbordáját ilyen házi foglalatosság közben elhagyja s egy húron pendülő társaival bekalandozza a vidéket.

Bíbiczeket is láttunk, a mint lengedezve röpködtek és mindenfelé alakoskodtak a nedves rétek fölött.

Minél délibbre jutottunk, annál inkább kezdődött az eleintén gyér, később azonban berekszerűen sűrű fanövés; a helységek a folyó közelében mind ritkábbak lettek és fogyásukkal mind sivárabb és műveletlenebb volt a folyó legközelebbi környéke. Először csak egyes kis szigeteket láttunk sűrű berkekkel, később azonban gyakoribbak lettek és a Duna mindkét partján is, bár keskeny, de buja-zöld berek-szalag húzódott végig.

Az első fél órában a tájképeket nem igen tanulmányoztuk; alig volt Pest a hátunk mögött, éhes gyomrunkkal kellett leszámolnunk, mely tegnap óta, Bécs-től, semmi feldolgozni valót sem kapott.

Egy kis erősítő reggeli igen jól esett. A reggeli után megfigyeltük a parton mutatkozó madarakat és elfüstöltük az első reggeli szivart. Kezdetben igen kevés madár volt; csak mikor a berkek közé kerültünk, láttunk gémekeket és kárókatonákat, melyek fészkekről a reggeli halászatra indultak; a parti fákon szarkák röpködtek ide s tova s a hajó fölött csókák és varjak vonultak át károgva; a bal parton egy száraz fán egy mélézó kék-csóka ült, ékes ruháját a napsugarak játékának engedve át.

A hajó orráról hirtelen három szép színezetű kacsát vettem észre. Kár, hogy a hajót nem várták be annyira, hogy söréttöltésünk elérhette volna őket, hanem félenken felrepültek s gondosan kikerültek bennünket, mint a vadkacsák mind. Két lövésünket méltó nyugalommal ignorálták. Most azon volt a sor, hogy jegyzőkönyvünkbe bejegyezzük őket; de senki sem tudta biztosan, miféle fajú vadkacsák voltak; nevezzük őket czigánykacsáknak; s én határozottan hiszem is, hogy azok voltak.

Tegnapelőtt jutott eszembe Bécsben, hogy ZICHY JÁNOS gróf pár év előtt igen barátságosan meghívott volt az ő híres adonyi gémes szigetére. Most itt volt az alkalom, hogy e szigetet meglátogassuk és ZICHY gróf szívességének hasznát vegyük. Tegnap délután engedelmet is kértünk, hogy eme szándékunkat megvalósíthassuk. A szigetet nevére már régen ismertem; sokszor hallottam, hogy ott sok gém fészkel és meg voltam győződve, hogy a legkülönbözőbb fajú gémekek egész aranybányájára akadunk; ez utóbbi várakozásunkban azonban egy kissé csalatkoztunk.

Mintegy harmadfél vagy három órai út után magas fehér nyárfákkal sűrűn borított nagy sziget látszott. Az adonyi szigetet senkisé ismerte közülünk s úgy látszott, mintha a kapitány sem volna vele egészen tisztában. Mivel azonban felfelé és lefelé vonuló gémekeket meg kormoránokat már jó ideje láttunk, tudtuk, hogy a kolóniának nem messze kell lennie. A mint a nagy szigethez közeledtünk, a fák tetején gémekeket pillantottunk meg s láttunk egyeseket, melyek messziről jöve, a sűrű lomb közé tűntek el; mindenfelé varjak keringtek és különböző madártorokból való hangos rikácsolás hangzott felénk: tudtuk, hogy nagy fészkelő hely környékén vagyunk; vajjon azonban épen az adonyi szigete ez, az iránt nem voltunk tisztában. Mindamellet a kikötés volt a legokosabb, hiszen a lövésekre majd csak elősiető vadászok bizonyára a legszívesebben fel fognak bennünket világosítani geográfiai helyzetünkről. Parancsunk „ennek okáért — minthogy a Duna-gőzhajózási társaság békés hajóján katona-régula uralkodott — úgy hangzott, hogy a vasmacskát ki kell vetni. A csónakokat vízre bocsátották s néhány percz mulva már kúszunk fel az omlós partra.

Az első fészekből, mely mindjárt a parton egy fa félmagasságában volt, egy fekete kánya villás farka kandikált ki. E fészket már a hajóról láttuk, de mire hozzá értünk, lakója elillant. A kánya a mi kifogástalan tengeri manőverünket látható érdeklődéssel nézte, mihelyt azonban a partra léptünk, szökésben keresett menedéket a nagyon is tolakodó idegenek elől.

Most különböző irányban oszlottunk szét, fegyve-

reinket készen tartottuk és mindenkinek feladatává tettük, hogy annyit és olyan érdekes állatokat lőjjön, a mennyit csak lehet.

Néhány lépésnyire a parttól egy nagy tölgyfa állott, melynek legfelső ágain egy gémfészek volt. Hozzá lopódtam és a mint a fa derekát gyengén megütögettem, gyors szárnycsapással egy nagy gém repült ki ijedten a fészekből; egy lövés földre terítette. Erre az első vészjelre megelevenedett az egész erdő: szürke gémekek rebbentek fel a fákról és rekedt kiabálással keringtek felettök; közéjük vegyült néhány vakvarjú is, előbb bagolyszerű repüléssel törtetve át az ágakon, azután mind magasabbra és magasabbra emelkedve, nyugodt, majdnem mozdulatlan szárnyakkal fehér foltokként keringtek a sötétkék égen. Vetési és hamvas varjak, fekete kányák és különféle apró szárnyasok megrettenve röpködtek össze-vissza.

A sziget elég nagy és dús növényzetével tájképileg szépnek mondható. Felső részén természetes fehér nyárfák alkotta erdő van, keverve egyes tölgyekkel; a parton vén fűzek görcsös alakjait is láttam. A fák alját részben sűrű bokrok, részben magas fű és csalány borítja. Ez erdőnek körülbelül a közepén egy félig kiszáradt holt-ér húzódik keresztül, egyes mélyebb helyein tócsákkal, sűrű náddal és mindenféle vízi növényekkel.

Elég sok fészket találtunk; de kettő kivételével, melyekben vakvarjúk laktak, valamennyi a szürke gémekek tanyája volt. A leírásokból egészen téves fogalmam volt e fészkelő helyekről. Hittem, hogy még többet s más fajú gémfészkeket is találunk.

A Bécsen alul fekvő parti berkek gém-gyarmatait is népesítik ilyen sűrűn a szürke gémekek, de nincsenek bennök vakvarjúk, vagyis éjjeli gémekek: ebben Adony fölötte áll a mi berkeinknek. A mi a vidék jellemét illeti, megegyeznek egymással: a gyönyörű buja zöld, a sűrű cserjés, a fejedelmi fehér nyárfák majdnem ugyanazok. Adony egész megjelenésében sokkal közelebb áll az alsó-ausztriai berkekhez, mint a drávafokiakhoz és a Tisza torkolatánál még lejjebb fekvőkhöz.

Első lövéseinkre egy vadász sietett felénk, ki megerősítette, hogy csakugyan ZICHY gróf jószágán, az adonyi szigeten vagyunk. Utána nemsokára jött maga ZICHY gróf még két vadással. A grófnak kevéssel azelőtt jutott tudomására megérkezésünk és sietett, hogy bennünket valóban a legszívesebben fogadjon és a szigeten személyesen kalauzoljon.

Jártunk, keltünk a tulajdonképeni gém-telepen keresztül-kasul; a lövések vígan durrogtak az erdőben s a feliasztott lakosok új aggódó kiáltással feleltek rájuk rendesen.

Kezdetben csak jól ment a dolog, mert a madarak még nem igen tudták, hogy mi történik itt; hanem mikor egyesek elestek, a többiek mind félénkebbek és félénkebbek lettek s a magasból csak nagy óvakodva tértek vissza a fákra.

Mikor egy pár szürke gémet elejtettem, figyelmeimet egészen az éji gémekekre vagy vakvarjúkra fordítottam. Ezt a madarat azelőtt még soha sem találtam és, felfogásom szerint, szálas berekben soha sem is

kerestem volna. Én azt hittem, hogy e madár fészkelő helyei azok az alacsony fűzfák, melyek a tócsákból sűrű nád és sás közül emelkednek ki, azért rendkívül csudálkoztam, mikor ezt a madarat a legmagasabb nyárfákon láttam fészke építése közben. Mind a két házaspár, valahányszor közeledni akartam feléjük, mindig ugyanazon a fán volt s ha felriadtak, kis körökben mindig egyazon hely fölött keringtek. Mikor ezeket a helyeket, melyek jó messze voltak a parttól, megtaláltam, már az egész kolónia olyan mozgalomban volt, hogy lehetetlen volt meghatározni, a sok közül melyek épen a vakvarjúk fészkei.

Körülbelül egy óra mulva, melyet egymástól különválva, más-más irányban való szorgalmas kutatással töltöttünk, véletlenül találkoztunk egy ösvényen, mely végig vezet a sziget hosszában. Legelőször LEOPOLD-dal találkoztam, a ki hiába igyekezett, hogy egy fára fölakadt holt gémet lövésekkel lekerítsen; nemsokára előkerült BOMBELLES és HOMEYER is; BREHM azonban hiányzott; ő mindjárt a vadászat kezdetén lőtt egy gémet, azután félrevonult, hogy, miként mondani szokta volt, az »apróságot« figyelgesse; ment a maga útján ellenkező irányban s minthogy a gémei, melyeket nagyon jól ismert, nem érdekelték különösen, jobbnak láttuk, ha nem is várakozunk rá sokáig. Neki indultunk hát újra az erdőnek. Mikor azok alá a fák alá értünk, a hol vadászatunk kezdetén hiába igyekeztem egy vakvarjút meglopni, jó magasan felettünk repült el egy; BOMBELLES jól irányzott lövése leterítette. Tojó volt, tehát elég gyenge és nem valami fényesen színezett

példány. Most feltettem magamban, hogy én is lövök egyet; e célból el kezdtem keresni a másik párt s ama félig kiszáradt holt-ér mellett nemsokára meg is találtam. Nehány fa körül keringtek, le-leszállva csúcsaikra. Minthogy ezek sokkal félenkebbek mint a szürke gémek, az egyszerű lesbeállítás nem használt; azért, a mint az illető fák alá értem, HODEK-et és vadászomat, a kik velem voltak, bizonyos távolságra vissza küldtem. Csak most ereszkedett alá az egyik lassan, összevont szárnyakkal, és mellettem egy fára akart leszállani. Első lövésem csupán megsebezte s csak a másodikra hullott alá egy terebélyes fehér nyárfa koronájára, s dereka hosszában bukfenczezett lefelé. Szerencsére igen szép példány, öreg gúnár volt; melle és hasa tiszta fehér, háta gyönyörű szürke, mint az ezüst; fekete fejét pompás hosszú tollak díszítették; csőre és lába, mikor elejtettem, különös vörös színű volt, a mi, HODEK szerint, igen nagy kornak a jele; néhány órával később e szín már tetemesen halványabb volt és most, sajnálatomra, már csak nyomai láthatók. Örültem, hogy expedíczióink gyűjteménye számára mindjárt az első vadászaton ilyen értékes állatot szereztem. Ez egyik dísze is maradt a haza hozott zsákmánynak.

Mindjárt az után, hogy erre a rég óhajtott madárra szert tettem, még egy szürke gémet lőttem le egy közeli fészekről s átgázolva az éren, a többi urakhoz siettem. Elhatároztuk, hogy a gémek kolóniáját elhagyjuk és ZICHY gróf tanácsára a kárókatónáknak egy nem messze fekvő fészkelő helyét tiszteljük meg gyilkos látogatásunkkal.

HODEK és fia, egy vadásztól vezetve, az elejtett gémekekkel a hajóhoz ment, hogy a madarak ne legyenek sokáig a Nap forró sugarainak kitéve.

Mi a már említett ösvényen indultunk el és csakhamar egy buján zöldellő sűrűségbe értünk; a gémtanya szálas erdeje lassanként eltűnt, a fák mind alacsonyabbak s az alja-növényzet mind sűrűbb lett. Útunk kezdetben egy faiskola mellett, egy kis réten vezetett át a Duna egy nagyobb ága partjára, mely a szigetet egyik oldalon határolja. A meredek, szakadékos partok fölött parti fecskék röpködtek s a víz tükréről lármás repüléssel tőkés kacsák emelkedtek fel. A bokrok mind jobban gyérültek s végre egy legelőre értünk, melyen csak néhány fiatal fa, leginkább gesztenyefa volt. E legelő mellett szántóföldek voltak s a szántóföldek túlsó oldalán megint alacsony erdő látszott; ennek a szélén néhány feltűnő magas szilfa állott csoportban, melyeken fészkek. s a fészkek felett, mint fekete pontok a kárókatonák látszottak.

Mikor a Duna-ág mentén a szántóföldeken haladtunk át, gyönyörű kép tárult elénk. Az egyik oldalon feltűntek a gémtanya buján zöldellő magas fái, körülkoszorúzva áthatatlannak látszó sűrű bokrokkal; felettök kóvályogtak, keringtek a felzaklatott gémekek; egyesek, a mint fehér mellökre rásütött a Nap, világító csillagoknak látszottak a magasban, mások, hosszú nyakukat kémkedőleg nyújtogatva, lassú szárnylegyintésekkel alacsonyan röpködtek a fák teteje körül. A mint egyes szélrohamok, valami viharos eső előpostái, megmegfordították a leveleket, ezüst színben világoltak a

fák. A rétek a tavasz első zöldjében pompáztak; a nád susogva hajlongott a szélben és a víz tükrén ezer meg ezer apró hullám reszketett. A másik parton, részben megvilágítva a napsugaraktól, részben be-beárnyékolódva a felette gyorsan keresztül vonuló felhőktől, síkság terült szemünk előtt. Átellenünkben bokros erdő és a kopasz, lombtalan szilfák, a Duna egy kis ága friss hajtású náddal, balról a sziget partja és az öreg Duna, s a messze távolban szürkés-zöld berkek voltak. Keleten világos volt; a sötétkék ég, csak itt-ott szakítva meg fehér felhőktől, a déli Nap legmelegebb világításában tündöklött. Délnyugoton fekete borulat emelkedett tornyosulva s látszott, hogy a szél el-elszakít belőle kisebb-nagyobb felhőket s felénk gomolygatja, mint óriás labdákat.

Mikor gyors lépésben a kormorán-kolóniához értünk, már elkezdett nagy cseppekben esni; sietnünk kellett, mert mai útunk célpontja, Apatin, még igen messze volt és az órák Adony érdekes szigetén gyorsan repültek. Mindamellett ezt a telepet egészen érintetlenül hagyni mégis sajnáltuk, mert nem tudhattuk, vajon utazásunk folyamán akadunk-e még kormorán-telepre. A fák, melyeken a kárókatonák fészkeltek, igen magasak voltak. Már sokat foglalkoztam ezekkel a madarakkal, sokszor láttam és lőttem fészkelésök helyén, de ilyen magasan épült fészkeket soha sem találtam az előtt.

Négy vagy öt fán körülbelül hét-nyolcz fészket találtunk; itt-ott varjak is fészkeltek közöttök. E madarak mind igen bizalmasak voltak s csak a mi, majdnem

egy időben történő lövéseink riasztották fel őket nyugalmukból. A fák bámulatos nagy magassága nagyon is érezhető volt; sógrom lövésétől találva, csak egyetlen kormorán ereszkedett lassan le a szántóföldek felé s az említett ér nádasában mult ki. Az urak most apró sörétű töltéseiket öregebb szemüvel cserélték ki, magam pedig a golyós fegyvert vettem elő, mely ilyen esetekben mindig a legjobb segítség.

Elrejtőztünk a magas fák mögé, a mint épen tudunk és vártuk a kormoránok visszatérését. Nagy farkába verődve repkedtek a megriadt madarak az erdő fölött; időről-időre mások is csatlakoztak hozzájuk, melyek halászatról tértek vissza s haza igyekeztek. Keringésök köreit mind kisebbre és kisebbre vették s mind jobban és jobban hallottuk az esetlen madarak gyors szárnycsapásait. Egyszerre hatalmas zúgás támadt; az a kurrogó kiáltás, a mellyel a kormorán fészkére vissza szokott térni, fejünk fölött hangzott és szárnyaiknak az az aggodó kapkodása, mellyel a gyámoltalan madarak fészkek peremére való kapaszkodásukban az egyensúlyt igyekeznek megtartani, világosan hallható volt. Nehány másodperc múlva ropogtak puskáink, s a ropogást még abban a pillanatban a földre eső kormoránok zuhanása követte.

A szegény madarak hihetetlenül vigyázatlanok voltak; ezt a manővert ugyanis még néhányszor ismételhetjük, míg végre a dolgot mégis nagyon bolondnak találták és mind távolibb vonalakban húzódoztak köröttünk.

Utolsó tüzelésünk egyike után egy erősen megsbzett kormorán ingatag repüléssel mind mélyeb-

ben ereszkedve a föld felé, a sötét erdőnek tartott; azonnal fölkeresésére indultam, de fáradozásomat az óriás fű, csalány, meg néhány tócsa meghiusította. Mindamellet jó darabon hatoltam be utána az erdőbe. De mind mélyebbre csalogatott az erdő homályába egy kakuk is, mely szerelmének legnagyobb hevében röp-ködött egyik fáról a másikra. A vidám legény olyan komikus volt, hogy nem mulaszthattam el, hogy egy ideig megfigyelésem tárgyává ne tegyem; fújta egyhangú nótáját mindenféle hangnemben s a legkülönösebb állásokba helyezkedett. Könnyen lelőhettem volna, hanem valami sólyomféle vont a magára a figyelmemet. Előbb hosszúszárnyú sólyomnak tartottam, de mikor sok keresés után egy száraz ágon egész alakját láthattam, megismertem, hogy a feketekörmű vércse; lelőttem ugyan, de a nagy fűben ezt sem találtam meg. Egyszerre egy ritkásan találtam magam; az alacsony erdő véget ért s egy csoport magas fa, többnyire szilfa, állott előttem. Az alsó ágak és a bokrok levelei között világozást láttam átcillámlani s úgy tetszett, mintha a sziget déli végén lettem volna.

A magasabb fákon láttam néhány gémfészket, tulajdonosaik azonban, hangosan kiabálva, szanaszét repkedtek; egy merész lármás-sas ijesztette meg ennyire az aggodalmas szülőket, mely a fészkek magasságában méltóságos szárnylegyintésekkel vonult át az erdőn. A lármás-sasra ezelőtt még soha sem bukkantam és nagyon örültem, hogy itt már elterjedése körében vagyok, mert azt hittem, hogy csak jóval délibb vidéken fogom őt találni.

A ki a kőszáli sast jól ismeri és őt, mint a nemes sasok csoportjának típusát szeme előtt tartja, e csoportnak egyetlen tagját, tehát a lármás-sast sem tévesztheti össze soha más orvmadárral.

Mikor ez a sas úszó repüléssel, szárnylegyintés nélkül, látszólag lassan s mégis nyílsebességgel vonult el előttem, valóban olyan lélekemelő érzés szállott meg, mint mikor az ember hosszú idő múltán régi jó ismerősét látja. A múlt tél december hava óta, mikor az utolsó kőszáli sast ejtettem volt el, nem láttam sast a szabad természetben; csak London, Dublin és Berlin állatkertjébe zarándokoltam volt ki a városi levegő fojtó ködéből, hogy e nemes állatokat lássam és legszebb vadászemlékeimnek gondolatban való újra átélésével enyhületet találjak az emberek üzelmei között.

A szíves olvasó ne vegye ezt a kis poétai kitérést rossz néven; ha én a sasvadászatot érintem, ilyen veszélyeknek mindig ki van téve. Milyen szívesen hagytam volna most is figyelmen kívül egész úti tervünket, hogy ott várhattam volna nyugodtan a gémfészkek alatt, vajjon nem fog-e visszatérni a sas, hogy a fészkek belsejét jobban szemügyre vegye! Hanem egy pillantás az órára kényszerített, hogy siessek a többiekhez vissza.

Az elejtett kormoránokat összeszedtük s gyorsan indultunk visszafelé.

A felhők eloszlottak s az esőtől felfrissült liget még pompásabban zöldelt és jobban illatozott mint az előtt. A madarak énekeltek s az előttünk felrebbenőkből nem egy név került be a madártani jegyzőkönyvbe. A fáczánok hangos szavát is hallottuk messziről s HOMÉYER

kívánságára egy szegény nyaktekerces esett a tudomány-
nak áldozatul. A gémtanyához érve, BREHM-et egy
fához támaszkodva találtuk: megfigyeléseit ő is bere-
kesztette, jegyzőkönyvének némely üres helyét betöl-
tötte s néhány mérésre és kitömésre való példányt is
hozott magával. A gémtanyán felvont fegyverrel men-
tünk keresztül. Hirtelen repült fel előttem egy vakvarjú
s szerencsés lövésem leterítette. Közeledvén a part-
hoz, a hol csónakaink állottak, sógrommal a kánya-
fészket akartuk megnézni, de a barátságtalan háziúr
ismét nagyon korán vett tőlünk búcsút s ott keringett
aggodalmasan a Duna fölött. Legalább a fészket akar-
tam közelebbről megszemlélni s fölmentem a meredek
partra. Egyszerre pocogást hallok s hirtelen megfor-
dulva, látom, hogy alattam a vízről egy kormorán
emelkedik föl. Utána eresztettem két lövésemet, de a
sörét az ő tömött zöld toll-pánczéljának kissé gyöngé-
 volt s nem hatott rögtön halálosan; mikor azonban a
Duna közepe tájára ért, egyet fordult és leesett mint
valami nagy darab kő a szertesétfreccsenő vízbe, mely-
nek könnyű hullámai azonnal ringatva vitték lefelé.
Sógromhoz, s vele együtt a csónakokhoz siettem; a
többiek lassabban jöttek utánunk az ösvényen.

Míg rájuk kellett várakoznunk, avval mulattunk,
hogy a vetési és hamvas varjakat fészkeikből kiriasz-
szuk és egyet-egyet elejtsünk belőlök.

Mikor az urak megérkeztek, a zsákmányt a csó-
nakokba helyeztük és elbúcsúztunk a sziget rendkívül
szíves gazdájától.

A csónakot ellöktük a parttól s néhány percz múlva

gőzösünk fedélzetén voltunk. A vasmacskát felhúzták s ismét lefelé haladtunk, új tettekre készen.

Az első vadászati kirándulás, melyért ZICHY gróf szívességének tartozunk köszönettel, igen jól sikerült: eleget is ejtettünk el, s úti képeink között egy szép gém- és kormorán-tanya emléke is helyet foglalt.

Eleinte a sziget partja mentén haladtunk; a gémek ott keringtek még magasan a hajó fölött, mintha meg akartak volna győződni, vajjon csakugyan elhagyták-e az ő birodalmukat a kelletlen vendégek.

Adony szigetén túl még néhány sűrű növényzet fedte kis sziget mellett hajóztunk el; azután megszűntek a berkek mind a két parton és ismét egyhangú vidék terült szemeink előtt. Magas, szakadékos partok váltakoztak alacsony, lapos részekkel, a hol a Duna, úgyszólván, a rétekbe megy át; görcsös fűzfák, mocsarak, azután megint homokosok, alacsony halmok, egyes helységek, melyek fehér tornyai messze látszanak a síkságon; számtalan vízi malom, sok apró sziget, többnyire magas fákkal díszítve, szakadatlan sertésnyájak, ménesek és gulyák: ez rövid szavakba foglalva a jellege a vidéknek, melyet nagyon hamar elhagytunk és a mely valóban kevés érdekest nyújt a szemnek, bár tagadhatatlan, hogy egész lényében van valami nagyszerű. Sokaknak nem tetszett volna és az én ítéletem talán nem is mértékadó, a mennyiben én a magyar tájakat az ő különféle változataikban annyira szeretem, hogy egyiknek, vagy másiknak egyformasága iránt vak vagyok.

Különben kevés időnk is volt a tájak szemléletére;

a villásreggeli után, melyet Adonytól való elindulásunk után, hála Istennek, mindjárt feltálatlak, sok munka várakozott ránk.

Egy esetet mégis fel kell említenem, a mely hozzájárult, hogy útunkkal e napon kissé megkéstünk.

Elindulásunk után mintegy félórával nyugodtan néztem a hajó fedélzetén, egy szivarkát füstölve, a habok játékát; egyszerre csak észreveszek valami fekete testet, mely hajónk mellett úszik lefelé; jobban megnézve, egy kormorán holt testét ismertem meg benne; ugyanaz volt, melyet a sziget partjáról láttam, hogy a vízbe bukott. Azonnal parancsot adtam, hogy álljunk meg; egy csónakot a vízre eresztettünk s néhány percz mulva ott feküdt a kormorán társai mellett a fedélzet árnyékos szögletében.

Átöltözködés és a reggeli elköltése után kényelmesen ültünk a fedélzeten és füstöltük HOMEYER szivarjait — neki voltak t. i. a legjobb szivarjai — csupa barátságból.

A hajón van a legpompásabb élet, a hajón esik a legkellemesebb utazás; az ember otthon van, mindene kéznél van, gyorsan jut egyik helyről a másikra s a képek változnak előtte, mint a díszítmények a színházban; mikor az ember hajón utazik, megérti, hogy vannak emberek, a kik a hajós élet iránt fanatikusan rajonganak; magam is ezek közé tartozom.

Siestánk nem sokáig tartott; a fáradhatatlan BREHM munkára szólított és én HOMEYER-rel együtt követtem őt a hajó elejére. Az elejtett madarakat mind megmértük és a színekkel egyetemben a pontosan vezetett füzetekbe bejegyeztük; azután naplót kelle vezetnünk

s a följegyzéseket egymással kicserélnünk. A zsákmányt HODEK vette át, hogy fia segítkezésével feldolgozza. A három éji gém bőrét eltettük a gyűjtemény számára; a nyolcz szürke gémet csak dísztollaitól fosztottuk meg, valamint a nyolcz kormoránt is: a varjak, a nyaktekercs, az erdei pinyóke, a nádi fülemüle és a poszáták, melyeket tulajdonképen csak megmérés céljából hoztunk magunkkal, részint tollastól-bőröstől az én uhu-baglyom gyomrába vándoroltak, részint a kőtömő asztalra kerültek.

Mikor dolgunkat elvégeztük, le s fel sétáltunk a fedélzeten és gyönyörködtünk a változatos tájképekben. Hogy az olvasót tájékoztassam, hova képzelje magát gondolatában, felsorolok néhány helységet, a mely mellett elhaladtunk, s a melyeket Magyarország minden térképén megtalálhat. Emlékezem, hogy sok helység mellett hajóztunk el, melyek legnagyobb részt a jobb parton feküdtek, minthogy itt a Duna közvetlen környékének megközelítését sem berkek, sem mocsarak nem nehezítik meg; alacsony halomsorok ereszkednek itt alá, majd lankásan, majd meredeken, sőt olykor függőleges földfalakkal is a Duna partjára. Elhajóztunk először Duna-Pentele, azután Duna-Földvár és Paks mellett. A mennyire a távolból észrevehettük, e helységek mind a magyar helységek jellemvonását viselik magukon: messzeterjedő ház-sorok, széles, lóitatókkal végig rakott utcák, szalmafedelű alacsony házak, karcsú gémes kútak, zöldséges kertek, melyek egyes növénypéldányokkal kifutnak a homokra, szakadatlan kutyaugatás, a nyájak kolompjainak hangja és a pászto-

rok törölmetszett kurjantásai alakítják a képet, a melyet a vándor talál, a meddig szent István koronájának területe csak ér; van ebben valami egyéni jellemvonás, valami hamisítatlan típus, a mi hatalmasan vonz mindenkit, a ki e vidéken hosszabb ideig élt és az idegen országban, az egy kaptára vont, típus nélküli nyugaton, ellenállhatatlan honvágyat fakaszt lelkében. Láttunk olyan helységeket is, melyek meredek szőlőhegyek oldalán feküdtek; a házsorok lépcsőzetesen voltak itt egymás fölött és a templom többnyire a hegy tetején, vagy a tövén állott.

A bal part egyhangú volt; kezdetben csak réteket, homokterületeket, vagy egészen jelentéktelen ligeteket láttunk; csak Duna-Földvár átellenében kezdődött egy nagyobb mocsár, melyet azután elég szép berek követett, de nagyjából ezt is ár borította.

Jóval Paks alatt figyelmeztettek, hogy Kalocsa, HAYNALD érsek székhelye mellett haladunk el, de a messze bent fekvő városból semmit sem láttunk.

Idáig a Duna széles mederben folyik s még nem ágazik el; csak egyes kisebb-nagyobb szigetek merülnek fel a folyó közepén, melyeket többnyire csinos ligetek ékesítenek, de még mindegyiknek ugyanaz a jellemvonása van, mint az adonyi szigetnek vagy a Bécs környéki dunai berkeknek; a vadon, az őserdő-szerű még hiányzik belőlük; és mi már azt kezdtük hinni, hogy ez a jellemvonás megmarad a Duna egész hosszában, hanem még ugyanaz nap délután mást tapasztaltunk. Mindjárt Kalocsa alatt kezdődnek déli Magyarország igazi nagy folyóparti berkei, a hol a Duna több ágra szakad és sűrű erdővel borított szigeteket alkot

A jobb part jellemvonása itt is más mint a balé.

Jobb oldalt még mindig apró ligeteket lát az ember, ellenben bal oldalt széles szalag módjára nagy berkek terülnek a Duna mentén, melyek csak egyes helyeken, keskeny nyílásokon át engedik meg a téres síkságra való kilátást, a hol a mocsarak egész a Duna partjáig nyúlnak.

A jobb part közelében ugyancsak sík föld terül, mely azonban meredek parttal ereszkedik alá a víz tükrehez. A messze távolban már jelentékeny halomsorokat s alacsony hegyeket lát az ember; a pécsvidéki hegyek azok, a tulajdonképeni Pannonia hegyeinek ágai, miként a régiek nevezték. A folyó mindkét partját csak Szegszárd vonalában kezdik berkek koszorúzni, a hol a Sárvíz-csatorna a Dunába torkol, de itt is csak szakadozva, mert már Duna-Szekcső fölött csak a bal parton lát az ember berkeket, a jobb parton pedig meredek szőlőhegyek ereszkednek a Duna felé. Mindamellett az az idő, a mi alatt ez erdőborította partok, a két part szürkés-zöld berkei között hajóztunk, melyek a nyugodtan folyó Dunában sötéten tükröződtek, igazi élvezetet nyújtott.

A kisebb-nagyobb folyóágak, melyek mint fasorok szegte utak a zöld vadonba vezetnek; az egyforma magas erdők, melyekből csak egyes százados tölgyek száraz csúcsai emelkednek ki; a parton a tömött lombokkal terhelt ágak, melyek a víz fölé hajolnak s olykor egészen beleérnek; az uszadék-fa, mely a mellékágakból nagy mennyiségben úszik a főfolyó felé; a ledőlt fatörzsek, melyek az ártól félig takarva, csak

hátukkal néznek ki belőle s a képzelgő agyvelők könnyen krokodilusoknak tarthatnák: mindez olyan saját-szerű, Európa egyetlen más vidékéhez sem hasonlítható jellemben öltözteti e tájat, hogy mi mindnyájan bámulva és csodálkozva gyönyörködtünk a hajó orrán ez új képekben. Épen azon gondolkoztam, vajjon láttam-e már valahol ehhez hasonlót s vajjon mennyiben lehet ezt az alsó-ausztriai gyönyörű berkekkel összehasonlíttani, mikor BREHM, ugyancsak csodálkozással telten, felkiáltott: «Ez az Ob. teljesen, egészen az Ob!» Én magam is úgy találtam, hogy csak azzal volt összehasonlítható, a mit útleírásokban más világrészek folyói-ról és őserdőiről olvastam és ezt megerősítette az élő útleírás, a kinek a neve BREHM.

Csalatkozik, a ki azt hiszi, hogy déli Magyarország folyóparti berkei kedves és barátságos vidékek; mély komolyság, valami búskomorság van az egész tájképen: a széles folyó, az egyformán sötétzöld erdők, mind nagy körvonalokban, változatosság nélkül formálva, komor hatással vannak az emberre. Úgy van itt ezekben a berkekben, mint a hegységek legfelsőbb régióiban, vagy a tengeren, mikor a víz sima tükre fölé egyenletes színekben borul a felhőtlen ég és harmadik szín nem zavarja a kép végtelen nyugalma; az ember a természet nagyszerűségének hatalmától szinte nyomasztva érzi itt magát, elevenítő változatosság nem örvendeztet meg. Ezt a hatást egész utazásunk alatt soha sem éreztem élénkebben, mint ez első délután; az égboltozat megvilágítása soha sem volt egybehangzóbb a tájék jellemével ama nyugalom és harmónia meg-

teremtésében, mint akkor. Fönn is maradtunk egész délután és egész este a fedélzeten, hogy a tájképeket megbámuljuk, részint hogy ornithológiai megfigyeléseket is tegyünk. Mert mindenütt volt körülünk élet: gémekek szálltak egyik partról a másikra; a Dunán, kivált pedig a nyugodtan folyó ágakon mindenféle kacsza úszkált és a fekete kánya, déli Magyarország e leggyakoribb orv-madara mindenütt mutatkozott a fák teteje fölött; a varjakról és seregélyekről, melyek e vidéken igen közönségesek, nem is szólok.

Sólyomféléket alig láttunk; a mi keveset láttunk, az mind a csinos feketekörmű vércse volt. A hol a part meredek, szakadékos és erdőtlen volt, sok helyen láttam a közönséges hont-madarat s nagy számban fészkelve a parti fecskét.

Valamivel Duna-Szekcső fölött a jobb parton eltűnnek a berkek, ellenben a bal parton az egész Mohácsi szigeten végig teljes pompájokban díszlenek. Jobbunkon meredeken ereszkedő halmokat vettünk észre, melyeket a Dunától keskeny szalag lapályos föld választ el; e szalag Mohács előtt mind szélesebbé válik.

A kapitány, még mielőtt e helyre érkeztünk volna, jelenté, hogy Apatint ma este már nem érhetjük el, minthogy az éj tőle mintegy két órányira fog bennünket meglepni.

Bele kellett nyugodnunk, bár ez által a reggeli órák elvesznek a vadászatra nézve. A kapitány legkevésbé volt az oka; gőzhajónk kitűnő gépével így is hihetetlen nagy útat tettünk meg ily rövid idő alatt,

s ha Adony annyi sokáig nem foglalkoztatott volna bennünket, már a délutáni órákban megérkeztünk volna Apatinba.

Mohács kiterjedésére nézve elég nagy város, jellemére nézve pedig igazi magyar falu. A piacon, közel a kikötőhöz, néhány emeletes ház büszkélkedik. Egyszerűen elhajóztunk mellette, hogy időt ne veszítsünk. Mindjárt a város alatt egész sereg vízi malom jelzi, hogy valami nagyobb emberi telep közelében vagyunk. Mohács nevéhez a magyar történetben szomorú emlékek fűződnek, melyek a nép ajkán még ma is élnek. Minden magyar, a ki a Dunán erre utazik, bánatosan tekint Mohács véráztatta mocsaraira, melyekben királyával együtt annyi derék magyar lelte hősi halálát.

Mindjárt Mohács alatt ismét gyönyörű kép tárult szemeink elé. A jobb parton terjedelmes síkságot láttunk halomsorokkal koszorúzva, melyek közül a távolban, tőlünk délre, egy hegyes, kúpformájú hegy emelkedett ki. Ez volt az első eset, hogy ezt a hegyet láttuk, mely igazi hű barátunkká vált s melyet a legközelebbi napokon különböző irányokból ismertünk meg. A bal parton mocsaras rétek és legelők terülnek, melyek azonban már a berkek területéhez tartoznak, a mennyiben háttérökben erdők szalagja húzódik végig.

Az alkony beköszöntött; a nyájak közeledtek a falvak felé; a Nap a halmokra ereszkedett alá s nemsokára el is tűnt mögöttük. Felhőtlen égboltozat terült fölöttünk s csak a nyájak kolompjának hangja, meg a bíbiczek kiáltozása zavarta az ünnepi csendet. Mintegy esti nyolcz óráig lehetett még haladnunk; addig

még elég világos marad ugyan, hanem jócska útat is kelle még megtennünk, hogy elérjük a helyet, a melyet a kapitány éjszakára kijelölt.

Az erdőtlen partok közül nemsokára arra a helyre értünk, a hol a Béga-ág válik el a főfolyótól; az itt alkotott nagy szigetet szép berek fedi, mellyel pár nap mulva bővebben kell vala megismerkednünk.

Innen megint berkek között haladtunk, melyek mindkét parton egyforma szépségben vonultak végig. Az esti világítás csodás hatással volt az egész tájképre. A Nap igazán magyarországi módon, egészen másként szállt le, mint a nyugoti országokban, a miről annak, a ki napszállatkor a gyönyörű fényhatásokat Magyarországon nem látta, fogalma sem lehet. Az élénk pír, mely nyugoton félkörben kigyuladt; a halmok csúcsai és a fák koronái, melyek a lenyugvó Nap utolsó sugaraitól meg-aranyozva csendesen bólingtak az esti szellőben; a Duna, melynek reszkető hullámain a nyugoti ég vér-vörösen tükröződött vissza; az ólomszürke éj keleten, melyet csak itt-ott szakítottak meg egyes fénylő csillagok s narancsszínű pászta választott el a lemenő Nap világos szalagjától; a beljebb fekvő berkek és mocsarak, melyek kékes párákba és könnyű ködbe burkolva, kísértetiesen eltűnedező körvonalakban elegyedtek össze lassanként szemeink előtt: mindez csodálatos szép képet alkotott, melynek igazi keleti színpompája, egyesülve a gyönyörű est mély nyugalmaival, a természet minden barátjára feledhetetlen hatással volt.

A bíbiczek sajátyszerű kiáltozása, mely este a mocsári szalonkák szavával egyetemben valami barátságatlan,

kisérteties csengésű és a vadászt akaratlanul is a Valpurgis-éjre s a régi vadász-mondákra emlékezteti, élesen hangzott át a mocsaraktól; a kacsák rápogva ereszkedtek alá a holt ágakra és a gémek egymás után hagyták el a ligeteket, mind ugyanabban az irányban vonulva a beljebb eső szárazföldi mocsarak felé; a parton a denevérek váltották fel a parti fecskéket és a varjak kényelmes repüléssel húzódtak éjjeli tanyáikra.

Ez a gyönyörűséges kép csak rövid ideig tartott.

A jobb parton ismét elhagytak bennünket a berkek s helyökbe a Duna felé függőleges irányban vonuló keskeny halmok lánczolata lépett, melynek mindkét oldalán lapályos földet láttunk. A mennyire a mind jobban és jobban leereszkedő éjben észrevehettük, a halom tövében, a parthoz közel, egy templom emelkedett; a kutyaugatás és a hazatérő pásztorok kiáltásai falu közellétét árulták el.

A bal parton folyvást berkeket láttunk, melyeket csak néhol szakítottak meg mocsarak.

Egész este künn állottunk a fedélzeten és gyönyörködtünk az élvezetes szép tájképekben, de egyszerűsmind ornitológiai megfigyeléseket is tettünk.

A kapitány jelentette, hogy néhány percz múlva kikötünk; az éj is beborította sötét szárnyával az egész tájékat, azért elhatároztuk, hogy asztalhoz ülünk. Mikor a fekete kávé, szivarral és vadász-históriákkal fűszerezve szerencsésen eltűnt, egy keveset még dolgoztunk jegyzeteinken és a naplón. A hajó már régen állott s fedélzetén is nagy nyugalom uralkodott. Ki sem tekintetem többé; de a sötétségben kevés hasznom is lett

volna belőle, és így meg kell vallanom, hogy sem a helyet nem tudom pontosan, a hol az éjszakát töltötük, sem azt, hogy milyen arczulata volt. A kapitány beszédéből úgy vettem ki, hogy Vörösmart vonalában voltunk. Tíz óra felé mindnyájunkon erőt vett a becsületesen megérdemelt álom s egymás után húzódott ki-ki az ágyába. A hullámok halk locsogása és a friss esti levegő, mely a hajó-szoba ablakán behatott, el is altatott mindnyájunkat szépen.

HARMADIK NAP.

A Nap már fényesen sütött be szobámba, mikor felébredtem; fölöttem a hajó fedélzetén és a hajó mellett a parton élénk mozgalom volt. Kérdéseimre, hogy tulajdonképen hol vagyunk, nem csekély bámulatomra azt a választ kaptam, hogy néhány percz óta Apatin kikötő-hídjánál állunk.

Az éji tanyánkról hajnalhasadtakor való elindulást és Apatinig az egész útát tehát szerencsésen elaludtam. Sógrommal sem esett másként a dolog. Gyorsan felöltözködtünk és a fedélzetre siettünk.

Április 24-ike volt; gyönyörű reggel; a Nap már teljes erejével sütött és az ég azur sátora felhőtlenül ragyogott fölöttünk. Először éreztük, hogy melegebb, délibb vidékre jutottunk.

Gőzhajónkon és a kikötő-hídján serényen folyt a munka. HODEK a partra ment, hogy ladikját, melyet szükség esetén vitorlás hajónak is lehetett használni, eleressze és a gőzhajóhoz kösse.

A «Vienna» — így hívják t. i. HODEK ladikját — már hamarabb ért volt Apatinba s mostantól fogva mindenüvé velünk kellett jönnie. Nehány lélekvesztőt is előcipeltek a partról és részint a «Vienná»-ban, meg

a gőzös fedélzetén helyeztek el, részint pedig odakötöttek a hajóhoz.

Maga Apatin a Duna bal partján, egészen lapályos, de elég barátságos vidéken fekszik. Vele szemben, tehát a jobb parton rengeteg, folyó-ágaktól át- meg átszött berkek terülnek; Apatin fölött és alatt réteket és legelőket láttunk, melyek nagyobb részét fűzfabokrokkal voltak benőve.

A város nem fekszik közvetlenül a Dunánál, hanem gát köti össze a kikötővel; a gátról jobbra, balra ár-tér van, mely most is el volt öntve. Apatin jókora város s csupa földműves házaival a magyar városok teljes jellemét viseli magán. A míg az elinduláshoz készülődtünk, temérdek ember gyűlt össze az állomáson; éljeneztek, mozsárdurrogással és muzsikaszóval, mely a «Gott erhalté»-t zendítette rá, a legbarátságosabban üdvözöltek. A lakosság majdnem kizárólag német e helységben; bevándorolt svábok, kiket a múlt században telepítettek ide, hogy déli Magyarország gyér lakosságú részeit benépesítsék.

Mikor HODEK emberei is a gőzösön voltak, a lakosság éljenzésétől kísérvé, elindultunk.

Mielőtt e nap eseményeinek lefolyását vázolnám, néhány szót HODEK embereiről kell előrebocsátanom, mint a kiknek ügyessége és bátorsága előtt kalapot emelhetünk.

Az egész sereg apatini svábokból áll, a kik HODEK-et útjain már évek óta kísérik s a kiket ő a különböző szolgálattételekre teljesen megtanított. Egyformán ügyesek ők a preparálásban és az evezésben, a fára-

mászásban, a fészkek kisedésében, felkutatásában és mindazon foglalatosságokban, a melyekre az efféle expedíciókon szükség van. A kis sereg vezére bizonyos FERENCZ, a ki magyaros neve daczára is igazi sváb: ő valamennyi között a legképzettebb és legügyesebb, s egyszersmind a »Vienna» kormányosa. A többiek is mind derék, jóra való legények, foglalkozásukra nézve többnyire halászok, a kik az utazásokon, melyeket HODEK-
kel tettek, az ornithológiai ismeretek praktikus részében bizonyos jártasságra tettek szert. Egvikök megérdemel egy kis rövid leírást, minthogy gyakran hozzájárult felvidítésunkhoz. Keveset láttam olyan nyomorúságos, csenevész embert, mint ez az apatini famászó volt. Mikor az ember őt a fák tetején látta, a mint az ágon fűgén ide-oda ugrált, bizony-bizony a csimpanzzal való közeli rokonságára gondolt. Szakálatlan arca, melyen tarló módjára csak egyes sörték álltak ki, koromfekete síma haja, vékony karjai és láb-szárai, görnyedt teste, mely valóban csak csont és bőr volt, kapcsolatban az ő elméjével, mely a fejlődés legalacsonyabb fokán, már a hülyeséggel volt határos, sajátzerű jelenséget alkotott. Egy kis cserépipából folytonosan pöfékelt s ez volt az ő egyedüli szenvedélye; mindig mosolygott, soha sem beszélt s a parancsolatoknak vakon engedelmeskedett. Mindannyian kedveltük; ő volt a legügyesebb famászó.

Hanem térjünk vissza feladatunkhoz.

Apatint elhagyva, ismét felfelé mentünk, hogy a tulajdonképeni vadászterületre jussunk. Útunk szépnek volt mondható: a bal parton a Duna ágaival átszött

mocsaras rétségek s alacsony füzesek húzódnak végig mindjárt a víz mellett; a mocsaras réten élénk élet volt: bibiczek röpködtek ide s tova, a tócsákról kacsák rebentek fel s a nádas fölött nyugodt szárnycsapással szürke gémek vonultak tova; itt láttuk az első vörös gémet is; a réteken vörös réti-héják tánczolva röpködtek és sok apró szárnyas, mint vadgalambok, varjak, seregélyek s más egyebek vonulnak el hajónk fölött. Jobb oldalt gyönyörű berkeket vettünk észre, melyek leértek egészen a partra; a sötét labirintusba csak ott tudtunk egy kissé beletekinteni, a hol a főfolyóba torkolló ágak megengedték.

A berkek fölött számos fekete kánya repkedett; olykor négyesével, ötösével is láttuk őket együtt, a mint mesteri repüléssel vidáman játszadoztak. Egy kecseny sólyom nem messze a hajónk előtt vonult egyik partról a másikra. Ez a nemes orvmadár, melylyel a nyugoti országokban olyan ritkán találkozik az ember, azért költötte fel nagyobb mértékben érdeklődésünket, mert pár nappal azelőtt az alsó-ausztriai berkekben, BREHM jelenlétében lőttem egyet. Már jó távol voltunk Apatintól, midőn, nagy örömünkre, magasan egy nagy berek fölött, az első réti sasok megjelentek; egy házaspár nyugodt repüléssel az erdő belseje felé vonult; hatalmas alakjuk, mindamellett hogy nagy távolságban voltak, világos körvonalakban vált ki a firmamentumon. Messzelátóinkat azonnal elővettük és valóságos vadászláz vett rajtunk erőt, mikor első ízben láttuk e nagy ragadozó madarat és a legközelebb jövendő órák lefolyására gondoltunk.

Nemsokára egy tisztásabb helyet láttunk az erdőben s a jobb parton egy ág szakadt ki a Dunából, mely széles útul szolgál az erdő belsejébe. HODEK jelentette, hogy czélnál vagyunk s a kapitány ez ág fölött kivette a vasmacskát.

A «Vienná»-t vízre eresztették s mi a partra mentünk, hogy a lélekvesztőket mind rendbe hozzuk. A sűrű bokrok között egy nyomorult, félig bedűlt halászkunyhó volt; néhány napbarnította vad férfialak bújt ki belőle, hogy bennünket megbámuljon; bejárása előtt számos tagból álló disznócsalád feküdt sütkérezve. Mikor BREHM meglátta őket, nagy örömmel kiáltott fel: «Ah, az én kedves állataim!» E miatt aztán mindig ingerkedtünk vele, valahányszor sertésnyájjal találkoztunk.

Mikor minden rendben volt s a gőzösnek is ki voltak adva a rendeletek, a «Vienná»-ra szálltunk és elindultunk; HODEK emberei a lélekvesztőkön követtek bennünket.

A Duna-ágba eveztünk be. Ne gondolják, hogy ez valami csekély kis vizecske; ellenkezőleg, széles, sebes folyású víz ez, mint akár jelentékenyebb folyóink; nagy ívben folyik át a berkeken s csak messze, Apatin alatt torkol ismét a főfolyóba; ez a fő-ér s körötte helyezkedik el a bellyei és drávafoki nagy berkek számtalan kisebb ágak alkotta vízhálózata.

Reánk nézve igen szép út vette kezdetét; a levegőnek a vízen igen kellemes hőmérséklete volt s gyenge szellő csökkentette a délelőtti Nap hevét. A gyorsan áramló víz ringatva vitt bennünket tova s az erdei csendes magány gyönyörű képei vonultak el szemünk előtt.

Eleinte alacsony fűek között haladtunk, melyek sűrű lombú ágai örökösen játszadoztak a hullámokkal; a bokrok áthatatlanok voltak a mi szemekünknek s csak fülünkkel élvezhettük a legkülönfélébb madarak lélekvidámító dalait. Az evezők csapásaitól felriadva, kakukok, sárgarigók, gerliczék és az erdőnek különféle más gyermekei rebbentek fel a sűrűségből s rögtön el is tűntek benne megint. Egy kis idő múlva megváltozott a kép: jobbkon szálás erdő jelent meg, melyet csak itt-ott szakított meg egy-egy kis rét vagy alacsony fiatal erdő; a zizegő fehér nyárfák beláthatatlan tengeréből vén tölgyek és fekete nyárfák görcsös ágai nyulakodtak itt-ott elő és vad gyümölcsfák virágokkal megrakott koronái kaczerkódtak köztök.

Egy helyen még utat is észrevettünk, ha ugyan útnak nevezhető az a néhány kerékvágás, mely a part mentén csekély távolságon végig húzódott. E napon bizonyosan vásár volt valamelyik faluban az erdőn kívül, mert tarka ruhás férfiakkal és asszonyokkal megrakodva, egész sereg szekér kínlódott a feneketlen úton.

Ornitológiai szempontból kevés érdekeset találunk; csupa olyan madarak mutatkoztak, melyek jegyzeteinkben már megvoltak; a szürke gém itt is nagy szerepet játszott, mint a Duna mellékén mindenütt. Számos effajta gém állott mereven, unatkozva a part sekélyes helyein, halászatással foglalkozva; a közönséges tőkés kacsák is fel-felrebbentek előttünk, nagyokat rápogva.

Mintegy jó félórai út után nagy kanyarulattal változott meg a folyó-ág iránya: kezdetben a főfolyótól

majdnem derék-szögben vitt bennünket nyugatnak, most pedig dél-délnyugat felé fordult. Egyenes irányban, mint valami széles fasor között láttuk magunk előtt az ág folyását, mindkét partján tekintélyes erdővel, mely komolyabb, nagyszerűbb jellemet öltött mint a berkek, melyeket útunk elején láttunk. Különös kép volt. mikor a csendes, magányos vidéken az emberekkel telt «Vienna» az alacsony, a víz színén alig túlérő lélekvesztők rajával oly nyugodtan siklott tova a hullámokon.

A jobb parton a távolban egész halászgyarat tűnt fel. A sajátszerűen épült kunyhók a Déli-tenger szigetei házikóinak bélyegét viselik magukon: magas, vastag nádból vannak készítve s egy-egy felfordított tölcserhez hasonlítanak, a melyekbe egészen alacsony ajtókon jut be az ember.

Még egy pár evezőcsapás s HODEK jelezte embe-
reinek, hogy e halásztanyán kössenek ki. ALBRECHT főherczeg jószágigazgatója egyenesen azért jött ide Mohácsról, hogy bennünket üdvözöljön.

RAMPELT úr, egykori katonatiszt, rendkívül kelle-
mes, művelt ember; az ő nagy előzékenységének sok örömet és érdekes élményt köszönhetünk. — A főherczeg kitűnő erdészeti személyzetéből szintén megjelentek néhányan, hogy szolgálataikat felajánlják. A halászok lélekvesztőikben a partnál állottak, bámulva reánk s néhány komondor haragos ugatással ugrott elénk.

Rövid tanakodás után szétosztottuk a lélekvesztőket; mindegyikünknek jutott egy-egy vezető, egy-egy

evező-legény és egy-egy famászó. Szíves, vadászos búcsúszóval váltunk el egymástól. Ugyanezt a helyet jelöltük ki találkozási estére, a vadászat után. Valóban, nem minden izgatottság nélkül búcsúztunk el egymástól; mindenki előtt akaratlanul is felmerült a kérdés, vajjon lövünk-e egyáltalában sást s a több órai munka után legjobb esetben mennyit hozunk majd e helyre.

Nekem egy csónak és két lélekvesztő jutott. BECK vadászommal együtt a két embertől hajtott csónakba ültem; HODEK az ő FERENCZ-ével a lélekvesztőkön követett.

Néhány száz lépésnyire még a széles Duna-ágban haladtunk lefelé. Alig váltunk el a többiektől, mikor csónakomtól legföljebb jó puskalövésnyire, lassú repüléssel egy hatalmas réti sas vonult az erdő fölött. Nekem, a ki minden vadászaton igen babonás vagyok, ez jó ómennek látszott, sz. Hubert kegyes jeladásának, a ki sas-vadászataimon mindig kedvezett vala. Vidáman haladtunk a folyón lefelé; az agyagos szakadékos parton bal felől egy keskeny nyilást vettem észre, melyen a víz a Duna-ágból patakszerűen folyt egy keskeny utczába. «Itt be kell mennünk», — mondá evező-legényem s megvallom, hogy kezdetben erre a műveletre egy kissé kíváncsi voltam. Befordultunk s a víz vitt bennünket a sivár utczába. Evezni teljes lehetetlen volt, mert a csónakot a parttól mindkét oldalon alig egy pár hüvelyknyi tér választotta el. Jobbról-balról agyagos, csak néhány lábnyi magas volt a part; az egyiken, iszapba és sárba temetve, egy hatalmas fa körvonalait vettem észre, mely valószínűleg már sok, sok év óta

feküdt itt. Fölöttünk összeölelkeztek a mindkét parton buján tenyésző bokrok ágai. Nem emlékszem, hogy valaha ehhez hasonlót láttam volna; az egész síkatornak sajátságos jelleme volt s bármennyire érdekes vala is, megkönnyebbülve éreztük magunkat, mikor szerencsésen kikászálódtunk belőle, a mennyiben két karunknak ugyancsak kemény munkájába került, hogy arcunkat a mélyen lecsüngő ágak gyöngédtelen érintésétől megvédjük. A part egyszerre mindkét oldalon eltűnt, mintha csak elvágták volna; a szárazföldnek elenyészett minden nyoma: az évenként beköszöntő tavaszi áradás terére, a tulajdonképeni vadonba értünk.

Örülnek, ha tollam csak félig-meddig tudná is az olvasók elé varázsolni azokat a csodálatos képeket, melyek akkor elfelejthetetlenül nyomódtak be emlékezetembe. A tájat rendkívül érdekessé tette a növényzetnek képekben való gazdagsága: nyílt víztükrök változtak terjedelmes náderdőkkel, sűrű bokrokkal, melyek csak félig látszottak ki a vízből, fehér nyárfák, tölgyek, fűzek és szilfák alkotta erdőrészekkel; ledőlt fatörzsek csak legmagasabb pontjaikkal kandikáltak ki a vízből és egyes szárazágú tölgyek, fekete nyárfák s vad gyümölcsfák magányosan állottak a zizegő náderdők között. — Mindez, az egész táj víz alatt volt; a víz hullámaival s a vadon burjánzó növényzet gyönyörű zöldben pompázó dús lombozatával enyhe szellő játszott. Csónakunk előtt vöcskök, kacsák és vízi tyúkok pocsogva rebbentek fel. A vízi tyúkok jellemző madarai a berkeknek s szakadatlan kiáltozásuk a megszámlálhatatlan békák örökös brekegésével érzékbódító

zsvajjá vegyül össze. A vörös réti-héját, a hamvas varjút, a kakukot, a szürke és az örvös galambot ott találtam mindenütt s részben rábukkantam fészkeikre is. Mikor a vadonba már jó mélyre jutottunk, két réti sast láttam alacsonyán a víztükör fölött méltóságosan repülni; egyikök egy száraz fára szállott le, nem messze tőlünk; sárgás tollazata csak úgy ragyogott a Nap sugaraiban. Félórai evezés multán lassanként szárazabb területre értünk; egyes el nem árasztott berekrészletek mutatkoztak. Egy ilyen berekben már messziről láttam egy magas, feltűnően karcsú és gyér elágazású fekete nyárfán az első sasfészket; hatalmas nagy építmény volt, s annak, a ki sasfészket még sohasem látott, hihetetlen nagynek tűnt föl.

Óvatosan szálltam be a FERENCZ hajtott lélekvesztőbe s HODEK-kel a fészek felé közeledtem; a csónak a nád között rejtekben maradt. Egy nyílt tükrön, túl rajta pedig sűrű náddal benőtt úton kellett áthaladnunk s csak ez után következett az a keskeny földnyelv, a melyen a fészek volt.

Nyugodt, halk evezéssel siklottak lélekvesztőink a könnyen hajló nád között. Fegyveremet lövésre készen tartottam, mert FERENCZ azt súgta, hogy a sas a fészken van. Alig mertem lélekzetet venni, alig mertem a fészek felé tekinteni; a vadászláz teljesen erőt vett rajtam. Minden vadászra izgató momentum, midőn először közeledik az ilyen nagy építményhez, egy hatalmas sas rablóvárához. FERENCZ igen ügyesen terelte a kis csónakot a fa alá, olyan helyre, a honnan szabad lövés esett; azután megállott és azt súgta, hogy fegyveremet

készen tartsam. Egyet tapsolva akarta a sást fészkeről felriasztani, hanem, hál' Istennek, nem mozdult semmi, a sas nem volt otthon. FERENCZ a már jókora fiatal sas fejét látta volt s azt hitte, hogy az öreg.

Én bizony örültem, hogy a sas nem volt otthon, mert az ingó lélekvesztőből való lövés mindig igen bizonytalan s az izgalomtól is valóban sötét volt szemeim előtt.

Most azon kellett lennünk, hogy hamarosan kiköszünk s a sást otthonába várjuk. A víz mélysége megengedte, hogy egészen közel menjünk a szárazhoz s csak néhány lépést kellett gázolnunk.

HODEK két emberének azt parancsolta, hogy a lélekvesztőkkel külön-külön rejtőzzenek el, hogy a mindenesetre megsebzendett sást figyelemmel kísérhessék. Mikor a két ember a sűrű nádban halkán eltűnt, HODEK-kel együtt én is elrejtőztem, a mint épen csak tudtam.

A fa, a melyen a fészek volt, legfeljebb húsz lépésnyi széles, de jó hosszú szárazföld-szalagon állott; a talajt nem borította ugyan álló víz, de agyagos felszínén meglátszott, hogy az árvíz csak nem rég vonult el ez emelkedettebb helyről. A helyet dús lombozattal s tetejükön girbe-gurba száraz ágakkal ékített hatalmas vén tölgyek s egyes óriás fehér nyárfák díszítették; fekete nyárfát épen csak azt az egyet vettem észre, a melyen a fészek volt; groteszk formája valamennyi fa között kitüntette.

Vadszőlő és vadkomló tekergődött a fák dereka köré s kárával meg más vízi növényekkel vegyes buja

fű fedte a talajt. Abban az irányban, a merről jöttünk, a tulajdonképeni árterület képe tárult elém nádasával, cserjéseivel, erdőrészeleteivel, nyílt víztükreivel és e sajátságos vidék egész vad összevisszájával; az ellenkező irányban csak keskeny, náddal benőtt ér látszott, a melyen túl magas szálerdő emelkedett, a mennyire láthatam, szárazon. A fészektől néhány lépésnyire egy kidőlt százados vén tölgy feküdt; ezt választottuk leső helyül, mert vastag törzsöke mögé elbújhattunk; néhány lombos ág, melyet magunk fölé helyeztünk, ernyőül szolgált. A szabad lövést illetőleg sok kívánni valónk volt, minthogy a fák terebélyes ágai befödtek bennünket, mint valami zöld sátor. Mennyi ideig kuporogtam itt, magam sem tudom; az idő elég gyorsan tellett, mert vidám élet folyt körülöttünk.

Örvös- és vadgalambok repkedtek a tölgyeken s békésen búgták méla dalukat; egy-egy szerelmes gunár magasra szárnyalt fel a kék levegőben, azután lebegve ereszkedett alá az átellenben fekvő erdő száraz sudaira; varjak és csókák jöttek, mentek és az énekesek vidám hada a legzengzetesebb dalokra gyűjtött rá; kár, hogy a sípos kacsák, meg a zöldlábú vízi tyúk egytagú kiáltása, valamint a békák végnélküli brekegése tönkre tett minden poézist. Ezek az állatok valóságos csapásai a berkeknek; mindamellett mégis milyen kedves teremtések ők ez erdők mélyébe kerülő vadász kínzó hóhérjaihoz, a vérszomjas szunyogokhoz képest! Alig helyezkedtünk el nyugodtan rejtekünkben, már elkezdtek körülöttünk dongani; arczom, kezem ellen a legmerészebb rohamokat intézték e nyomorult álla-

tok és mi lesz még este, mikor a nedves földből majd párák szállnak fel s kísértetiesen lebegnek a gőzölgő víztükör fölött! Ez a gondolat nem volt kellemes; hanem hát egy sasról volt szó s a ki igazi nemes vadra akar vadászni, semmi fáradságtól, semmi kellemetlenségtől sem szabad visszarettennie.

A sasfióka rekedtes hívása elárulta, hogy közeledik az óra, melyben az elkényeztetett úrfi eledelt szokott kapni; s ezt pontosan jelezte nekünk.

«Jön!» súgta nekem HODEK, épen körültekintve. Én csak zugást hallottam fejem fölött s annyit láttam, hogy valami nagy árnyék siklott el a földön. Mikor a fegyvert arcomhoz kaptam, már késő volt; csak azt láttam, a mint a sas összezapott szárnyakkal a fészekbe ereszkedett. Nem hittem, hogy ez a hatalmas madár ilyen ügyes s az egészet könnyebb dolognak gondoltam, mint a milyen valóban volt.

Néhány másodperc múlva ropogást, tördelést hallottunk, közben-közben a sasfióka szavával; vajjon csonatok vagy nagy halszálkák ropogtak, a sasnak ilyen meglepő megérkezésénél, sajnálatunkra, nem tudtuk megkülönböztetni.

Csendesen bújtam elő rejtekemből fegyveremet lövésre készen tartva s odaálltam egy helyre, a honnan aránylag még a legszabadabb lövés esett; HODEK óvatosan a fészektartó fa másik oldalára lopózkodott s vadászásával megkopogtatta a fa derekát.

Alig hogy a kéréget érintette, már hallottam a ki-repülő sas zörgő moraját. Egy sűrű lombú ágtól nem láthattam őt a távozás első pillanatában s csak akkor

vettem észre, mikor a fészektől már néhány méternyire volt. Első lövésemre, találva, a fa félmagasságára ereszkedett alá, második lövésemre fejét és lábait eleresztette s mint valami ernyő lebegett a víz tükre fölött egy mögöttünk fekvő, teljesen elárasztott erdőrészt felé. Mikor az ágak között szemünk elől eltűnt, nemsokára hallottuk, hogy valami súlyos test a vízbe czuppant.

HODEK odasietett és a sást már FERENCZ CSÓNÁKJÁBAN találta, a kitől csak néhány lépésnyi távolságban esett le.

Az a néhány pillanat, a míg a fészek alatt, fegyveremet vadászláztól reszkető kezemben tartva, egyedül voltam s HODEK-et vártam, kínos, hosszú órának tetszett; a legkellemetlenebb gondolatok gyötörtek s szemrehányással tetéztem aggodalmamat, hogy heveskedvén, nem lőttem le a sást, hogy a víz loccsanása csak érzékbeli csalódás lehet. Szerencsére HODEK mihamar véget vetett e kínos pillanatoknak, midőn a sást magasra emelve sietett felém. Derék, feltűnően vén réti sas volt, melynek világos színű tollazata, világossárga csőre és lábai hosszú évek sorára vallottak; csodálkozásunkra nem a hű anya, hanem az apa esett nekem zsákmányányul.

Ez kitartásra bátorított bennünket s elhatároztuk, hogy két óra hosszáig várni fogjuk a tojót. Az elejtett hímeket egy fa mögé az árnyékba rejtettük s magunk bebújtunk megint rejtekünkbe.

Reményeink és várakozásaink fokozódtak s az idő is gyorsabban és kellemesebben telt, mert a vadászláz leggonoszabb támadásától és a vadászat sikerén való győtrő kétkedésektől megszabadultam.

A madárvilág vidám mozgalma ismét megindult körröttünk s örömem telt benne, hogy a vízi tyúkokat, melyek rejtekeikből lassanként előbújtak, tőlem néhány lépésnyire le- s feluszkáltak, bukdácsoltak és játszadozva kergetődztek, alaposan megfigyelhettem.

Néhányszor hallottuk egy réti sas hangos szavát, de a fészekben minden csendes volt. Dél már elmúlt s HODEK azt gondolta, hogy jó volna egy másik fészket meglátogatni. Egy hangos füttyentésre néhány pillanat alatt mellettünk volt mind a két lélekvesztő.

Az elejtett sast az én csónakomba helyeztük, vízre ereszkedtünk és a sűrű nádasba hatoltunk; a mögöttünk fekvő erdőt megkerültük, egy nyílt tükrön átteveztünk s néhány percz multán egy nagyobb erdőrésztlet elé értünk.

FERENCZ megsúgta, hogy itt van a másik sas-pár tanyája. Lövésre kész fegyverrel közeledtem az erdő széle felé; a fa, a melyen a fészek volt, nem a legkülső szélen, hanem néhány lépésnyire beljebb, az erdőrésztlet belseje felé állott. Egy csoport hatalmas, az előbb leírtnál még magasabb fekete nyárfa diszítette a helyet. Megrettenésünkre vettük észre, hogy az egész víz alatt van; lélekvesztőn jutottam el egészen a fészek alá, mely dús lombosított fekete nyárfa tetején volt: sokkal kisebb vala, mint az első, azonfelül a galyak meglehetősen elfedték.

A sas nem volt otthon; de a mint épen azon tanakodtunk, hogy e kedvezőtlen körülmények között miként rejtőzzünk el, a jelenlétünkkel megzavart házaspár, hangosan kiabálva, már a fák sudarai fölött repkedett. Egy

pillanatra minden elveszettnek látszott, minthogy a sasok mind nagyobb és nagyobb körökben emelkedtek feljebb, a legmagasabb régiókba, minden mozdulatunkat pontosan követve. Most egy nagy tölgyfa ötlött szemünkbe a vízben ledülve, melynek csak egyes részei álltak ki a hullámokból. Elhatároztam, hogy a lélekvesztőn odaévezek s odaérvén, a fegyvert a hátamra vetve, négykézláb kúsztam fel a tölgy hátán levő száraz helyecskére. Helyzetem kényelmes semmi esetre sem volt s megerősítésembe került, hogy a lejtős talajon megálljak; azonkívül hangyák s más mindenféle rovarok is felhasználták ezt a refugiumot, ide menekülvén a növekvő ár elől s ugyancsak érthető módon adták tudtomra, mennyire alkalmatlan nekik az én látogatásom.

HODEK a két lélekvesztővel eltávozott. A mint a sasok ezt észrevették, kezdtek alácsreszkedni a fészek felé. Az én helyem azonban, sajnos, nagyon is feltűnő volt, mert a félnék madarak újra elkezdtek aggódva víjjogni s újra magasra emelkedtek a levegőben. Erre gyorsan előszólítottam a csónakokat s egyikbe belépve, valami más helyet igyekeztem találni. A fészektől mintegy száz lépésnyire, tehát minden sörétlövésnek nagy távolságra, egy fa tövén vettünk észre egy kis száraz helyet, mely épen elég volt arra, hogy két összekuporodó embernek rejtekül szolgáljon; oda ültünk tehát HODEK-kel, lombos ágakkal fedvén el magunkat. FERENCZ a két lélekvesztővel sietett tova, hogy valahol messze rejtőzködjék el. Szigetünk közel volt az erdő széléhez s egyik oldalról egy nyílt tükör fölött szabad

kilátásunk volt; a víztükrön túl néhány száz lépésnyire egy csoport többnyire kiszáradt fa állott.

A puska lövésre készen állott s a golyós fegyvert, melynek itt alkalmasint a főszerep jutandott, szintén megtöltöttük.

Most a megfigyelőre igen érdekes, de a szenvedélyes vadászra igen kínos pillanatok következtek. Az ágak között jól láttuk a rendkívül bizalmatlanná vált sasokat s éles, aggóató víjjogásuk folytonosan fülünkbe hangzott.

Méltóságos repüléssel ott forgott mind a kettő a fejünk fölött, majd lassan lebegve a levegőben, majd meg sebesen repülve az erdőcske egyik részéről a másikra. Olykor annyira leereszkedtek, hogy világosan láthattam, mint csillannak meg sárga lábaik a napfényben s mint hajlik lefelé erős fejük hatalmas csőrükkel, olykor ismét annyira fölemelkedtek, hogy alig láttuk őket, mint fekete pontokat az égboltozaton s végzetes víjjogásuk még mindig lehallatszott a földre.

Bár fiókjaik, éhségtől gyötörve, folyton hívták szüleiket, egy óra hosszat még sem közeledtek fészekükhöz.

Végre megszűntek bizalmatlanságukat éles kiáltásokkal kifejezni s a berkek más tájai felé ereszkedve, eltűntek szemeim elöl. Megnyugodtak s rablásra, rendez foglalatosságukra mentek. Már-már teljesen kialudt reményeink újra kezdtek éledni. Egy negyedóra teljes nyugalomban telt el; egyszerre hol innen, hol onnan, már meglehetősen közelből hallottam a sasok éles hangját; néhányszor láttam is őket, a mint a fák sudarai

között futó árnyék módjára el-elvonultak, de rögtön el is tűntek a lombok sűrűjében.

Egyszerre hallottam lábainak erős koppanását és összeverődő szárnyainak zörejét, a mint az ember mindig hallja, ha a sas közelében fára száll. E hangok azonban nem a fészek tájáról, hanem egészen ellenkező oldalról jöttek. Óvatosan néztem körül és mögöttem, túl a vízen, egy száraz fa tetején. hatalmas réti sast pillantottam meg.

Hirtelen kaptam a golyós fegyver után, de a sas, mielőtt lőhettem volna, egy párszor hajlongott, fejét leresztette, szárnyait lassan kiterjesztette s elszállt az ágról.

Egyenesen a mi rejtekünknek tartott, de az erdő szélén kissé magasabbra csapott és fészke fölött sólymok módjára lebegett, a fejét minden oldalra forgatva: bizonyosan azért, hogy fészket és környékét jól átvizsgálja, vajjon minden a régi állapotban maradt-e. Egyszerre összekapta szárnyait és egy száraz fa tetejére szállott, mely közel a fészekhez, tőlem mintegy száz lépésnyire állott.

Egyszerre felém fordulva ült ott, minden irányban kémlelődve; én nyugodtan emeltem fel a fegyvert, a lövés eldőrdült és a golyó, melle közepébe fúródva, lehozta őt a fáról; a fegyver elhangzó durranását tompa zuhanás követte a víz tükrén.

Alig kezdtem kilőtt fegyveremmel a kimúló zsákmány felé gázolni, előkerült a tojó is, egész alacsonyan repülve el fejem fölött. Milyen könnyen az enyém lehetett volna ez is, ha a puska kezemben volt volna!

Evvel a fészekkel mára végeztünk; mert hiszen a tojó látta, hogy elejtett párját czipeljük és így megismerte az ember álnokságát. Kevés idő múlva láttuk is, hogy aggodalmasan vijjogva, a legmagasabb régiókban kering.

Gyorsan hagytam el a helyet, hogy búcsúzásul még az első fészket látogassam meg. Vadászom, a ki egész idő alatt a csónakon a nádasban volt elrejtőzve, beszélt, hogy a sas, nemsokára hogy az első fészektől eltávozott volt, prédával tért haza s a már jókora fiókokat megétette; azt mondá, hogy legalább két fióka van a fészekben; mi az imént csak egyet láttunk benne. Azonnal első rejtekembe siettem s föltettem magamban, hogy még egy órát szentelek ennek a fészeknek.

A vízi tyúkok és más egyéb szárnyasok most még élénkebbek voltak, mint a déli órákban s folytonosan locsogtak-pocsogtak a vízben körülöttem. Egy tőkés kacsának egészen közel volt a fészke rejtekünkhöz; eleinte mozdulatlanul ült tojásain, azután felkelt és elkezdett a nád között uszkálva bogarászni, fészket folytonosan figyelemben tartva. Minden vízi tyúkot, a mely fészkéhez nagyon közel talált menni, indulatosan elkergetett és minden rövid távollét után vissza-visszatért, hogy családi tűzhelyét szemügyre vegye. A délután utolsó óráiban igen sajátos volt a hangverseny ez erdőkben. A fiatal sasok kiabálása, a galambok turbékolása, a varjak káromgása, a kacsák rápogása, a vízi tyúkok sípolása, a békák brekegése s mind e zürzavaros lárma, kísérve a fülemüle meg a barátka dallamos énekétől, a pintyöke verésétől meg a füzi madár rövid

dalától : a vadonnak saját szerű, rendkívül bűvös jellemvonást adott.

A délután vége felé járt, a Nap nyugat felé hajlott, az árnyékok mind hosszabbra és hosszabbra nyúlottak, de a sas nem jelent meg. A helyet el kellett hagynunk : az idő sürgetett, minthogy még jó darab út választott el bennünket a gőzöstől. Előszólítottuk a csónakokat és haza felé indultunk. Büszkén hagytam el e tájat, csónakomban két réti sassal, olyan zsákmánnyal, a milyen kevés vadásznak jut vadászéletében osztályrészül.

Gyönyörű kép tárult elénk, mikor a százados tölgyek száraz ágait és a bokros erdőket a Nap utolsó sugarai megaranyozták ; az enyhe esti szellő átsiklott a susogó bokrokon és nádasokon, és a széles víztükör nyugodtan terült előttünk, mint az olaj ; csak a fel-felvetődő halak, meg a le-lebukó vízi tyúkok, kacsák okozta hullámkörök mozgatták meg olykor.

A varjak elültek a fákon, hogy az éjjeli nyugalomra készülődjenek, a nemes apró énekesek lassanként elnémulnak s a nádasból meg a bokrok közül csak harsogó láрма hangzott. A vizek fölött könnyű párák lebegtek s a szunyogok kínoztak bennünket teljes erejükből. A bokrok fölött néhány réti héja sikamlott végig ingó repüléssel, hogy a vízi tyúkok seregéből kikerítsék vacsorájokat. Bár ették volna meg e fülszakító lármás bestiákat mind !

Az erdőrészt fölött lassú repüléssel egy halászas vonult el csónakunk előtt. A távolság egy kissé nagy volt ugyan, de puskám jóságában bizva, mégis neki eresztettem mind a két csövet. Elég erősen meg-

sebezve, egy nád és bokrok alkotta sűrűség felé ereszkedett le a szép, könnyű röptű sas. FERENCZ lélekvesztőjén azonnal odasietett, de hiába kereste. Ezt kétszeresen sajnáltam: először mert halász-sast még soha sem lőttem, másodsor mert ez a kisebb, szép színezetű sas, az ő bíbicz-szerű repülésével, minden vadászra nagyon vonzó. Két nappal később közelebből ismerkedtünk meg vele.

Visszatértünkben ugyanarra vettük útunkat, a merre délelőtt mentünk. A mint a festői, de kevésbé kellemes helyen át a földfalak között a főágba való torkoláshoz érkeztünk, a lágy agyagban friss szarvasnyomokat vettem észre: a mennyire láthattuk, igen nagy példányok nyomai voltak.

Még egy pár evezőcsapás, s künn voltunk a széles ágon. Az embereknek most ugyancsak derekasán kellett evezniök, hogy víz ellenében a halász-telephez jusunk, melyet már láttunk a távolban. Mikor én odaértem, az urak már mind ott voltak a zsákmány körül. Három réti sas, egy tőkés- s egy kis cigánykacsa, egy erdei bagoly és több apró madárfaj, melyeket, tudományos czélokra, BREHM ejtett volt el, ékítette a teret. Az én két sasomat is mindjárt hozzájuk tették s így abban a ritka szerencsében részesültünk, hogy öt darab sasból álló vadászzsákmány előtt állottunk. Sógorom két derék réti sast ejtett el, egy harmadikat pedig erősen megsebzett; azonkívül pedig menaszériánk számára, melyet a hajófödélzeten szándékoztunk rendezni, három sasfiat is hozott egy fészekből, melyek már jó nagyocskák voltak, bár még pehelyruhát visel-

tek. A harmadik sast, ugyancsak hatalmas példány. HOMEYER lötte: BREHM-nek és BOMBELLES-nek nem volt szerencsájök a fészkekkel: különösen ez utóbbi egy rendkívül bizalmatlan sassal ismerkedett meg, melyet, miként a vadászok beszélték, néhány héttel ezelött, szalonkavadászaton SCHLOISSNIGG báró szalonka-söréttel elhibázott volt. Elejtett sasaink mind feltünően vének voltak: valamennyi a nagy kor teljesen kiszíneződött ruháját viselte: világos barnássárga volt a tollazatuk s világossárga a csőrük meg a lábaik.

Míg embereink avval foglalkoztak, hogy a zsákmányt és holminkat a «Vienná»-ba rakják, BREHM mesteri ügyességgel csalt elő egy kakukot, mely a közelben jelentkezett; a szegény bohót annyira elbolondította, hogy kijött a lombok közül a halászkunyhókhöz és a nagy társaság feje fölött ívben repült át; egy lövésemtől halva esett a földre.

E rövid intermezzo után elbúcsúztunk a jószágigazgatótól s a «Vienná»-ba száltunk, ismét követve a lélekvesztőktől.

Gyorsan haladtunk most a vízfolyással a leggyönyörűbb parti erdők között; jobbra, balra sűrű füzesek és nyárfaerdők voltak, melyek lombjai mélyen csüngöttek alá; a betorkoló erek olykor-olykor megengedték, hogy egy kissé beletekinthessünk az erdőbe. Vörös- és sűrke gémek gyakran vonultak el fejünk fölött magasan és egész sereg gázló madár, mint ibiszek, vörös és éjjeli gémek, költözött más vidékekre.

Az est beköszöntött, az éj küzdött a nap utolsó maradványaival s a denevérek csapongva repkedtek

a part mentén. Szép egy út! — A ligetek balzsamosan illatoztak s az esti hűvös lég, mely e vidéken naplementekor mindig eléggé érezhető s a vigyázatlannak meghülést okoz és lázat hoz, az enyhe éjjeli levegőnek adott helyet.

Másfél órai igen sebes hajtás után a berkek bal oldalunkon mind ritkásabbak s világosabbak lettek; végre magános fákkal beszórt tisztás előtt voltunk. A távolban gőzhajónk lámpái fénylettek; néhány erős evezőcsapás még s a hajó felvonó-lépcsője előtt állottunk, egy pár másodpercz multán pedig otthonias szállásunkon, a hajófedélzeten voltunk.

A hajó, mikor délelőtt elhagytuk volt, Apatinba ment vissza, hogy szenet és élelmi szerezet vegyen fel; onnan nagy utat tett lefelé, a széles ágnak a főfolyóba való torkolatáig, egészen a Hulló mocsárság fölé, tehát nem nagyon távol a Drávafoktól. Itt a Duna-ágba kanyarodott be és egy kis darabon fölfelé evezett egy halásztanyáig, mely a jobb parton egy nagy berek szélén fekszik; itt kivetette a vasmacskát s ide várt bennünket. Ez volt tehát a hely, a hol éjjeli tanyánkat fel kell vala ütnünk.

A várva várt ebédet megérkezésünk után azonnal feltálalták. Egy kis eledel bizony jól esett, mert a reggeli óta az egész istenadta nap csak a vadásztáskába tett pár darab fehér kenyér volt egyedüli táplálékunk. Hanem ez még rövid nap volt azokhoz képest, a melyek ezután valának jövendők.

A gondos BREHM-nek az a pompás ötlete támadt, hogy egyik halásztanyán rákot vásárolt. A dunai rák

igen jóízű; külső alkatában azonban némileg különbözik a patakokban lakótól.

Ebéd után azonnal hozzáfogtunk a mérések megtételéhez, kicseréltük jegyzeteinket s mindenki elbeszélte élményeit. A sasfészkek alatti események majd mind azonosak voltak, valami különös az urak egyikével sem történt, azért az efféle elbeszélések eredményeit egészen mellőzöm s csakis arra szorítkozom, a mit magam éltem át.

A mint a munkálatokat befejeztük s a zsákmányt HODEK preparátori kezeibe adtuk át, mindnyájan a jól megérdemelt nyugalomra tértünk.

NEGYEDIK NAP.

Április 25-ikének reggele szürkült; a nap első pitymallata a nyugodt, még az éj sötét leplébe burkolt berkek fölött szakadozott felhőkön át csillant ki épen. A feltornyosodott fekete fellegek a nyugati szemhatáron s a langyos, párakkal telt nedves szél nagyon is világos jelei voltak, hogy az idő megváltozik.

Sógrom és én voltunk az elsők a földézetten s vártuk a reggelit.

Egy kis idő múlva BREHM és HOMEYER is követte példánkat. BOMBELLES még korábban kelt, hogy csónakon a víz ellenében megtegye a nagy útat addig a sásfészekig, a melyet tegnap én látogattam volt meg; föltette magában, hogy az első fészekbeli, még teljesen háborítatlan tojót elejti.

Reggeli után HODEK kiosztotta a szerepeket; mindenünknek kijutott a maga területe. LEOPOLD-nak a gőzhajótól nem messze eső réti-sásfészket kellett meglátogatnia. A két tudós, mindig így neveztük őket, messze, de érdekes útra küldetett; le kellett menniök a Duna-ágon egész a főfolyóba való torkolatáig. Ott kezdődik a széles és valóban óriás Hulló mocsár, me-

lyet más helyen fogok bővebben leírni: ennek a legdélibb végében van a földrajzilag rendkívül érdekes «Drávafok», a hol a Dráva a Dunának adja át árjait: e két folyó összefolyásánál, egészen a bogponton, egy kis, nagyobb részt elöntött berekben, melynek Szrebernicza a neve, végződik a Hulló. Ebben az erdőben volt egy réti-sasfészek, ez jutott a tudósoknak.

Alig nézte meg az én két barátom e vidék egész fekvését a térképen, már mint madártani kutatásokra nézve fölöttébb alkalmas területről beszélgettek róla, s e kiránduláshoz tudományos tekintetben nagy reményeket fűztek. Mennél jobban álmodoztak azonban ők e kilátásokról, annál inkább csökkentek az én reményeim az iránt, hogy e két urat elejtett sassal lássam visszatérni, mert az igazi bűvár, bármily szenvedélyes vadász legyen is egyszersmind, háttérbe szorítja a vadászt, mihelyt a tudományról van szó.

A reggelit gyorsan elköltöttük és szíves búcsúszóval váltunk el egymástól. Én HODEK-kel és vadászommal egy csónakba ültem; három lélekvesztő követett bennünket s az expedíció megkezdődött.

Lassan haladtunk víz ellenében egy nagyobbára fűzektől álló berekig, mintegy negyedóránnyira az ágban; itt a partnál megállottunk: én a derék FERENCZ hajtott a lélekvesztőbe szálltam át, a másik kettőbe pedig HODEK és vadászom ült bele s a csónakot magunk után vontatva, csak néhány lépésnyi széles víz borította helyen az erdőbe jutottunk. Az erdő szélén keskeny szalag szárazföld választotta el a Duna-ágot az erdő belsejétől, mely teljesen víz alatt volt. A magas fák

között egész kényelmesen haladtunk. Az előtött szálas erdőnek, melyben bokrok és aljanövények nincsenek, igen sajátos tekintete van. Rövid út után a magas fák mindinkább gyérültek és sűrű bokrok léptek helyökbe. a melyek, valamint a szerteséjjel libegő uszadékfa is megnehezítették a haladást s igen kellemetlen út vette kezdetét. Nemsokára azonban világosság tünt át a bokrokon s szabad, nyílt, mintegy ezer lépés hosszú s néhány száz lépés széles víztükrre értünk, melyet balról sűrű, egyes magas fákkal meg-megszakított bokrok, jobbról pedig igen sajátos szálas erdő határolt. Azt hiszem, hogy ez a tisztás nyáron, mikor a vizek visszavonulnak, vagy holt-ággá válik, a milyen e berkekben igen sok van, vagy buján zöldellő erdei rétté alakul.

Előttünk a képet erdők zárták be. Lélekvesztőink halkán, de gyorsan siklottak tova a nyugodt víztükrön. A mélyen alácsüngő felhők, a nyomasztó levegő, telítve a dús növényzet illatával, a sötétzöldben elmosódó színek a tájképnek valami mélabús hangulatot adtak. A madárvilágban kevés életet láttunk; ellenben a rovarok, kivált az alkalmatlan szunyogok, a nedves meleg időtől kicsalatra, mindenütt dúdoltak körülünk s a vízből, bugyborékokat vetve, megszámlálhatatlan békafej kandikált ki.

Lassú repüléssel egy szép fehér kontyos gém vonult el fölöttem; azonnal bejegyeztem jegyzőkönyvembe, mert ez volt az első, a melyet ez útamón láttam: legutoljára a Butrinto tó mocsaraiban ejtettem el és figyeltem meg őket Albániában.

Néhány evezőcsapással a végére értünk e nyílt víz-

tükörnek. Jobbra kanyarodtunk és gyönyörű szálas berekbe jutottunk. Valamennyi berek között, a melyeket életemben valaha láttam, elvitázhatatlanul ez volt a legszebb és a legérdekesebb; a természet féktelenségét és őseredetiségét illetőleg ez érte el a legnagyobb tökéletességet. Magas fűzek voltak benne a jellemző fák, melyek között hatalmas fekete és fehér nyárfák nyulakodtak fel száraz ágaikkal; az alja-növényzet néhol teljesen hiányzott, másutt pedig sűrű bokrok képében vadul burjánzott. Vén fák, az évek súlya alatt meggörnyedve, a fiataloktól agyonfojtva a leggirbe-gurbább görcsös formákban hajoltak meg; mások, a villámtól sújtva, félig összeroskadt romokként állottak benne: vihartól kidöntött törzsek pihentek a földön, vízzel részben elborítva, a fenékbe erősen beékelődve; porló kérgök termékeny talajul szolgált a fiatal nemzedéknek s magas fűvek és egész fák nőttek elődeik tetemén; más törzsek ismét, az ártól fölemeltetvén, szerteszéjjel úsztak a vizen s széles hátukon ugyancsak virágzó szigetek fejlődtek.

HODEK már beszélt volt nekem ez erdő úszó szigeteiről; most láttam őket s igen örülök, hogy ebbe az igazi őserdőbe, melyet az ember fejszéje még soha meg nem bántott, belejutottam. A temérdek uszadékfa, valamint ezek az úszó szigetek gyakran zárták el útunkat és sokszor környékezett a veszedelem, hogy megfürdünk; a lélekvesztőknek sokszor kellett ágak és fák közé furakodniok s a hol az ellenállás erős volt, csak nagy kerülőkkel juthattunk előbbre. Az evezőlegények rendkívüli ügyességét igazán bámultam, mert feladatuk valóban nehéz volt.

Lassan közeledtünk egy kis tisztás felé. A tisztás közepén egy korhadt vén fűzfa állott, a melynél különömbet nem sokat láttam. Dereka görbe vonalban csak két méternyire emelkedik a víz tükre fölé, teljesen ágatlanul és leveletlenül; a villám megperzselte s közepén meghasította; a tetején egy nagy odu vezet be üreges belsejébe: méltó palotája a baglyok nemzettsége királynak, a nagy uhunak. A lélekvesztőn egészen a fa alá eveztem; HODEK is odajött s vadászkésével egyet kopantva a fára, kiriasztotta a hatalmas éjjeli madarat rejtekéből. Kár, hogy a fához igen közel helyezkedtem el s az okos madár, a fától fedve, úgy repült el, hogy csak jó távolságban láthattam meg. Két lövésemnek mi eredménye sem volt; bár a bagoly leereszkedett s néhány tolla is kihullott, eltűnt az erdő sötétjében. Egészen desperátus voltam, mert ez volt az első eset, hogy uhut a szabadban láttam s a mint láttam, még jobban óhajtottam, hogy e derék legényt, mely orv-madarainknak bizonyára dísze, elejtsem.

Kisérteties, mesebeli tekintetével, mellyel a régmúlt időkre, a Valpurgis-éj idejére és a vadászok minden régi meséjére emlékeztet, minden ízében eredeti, szép madár ez. Őt talán még jobban háttérbe szorította a kultúra mint a sast, mert ő tökéletes nyugodalmat kíván s csak a nagy vadon az ő igazi hazája.

Ott ültem csónakomban kilőtt fegyveremmel, én szerencsétlen flótás! HODEK váltig biztatott, hogy az uhunak az a szokása, hogy ha teljesen sértetlen maradt, rövid idő multán visszatér a fészkére; és ha érzi, hogy meg van sebezve, de elég ereje van, hogy tanyájára

vánszorogjon, akkor is haza megy, hogy otthonában, övéi körében végezze be életét. HODEK az ő sok évi járás-keelésében mind a két esetet tapasztalta.

A reménynek ez utolsó sugarát nagyon megköszöntem s bár a sikerben keveset bíztam, elhatároztam, hogy pár óra múlva visszatérek a fészekhez. Nyomott hangulatban hagytuk el a helyet. Egy szépen színezett halász-sas repült el fölöttünk s egy magas fekete nyárfára szállott le, melynek száraz tetejét elhagyott réti-sásfészek díszítette. A fatörzsek között mindenféle kacsák repültek fel s élénk mozgalom volt a vízityúk seregében. Siettünk ki az erdőből, hogy egy réti sast látogassunk meg. Csónakunk a nyílt vízen várakozott ránk; utasítottuk, hogy a sűrűbe rejtőzzék s ott várjon bennünket.

Magunk a sűrű cserjésen át folytattuk útunkat ellenkező irányban. Nehány percz múlva nyílt folyóágba jutottunk, melynek jobb oldalán sűrű bozótos húzódott, bal oldalán pedig nagyjából elöntött szálas erdő emelkedett.

Mintegy negyedórai evezés után tudtul adá HODEK, hogy az első sásfészeknek közvetlen közelében vagyunk. A bal parton egy helyen, a hol a szálas erdőről legnagyobb részt már leapadt a víz, kikötöttünk és fehér meg fekete nyárfák s néhány tölgy alkotta erdőbe mentünk. A gyér aljanövényzetű erdőről, néhány pocsolyát kivéve, egészen elvonult a víz, a mi útunkat igen megkönnyítette.

Először egy darabon a folyóág menti száraz parton egyenes irányban mentünk, azután HODEK-vel ketten

bekanyarodtunk az erdő belsejébe, átgázoltunk néhány nagyobb tócsát s egy tisztáshoz értünk. Egy magas fekete nyárfa tetején már messziről láttam a hatalmas sasfészket. A fészektől balra nagyobbbrészt sűrű kákával benőtt víz-ér kanyargott, melynek a másik partján, itt-ott magas fákkal ékesítve, nagy kiterjedésű cserjés terület.

A fészek közelében volt egy pár magasabban fekvő száraz helyecske s néhány alacsonyabb fa. Egy ilyen fa alá rejtőztem én el, HODEK pedig a fészek alá ment, hogy a talán benne ülő sast kizavarja. Hanem hasztalanul kopogtatta a fát; a sas nem volt otthon. Nyugodtan maradtunk tehát rejtekünkben, mely a pocsolyák között igen nedves és szegényes egy hajlék volt.

Az erdő a fészek környékén — úgyszólván — vékony szalaggá keskenyedett úgy, hogy állóhelyünkből könnyen keresztül láthattunk rajta, sőt az átellenben fekvő cserjésig is szabad kilátásunk volt. Ez erdőnek nem az a jellemvonása, a mi az imént leírtak; ez sokkal kevésbé vad és sokkal kevésbé őserdőszerű. Az ágakon mindenütt élénk volt az élet: egész sereg dalos madár gyönyörködtetett bennünket reggeli énekével; a folyóág kákájában ismét szakadatlanul kiáltoztak a vidám vízityúk; a kacsák az egyik berekből a másikba szállingóztak s nagyokat poccsanva ültek le közelünkben a vízre.

Alig ültünk rejtekünkben a füzek alatt egy negyed-óráig, a fiatal sasok éhes voltuknak hallható jeleit adták; nemsokára mind a két szüle felelt nekik rejtekünkhöz egészen közel s mi láttuk is, mint siklik el a hatal-

mas madarak árnyéka a földön. A túlsó parton, az alacsony bokrok fölött, tőlünk balra, első ízben láttunk egészen tisztán három sast; úgy látszott, hogy az itt lakó házaspár volt s egy harmadik, az ő vadászterületekre valószínűleg erővel betolakodó réti sast igyekezett onnan kikergetni. Gyönyörű egy látvány volt, a mint e három hatalmas madár majd alacsonyan keringett a bokrok fölött, egymást űzve, majd magasabbra szállott s hangosan víjjogva neki-neki csapott egymásnak.

Örültem a teljes nyugodtság és gondatlanság eme nyilvánulásának; a fészek urai ez egyszer még csak nem is sejtették a mi közellétünket. A három sas néhány percz múlva eltűnt, különböző irányba; valószínűleg rendes foglalkozásukra tértek, hogy a fiókák számára eledelt keressenek.

Ismét egy fél óra múlt el teljes nyugalomban; volt időm, hogy környezetemet és a vízi madarak meg a különféle éneklők nyüzsgő, érdekes életét megfigyelyem. Egy törpe-saspár elég alacsonyan vonult el fejem fölött s ha nem vártam volna a réti sast, könnyű lett volna coup double mind a kettőt elejtenem. E kis, de rendkívül érdekes és ritka sasfajt gondosan lejegyeztem, tudván, hogy evvel különösen HOMEYER-nek fogok nagy örömet szerezni, a ki a törpe-sasokkal sokat foglalkozott s ez útunkhoz e madarat illetőleg nagy reményeket csatolt.

Ránk nézve a legérdekesebb az volt, hogy e házaspár egyike tökéletesen sötétszinű, másika pedig egészen világosszinű volt s ama vitás kérdésben, vajjon a kis sas (*Aquila minuta* BREHM) meg a törpe sas (*A. pen-*

nata G.M.: külön fajok-e, ellene mondott e két faj külön választásának.

Az éhes sasfiak kiabálása mind hangosabb lett s közeledni látszott az idő, midőn az öreg zsákmánnyal visszatér a fészkére. Jobbra, a túlsó parton, a bokrok fölött észre is vettem a sast azonnal, nagy távolságban: egyenesen s gyorsan a fészeknek tartott, az erdő fölött körbe kanyarodott s néhány másodperc múlva fejünk fölött siklott el széles árnyéka. Szomorú, de nem került alkalmas pillanat, hogy a fészekhez siető madárra biztos lövést mérhettem volna, habár épen fejem fölött, az ágak között volt is szabad nyílás, a melyen át egészen jól láttam, hogy a sas jókora halat czipelt körmei között.

Mikor összeverődő szárnyainak zaját s a fészek széléről a fészekbe való ugrását hallottuk, rejtekünkől azonnal előbújtunk; magam halkan a fa másik oldalára lopódtam, helyet keresve, a honnan egészen szabad lövés esett, HODEK-et pedig, mikor helyben álltam, a fához küldtem. A sas fiainak etetésével annyira el volt foglalva, hogy egy mély pocsolyán való átgázolásunkat, hangos pocsogásunkat nem hallotta s a fának csak ismételt veregetésére vettem észre mozgást a fészekben. Az ágak meghajoltak, a fészek széléről néhány kisebb galy leesett s a hatalmas réti sas erős robajjal terjesztve ki szárnyait, a fa csúcságai között gyors repüléssel szállt ki, rézsútosan vonulva el mellettem. Egy pillanatra láttam csak szabadon két fa között; ezt a pillanatot használtam fel, hogy első lövésemet neki eresszem. A sas összekapta szárnyait s esése közben ágakat, lombokat tördelve, nagy robajjal zuhant a földre.

Nehány ugrással mellette termettünk és rejtékünkbe vittük. Ez is derék egy példány volt; világossárga tollazata és csőre, valamint viaszszínű lábai nagy korra vallottak.

Minthogy a másik sas, a tojó, férjének haláláról mit sem tudott, HODEK azt tanácsolta, hogy rejtőzzem el újra és legalább egy óráig várjam megérkezését. Nem is tartott sokáig s a tojó, ugyancsak feltűnő nagy példány, szintén megjelent az erdő szélén s lassú repüléssel alacsonyan vonult el a víz fölött.

A lövéstől megriadt kacsák és vízi tyúkok még ijedten repkedtek s nagy lármával voltak. Úgy látszott, hogy a sas e jelenségből rosszat gyanított s vijjogva, nagy körökben vonult át az erdőn. Most kínos óra következett, mert a ravasz madár egy pillanatra sem távozott közelünkbe, de a fiókák hívó szavától sem engedte magát elcsábíttatni, hogy lövésre elég közel jöjjön. Majd magasan jelent meg a levegőben, nagy köröket vágva fejünk fölött, majd alacsonyan repkedett a bokrok magasságában; azután ismét az erdőbe csapott s nem magasan járt-kelt a fák között; le-leszállott a magános fákra a part mentén, vagy az erdő bel-sejében, de fészke közetlen közelébe soha sem jött.

Talán egy óránál tovább várahoztam a nélkül, hogy még csak meg is moccanom volna, figyelemmel kísérve e nemes vad minden mozdulatát. Szép volt látni a szilaj rabló aggodalmát, izgalmát és bizonytalanságát, mellyel a nagy veszedelmet sejtette a nélkül, hogy bennünket tulajdonképen észrevett volna. Egy párszor rövid időre az erdőnek még messzebb eső részeiben

tűnt el, azután rendesen más két sassal tért vissza, a melyek, az ő aggodalmának alapját nem is sejtve, enyelegve követték őt.

Körülbelül egy óra elteltével azt gondolta HODEK, hogy egyelőre meddő dolog ez okos madár előjvetelét várni, azért elhatároztuk, hogy egy másik sasfészket keresünk fel, mely talán félórányira volt tőlünk, egyenes irányban, az erdő távolabbi részében.

Az út e második fészkekhez elég fáradságos és nehéz volt. Sűrű bokrok és terjedelmes pocsolyák, melyeken át kellett gázolnunk, lépten-nyomon megnehezítették haladásunkat; némely helyen a vadászkéssel kellett magunknak utat csinálni; végre, jó hosszú gyaloglás után, jelenté HODEK, hogy a fészek közelében vagyunk. Az erdő ezen a helyen szélesebb; bal felé annyira kiterjed, hogy a másik irányában nem láthatni át rajta; jobbról még mindig ama széles folyóág határolja, melynek túlsó partján szakadatlan fűz-sűrűségek terülnek, e sűrűségeken túl pedig vén fűzek alkotta szálás erdő emelkedik.

A fa, a melyen a fészek volt, mindjárt a folyóág partján állott, sőt az e helyen néhány méter magas, szakadékos parton ferdén túl is hajlott.

A fészek külsejéről úgy láttam, hogy friss rakású. A sok zöld ág a szélén arra utalt, hogy még nem rég ideje, hogy a sasok lakásuk utolsó feldiszítésével elkészültek. Vigyázva közeledtünk a fához s aggódva néztem a dolog sikere elé, minthogy az erdő belseje irányában a legcsekélyebb szabad tekintet sem kínálkozott a biztos lövésre; ha pedig a sas talán az ellenkező irányban,

tehát a víz fölött repülne tova, magának a fának lombos ágai akadályoznak meg a jó lövésben.

HODEK mindjárt attól tartott, hogy itt a sas a fészken lesz, azért a félig-meddig jó helyen is készen állottam a lövésre. HODEK-nek ismételt kopogtatására is teljes nyugalom volt a fészekben; az ő gyakorlott szeme azonban minden ellenbizonyíték daczára is valószínűnek találta, hogy a fészek hatalmas lakója mégis otthon van. Csak folytonos tapsolásra és fadaraboknak a fészekbe dobálására kelt ki hirtelen a sas.

Erős robaj az ágak közt, szárnyainak kiterjesztése és a víz irányában való elrepülése — mind egy pillanat műve volt; bármilyen gyorsan kaptam is arcomhoz a fegyvert, a kedvező perczet elmulasztottam és mind a két lövésem haszontalanul verte le a fáról az ágakat meg a lombot.

A hatalmas madár megrettenve, és tartva a veszélytől, a melyet nem lát, nem ismer — jól el voltunk ugyanis rejtőzve — egyszer magasabban, egyszer alacsonyabban repkedett az átellenben levő fák és bokrok fölött. Aggódo szavára előkerült a himje is; és pár pillanat múlva az előbbi fészek özvegye is. Mind a hárman ott keringtek tágas körökben nagy vigyázva körülöttünk. Hamarosan egy nagy fa mögé kuporodtunk s néhány kezünk ügyébe eső ággal fedtük be magunkat, a mint épen lehetett. Elszomorított ugyan sasvadászatomon ez első bal eset, de a reménynek egy sugara mégis biztatott, hogy a sas, mely bennünket még észre nem vett, vissza fog térni. Nem is csalódtam; kevés vártatva elvált az imént elhibázott tojó a többiektől és egyenesen a fészeknek

tartott s rejtekünktől mintegy hatvan lépésnyire egy fekete nyárfa száraz tetejére ült.

Bár a távolság egy kicsit nagy volt, mégis biztam fegyveremben és nekiczéloztam. Épen abban a pillanatban vett észre bennünket a sas, mikor a töltés kirepült a csőből s a magas fák sűrű ágai közé ereszkedett, minek következtében a lövés pár méterrel mögötte maradt s a sörét csak hült helyén pattogott hangosan.

A sok balszerencse miatt, mely e napon már az uhu fészknél s most e réti sasnál ért, elkedvetlenedve, el akartam innen menni, de HODEK kért, hogy csak maradjak még rövid ideig. Teljes félóra múlt el haszontalanul; a sasok szakadatlanul víjjogva forogtak az erdő és legközelebbi környéke körül, rejtekünket folytonosan szemmel tartva; a veszedelmet végre megértették és semmi esetre sem lehetett rá kilátás, hogy egyhamar hozzánk közelednének.

HODEK most azt tanácsolta, hogy menjünk vissza a lélekvesztőkhöz s próbáljunk szerencsét az uhu fészknél. Igen rossz hangulatban s e fészeknél való sok balvégtet miatt szégyenkezve hagytam el e helyet. A fáradalmas út az első sasfészekig a sűrű bokrokon át most kétszer olyan hosszúnak, kétszer olyan kellemetlennek tetszett; azonkívül rövidebb utat akarván választani a parton, teljesen eltévedtünk s csak sokáig tévedezve, keresgélve jutottunk az első fészekhez s innen a lélekvesztőkhöz.

Pirulva kellett legénységünknek mindent elmondanom, mert hallván a sok lövést, azt hitték, hogy nem egy, de több sassal fogok visszatérni. Csónakra ültünk

és ugyanabban az irányban, de egészen más hangulatban haladtunk, mint reggel, s ismét az erdőbe az uhu fészkéhez jutottunk. Nagy vigyázva lopakodtam lélekvesztőmmel a vén fűzfa túlsó oldalára és valami jobb hely kifundálásával igyekeztem jobb eredményt biztosítani, mint pár órával ezelőtt.

HODEK ismét odament a fűzfához, de az uhut fészkéből kizavarnia nem sikerült. Evvel utolsó reményeink is dugába dőltek; a bagoly bizonyára súlyos sebet kapott s valószínűleg tanyájához közel, valami biztos rejtekben adta ki páráját. Ott ácsorogtunk lélekvesztőinkkel a fészek körül, azt se tudva, mihez fogjunk; vadászom, a kit előszólitottunk, azt tanácsolta, hogy a megsebzett s talán valami bokorban kimúlt uhut keressük. Mihamar szerteoszoltunk s az őserdőn különböző irányokban kezdtünk keresztül-kasul járni.

Már magának e tervnek megvalósítása is nehéz volt; hozzá pedig még az imént leírt sok sziget gyakran lehetetlenné tette az előrejutást s attól is tartottunk, hogy az irányt elvétjük s alaposan eltévedünk.

Kerülő úton jutottunk e vadul össze-vissza kúszált erdő egy részén át; sokszor teljesen megakadtunk a sűrű bokrok, az úszó fatörzsek vagy a vén fűzek között a szűk sikátorokban s csak az evezőlapátokkal, olykor kezeinkkel való folytonos erőlködéssel birtuk lélekvesztőinket lassan előbbre tolni. Keserves s hiábavaló munka volt; sem a megsebzett uhu, sem a gúnárja nem került szemünk elé, a melyet pedig HODEK igen sokra becsült volna. E helyett az őserdő legsűrűbb részének pompájában gyönyörködhattunk.

A fészekhez való visszatérőben számos vízi madarat figyeltem meg. Kacsák, melyek ott sokan fészkeltek, gyakran repültek fel s néhány vad liba, az első, melyeket ez utazásunkon láttunk, felrezenve, nagy távolságban tőlünk, párosával vonult tova.

Elhatároztam, hogy azt a sasfészket keressük fel, a melyet reggel láttam volt ; úgy tetszett, mintha a halászsas ott ütötte volna fel tanyáját, hanem egy pár kísérlet, hogy a fészek csalárd lakóját felriasszuk, reményeink alaptalan voltáról győzött meg.

A szenvedélyes vadász a vadászaton esett sok balszerencse után a legcsekélyebb kilátásba is belekapaszkodik, hogy hibáját jobb eredményekkel helyreüsse. Már a vadludakra is gondoltam s meg akartam kísérteni, hogy talán közelökbe lopódzom, hanem HODEK e törekvésemet egészen hiúnak, hiábavalónak nyíivánította.

Visszatértünk tehát a vén fűzfához, az uhu elhagyott fészkéhez, és elhatároztuk, hogy a fészket kiszedjük. Ez nehéz, de érdemes munka volt. FERENCZ-czel lélekvesztőmben egy ledőlt vén fűzfához vittem magam, melynek egyes részei kiállottak a vízből. A lélekvesztőből ki kellett szállanom, mert az embereknek, hogy ama fára felmászhassanak, első lépcsőfokul legalább is két csónakra volt szükségök. Minthogy ez a ledőlt fatörzsök messze területen az egyedüli sziget volt, megpróbáltam ferde és meglehetősen síkos oldalán felkúszni. Némi fáradsággal s gyakori kilátással arra, hogy akaratlanul is megfürdöm, szerencsésen fel is jutottam rá. A víztől legtávolabb eső görcsös ágaira állottam s onnan néztem, hogyan másznak fel a fészekhez.

FERENCZ, rendkívüli ügyes famászó, nekiugorva a lélekvesztő széléről és mászóvassal is segítve magán, felkúszott a fára: a vén fűz teteje fönn olyan széles volt, hogy rézsutos lapján elmehetett. A fészek bejáratául szolgáló lyukhoz érve, lassan az odúba nyúlt s legelőször négy vízi tyúk friss tetemét húzta ki belőle óvatosan, melyeket az uhu valószínűleg az nap hozott volt fiainak eledelül: testök még egészen sértetlen volt, de, nevezetes, mindegyiknek hiányzott a feje. Odakiáltottunk neki, hogy a fészek anyagából is vessem le valamint a zsákba. A csomó, melyet ledobott, madártollakból, ágakból és zsákmányai csontjaiból állott, de különösen sok kukacz és pondró volt benne. Végre a még meglehetősen kicsiny, világosszürke pehelyruhában levő négy fiókat hozta le egymásután a lélekvesztőbe.

Mikor FERENCZ a fészek kiszedésével szerencsésen készen volt, értem jött, igen kényelmetlen állóhelyemből kiszabadítandó; azután visszaigyekezünk a nyílt víztükrön a nagy csónakhoz.

Még pár óránk volt. A gőzösre visszatérni még korán volt volna, azért, bár a nyugoti égen igen fenyegető vihar csüngött, elhatároztuk, hogy még egyszer felkeressük a réti sasok fészkeit.

Gyorsan és egyenesen a második sasfészkeknek tartottam s alatta állítottam meg a lélekvesztőt, hogy tapsolással riasztassam fel a sást, mely azóta talán már visszatért. Ha első ízben cselekedtem volna így, bizonyosan zsákmányul esett volna, mert a vízről sokkal szabadabb kilátás esett a fészek felé. Hanem most a

sas nem volt otthon. A lélekvesztőket azonnal visszaküldtük, és előbbi rejtekünkbe állottunk. Ismét egy órát áldoztunk fel. Nehányszor hallottam a most már nagyon is félénk sasok hangját a távolban s egy párszor láttam is őket messze, a mint az alacsony erdő fölött el-elrepültek.

Ez idő alatt alkalmam volt néhány vörös, sőt egy gyönyörű ruházatú fehér réti héját is megfigyelni, melyek lebegve repültek el a folyóág fölött. Közben jó erős szél kerekedett: a fülledt levegő mind nyomasztóbbá vált; a szunyograj, valamint a közelgő zivatar minden előjele beköszöntött; az ég nagyon elsötétedett. Először világos szürke zivatar-fellegek tornyosultak, melyeket azután nehéz fekete esőfelhők követtek, mind jobban és jobban terjedve szét az égen. A vihar szele, mint biztos hírhozó, mind erősebben fújt; az ágak és a fák hajlongtak s néhány mennydörgés világosan jelezte a közelgő zivatart.

Nemsokára zuhogott az eső s rejtekünk elhagyására kényszerített bennünket. Időnk is a végét járta s közeledett az óra, mikor a visszatérésre kellett gondolnunk.

A fákról kövér cseppek hullottak alá és csuronvíz volt minden bokor. Milyen kellemetlen volt a visszamenés a felázott mély agyagban és a vizes bokrok között, elgondolható. Dolgoztunk, a mint birtunk, hogy mennél hamarább a lélekvesztőkhöz érjünk, melyek jó darabon elénkbe jöttek. Bőrig átázva ültünk beléjük és visszafelé indultunk. Egy réti sas és a négy uhu-fióka feküdt előttem a csónakban: sovány eredmény ahhoz

a sok gyönyörű alkalomhoz képest, a mely a mai napon kínálkozott.

Ugyanazon az úton mentünk vissza, a melyen jöttünk. Az első ágból a keskeny sikátorokon át a sűrű bokrokon keresztül nagy csónakunkhoz érve, a széles víztükrön gyorsabban haladtunk. Én, bár a szél nagy hullámokat vert s embereim le akartak beszélni, jobbnak gondoltam a lélekvesztőn menni, mint a lassú, nehézkes csónakon. A zivatar elérte tetőpontját s az ég a felhőszakadásszerű esővel kiürült; a zuhogó záport szitáló eső váltotta fel; a fekete felhők keletnek tartva lassan eloszlottak s mind jobban világosodott meg az égboltozat; a szél lecsendesült s a levegő pompásan lehült. A sok szunyogot elkergette az eső s a reggel uralkodó nehéz, fülledt viharhirdető levegő helyébe üdítő tiszta tavaszi levegő lépett.

FERENCZ rendkívül ügyes evezésének az érdeme, hogy a többi csónakot jóval megelőzve siklottam tova a nyílt víztükrön az erdő felé. Valamivel lassabban és óvatosabban ment a dolog a sűrű bokrok között, meg azután a szálas erdőben, ugyanazon az úton, a melyen reggel.

Nemsokára elértük a keskeny sikátort, mely a főágba vezetett, a melyen gőzösünk állott. Gyorsan vitt most bennünket az ár lefelé s a távolban nemsokára felötlött a gőzhajó. Nehány evezőcsapással el is értük a hajót. Most közeledett csak a többi lélekvesztő; a csónak HOĐEK-kel és vadászommal még messze volt.

Most az a kellemetlen feladat következett, hogy az ingó alacsony lélekvesztőből a függő-lépcsőre jussak. Szerencsére sikerült — hideg fürdő nélkül. Nehány

másodpercz múltán a fedélzeten voltam. Rossz hangulatban az egész nap mostoha volta miatt s bőrig áztatva, én tértem vissza utolsónak. Sógrom BREHM-mel és HOMEYER-rel már ott ült az ebédlőben; lábainál egy hatalmas uhu feküdt. Egy réti sasra vadászott, mely igen félénk volt s nem jött lövésre, az uhu pedig, melyre nem is gondolt, véletlenül esett zsákmányául. Ugyanazon a fán találta az éjjeli rablót, a mint egy alsó ágon aludt, a melyen a sasfészek volt. Biztos lövéssel egyszerre leterítette s gyűjteményünket egy szép példánnyal gyarapította.

Nekem pironkodva kellett elmondanom az uhufészeknél történetet. BREHM-et és HOMEYER-t sem találtam valami rózsás hangulatban. Reggel csakugyan nem csalódtam: a Hulló mocsárban, mely egészen elragadta őket, különféle madártani megfigyelésekbe merültek a sást pedigszerencsésen eltévesztették. BREHM különösen rajongással beszélt a dolgokról, a melyeket ma látott, nevezetesen a mocsár óriás terjedelméről, a Drávafok gyönyörű tájképeiről, s erősen azon volt, hogy e mocsárnak alkalom adtán szenteljünk egy délelőtti, még pedig, mint azonnal hozzátette, visszatértünkben, mint-hogy a különféle gémekekre és sirályokra az idő még egy kicsit korai s hogy visszautazásunk ideje kedvezőbb lesz. Úgy találta, hogy az egész mocsár feltűnően népes.

A mint az én embereim is megérkeztek, tovább mentünk. A Duna-ág sebes folyásában meglehetősen lassan haladtunk fölfelé a víz ellenében. BOMBELLES-szel úgy állapodtunk meg, hogy a halásztanyán vesszük őt

fel, a hol tegnap a vadászatot kezdtük volt; ott kellett bennünket várnia.

Egy óra múlva értünk a találka helyére: ez idő alatt ettünk s az elejtett madarakon az első méréseket végeztük. Öt és hat óra közt lehetett az idő, mikor arra a helyre értünk, a melyen az éjet ma is tölteni akartuk.

A halásztanyához közeledve, BOMBELLES, szintén átázva s szintén zsákmány nélkül, az egyik halászkunyhóból lépett ki. Az első napi második fészket teljesen elhagyatva találta; az elsőnél lövéshez jutott ugyan s meg is sebezte a sast erősen, hanem tévedésből apró söréttel töltött, a mely a hatalmas madarat nem ölte meg legott.

E fészekből a fiókokat magával hozta; már jó nagyocskák voltak s tollruhájok fejlődésének első nyoma már mutatkoztak rajtuk.

A napból még egy-két óra rendelkezésünkre állott. Az idő kitisztult s az eső után gyönyörű est köszöntött be. A távozó Nap utolsó sugarai vörösesen megáryozva törtek át a felhőfoszlányokon és csodálatosan szép esthajnal ragyogott az egész égen.

BREHM, HOMEYER és én elhatároztuk, hogy ez időt nem hagyjuk felhasználatlanul s egy kis kirándulást teszünk abba az árborította vadonba, a hol én azelőtt való nap két sast lőttem. Csak a vízi tyúkok és más vízi madarak műveleteit akartuk megfigyelni. Egy csónakban, melyben a két evezőlegényen kívül mi hárman is elfértünk, indultunk el s a sűrű bokrok között lassan haladtunk előre a jól ismert úton.

Gyakran meg-megállítottuk a csónakot, hogy a

szerte uszkáló vízi tyúkokat szemléljük. Vadkacsák minduntalan fel-felrebbentek előttünk s egy pár vadludat is láttunk, a mint a nádas fölött elvonult. Az erdőben a bokrok között léprigók és vízi tyúkok repkedtek szanaszét, s a fák ágain néhány énekes zengedezett. A vén tölgyek száraz ágain varjak és galambok ültek s fejüket a szárnyok alá hajtva, éjjeli nyugodalomra készülődtek.

Néhány réti héja keringett itt-ott, zsákmányt keresve; szürke és vörös gémek vonultak magasan a levegőben a berkekből a síkságok felé. Az árnyékok mind jobban növekedtek s a Nap legutolsó sugarai is eltűntek nyugaton, az erdők mögött; az ég felhőtlen részein kigyuladtak az első csillagok.

Egész a sasfészkekig jutottunk; itt meg akartam mutatni két társamnak a lesőhelyet, hanem a legények kérésére visszafordultunk; alapos okuk volt ugyanis attól tartani, hogy a rendkívül keskeny és kúszált útat a nád és bokrok között eltévesztik. Hamarosan tértünk tehát vissza ugyanabban az irányban, a melyen jöttünk. Egy sípos kacsá, mely egész bizalmasan forgolódott csónakunk körül, fegyverem áldozatául esett; azonkívül még egy kacsát és egy gémet, melyek, sajnos, nagyon távol keltek fel előttünk, csak könnyen sebeztem meg.

BREHM nagy érdeklődéssel figyelt meg néhány denevérfajt, melyek között jelesen egy kiválóan kis faj tűnt fel neki. Kár, hogy a beállott sötétség miatt egyet sem sikerült közölök elejtenünk.

Rövid idő múlva ismét a széles Duna-ágra értünk; örültünk, mikor a sűrű bokrok közül, melyek között az

út éjjel még sokkal kellemetlenebb volt mint nappal, szerencsésen kijutottunk s a hátunk mögött hagytuk őket. Nehány szapora evezőcsapással visszaérkeztünk a gőzhajóhoz.

Mínthogy már jó késő volt, asztalhoz siettünk, hogy időnk legyen a jegyzetek kicserélésére, az elejtett madarak pontos megmérésére és a napló szabatos vezetésére. Tíz óra felé azonban már nyugalom volt a hajón; mindenki igyekezett erőt gyűjteni a következő napra, mely jó fáradalmasnak ígérkezett.

ÖTÖDIK NAP.

Körülbelül öt óra lehetett reggel, mikor szobáinkból a hajó födélzetére mentünk. A Nap melegen, üdítőn, teljes erejével sütött; az ég felhőtlen volt s a levegő, melyet a tegnapi eső kellemes hőmérsékletre hűtött le, áradozott a tavaszi illat fűszerétől. Az ember egészen másként érzi magát, mikor a levegő tisztán, üdítően, nehéz páráktól és láz-szülő mocsári gőzöktől menten jut be a tüdejébe. Mi minden friss és tiszta reggelt nagyra becsültünk e vidéken, mert az itt többnyire uralkodó nehéz, nyomasztó levegő az Alpesek, a középhegység, a halmos vidék, sőt a fennsík lakójára is kellemetlen hatással van.

Gyorsan végeztünk a reggelivel, vadászkészletünket összepakoltuk s vidám lélekkel indultunk új kalandok elé. Ez úttal gyönyörű, rendkívül érdekes napunk ígérkezett; arról volt szó, hogy a szigetséget elhagyjuk s fegyverrel kezünkben egy erdőt kutassunk át messze bent a szárazon.

Valamennyien együtt, egy ladikon hagytuk el a gőzöst s egy csatornaszerű ágon, mely a halásztanya fölött a jobb parton ágazik ki, rövid ideig víz ellenében

haladtunk. Csakhamar egy hídhöz érkeztünk, mely magas töltéseken ez ágon vezet át. Itt megállottunk és kiszállottunk. RAMPELT úr fogadott bennünket és felvezetett a kocsikhoz, melyek a töltésen állottak. Uradalmi kocsik voltak ezek, igen jó lovakkal, melyek egész napra rendelkezésünkre állottak. Nemcsak ez a nagy szívesség, hanem az egész napi rendezés is tanúszkodott, hogy mennyire át van hatva az egész jószágigazgatóság s minden egyes embere az uradalom birtokosának előkelő, vendégszerető szellemétől.

Elindultunk. Az első kocsin a jószágigazgató ment, az utat mutatván; utána sógrom és én következünk s utánunk a kocsik egész karavánja. Sok embert vittünk magunkkal, mind olyanokat, a kikre vadászatunkon okvetetlenül szükségünk volt.

Eleinte az út egyenes irányban, a töltésen vitt; kissé döcögős és fárasztó volt ugyan, de pár nap múlva Szlavóniában csinált-útnak neveztük volna. Kezdetén jobbra, balra tekintélyes erdők emelkedtek, melyek részben el voltak öntve, jobbkön azután lassanként eltűnedeztek s irtások meg posványos legelők váltották fel. A berkek szélére értünk. Mindig szerettem volna tudni, milyen a dél-magyarországi berkek-erdők környéke, s óhajtásom most teljesült.

Ez egész vidék jelleme nagyon emlékeztetett alsó-ausztriai gyönyörű berkeinknek északi szélére Stadl-Enzersdorf és Mühlleuten mellett.

A szakadatlan berkek füzesekben végződtek; azután majdnem holt ágak következtek; tovább vizenyős legelők, énekes madaraktól gazdagon népesített csalitosok,

egyres magas fákkal ékítve, végre különváló szép tölgyes pagonyok, bokros aljanövényzettel. Az út ez egész kertszerű vidéken átvitt bennünket; az igazi berkek-ből ki egész legkülső szélőig. Minél inkább közeledtünk kifelé a szárazföldi erdők felé, annál élénkebb s fajokban annál gazdagabb volt a kis madarak világa s annál inkább írtunk jegyzőkönyvünkbe hieroglifeket, mert hát a mind zökögősebbé váló út jobbat nem engedett meg.

A tulajdonképeni berkek, a szigetek és a vadonok szegények apró madarakban; ott lakik bennök a madárvilág néhány hatalmas bajnoka, de azok, a melyek a vidéket megelevenítik, a fajokban gazdag éneklők és magevők, gyéren fordulnak meg.

Útunk igen kedves erdőkön kígyódzott keresztül; különösen egy óriás tölgyekkel és sűrű bokrokkal diszített kis tölgyes volt rám kiváló hatással. Feltűnően szép volt és a sok énekes vidám dalai gyönyörűségesen hangzottak belőle.

Mikor ezt elhagytuk, egészen a szabadban voltunk, a síkság fogadott bennünket ölére. Jobbunkon mezők és mocsarak, balunkon mélyre vágott partok között egy kis folyó, mely szerény hullámain a Duna felé hömpölygette; túlsó partján sem volt egyéb lapálnál. Magunk előtt a messze távolban hegyeket láttunk, melyek kékesszürke körvonalai észrevétlenül mosódtak el a magasság ködében; jobbra, még szintén jó messze, újra láttam azt a csúcsos hegyet jellemző formájával, melyet már két nappal ezelőtt, egészen más oldaláról, gőzhajónk fedélzetéről szemléltem volt.

Vadkacsák minduntalan repkedtek a mocsár fölött s a biciczek egész rajai fitogtatták tarka tollzatukat a levegőben; réti héjakat, fekete kányákat lépten-nyomon láttunk; varjak, szarkák, verebek, pacsirták, sármányok, barázdabillegtetők és sok más madár élénkítette a képet. Egyes magas tölgyeken, melyek az út mellett voltak, és egy kis tölgyesben, nem messze egy tanyától, igen sok csóka fészkel.

Útunk megint egy patakhoz vezetett, mely, a Dunát utánozva, egyes fűzek alakjában, keskeny szalagként mindkét partján berket nevelt magának. Vörös és sűrke gémek szálltak itt le s fel s a víz fölött egy pompás halászsas vonult tova. Gyönyörködve néztük a serény rablót, a mint halászott: nemsokára követte őt egy másik s néhány pillanat múlva egy harmadik is. Úgy látszik, hogy ott valami kiválóan jó halászóhely volt.

Rövid idő múlva mocsaras, előntött réthez jutottunk; útunk megint magas töltésen vezetett. Jobbra-balra temérdek sípos kacsza uszált, bár nád nem volt, mely rejtekül szolgálhatott volna nekik; a vízben szanaszét gémek ácsorogtak, mélézva; a víz fölött könnyű szárnyú cigány- és halászcserék kóvályogtak, szorgalmasan halászgatva. A parton a legelő ménes és gulya között seregélyek s hontmadarak futkostak ide s tova, s lomha repüléssel egy fehér gólya igyekezett a közel faluba.

Csekély távolságra a térszínnek meredek, egyenletesen futó lejtősődését vettük észre; ez volt a talajnak első emelkedése a Duna színe fölött. E lejtő tetején

egy nagy falu fekszik, mely igazi magyaros, őseredeti jellemvonásokat visel magán. Az emelkedés tetejére érve, útnk az első házak között, hosszú, egyenes akáczfasoron vezetett végig.

Innen mintegy ezer lépésnyire egy nagy erdőt vetünk észre; kérdésemre, vajjon ez-e a «keskendi erdő», a kocsis, igazi magyar, néma fejbólintással felelt. Ez tehát a mi mai vadászterületünk, a híres keskendi erdő. Az erdő felől fekete gólyák vonultak a mezők felé; ezek voltak az elsők, melyeket életemben láttam. E nagy madarat bizonyos távoból, mikor a színek már elmosódnak, repülés közben nem lehet a fehér gólyától megkülönböztetni.

A vetéseken tűzokok legeltek s az akáczfasorban, a kocsiktól felrezzentve, kakukok meg vércsék szálltak fáról-fára.

Egy hosszúsárnyú sólyom olyan merész volt, hogy egészen közelünkben fogott el egy szegény hontmadarat s szemünk láttára vitte magával.

Néhány percz múlva az erdő szélére értünk. Útnk széles, a szó teljes értelmében végeláthatatlan hosszú vágásba vezetett. Jobbról-balról jó karban tartott, egyforma magas erdő emelkedett, jó sűrű aljanövényzettel. Erdészetiileg kiválóan rendezett síkföldi erdőben voltunk, melyet sem a berekhez, sem más magyarföldi csenevész tölgyeshez nem lehetett hasonlítani; leginkább egyes csehországi lombos erdőre emlékeztetett.

Tájképileg sem festőinek, sem nagyszerűnek nem lehetett mondani e vidéket, de friss buja zöldje mégis kedves bájjal árasztotta el az egész képet. Ellensége

vagyok minden egyenes vonalnak, mert ezek világos jelei az ember mindent egyengető kezének; azért az olyan erdő, melyet a derék erdész szabályszerűen zsinór szerint menő fasorokba oszt, elveszti szememben minden báját, még ha oly csodálatos szépen zöldell is; valamint szörnyűködöm minden program szerinti vadászattól is, a melyen a vadász urak szépen kiegyengetett vágásokba állnak fel lesbe. Értem ugyan, hogy az ilyen erdők, az ilyen vadászatok a számító erdésznek, a ki a természettől a lehető legtöbb fát és a lehető legtöbb vadat akarja kicsikarni, a legkedvesebbek, hanem a magam részéről, a szerényen kóborló természetbarát szempontjából legkevésbé sem tartom gyönyörűnek. Azért nehezemre esett a keskendi erdőnek, az uradalmi erdők úgynevezett díszének dicséretében és megcsudálásában osztozni; az én lelkem még egészen el volt telve az apatini berkek nagyszerű vadonjaival.

Hanem hát minek mélyedjünk ilyen hiú fejtegetésekbe! Hic Rhodus, hic salta, gondoltam magamban és csalódásomat elpalástoltam. Igen csodáltam, hogy ezt az egész nagy erdőséget ilyen módon művelik s hogy mindamellett olyan félénk madaraknak szolgál tanyául, mint a halász- és kigyász-sas, meg a nagyon óvatos fekete gólya. Ismét megerősítve láttam annyiszor, Közép-Magyarországon is tett ama tapasztalatomat, hogy itt minden vad, még a legfélénkebb ragadozó madarak is hihetetlen bizalommal vannak az ember iránt. Ez a paradicsomi állapot nagyon emlékeztet a Keletre s magyarázatát abban találja, hogy a magyar nemzetben nincs meg az igazi vadászati szenved-

dély és hogy a vadászszemélyzet, a hol van, szintén nem üldözi a dúvadat. minthogy az apróbb vadak védelmére majdnem sehol sem helyeznek súlyt.

Jó ideig haladtunk ezen az egyenes fason: néhány kánya vonult el fejünk fölött s az igazi lombos erdő nagy és apró lakóinak vidám szava hangzott felénk mindenünnen. Nemsokára balra fordultunk be egy másik, ugyancsak zsinórba menő, más irányba vezető vágásba.

Bal oldalt ugyanazt a jellemvonását tartotta meg az erdő, jobb oldalt pedig fiatal erdővé sülyedt, mely sűrűn volt erdei fenyővel keverve. Úgy láttam, hogy e pagonyok az őzek, rókák, vadmacskák, sőt szarvasok számára is igen jók, mintha csak nekik volnának teremtvé; igen élénken emlékeztettek egy kis erdőre a gyönyörű Gödöllő mellett, melyet a valkői területen vad társai között egyedül ért az emberi kultúra. Az így művelt erdőt tavaszkor és őzskor bizonyára itt is, miként ott, dúsan népesítik az erdei szalonkák.

E második fason még egy jó negyedóráig haladtunk, a míg egy szabályos kör formájú réthez nem értünk. E rét közepén pavillonszerű vadász-ház van, a melytől az innen küllőszerűen futó faszorokon messze kilátása van az embernek. Itt megállottunk. Egy erdész vezetése alatt néhány vadászlegény várt ránk. Arra a helyre érteztünk tehát, a honnan különböző irányokba kellett oszolniunk.

Minthogy az egész erdőben csak egyetlen kigyászas fészkel, és minthogy HODEK is ismételve kifejezte, hogy sasgyűjteményünknek a gőzös fedélzetén való

teljessé tételében egy faj sem fog annyi nehézséget okozni, mint ez, mely a föld kerektségén sehol sem gyakori: elhatároztuk, hogy más vadra előbb semmi esetre sem lövünk, míg a kigyász-sast el nem ejtjük.

Ez okból paraszt-szekeren, csak az erdésztől kísérvé, magam mentem egy széles fason át a kérdéses fészek felé.

Néhány percz múlva megállottunk s egy keresztbe futó fason gyalog mentünk tovább. Egy pár száz lépésnyit haladva, figyelmeztetett az erdész, hogy felvont fegyverrel jobbra térjek be az erdőbe. Vezetőmtől igen ügyesen igazgatva, nagy vigyázva lopakodtam az alacsony fiatal erdő buja zöldjében.

Egyszerre csak megláttam a kigyász-sas zömök alakját egy fa száraz tetején. A szép színezetű orvmadár melynek tiszta fehér melle, kávébarna háta és erős csőrű, ölyvszerű feje van, épen tollázkodott; bennünket nem vett észre s gondatlanul pillantgatott mindenfelé. Én egy fiatal tölgyhöz támaszkodva állottam, s volt időm, hogy e rendkívül érdekes orvmadár képét emlékezetembe véssem.

Első megpillantásra sajátzerű hatással van a szemlélőre; van lényében valami egészen jellemző. egy vonás, mely sem a nagy, sem a kis sasokra nem emlékeztet, hanem inkább az ölyvekre, sőt valamicskét a baglyokra is; mindamellett ezekhez sem hasonlít olyan szembeszökően, hogy közös jellemvonásaikat határozottan meg lehetne állapítani. A kigyász-sas nekünk újnak és idegenszerűnek látszó típusa legnagyobb részt testi nagyságával is kapcsolatos. Lehetetlen, hogy nagy

sasainkkal tegyük őt egy sorba, mint a milyen a kőszáli, az arany- és a rétisas, de éppen olyan kevésbé egyezik meg alakja a lármás-, a törpe- és a halász-saséval, az ölyvek, a réti-héják és a galambász-héják alakjával. Ezeknél sokkal nagyobb és hatalmasabb s Európában teljesen magában álló közbülső alak, a mely az ornithológust beható buvárlatra ösztönzi.

Nagy figyelemmel s avval az igyekezettel mentem a fészek felé, hogy mozdulatait s jellemvonásait a legcsekélyebb árnyalatokig megfigyeljem.

Az erdész ösztökélt, hogy lőjjek az ülő madárra. Kár, hogy szót fogadtam neki. A távolságot rosszul becsültük meg, s a madár teljesen sértetlenül repült tova. E kedvezőtlen eredmény miatt kissé elkedvetlenedve, a fa alá lopódtam, melyen a fészek volt. A fészek, mely, a sas nagyságához mérve, feltűnően kicsiny vala, egy borostyánnal sűrűn befutott fiatal tölgy középső ágain volt építve.

Rövid idő múlva már láttam a saspárt, a mint a levegőben keringett, a mint néhány fekete kánya meg hamvas varjú játszi módon üldözőbe vette őket. A kigyász-sasok szép tollazata gyönyörűen kivállott a levegőben s módomban volt, hogy röptüket is jól szemügyre vegyem. Semmi esetre sem volt az az a nyugodt, úszásra emlékeztető repülés, a mi valamennyi sasra jellemző, hanem határozottan ölyvszerű s szárnycsapásaik sokkal gyorsabban ismétlődtek, semmint hogy ezt az úgynevezett sast meghagyhatnók azon a megtisztelő, de érdemetlenül bírt helyen, a hova a régibb természetbúvárok helyezték.

Néhány merész varjú szemtelenül neki-neki csapott a keringő párnak; a tojó, ivadékát-félteve, összekapta szárnyait és sebesen mint a nyíl, rézsútos irányban szállott le az erdőbe. Eddig még soha sem láttam, hogy valamely ragadozó madár ilyen sajátzerű módon szállt volna a fészkére; a helyett, hogy először a felső párkányára szállt volna, kiterjesztett szárnyakkal a külső szélére kapaszkodott, mint a kazári fecske s néhány másodperczig ebben a helyzetben maradt.

Szégyenemre be kell vallanom, hogy e pillanatban az ornithológiai buzgóság teljesen elhagyott s a vadász-szenvedély vett rajtam erőt; a helyett, hogy a fölötte érdekes jelenség továbbfejlését vártam volna, tüzeltem s a szép madár, halálosan megsebezve, lebukott a földre. Nagy öröömre gyönyörű színezetű öreg tojót ejtettem el. A kígyász-sas főismertető jele vaskos, bagolyszerű feje, nagy, világossárga szemei, hófehér melle, barna háta, hosszú, erős, kékszinű lábai, melyek azt a hatást teszik, mintha kígyóbőrrel volnának bevonva, hosszú, széles szárnya és közepes, széles farka.

E madarat a «sas» elnevezés — az én különben nem irányadó nézetem szerint — nem illeti meg; ez nem sas s én teljesen egyetértek BREHM-mel, hogy, majdnem valamennyi eddigi bűvással ellentétben, ki kell őt küszöbölni a sasok csoportjából, s azt tartom, hogy BREHM barátomtól használt elnevezése, a «kígyász-ölyv» sokkal helyesebb.

Türelmes olvasóim engem most bizonyára ki fognak gúnyolni, ha az ornithológusok legelsejével síkra merek szállani. Hanem hát miért ne próbálja meg az ember?

Az én véleményem ugyanis az, hogy a kígyász-sast — ez iratban megtartom ez elnevezést, mert ez az egyedüli, a melyet mindenki ismer — ne helyezzük olyan elhamarkodva az ölyvek csoportjába, mint BREHM cselekedte. Én sokkal czélszerűbbnek tartanám, ha mind a sasoktól, mind az ölyvektől elválasztanók és a rendszerben mindjárt az ölyvek előtt jelölnénk ki számára külön helyet. Madarunk Európában ugyan csak magában álló képviselője e csoportnak, hanem talán lehetséges lesz más világrészeknek még nem egészen alaposan ismert orvmadarai között egyeseket találni, melyek megegyező jellemvonásaik alapján a kígyász-sashoz lesznek sorozhatók.

De most már elég ebből a kegyetlenségből; olvasóim türelmét nem akarom még tovább is próbára tenni elméleti vitás kérdések fejtegetésével, hanem sietek vissza a zöld erdőbe, a sasfészek alá.

Gyönyörű prédámmal a szekérhez tértem vissza, hogy a szomszéd erdőben, melyet ugyancsak fasorok szeltek át, a fekete gólyát látogassam meg. A sast a magas, hosszú és rendkívül kényelmetlen paraszt-szekéren szénába, szalmába pakkoltuk, azután elindultunk. Nehány percz múlva leszálltunk a szekérről és az erdőbe mentünk.

Az alacsony fiatal fák között egyes gyönyörű, ösrégi tölgyek emelkedtek : egyikökön ott volt a fekete gólyának művészet nélkül épült feltűnően kis fészke. Először jutottam hozzá életemben, hogy ezt az emberi kulturától nagyon leszorított s jelenleg már igen ritka madarat közlről láthattam.

Mi, a kik a középeurópai kultur-erdők szegényes, többnyire jelentéktelen madarak alkotta faunájához vagyunk szokva, valóban elcsodálkoztunk, mikor ezt a hatalmas, oly feltűnően színezett mocsári madarat zárt lombos erdőben láttuk. Én mindig azt hittem, hogy a fekete gólya a nagy berkekben, fehér nyárfákon, gyarmatonként fészkel és természetében, szokásaiban a sűrke gémhez hasonlít. Hanem nagyon csalódtam; a síkföldi lombos erdő az ő igazi tanyája, s társaitól elszakadva, minden-pár maga fészkel a vén tölgyek alsó ágain.

Ez a szép, mondhatnók exotikus megjelenésű madár rendkívül disziti a csendes erdei magányt, a mihez nagyon is hozzáillik. Nyulánk alakját, fehér mellét, aranyosan ragyogó sötétzöld hátát és nyakát, bíborvörös csőrét és lábait már messziről észre veszi az ember. A tojó rendesen egy lábon áll a fészkekben, a gunár pedig többnyire környékén valami vastag ágon pihen. Nem igen tekintgetnek szerte s az olyan vidékeken, a hol nem bántják, még az ember közeledésével sem nagyon törődnek. Európai madaraink között nem tudok egyet sem, melynek egész lényében olyan világosan ki volna fejezve az unalom megtestesült fogalma, mint a fekete gólyában.

Három fészket találtam, jó közel egymáshoz. Az elsőből kirepülése közben lelőttem a tojót, mely remek egy példány volt. A lövésre felkerekedtek a többiek is s hosszú nyakukat előre nyújtva keringtek ide s tova. A fák sudarai fölött néhány fekete kánya sürgött-forogott; egyiköket, mely nagyon is vakmerően közelített hozzám, lelőttem.

Az erdőnek ebben a részében egyelőre nem volt mit keresni, minthogy a fekete gólyák az iménti megzavarást nagyon zokon vették. Azért a szekérhez siettem, hogy, mielőtt az erdőség távolibb részeibe mennék, egy halász-sas fészket vegyem szemügyre, mely egészen közel volt a kígyász-sas tanyájához. A halász-sast, sajnálatomra, nem találtam otthon, s a kígyász-sas hímje is ott keringett még félénken a felsőbb régiókban.

Tovább menve, sógrommal találkoztam, a ki egy halász-sas fészketől jött visszafelé. Ő, csekély időközökben, kétszer lőtt a mindig visszatérő tojóra eredménytelenül, s most, meglehetősen rossz hangulatban, egy másik pár fészke felé tartott. Én erre úgy rendelkeztem, hogy szekerem a mellett a fészkek mellett vigyen el, a melynek lakójára LEOPOLD az imént lövöldözött.

A halász-sas nagy, szilárdan épült fészke hatalmas tölgyfán volt, magasan fönt, tetejének legfelső száraz ágai között. Óvatosan kerestem magamnak valami alkalmas helyet és elrendeltem, hogy a fa derekát kopogtassák majd meg. A sas, az én legnagyobb örömömre, egy kis fél óra alatt harmadszor is lépre jött. Könnyű, lebegő repüléssel siklott tova a fák sudara fölötti s egy szerencsés lövésem véget vetett életének. Ez volt az én első halász-sasom; az a forró vágyam, hogy ezt a bátor halrablót, melyet gyönyörű tollazata, erős, pikkelyes lába, hatalmas horgas csőre és élénk természete bizonyára az európai sasok díszéül avat föl, végre magam löjjem le, teljesült.

Most más gólyafészkek felé tartottunk; a fásorból letértünk s szekeren valami keserves úton a sötét

erdőbe jutottunk. A lovak előtt egyszerre egy derék hatos őzbak ugrott fel. Golyós fegyverem kezem ügyében volt s egy töltést, az erdész biztatására, hamarosan belecsúszttam. Az őz egy pillanatig neszelt s minden magyarországi vad módjára bizalmasan tekintgetett széjjel; volt időm golyómat a lapoczkájába röpteni. A halálos golyó csapását a rendes csülökre-kapás követte; néhány ugrás még s az őzbak összerogyott, kimúlt. Pár pillanat alatt mellette termettem s az erdész segítségével a szekérhez vonszoltam, a melyen a sas és a fekete gólya mellett ő is megfért.

Útunkat tovább egy bokros részleten át folytattuk; néhány percz múlva egy ritkásabb helyre értünk, melyet egyes száraz ágak koronázta magas fa díszített. E magános fák egyikén nagy fészket vettem észre, melyet halász-sas lakásának tartottam. Az erdész e fészket azelőtt nem látta volt s a mint ez új felfedezésről még mind a ketten a szekéren ülve beszélgettünk, ime, fölötünk vonul egy könnyűszárnyú halász-saspár. Az egyiket hamar célba vettem; a lövés eldördült s a madár kimúlva bukott alá. Bajunkra azonban fennakadt egy fiatal bükkfa tetején. Ráztuk, mozgattuk a fát, hasztalanul; a zsákmány nem akart leesni. Nem volt más mit tenni, mint a fát kivágni. A kocsis ezt meg is cselekedte egész műértő módon.

Ez a szerencsés intermezzo nekem nagy örömet okozott. A fészek felfedezése, a lovaknak sebes ügetésben való megállítása, a sasnak meglátása és elejtése csak néhány szempillantás műve volt.

Mínthogy a legközelebbi gólyafészkek nem messze

volt, gyalog mentem oda. A hosszúlábú gazdát otthon találtuk s egy pár ütés a fa derekára elég volt, hogy kiriasszuk. Sajnálom, de elhibáztam; a sűrű lomb nem engedett jó szabad lövést.

Az idő haladt, azért siettem vissza a kocsihoz. A kocsis időközben kivágta a fát és elém hozta a szép színezetű derék halász-sast.

Útunk a sűrű erdőn keresztül nemsokára széles faszorba vezetett. Nemsokára megint megállottunk s gyalog mentünk egy fiatal erdő sűrűjébe, melyet csak egyes magas tölgyek díszítettek.

Itt meglehetősen csekély területen több gólyafészek volt. Vigyázva közeledtem az első felé s a fészek alá érve, azt akartam, hogy az erdész kergesse ki a gólyát, csakhogy minden igyekezete eredménytelen maradt.

Vállra vetett fegyverrel hagytam el a helyet; de alig távoztam el a fészektől negyven lépésnyire, láttam, hogy a tunya madár ott ül a fészken. A mint bennünket észre vett, lomha mozdulattal felállott; egy lövés ott-honának belsejébe temette. Nehány pillanat múlva erre egy derék hím gólya húzódott jó magasan a fák teteje fölött; megkoczkáztatott lövésem szerencsére annyira megsértette a szárnyát, hogy zuhogva -esett le a ropogó galyak között mindjárt mellettünk.

A legközelebbi fészkek üresek voltak; lakóik a lövésektől megrettenve s ivadékaik miatt aggódva, össze-vissza keringtek. E helyet elhagytuk s szekeren visszatérve, egy másik széles faszoron ama hely felé siettünk, a hol körülbelül egy órával ezelőtt az első fekete gólyát lőttem.

A mint gyors ügetéssel haladtunk a réten, egy fekete gólya szekerünk fölött vonult el. Rálöttem; a lövés talált, de a szívós ficzkónak nem volt halálos a seb; bár lassan mind alább-alább ereszkedett az erdő felé, nem-sokára eltűnt szemeink elől.

Rövid idő múltán ott voltam a fészkek alatt, azon a helyen, a melyen az imént.

Egy fekete gólya, tőlünk felrezzentve, kirepült a fészkeből. Első lövésemre holtan bukott alá, hanem egy sűrű lombú fiatal bükk ágai közé szorult olyan erősen, hogy ismét kénytelenek voltunk a fát kivágni.

E zajra a többi gólya mind elhagyta fészket és fegyverrel elérhetetlen távolban keringett fejünk fölött.

Az erdész most azt tanácsolta, hogy az erdőnek valami jó távolra eső részét látogassuk meg; mondta ugyan, hogy azon a vidéken csak egyetlen kányafészket tud, hanem az odamenés maga érdemes, minthogy az út az erdőnek legsűrűbb részén vezet keresztül és biztosan remélhető, hogy őzet és szarvast is látunk.

Felültünk tehát a szekérré és eleinte több fason hajtottunk végig; azután, körülbelül egy negyedóra múlva, az erdő belsejébe fordultunk be s fene hitvány, ágakkal, lombokkal keresztül-kasul benőtt erdei úton döcögöttünk tovább. Az erdő jellemvonása mindenütt ugyanaz; az egyes szekciók közötti különbséget csak a fák életkora teszi.

Egy sűrű fiatal erdőben egyszerre egy őzbakot láttam meg, a mint tőlünk legfeljebb harmincz lépésnyire feküdt. Hamarosan megállottunk; a golyós fegyvert megtöltöttem s gyorsan lövésre kaptam. Bosszúságomra az első,

a második és a harmadik patron sem sült el; a vadász-láz fogott el s nem vettem észre, hogy fegyverem még el volt reteszelve. Felindulásomban előkaptam a mellettem fekvő puskát és rálöttem az őzbakra, mely a söréttel erősen találva botorkált tovább, míg második lövésemre össze nem rogyott.

Meglehetősen gazdag vadász-praxisomban még soha sem esett meg velem, hogy e külömben annyira félénk vadtól néhány lépésnyire szekérral álhassak meg, fegyveremet megtöltsem, háromszor töltést váltsak és néhány percz múlva végre a még mindig fekvő s bizalmasan nézdegélő bakot lelőjsem. Ez valóban olyan állapot, a mely a paradicsomra emlékeztet.

Zsákmányunkat — derék nyársas-bak volt, feltűnően hosszú szarvval — a jól megrakott szekérra vonszoltuk, azután pedig folytattuk útunkat tovább. Egy farka szarvas, mely a szekértől nem messze tanyázott, gyönyörű látvány volt. E vadak ezen a vidéken feltűnő nagyok; jóval nagyobbak és hatalmasabbak mint Gödöllő környékén, a mi nagyon sokat mond. Magyarországon e nemes vad egészen más mint Európának többi művelt államaiban; háborítatlan nyugalomban s rendkívül jól táplálkozva, egészen sajtyszerű, jellemzetes fajtája fejlődött itt, melynek lényeges külömbégeit minden szorgalmas megfigyelőnek észre kell vennie.

Mikor a szarvas-falkához közel értünk, megállítottam a szekeret. Néhány szarvas-tehén és talán nyolcz vagy tíz, a mennyire a még korántsem teljesen fejlett agancsokból észre lehetett venni, rendkívül hatalmas szarvasbika feküdt a fák árnyékában.

Csak akkor mentünk tovább, mikor messzelátómmal kedvemre nézegettem őket. Erdei útunk nemsokára véget ért s széles fasorba értünk, a melynek irányában, persze még nagyon távol, a vadász-ház látszott. Jobbunkon, a fasor szélén, egy sűrű lombú fán volt egy fekete kánya fészke. E csinos rabló hosszú, villás farka jóval túlért a fészek peremén. Egyetlen halk tapsra kirepült fészkeből s a következő perczben lövésemtől halálosan megsebezve hullott alá a földre.

E rövid kis intermezzo után folytattuk útunkat a széles fasoron a vadászház felé. A kocsist sürgettem, hogy siessen; a sürgetésre apró magyar lovai galoppban vittek bennünket. Könnyedén és gyorsan repültünk át a réten s néhány percz alatt a vadászházhoz értem. Társaim már mind ott voltak és nem kevésbé bámultak az én jól megrakott szekeremen. Valóban, a különféle vadak sajátyszerű társaságban pihentek ott azon a szűk helyen örök békeségben. Két őzbakot, egy kígyász-sast, két halász-sast, két fekete kányát és három fekete gólyát vettek le a szekérről. A famászókat is azonnal az erdőbe küldtem, hogy az elejtett, de a fészekben maradt fekete gólyát hozzák el: körülbelül egy óra múltán vissza is tértek a zsákmánnyal.

Sógrom egy gyenge őzbakot ejtett el, egy nagyon deréket pedig, erős vadász-láz miatt, elhibázott: különben egész napja szerencsétlen volt. Az összes fészkekből, melyek a neki jutott területen voltak, csak egy fekete gólyát és egy egerész-ölyvet hozott; különösen kár, hogy két halász-sas fészkenél is üldözte az ádáz balsors.

HOMEYER egy fekete gólyával tért vissza. BOMBELLES és BREHM sem volt szerencsés; BOMBELLES egy őzbakot is elhibázott; BREHM négy, tudományos célra való kis madarat hozott zsákmányul.

Az állatok elpakolását HODEK gondos kezére bíztuk, magunk pedig dús, az ételek bőségével felfrissítő villás-reggelihez ültünk, melyet RAMPELT úr az ő nagy gondosságával külön készíttetett számunkra. A vadászház mellett egy árnyékos helyen nagy asztal állott, melyet az üres szekerek karavánja fogott körül; a lovak szanaszét legelgettek s a parasztok, a kocsisok, valamint a mi legényeink a fák árnyékában pihentek. Az egész kép sajtyszerű volt; s ha, mint kirívó ellentét, nem a gazdagon terített asztal alkotta volna a középpontot, pihenő helyünket leghamarább valami cigány-karaván tanyájának tarthatta volna az ember.

A hőség nagy és nyomasztó kezdett lenni; a rovarok igen kellemetlen módon repkedtek összevissza s nyugaton sötét felhők tornyosultak az égen; a messze távolból hallottuk is a mennydörgés halk moráját s a vadászok aggodalmasan tekintettek az égboltozatra. Reánk nézve valami erős zivatar rendkívül kellemetlen leendett, mivel a gőzöstől pár mérföldnyire voltunk.

Mikor nagybátyámnak magyarországi birtokain termett igazán kitűnő különféle boraiból is jót kóstoltunk, újra befogattunk. Vidám jókedvvel váltunk el egymástól, hogy egy kis kirándulást tegyünk még az erdőbe. BOMBELLES egy fekete gólya fészkének felkeresésére indult s közben őzre szándékozott cserkészni; HOMEYER a vadászháznál akart még egy keveset maradni, hogy

jegyzeteit összeállítsa; sógrom, BREHM és magam két szekeren ugyanabba az irányba mentünk, avval a szándékkal, hogy együtt kutassunk meg néhány fészket.

Útunk eleinte hosszú fasonon, egy halász-sas elhagyott fészke mellett vezetett el. A délutáni órákban mozgalmas élet volt az erdőben; fekete kányák, kisebb sólyomfélék, gólyák és az erdőnek sok más jelentéktelen lakói repültek el előttünk; még egy lármás sas is felrepült egy fa tetejéről, nem igen messze tőlünk. BREHM már délelőtt megfigyelt néhányat s az erdész azt mondta, hogy ezt a szép nemes sast elég gyakran látni e vidéken, de a keskendi erdőben igen ritkán költ.

Rövid hajtás után megállottunk s csendesesen a fák közé mentünk. Legelőször egy gólyafészkekre bukkantunk. Sógrom szerencsés lövése lehozta a hosszúlábú frátert. Nesztelenül lopakodtunk tovább. Hatalmas tölgy tetején egy halász-sas terjedelmes fészke ötlött szemünkbe, hanem az okos gazdát, sajnálatomra, nem találtuk otthon. LEOPOLD elhatározta, hogy valami bokorba rejtőzik s megvárja, míg a sas visszajön. Én BREHM-mel egyelőre folytattam az utat egy ösvényen, mely csakhamar egy gólyafészkehez vezetett bennünket. E fészek egy vén tölgy legalsó ágain volt s a díszes gázló-madár piros csőre kikandikált belőle. BREHM készen tartotta fegyverét s a gólya, a mint az első zajra elhagyta lakását, gyilkos sörétjétől találva, abban a pillanatban a földre is zuhant.

Siettünk tovább, hogy még mélyebbre nyomuljunk be az erdőbe. Határozottan itt voltak az egész erdőnek legszebb és legkevesebbé művelt részletei. A sűrű

alja-növényzet, a melyet épen csak díszítettek egyes tölgyek, a képnek valami ősi jellemvonást adott. Egy kicsit keresgélve, megint egy gólyafészekre bukkanunk, melyet az erdész nem tudott. A lövések miatt figyelmessé vált madár egy kicsit korán oldott kereket s a nagy távolságban nem érte utól lövésem.

Néhány lépéssel tovább valami kisebb orvmadár fészket fedeztem fel, melyből gyors, bagolyszerű repüléssel repült ki egy ölyvnagyságú madár s azonnal el is tűnt a bokrokban. Első lövésemtől láthatólag megsebezve, a föld felé ereszkedett alá, hanem megtalálni, sajnálatunkra, sehogy sem bírtuk. A fák fölött egy pár fekete kánya keringett, mely még a fészeképítéssel volt elfoglalva; minden oldalról hangzott a sárga rigó nótája, meg a gerlicze bűgása és a bokrokban gyönyörűen szólottak legjobb dalosaink bájos tilinkói.

Kedvező szél a zivatart dél felé kergette s az égboltozat újra tiszta kékben ragyogott fejünk fölött; és ha a szunyogok nem voltak volna olyan förtelmes kegyetlenek, meg a hőség nem volt volna olyan nyomasztó, ezt a gyönyörű délutánt egész lélekkel lehetett volna élvezni. Fészkeket keresve és megfigyeléseket téve, BREHM-mel jó mélyre jutottam az erdőbe s az óra immár figyelmeztetett, hogy gyors lépésben siesünk vissza. Csurgott rólunk a verejték, a mint LEOPOLD rejtekéhez értünk, a ki még mindig hiába várta az udvariatlan sas visszatértét. Vele együtt folytattuk azután útunkat tovább; e közben azonban egy nem messze eső gólya fészket látogattunk meg, melynek épen távozó lakóját szerencsésen el is hibáztam. Néhány száz lépés-

nyire, az erdőnek alacsony, fiatal pagony felé néző szélén, hat vagy hét gyönyörű fekete gólyát vettünk észre, a mint mozdulatlanul állottak a tölgyfák alsó ágain. Úgy gondolom, hogy ezek a fészkekből kizavart szülők voltak s ezen a kedvező kilátást nyújtó ponton gyűltek össze, hogy a jövő események továbbfejlését várják meg. Óvatosan lopakodtunk feléjük. Úgy álltak egymás mellett, mind egyazon magasságban a fák ágain, mint az ólom-katonák. Sógrom arcához emelte fegyverét és sokáig, vigyázva czélozott: fegyvere eldőrdült s a célba vett gólyának hasa közepére csappanó golyó földre terítette a hosszúlábú sühedert. Én is készen állottam fegyveremmel s alig esett meg LEOPOLD mesteri lövése, puskámnak mind a két csövét a felrepülő madarakra sütöttem: egy súlyosan megsebzett gólya ki is vált társai sorából s nagy ívet kanyarítva ereszkedett alá az erdő felé. Utána siettünk abban az irányban, a melyben szemeink elől eltűnt s nemsokára meg is találtuk szerencsésen.

Négy gólyával megterhelve tértünk vissza szeke-reinkhez s gyorsan, a mint csak lehetett, hajtattunk a vadászház felé. BOMBELLES és HOMEYER már türelmetlenül vártak, mert bizony ideje volt, hogy útnak induljunk; a mohácsi berkek messze vannak innen. Egyikök sem lőtt semmit: BOMBELLES csak egy őzbakot sebzett meg. Zsákmányunkat elpakkolva s a pompás giesshübli vízből, mely minden expedíciónkon húséges kísérőnk vala, pár pohárral elfogyasztva, ugyanazokra a kocsikra ültünk, a melyeken reggel Keskendre jöttünk. Fiatal pagonyok között, széles fasorban a nagy

erdőnek legészakibb végére jutottunk; a szélén dúsan zöldellő rétek terültek s néhány magas fával vegyes erdőrészlet alkotta a kopasz lapályra való átmenetet.

Meglehetősen jó szekér-úton mentünk most folyvást északi irányban. Jobbunkon láttuk az erdőtlen földet, a mint rétjeivel, szántóföldjeivel és mocsaraival fokozatosan ereszkedik a dunai berkek felé; balunkon még néhány nagy lombos erdő volt, melyek sötét körvonalait a távolban még észrevehettük: nyílt területek választják el őket egymástól. Azt mondták, hogy ez erdők egyikében némely évben a parlagi sas is költ; én a vadászoktól hallottam, de nem igen hiszem, mert e sas fészket én csak jóval délibb vidéken találtam.

Előttünk dombos síkföld volt, egy kopasz hegygerinczig terülve, mely még jó messze, keresztben a Duna partjáig vonult. Déli irányban jókora magaslatok kékes-szürke színben merültek fel szemünk előtt. Keleten is láttam hegyeket, melyek között a már többször említett hegyes kúp is megjelent, még pedig most meglehetősen közelben.

E ponton az egész vidék határozottan szép volt: a nagy vonásokkal alkotott kép sok változatosságot nyújtott s a széles körben való szabad kilátás az egésznek a nagyszerűség jellemvonását adta.

Az út folyvást nyomorult ákáczfák között vezetett, melyek fasort akartak formálni. A síkság ez egyedüli magas pontjait sok mindenféle madár választja pihenőül. Puskám mellett volt a kocsiban s menet közben sógrommal már az első két óra alatt négy vércsét, egy sordélyt és négy gyönyörű kék csókát ejtettünk el.

Nevezetes, hogy mennyire szelídek voltak mind e madarak: néhány lépésnyire állottunk meg mellettök a kocsival és nyugodtan, ültökben lőttük le őket.

Jó sokáig haladva, ahhoz a magaslathoz értünk, a melyet már valamelyik előbbi napon megemlítettem volt. Különös keskeny, hosszú s mindkét oldalán meredek gerincz. Lejtői, a hol nem meredek agyag falként ereszkednek a völgybe s szőlővel vannak beültetve; különben csak néhány falu és sok, virágzásban levő gyümölcsös kert teszi e kopár hegy minden ékességét. Az út, tulajdonképen nagy, de nyomorúságos tekintetű falu széles utcáján, a magaslat egyik oldalán meglehetősen meredeken vezetett föl s valamivel lankásabban a másik oldalán le. Az északi lejtő alatt töltésen ment az út: a töltés mindkét oldalán jelentékeny mocsarak terültek, melyek egy helyen egész a faluig értek. Gondolhatja az ember, mennyire egészségtelen lehet itt a levegő meleg estéken! Nagy bámulva néztünk néhány asszonyt, a kik az e vidékeken még általában is gyermektopánban járó illedelmi fogalmakat figyelmen kívül hagyva, meglehetősen paradicsomi öltözethiányban ruhát mostak a bűdös mocsári vízben.

A mocsarak fölött vörös, fehér és hamvas réti héják lebegtek és az útszéli magas szilfákon vetési és hamvas varjak meg csókák fészkeltek nagy számmal. Három hamvas varjút meg egy csókát ismét a szekérről lőttünk.

Szemeink előtt most szép síkság terült, melyet északról a Mohácstól a Dunáig terjedő hegyvonulat, nyugatról a tulajdonképeni pannoniai hegyek kiágazásai, keletről a dunai berkek, és délről az a magas-

lat határol, a melyen az imént átjöttünk. Mocsarak, szántóföldek, egyes mezei ligetek és falvak borítják e lankás halmokkal a Duna felé ereszkedő kis síkságot.

A távolabbi kép, a mit az útról láttunk, az igazi magyar jellemvonást viselte magán: a széles körvonalak s az összesnek mint egésznek nagyszerűsége volt a jellemző; részletei egyhangúak, unalmasak valának.

Körülbelül harmadfél óráig voltunk már úton, midőn egy nagy kert előtt fekvő barátságos falusi ház elé értünk. Csinos, tiszta volt az egész, mint azok a nyári lakok, a melyeket Bécs gyönyörű környékén, vagy a felső-ausztriai tavak partjain talál az ember; a magyar falusi kis birtok típusa legkevésbé sem látszott rajta.

Egész screg szép ló hámba állítva várakozott reánk. RAMPELT úr lakása elé érkeztünk, a hol lovakat kellett váltani.

Néhány percz múlva folytattuk útunkat. A délután utolsó órája is a vége felé járt s a forró napot jó hűvös est követte. A zivataros felhők, melyek fenyegetőleg tornyosultak az égen, de mind dél felé vonultak s ott alá is hullottak, alaposan lehűtötték a levegőt. Az eget lassanként egyenletes szürke felhőlepel borította be s úgy látszott, mintha országos eső volna készülöben.

Az út magas fák alkotta kis erdő mellett vezetett. Mikor a széléhez értünk, a jószágigazgató megállította a kocsikat, hogy hirtelenében egy hollópárt keressünk fel látogatásunkkal, mely ezt a helyet választotta magának családi tűzhelyül. Alig hittem füleimnek, mikor hallottam, hogy ez a félénk madár mindjárt az út mellett, a sík földön, távol minden nagyobb erdőtől,

ebben a nyomoruságos kis erdőben fészkel. Némileg tamáskodva lopakodtam mintegy száz lépésnyire az erdő belsejébe. RAMPELT úr maga sem tudta egészen biztosan, hogy hol van a fészek, s a mint én mindenfelé keresgéltem, egyszerre megpillantottam az egyik hollót, a mint, bár még egészen világos volt, fejét a szárnya alá hajtva, egy magas szilfa száraz ágán aludt. Csendesen igyekeztem jól megközelíteni s egy lövéssel lelőttem a derék madarat.

Valóban bámultam, hogy csakugyan azt a madarat ejtettem el déli Magyarországon, az országút mellett, egészen közel egy faluhoz, a melyet Alpeseink legelhagyatottabb szirtjein, hóban-viharban Közép-Magyarország sivár tölgyeseiben, a Santi-Deka hegy kopár tetején Corfu mellett, a dalmát hegyek vad sziklafalain és a kihalt Karszton, az emberi telepítvényektől mindenütt messze láttam.

Zsákmányommal siettem vissza a kocsihoz. BREHM a hollón nem igen csodálkozott, mert ő Szibériában magukban a falvakban, a házak tetején is látta.

Azt is hallottam, hogy ez a jelentéktelen kis erdő tavaszkor sok erdei szalonkának a tanyája s hogy néhány vadmacska egész éven át is tartózkodik benne.

Tovább mentünk s az eddig követett északi irányból lassanként észak-keleti irányba fordultunk. Az országútról nemsokára letértünk s igen rossz úton a távolban látható berkek felé tartottunk. Nehány percz múlva szegényes faluba értünk, mely elposványosodott patak mentén, hosszában feküdt. A házak agyagból

voltak építve és szalmával földve s tulajdonképen meg sem érdemlik, hogy házaknak nevezzük őket.

A helységen széles utca vezetett keresztül; lóitatók s a szemét és ganaj egész halmai késleltették a haladást; lompos komondorok ugatva rohantak neki a kocsiknak és gyér öltözetű gyermekek futkostak összevissza. Sokác z falu volt. A sokác zok Törökországból régen bevándorolt katolikus szerbek, a kik öltözetök egyes részeiben máig is megtartottak bizonyos török jellemvonásokat.

Mint hogy már este volt, majdnem az összes lakoságot láttuk a falu főutczáján, a mint a munkáról hazatért. Feltűnő szép emberek; kivált az asszonyok között láttunk magas, karcsú, rendkívül szép teremteseket. A nők viselete igen furcsa, civilizált fogalmak szerint tulajdonképen meglehető s illetlen. Láthattuk itt egész világosan, hogy a társadalmi élet intézményei csak az emberektől megállapított fogalmak. Nálunk senki sem ütközik meg, ha a nők fátyolozatlan ábrázattal jelennek meg a férfiak előtt, ellenben nem igen tekintenők közönséges szokásnak, ha hölgyeink egyetlen, legfeljebb térden felül érő köntöskét hordanának, a melynek még hozzá mindkét czombjok hosszában, à la Szép Helena, egész csipejökig menő mythológiai hasítéka volna.

A sokác z nők másként gondolkoznak: illedelmetlennek találják, hogy arczuk földetlen legyen s be is pólyázzák igen csinosan himzett kendőkkel úgy, hogy csak szemeik látszanak; derekuk is ilyenféle kendőbe van göngyölve egész csipejökig; hanem testök többi

részét azután egyetlen szoknya takarja, mely tulajdonképen két, jóval térden felül érő kötőből áll; az egyik elől, a másik hátul fityeg, közöttök pedig czombjaik hosszában szabad tér nyílik, minthogy az ümeg használatának intézménye e falvakig még nem jutott el. Soh' se hittem volna, hogy Európában még ilyen bizarr nemzeti viseletet találhatok. BREHM barátom egészen el volt ragadtatva és mód nélkül sajnálta, hogy ebben a faluban nem állapodunk meg: nagyon érdemesnek találta volna, hogy itt a szokásokat és viseletet tanulmányozza, persze tisztán az ethnografiai tudomány érdekében.

Bizony, a falu nagyon is hamar volt a hátunk mögött s mind közelebb és közelebb jutottunk a berkekhez. Mezőkön, legelőkön keresztül menve, egy nagy és szép főherczegi majorság mellett haladtunk el. A szürkület beállott; a gémek a berkekből a sík föld felé húzódtak, a többi madár pedig már nyugalomra szállt.

Egy legelőn, mely a berkek szélétől csak néhány száz lépésnyire esett, egy kis sólyom nagyságú madár csapongott vidáman ide-oda. A leereszkedő éj homályában mindannyian a keresve keresett esteli vagy vöröslábú sólyomnak tartottuk. Én hamarosan kiugrottam a kocsiból, rálöttem, de mindkét lövésem hibázott. Az ostoba madár most még közelebb repkedett, míg egy jó lövés véget nem vetett életének. Büszkén rohantam az igen érdekesnek ígérkező zsákmány felé, de a nemes sólyom helyett a közönséges lappantyút találtam ott fekvé.

Így csalódva, tovább igyekeztünk.

Néhány percz multán magas töltéshez jutottunk, mely a Bega-csatorna jobbpartján vonul végig: fel kellett rá hajtanunk, bármennyire meredek volt is a lejtője. Egy darabig a töltésen mentünk. Jobbunkon, a töltés tövében a lapály felé vén fűzek állottak, a csatorna másik partján pedig gyönyörű berkek díszlettek. Egy hídon át a hibásan csatornának nevezett Duna-ág alkotta nagy szigetre jutottunk. E Duna-ágot a magyarok Bega-Dunának nevezik.

Most az út a szigeten keresztül vonuló töltésen igen csinos berkeken vezetett át. Kis idő multán egy nyomoruságos kunyhóhoz értünk, a melynek környékén meglehetősen elvadult ficzkók kuporogtak, kutyáikkal. A távolban gőzösünk lámpái villantak fel. Még néhány percz, és négy órai kocsizás után otthonunkhoz értünk. Ez alatt teljesen beállott az éj; az égen terhes felhők csüngtek s csendes tündöklésével egyetlen csillag sem örvendeztetett bennünket.

A hajóra érve, a barátságos ebédlőbe siettünk és feltálaltattuk az ebédet. A szárazföldön nincs az a lakás, a mely nekem a fárasztó nap után olyan otthonias, olyan kedves volna, mint a csinos hajószoba.

Ebéd után fekete kávé és HOMEYER-féle szivar mellett elvégeztük a sok mérést, megcsináltuk a naplót s kicseréltük jegyzeteinket. Tíz órakor általános nyugalom honolt a gőzös lakói között.

HATODIK NAP.

A reggel szürkült; a közelgő nap első pirkadása jelent meg épen a távol keleten, midőn a fedélzetre gyűltünk; sietnünk kellett, hogy a vadászatot még dél előtt befejezzük, azután pedig folytassuk útunkat tovább lefelé.

A reggelit hamarosan el tudva, azon volt a sor, hogy a kellemes, meleg hajószobából a nedves, barátságatlan levegőre siessünk. Az égboltozatot sűrű felhőlepel borította, a talajt pedig az első reggeli óráktól folyvást egyenletesen permetező eső mélyen feláztatta s a hőmérsékletet érezhetően süllyesztette.

Mindegyikünk megkapta a maga vadászterületét, mint rendesen; csak BOMBELLES maradt a hajón, mert neki ma sok elintézni valója volt.

A tudós uraknak együtt, messzebb területre kellett menniök, a hol egy réti sas s más kisebb orvmadarak fészke várakozott rájuk. Sógrom és én abban állapodtunk meg, hogy mindketten a Bega-csatorna alkotta szigeten vadászunk; neki is, nekem is egy-egy réti-sasfészket s más jelentéktelenebb fészkeket kellett meglátogatni.

A tudósok valamivel hamarább indultak el, mint mi, mert nagyobb útat kellett megtenniök: nemsokára azonban mi is elindultunk, útunkat a már tegnap leírt töltésen véve. Mintegy tíz perczig kocsin mentünk, azután leszálltunk s egymástól elválva, különböző irányban indultunk a szálas berekbe.

A berkeknek itt egészen más a jellemvonásuk, mint Apatin vidékén; ezek itt sokkal kultiváltabbak, gazdaságilag jobban vannak kezelve s nincs őserdőszerű képek: fővonásaikban nagyon hasonlítanak az adonyi szigethez s egyes részeikben az alsó-ausztriai berkekhez is.

Útam legelőször keskeny, agyagos ösvényen, magas füzek s alacsony bokrok között egy erdei rétre vezetett. A szigeten egyes vékony erek kigyóztak s a tavaszi vízáradás utolsó maradványai számos pocsolyában voltak láthatók. A legtöbb vizes helyen és a vízmosásokon szépen faragott hosszú csónakok vannak, a miből következtethettük, hogy északibb helyen s emberi telepekhez közelebb vagyunk.

Az imént említett erdei rét hosszan húzódik az egész szigeten át az előbb leírt «Bega-csatorna» nevezetű Duna-ágig. Ennek mindkét partján nagyobbbrészt füzek s fehér nyárfák alkotta egész lábas erdő emelkedik: egy kis faiskola, meg a különböző helyeken dolgozó munkások azt bizonyították, hogy ezt az erdőt erdészetileg művelik.

Rézsutosan átsapva a réten, a jobbra eső erdőbe térünk be. Az ottani erdész, igen ügyes vadász, a ki ezelőtt sokáig szolgált a főhercegi birtokokon Sziléziában,

arra kért, hogy vadászomat és a HODEK-től hozzám rendelt famászót hagyjam hátra s egyedül vele menjek tovább az erdőbe. Az aljanövényzettel gazdagon ékesített erdőben keskeny ösvényen haladtunk; mintegy tíz percz multán jelenté az erdész, hogy immár a réti sas fészkenél vagyunk.

Kis tisztás közepén, fűekkel körülvéve, egy magas fekete nyárfán volt a hatalmas, vastag galyakból rakott fészek. Az eső mind jobban és jobban esett s így remélhettem, hogy a sas, fiókjait az esőtől oltalmazandó, a fészken van. Minden felől szabad lövés esett; egy helyen, a hol az ágak nem zavartak, megállottam, lövésre kész fegyverrel. A sas igen bizalmasnak mutatkozott; a fának többszöri megkopogtatása, sőt a hangos kiáltások sem zavarták ki fészkeből.

Az erdész visszatért és azt mondta, hogy a sas nincs otthon. Nem tudom miért, de valami jó sejtelem szállott meg s kértem őt, hogy fadarabok felhajításával próbáljon még egyszer szerencsét. És igazam volt; egyszerre csak mozogtak az ágak a fészek peremén s nagy zörgés támadt, a mint a sas felkelt, a mint szárnyait kiterjeszté s gyors repüléssel kiszállott fészkeből.

Első lövésem kioltotta életét. Súlyos testének zuhánásakor zajosan ropogtak a töredező ágak és csak úgy döngött, mikor a nagy madár a földre esett. Hozzá siettem s nagy öröömre láttam, hogy gyönyörű tojó fekszik lábaimnál. A legnagyobbak egyike volt ez mindazok között, a melyeket expedícziónk alatt lőttünk s határozottan a leghatalmasabb azok között, a melyeket e fajból én ejtettem el.

Egyetlen aggodó vijjogás sem árulta el, hogy a hím valahol közel van, azért biztosra fogtam, hogy portyázásáról visszatér a fészekre. Közel a fészekhez egy ledőlt fatörzsök mögé kuporodtam, a hol az esőtől csuronzvíz magas fűben rendkívül kellemetlen, nedves helyem volt.

Lesőhelyem környékén az erdő nem volt valami nagyszerű; nem volt vadregényes, mint a berkek Apatin vidékén, hanem inkább kedves és vonzó, tele éneklő madarakkal, seregélyekkel, sárgarigókkal, gerliczékkel és más apró madarakkal, mint a Prater, vagy Bécs közel környékének berkei. Mindenféle madárdal zengett s a harkályok serényen kótoztak a fák derekán mindenfelé; a magasban fekete kányák kóvályogtak s a fák alacsony ágain kis madárkák vonultak tova a lombok között; a leveli békák brekegtek s a eső szüntével a rovarok is elhagyták rejtekeiket s csipéseikkel kínoztak bennünket.

Mintegy félórai türelmes várakozás után hirtelen zúgást hallottam közelemben. Alacsonyan, alig pár lépésnyire a talaj fölött repült el a hím sas, feltűnően gyenge, de szép színezetű példány, a fészek alatt. Bármennyire közel volt is hozzám, olyan sebesen repült, hogy söréttel való biztos lövésre nem kaphattam. Jól hallottam azonban a hátam mögött lábainak valami ágon való koppanását és hatalmas szárnyainak összerakását. Óvatosan tekintetem szét és mintegy száz lépésnyire tőlem ott állott a sas egy száraz ágon. Rögtön előkaptam golyós fegyveremet, céloltam és tüzeltem. A sas kiterjesztette szárnyait és alacsonyra eresz-

kedve, eltűnt a bokrokban. A töltés olyan szépen siklott ki a csőből és a sas olyan feltűnően közeledett a földhöz, hogy mind az erdész, mind én meg voltunk győződve, hogy megkapta a golyót. Gondosan kutattuk át a fészek környékét, de minden fáradságunk hiába való volt.

Többi kísérőmhöz tértünk vissza. Ők sem látták, hogy a sas a lövés után az erdőből kirepült volna s így nézetünkben újra megerősítve, elküldtük őket, hogy keressék

Mikor még a fészek alatt voltam, mintegy negyed-óránnyira hallottam sógromnak két sörétlövését; ezt rossz ómennek tartottam; megnyugodtam azonban, midőn félórával később az ő Werder-fegyverének éles, friss hangja zúgott végig az erdőn.

Midőn embereink a sas keresésére mentek s a famászóknak is meghagytuk, hogy kutassák az erdőt, az erdészrel az erdő szélén végig, a réten, a Bega-csatorna felé tartottunk. Néhány száz lépésnyire oldalt, az erdő szélén, vén tölgyfán, alacsonyan az alsó ágakon volt egy fekete gólya fészke. Már messziről láttam piros csőrét a fészek párkányán. Megállottam alkalmas helyen az erdő szélén, az erdészt pedig a fához küldtem, hogy a golyót zavarja ki. De zörgéssel, kopogtatással nem sikerült őt kirepülésre bírni. Még soha sem láttam, hogy erdeink valamely nagyobb lakója ennyire bizalmas s ilyen kevéssé félénk volt volna.

Mint hogy minden eszköz hiába való volt, első lövésemet a csőrének irányoztam. Sajnálom, de nagyon is jól találtam: hosszú csőre összetörve fityegett le és az

így eléktelenített és teljesen megzavarodott madár egyenesen nekem repült. A második lövés földre terítette.

Néhány pillanat múlva a hímje keringett fölöttünk jó magasan s hiába vártuk, hogy leereszkedik; nem jött közelünkbe.

Folytattuk útunkat az erdő szélén s nemsokára néhány juhász tanyájához értünk. Rongyos szalma-kunyhókban, a állatok ganéja és mély sár közepett néhány sokácz tengődött itt juhaival, disznaival és kutyáival közös fedél alatt. — Közeledésünkre, a kutyák ugatásától figyelmessé téve, három vagy négy vad legény bújtt elő a kunyhóból. Valóban egészen elvadult emberek voltak; rongyos ruhájok csak féligmeddig takarta barna testöket; zsiros fekete hajok vállokra függött alá; mindegyiknek hosszúnyelű baltája volt a kezében s egy-egy kése az övében. Valóban azt hihette az ember, hogy nem a hazájában, hanem inkább valahol Chartum környékén, vagy még délibb vidéken van.

Úgy látszott, hogy az erdészt ismerték, mert hirtelen levették előtte kalapjokat s mikor megmondta nekik, hogy én ki vagyok, felém siettek, hogy kezet csókoljanak. Kísérőm elmondta, hogy ezek az emberek legjobban tudják a ragadozó madarak fészkeit, mint-hogy egész nap az erdőben barangolnak s a nyáj őrzésén kívül avval is foglalkoznak, hogy a nagyobb madarak fészkeit bejelentik, a kisebbekét kiszedik s a tojásokat megeszik.

Ők is hozzánk akartak szegődni, hanem az erdész visszautasította őket s mi tovább mentünk a rét hosszá-

ban, a melyet itt az egyik oldalon lábas erdő, a másikon pedig a Bega-csatorna határol.

Ez a hibásan csatornának nevezett, egészen közönséges s nem is szabályozott Duna-ág mélyre mosott, szakadékos partok között folyik: a legtöbb helyen sűrű nádas borítja s parti fecskék meg kacsák dúsan népesítik.

Még néhány száz lépést kellett tennünk, azután ismét jobbra fordultunk be az erdőbe. Keskeny ösvény posványos erdei rét mellett vezetett bennünket, melyet tőkés kacsák és vízi tyúkok fészkelő helyül választottak. Ennek a végében magas tölgyfán egy jókora fészek volt. Az erdész azt mondta, hogy a fészek lakóját soha sem tudta pontosan meghatározni. Én első megtekintésre az egerész-ölyv fészkének tartottam.

A fa derekának első megveregetésére egy hosszúszárnyú sólyom repült ki a fészekből, melyet első lövésemmel erősen megsebeztem ugyan, de a sűrű, majdnem áthatolhatatlan bozótban nem bírtam megtalálni. Megfoghatatlannak látszott, hogy ez a nagy fészek ekkora kis madaré legyen; az erdész is azt mondta, hogy az a ragadozó madár, a melyet ő itt máskor látott, sokkal nagyobb volt. Ez alapon eltökéltem, hogy elbúvok a fészek alatt, az erdészt pedig a rétre küldtem vissza.

Kevés vártatva egy kerecseny sólyom repült el fölöttem magasan. Már azt hittem, hogy ez a ritka orv-madár a fészek lakója, hanem pár pillanat múlva eltűnt szemkörömből. Néhány percz múlva erre a legközelebbi fák ágai között, jobbra, egészen alacsonyan egy

termetes, majdnem egerész-ölyv nagyságú madár jelent meg, de olyan sebesen repült a fészeknek, hogy nem tudtam megismerni. Mielőtt beleszállott volna, első lövésem megsebezte; lassan ereszkedett alá a fák között a föld felé s egy sűrű bokorban eltűnt szemeim elől.

Bokorról-bokorra kerestük, mindent át meg átkutattuk, de a magas fű meghiusította igyekezetünket. Ezt nagyon sajnáltam, mert először is igen érdekes volt volna megtudni, hogy a nagyobb ragadozó madarak melyik fajához tartozik, másodsor pedig azt, hogy miféle okok vitték a kis hosszúszárnyú sólymot annak a fészkébe. E jelenséget sehogy sem tudom megmagyarázni.

A mennyire második lövésem előtt ama pár másodperc alatt láthattam, a törpe sas volt; hanem egész biztossággal nem állíthatom, mert a sasok e ritka fajából még igen kevés példányt láttam életemben, azért nagyon is hiányosan ismerem.

E sikertelen munka után ugyanazon az úton tértünk vissza; megint a juhászok tanyája mellett mentünk el. Evvel szemben, néhány lépésnyire, valami kisebb sólyomnak volt fészke, melyről az erdész azt mondta, hogy lakójának faját szintén nem tudta megállapítani s azt tanácsolta, hogy pár perczre álljunk meg mellette. Meg is állottunk; hanem minden igyekezetünk hiába való volt, hogy a fészekből kizavarjuk.

Mindamellet, hogy helyem nedves és igen kényelmetlen volt, ott kuksoltam a sűrű, vizes bokorban; volt még egy órányi időm, a melyből legalább egy negyedet e fészeknek akartam szentelni. Ez idő alatt egy pár

fekete kányát figyeltem meg, a mely folyvást ott keringett fölöttünk, alacsonyan; úgy látszott, hogy jelenlétem nagyon terhőkre volt, mert néhány lépésnyire tőlem épen fészköket akarták rakni.

Az eső lassanként megszűnt, a felhők szétoszlottak s egyes helyeken tiszta ég világolt. Egy-egy perczre előbukkant a Nap, majd ismét egy-egy rövid zápor zuhogott végig fölöttünk.

Mintegy félórai várakozás után a dolog mégis unalmassá kezdett válni; azonkívül, minthogy déli Magyarországon az apró rablókát az ember majdnem soha sem üldözi, azért rendkívül bizalmasak, meg is voltam győződve, hogy a kis sólyom nyugodtan ül fészkeben. Belelőttem tehát a fészekbe s lövésem a gyenge építményt egészen szétrombolta. A madár súlyosan megsebezve repült ki belőle, de volt még ereje, hogy jó darabon a sűrű bokrok közé repüljön, a hol azután eltűnt szemeim elől. Az áthatatlan sűrűségben minden keresés hiába való lett volna.

Visszatértem tehát az erdészhez s folytattuk útunkat haza felé.

Legényeim biztosítottak, hogy a hím sas teljesen sértetlen, hogy a keresésnek eredménye nem volt s hogy, midőn a famászó a fészket kiszedte, a bösz madár alacsonyan repülve tört elő a talaj fölött s néhányszor nagyon is közel csapott apatini svábunk fejének. Könnyen lelőhettem volna, úgymond vadászlegényem, olyan nyugodtan és alacsonyan lebegett, szárnyait a sólymok módjára rezgetve, s élesen vijjogva a fészek fölött.

A két fióka már jó nagyocska volt, de még pehely-

ruha diszítette. Szépen begöngyöltük őket az én plaidembe, hozzájuk helyeztük az elejtett tojót s útnak akartunk indulni. Vadászlegényem azonban arra kért, hogy a néhány lépésnyire lakó egerész-ölyvet, melyet ő fedezett fel, még látogassuk meg.

Alsó-Ausztria erdeinek e közönséges lakóját, melyet már sokszor és sok helyen ejtettem volt el, otthon találtam. Ez volt az első, a mely ez úton, a berkekben szemem elé került: az apitini berkekben egyetlen egy sem mutatkozott se fészken, se távol a levegőben. Első gyenge kopogtatásra kirepült fészkéből s első lövésem elejtette.

Most azután siettünk vissza felé, mert az idő fogyatékán volt, minthogy még délelőtt tovább kellett utaznunk. Sasommal, a fekete golyával, az egerész-ölyvvel és a két eleven sasfiókéval fél óra múlva a gőzhajó fedélzetén voltam.

Sógrom, a ki már előttem hazaért volt, szintén egy derék réti sast ejtett el. Az én sejtelmem alapos volt: sógrom avval a két első sörétlövessel, melyet hallottam, legkevésbé sem sértette meg a sast, a melyet a fészken talált; mintegy fél óra múlva tért vissza a sas s mikor a fészek párkányára szállt, akkor érte utól LEOPOLD biztos golyója. LEOPOLD azonkívül egy galambász héja s néhány kánya fészkenél volt. de fáradozásait itt nem koronázta siker.

A két tudóst megint balszerencse üldözte a sasfészkek mellett s csak egy HOMEYER lőtte galambász héjával meg néhány tudományos célra szolgáló apró madárral tértek vissza.

Mikor mindnyájan a hajón voltunk, elbúcsúztunk a jószágigazgatótól és a nagy számban megjelent erdész-személyzettől. Nagy köszönettel kell megemlékeznem mindazon szíves figyelemről és intézkedésről, melyben a főhercegi tisztviselők fáradalmas vadászataink megkönnyítésére több napi itt-tartózkodásunk alatt olyan dúsán részesítettek.

Gőzösünk néhány percz múlva megindult s teljes erővel haladt a folyón lefelé. Hosszú út volt előttünk; reméltük, hogy még az nap Szlavoniában, Csereviczben töltjük az éjszakát.

Hogy a nagykiterjedésű főhercegi erdőségeknek a mindenféle ragadozó madarakban való gazdagságáról fogalmat adjak, elsorolom az ismert fészkeket, melyek lételéről az erdészek tudósítottak. Legnagyobb részöket fel is kerestük s csak az a néhány maradt érintetlenül, a melyek útunktól nagyon messze estek. Ha már ezekben a sűrű, sok helyen majdnem átjárhatatlan erdőkben ennyit találtak, mennyi lehet még azokban a beláthatatlan vadonokban, melyek lételét az erdészek még csak nem is sejtették!

Pontosan tudták tizenkét réti sas, egy kigyász-sas, három halász-sas, egy uhu, nyolcz-kilencz holló, húsz-harmincz fekete gólya és mintegy húsz kisebb orv-madár fészket. Mennyi szárnyas útonálló egyazon uradalomban! Ugyan hol, Közép-Európának mely részén van olyan nagy városhoz, mint Budapest, annyira közel a rendkívül félenk ragadozó madaraknak ehhez hasonló menedékhelyök?

Hanem a főhercegi uradalmak a legészakibb pon-

tok is a Dunánál. a hol a nagy sasok még fészkelnek : nevezetesen a Bega-csatorna vidéki berkek a Budapesthez legközelebb eső erdők, a hol a réti sas mint állandóan fészkelő madár honos. A mennyire azonban e vidékek jellemét s a kultúra haladását ismerem, azt hiszem, hogy ott tíz-húsz év múlva már nem lesz réti sas, ellenben az Apatin vidékén fekvő vadonokban még sokáig háborítatlanul fog garázdálkodhatni e merész rabló.

Az idő már a délelőtt folyamában tisztult s így alapos reményünk volt, hogy kellemes és érdekes utazásunk lesz. Reggeli után, mikor az elejtett állatokat megmérgeztük s jegyzeteinket kicseréltük, időnket majdnem az egész úton a fedélzeten töltöttük.

Legelőször már jól ismert úton haladtunk, a Mohács alatti berkektől Apatinig. A délután első óráiban nyomasztó hőség uralkodott és a Napnak erősen tűző sugarai közelgő zivatart jeleztek ; nyugaton nehéz fekete fellegek tornyosultak s a távolban már hallottuk is a mennydörgés moraját. Apatin mellett megállás nélkül hajóztunk el s a Drávafook felé tartottunk.

Apatin és a Drávafook közötti berkek, a melyek belsejét meglehetősen ismertük, de a főfolyóról még nem láttunk, néhány gyönyörű tájképet szolgáltatottak : különösen érdekelték bennünket az utolsó erdők a Hulló mocsár előtt, továbbá az a keskeny erdőszalag, a mely ez óriás mocsarat magától a Dunától választja el s a melyen át helylyel-közzel világosan látni a nyugati hegyeket s a széles víztükröt. Elhatároztuk, hogy Szlavoniából egy hét múlva leendő visszatértünkben a Hullónak egész délelőttöt szentelünk.

Körülbelül délután öt óra felé érkeztünk a Dráva-fokhoz. Egyike ez a legszebb és legnagyobb pontoknak, a melyeket életemben láttam. A Duna mindkét partján nagy fák alkotta sötét berkek emelkednek. A torkolatánál már igen hatalmas Dráva derékszögben ömlik be a Dunába s az egyesült két folyó a Duna előbbi irányában folytatja tovább útját. A berkeknek itt feltűnően impozáns jellemök van, minthogy csupa magas fák alkotják.

Valami magasztosan szép természeti jelenségben is gyönyörködhattunk épen a Dráva torkolatánál. A zivatar, a melyet már régen vártunk, egész hevével kitört, viharos szél zúgott végig az erdőn, tördelve az ágakat; a hullámok a két folyó összefolyásánál, a vihartól felkorbácsolva, magasan csapkodtak fel a gőzhajóra; az ég hatalmasan dörgött s a villámok cikláztak mindenfelé.

Távolban már láttuk a szlavóniai hegyeket, a mint részint felhőbe burkolva, részint az épen távozó Nap sugaraitól megvilágítva emelték kerek kúpjaikat.

A berkeknek és a két hatalmas folyónak itt olyan forma karakterök van, mint a Mississippinek: Amerika óriás vizeit nem gondolhatja az ember hatalmasabbnak, meglepőbbeknek, szebbeknek. Az uszadékfák, a súlyos törzsek, melyek a Dráva sűrű berkeiből kikerülve mindenütt úsznak, valamint a két folyó berkei terjedelmes szövevényének sokszorosán elágazó erei mind itt, ezen a ponton egyesülnek. A hajó fedélzetén sokáig maradhattunk, mert a vihar már egész erejével dühöngött, mielőtt az eső megeredt volna.

Egyszerre megnyilott azonban az ég valamennyi csatornája, felhőszakadásszerűen zuhogott a zápor és a hajószobákba kergetett bennünket.

A mint a következő órában észrevehettük, a Duna balpartján nagy berkek, erdők terültek, jobbán pedig részint kopár hegyek, részint szakadékos partok voltak, melyeket csak helyyel-közzel szakítottak meg erdők és ligetek. A jobbparton is kevés emberi telep, csak egyes sivár tekintetű falvak voltak, de a berkekkel egészen fedett s víz-erekkel keresztülkasul szőtt balparton, melynek igen vad tekintete volt, egyes halásztanyákon kívül, az emberi letelepedésnek még nyoma sem volt. Az első nagyobb helység, melyet a jobbparton láttunk, Dálya volt; később Ó-Vukovár s tovább még néhány jelentéktelen falu következett.

A jobb, vagyis szlavoniai part meglehetősen egyforma, egyhangú. A szőlővel beültetett lejtők, melyeket közben-közben köves hegyoldalak és egyes sziklás részletek ékesítettek, kevés tájképi szépséget nyújtottak; karakterök azonban egészen más, mint azoké a kopár partoké, a melyeket Mohács fölött és alatt láttunk volt.

Mennél jobban közeledtünk az este felé, annál jobban tünedeztek el a berkek még a bal parton is s alacsony, egyes rétek és legelők borította partok merültek fel szemünk előtt: ott volt a nagy magyar alföld, az ő tengerszerű kiterjedésével.

Ornithológiai szempontból feljegyezni valót az egész úton keveset láttunk; fekete kányák, vörös és szürke gémek, két-három faj kacsá, egyes halászkák s más hasonló közönséges madarak vonultak el hajónk fölött.

Halászó kormoránokat is gyakrabban láttunk mint Adonyon túl egész útunkon.

A zivatar este felé teljesen elvonult ; messze keleten még hangzott a mennydörgés moraja, mikor nyugaton már szétoszlottak a fellegek : még a Nap korongja is felragyogott, mielőtt a szlavóniai hegyek mögé nyugodott volna. A napszállat gyönyörűséges volt : jobbkön a magaslatok világos pirosba öltöztek, mint felső-ausztriai ormaink. mikor az »Alpenglühen» varázsfénye ragyog rajtok : balunkon az egyes berkek lombjai mind megaranyozva rezegtek az esti fuvallatban : a felhők bíborszínbe borultak s pompás színekkel tükröződtek vissza a Duna hullámaiban.

Fényesen ragyogva hanyatlott le a Nap s az esti pír még sokáig tündöklött a nyugati magaslatokon. Az éj beállott ; a madarak éji szállásukra vonultak, csak a gémek meg a gólyák húzódoztak a szárazföldi mocsarak felé, éjjeli halászatra. Bár gyors gőzösünkön e néhány óra alatt jókora útát tettünk meg, — Csereviczig még sem bírtunk eljutni s kénytelenek voltunk Gombos falunál kikötni és az éjszakát ott tölteni.

Még a teljes sötétség beállta előtt láttuk messze, délkeleti irányban, a már természeti szépségeiről is nevezetes Fruska-Gora magaslatait, melyeknek legközelebbi napjainkat szentelni akartuk. Az út, a mohácsi berkektől kezdve sok érdekeset nyújtott, néhány csinos tájképpel is kedveskedett ; az órák a födélzeten, meszelátóval a kezünkben, gyorsan repültek s már jó késő volt, mikor ebédhez ültünk.

BREHM régen megigérte volt, hogy rendkívül érde-

kes előadását az afrikai őserdőről, melyet én, akadályozva lévén, nem hallhattam, mikor Bécsben a nagy közönségnek előadta, egyszer a hajón újra el fogja mondani. Az apatini berkekben töltött pompás napok után mindnyájan kellő hangulatban voltunk, hogy ez előadást áhitattal hallgassuk. BREHM sokáig beszélt avval a megszokott könnyűséggel, azon az ő saját módján, a mely se őt magát, se a hallgatókat ki nem fárasztja soha. A legfeszültebb figyelemmel hallgattuk szavait.

BREHM-nek megvan az az adománya, a mit tudósokban még soha sem láttam; van nyelvi adománya és megvan az a különös talentuma, hogy a természet jelenségeit és megfigyeléseit csodálatosan tudja vázolni s másoknak érthetővé tenni.*

Jó késő volt, midőn egymástól elváltunk, hogy az alvószobákba nyugalomra térjünk; érdekes, talán nagyon is fáradalmas napok vártak reánk.

* Ezt az előadást Budapesten is hallottunk tőle; magyarul a Term. tud. Közl. XIII. kötete 65. s köv. lapjain jelent meg.

HETEDIK NAP.

Másnap reggel, épen vasárnap, április 28-ika volt, a szobáinkba tűző napsugarak jó korán felébresztettek. Hamarosan felöltözködtünk s siettünk ki a födélzetre. Gyönyörű egy reggel volt. A Nap már melegen sütött, a sötétkék égboltozat igazán délvidékiesen ragyogott fölöttünk s a tiszta levegőt egyetlen felhő sem zavarta. A Dunán üdítő keleti szél fujdogált s gőzösünk teljes sebességével, gyorsan haladt a már hegyes, meredek szlavóniai partok és a magyar alföld között. Bal oldalt berkekkel borított számos szigetet alkot a Duna, s partjain is díszlenek egyes erdők, a melyek között mozsarak és legelők nyúlanak le egész a partokig.

A kapitány biztosított, hogy egy óra múlva Csereviczbe érünk. Reggeli után felfrissülve, a pompás levegőtől megelevenülve, kiültünk a fedélzetre s élvezettel füstöltük az első szivart.

A hegyek lejtőjén jobboldalt fekvő falvakban élénk élet volt; a harangok zúgtak, a szőlők között és a falvak környékén czifra ruhába öltözködött népség mozgott s mozsarak durrogtak. Az orthodox görögök húsvét első napját ünnepelték. A magyar parton, a hol

részben németek, részben katolikus és kálvinista magyarok laknak, nyugalom honolt s a regg csak a közönséges vasárnap reggel bélyegét viselte magán. A madárvilág igen élénk volt e szép napon. Sok gémet és bibiczet láttunk a bal part mocsarai fölött repkedni s lomha repüléssel néhány fejedelmi orvmadár is elvonult hajónk fölött.

Nagy örömünkre szolgált, mikor egy derék kőszáli sas is láttunk, a mint nyugodt, tekintélyes repüléssel úszott a kék éterben; ez volt az első, a mely ez útunkon szemünk elé került. Ezt nemsokára egy pár császár-sas követte. Ezek is az elsők voltak; s öröm fogott el bennünket, midőn most már biztosan tudtuk, hogy immár a keletvidéki sasok területére jutottunk. Világos színű tollazatuk fénylett a napsugarakban s mint szép vadászkalandokkal kecsegtető reménység világolt felénk. Később egyesével, de hármásával, négyesével és egész társaságban réti sasok vonultak el fölöttünk; többnyire derék vén példányok voltak, világos tollazattal, de fiatal, egy, kétéveseket is láttunk ifjúkori, sötét ruházatukban.

Bármennyire gazdagoknak látszottak is az apatini berkek sasok dolgában Közép-Európa lakójának, a szlavóniai Duna vidékéhez képest mégis szegényeseknek lehetett őket mondani.

Érdekesnek látszott az az észrevételünk, hogy a sasok az első reggeli órákban valamennyien a jobb partról, tehát a szlavóniai hegyekből a bal parti magyar alföld felé tódultak. Mind ugyanabba az irányba haladt s úgy látszott, hogy a magyar parti berkekben és

mocsarakban van az ő vadászterületek, a Fruska-Gora vadon magaslatain pedig a lakásuk.

A kapitány beváltotta szavát; egy óra múltán csinos fekvésű falu tűnt fel szemeink előtt; ez volt Cserevicz. A bal parton, e helységgel szemben terjedelmes berkek vannak. Mielőtt a faluhoz érünk, néhány sűrű erdő fedte sziget mellett haladunk el. Jobb kézről meredek agyagfalak és szakadékos partok ereszkednek alá a Dunára. A jobb parton meglehetősen magas, meredek oldalú hegység kopár csúcsai emelkednek. Cserevicz falu részint e hegység tövében, részint lépcsőzetesen az oldalán fekszik. Szakadékok és agyagfalak között épült házai, meg a lejtőn kimagasló két temploma festői képet alkotnak. A falu mögötti magas gerinczek kövesek, szőlőkkel fedvék s teljesen erdőtlenek. A kép háttérét sárga föld teszi, mely a napsugarakban igazán keleties színekkel ékeskedik.

A helység kikötő-hidjánál megállottunk. A parton tarkán öltözött nagy néptömeg gyűlt össze s igen barátságosan fogadott. Alig kötött ki hajónk, CHOTEK RUDOLF gróf, a Fruska-Gora nagy részének és valamennyi jószágnak egyik tulajdonosa, a fedélzetre, üdvözlésünkre sietett. Ő és testvére, OTTÓ, a birtokosai mindez uradalmaknak. RUDOLF gróf kezében van azonban a kormányzás legnagyobbbrészt, s majdnem az egész évet a jószágokon tölti.

Elmondom itt mindjárt, hogy az expedíciókat mind RUDOLF gróf rendezte, Csereviczben való tartózkodásunk alatt vadászatainkon mindenütt velünk tartott, s vadászatainkkal egész odaadással foglalkozott; ő a

legszívesebb és legelőzékenyebb házigazdák egyike. Mindannyian a legnagyobb köszönettel tartozunk neki.

Rövid üdvözlés után elmondta, mi mindenféle ragadozó madár lakik az ő erdeiben s meghívott, hogy néhány napot töltsék itt. Beszélt hatalmas barátkeselyűkről, réti és parlagi sasokról, kisebb orvmadarokról, uhukról, fekete gólyákról és sok más madárról, melyek az ő uradalmait népesítik. Még az nap kellett volna vadászkirándulást tennünk a Fruska-Gorába, de az orosz nagy ünnep s a vasárnap miatt tizenegy óra előtt nem indulhattunk el. Kilencz órakor sógrom, BOMBELLES, CHOTEK gróf s én a katolikus templomba mentünk misére. A templom rendkívül egyszerű, tulajdonképen szegényesnek s elhagyatottnak mondható. Sovány, fanyar plébános mondott kismisét s felolvasta szerb nyelven is az evangéliumot. A katolikus hitközség igen jelentéktelen itt; egyes családok kivételével ugyanis az összes népség az orthodox görög egyház híve.

Istenisztelet után a hajóra mentünk vissza, villásreggelire. Távollétünk alatt a két tudós több nagy orvmadarat figyelt meg, melyek rá sem hederítve a zajra és mozgalomra, a mozsárdurrogásra és a harangok zúgására, egészen alacsonyan húzódtak a magyar síkság felé. Réti sas, császár sas, s HODEK szerint egy fakó keselyű is megjelent volt a szemhatáron. Egy fehér gólya, mely a faluban egy házon fészkel, többször is eljött a gőzhajóhoz s csodálkozva repülte körül-körül.

HODEK minden munkáját a fiára bízta s minthogy a Fruska-Gorát saját szemléletéből úgy sem ismerte,

azt pedig jól tudta, hogy, CHOTEK gróf és kitünő erdészeinek kezére bízva, nem esik bennünk hiba. több napi szabadságot kért. A «Vienná»-t nekünk hagyta s el is tűnt, mielőtt mi a hajóból kiszálltunk volna. Az volt a szándéka, hogy Titel vidékére megy és ott a magyar koronához tartozó kovili és saczi erdőkben fog fészkeket keresni. Úgy volt, hogy néhány nap múlva mi is követjük oda.

A reggeli után rendkívül érdekes vadász kirándulásunkra készülődtünk a hegyek közé. Cserevicz lakossága báméskodva álldogált a parton s nézegette hajónkat. Gőzösünknek különös arczulatja is volt: fedélzete tele volt mindenféle fegyverekkel, golyós és sörétes puskákkal, ládákkal és municzióval; az orra felé egész állatsereglet nyüzsgött, melyet fiatal sasok, uhu-fiókák, kis erdei baglyok, az én nagy baglyom és két kutyám alkotott; ott volt továbbá a nagy kitömő asztal, a melyen a legények a fiatal HODEK vezérlete alatt a madárbőrökön dolgoztak s a készen levőket pedig a napon szárogatták. Az elejtett vadak vérfoltjai, a sok toll, csont s az egész menaszéria piszka úszó lakásunknak nem adta meg épen a tisztaság bélyegét.

Végre elérkezett a váravárt óra. Kiszálltunk a hajóból s a kocsikhoz igyekeztünk, a melyeket CHOTEK gróf a partra rendelt volt. Nagy volt a lakosság bámulata, mikor stíriai vadászöltözetemet, az e vidéken teljesen ismeretlen zergebőr-nadrágot s csupasz térdemet meglátta. Én tudniillik, értesülvén, hogy a Fruska-Gorában meglehetősen meredek lejtők vannak, rendes vadászöltözetemet a hegyi vadász öltözetével váltottam

fel, a mely határozottan a legkellemesebb öltözet, a mi csak van az egész világon.

Az első kocsiban CHOTEK gróf és BOMBELLES ült, az utána következőben sógrom és én, majd a két tudós, végre a grófi jószágigazgató, a ki jeles vadász, és a grófi vadászszemélyzetnek néhány tagja. A könnyű kocsikba az ottani ponyszerű zömökös lovak voltak fogva, melyek kiváló jó tulajdonságait már a legközelebbi órákban nagyra becsültük, de még inkább a következő napokon bámultuk.

Az út eleintén a meglehetősen nagy területen fekvő falu utcáin kigyózott. A falu maga is meredek lejtőn fekszik; a lepatakozó víz az utcákat valóságos mocsarakká változtatja; nyomorúságos, göcsörtös az út már itt is, de milyen lesz majd beljebb, gondoltuk magunkban mindjárt az expedíció kezdetén.

Alig értünk ki a faluból, az út szőlőhegyek és köves lejtők között vezetett. Czivilizált városi ló soha se jutott volna oda föl, a hova a szlavóniai lovak játszva vittek föl bennünket. Egy negyed óra multán fölértünk e kopár hegyvonulat gerinczére: keskeny, szántóföldekkel s néhány fával ékesített fennsík terült előttünk, a melyen a Fruska-Gora magas, pompás erdővel borított kúpjai emelkedtek s hosszú vonalban nyugotra s keletre terjedtek. Gyönyörű kép tárult elénk: Mögöttünk a meredek lejtő, a melyen Cserevicz falu, fölülről tekintve, igazán festőileg feküdt; a falu alatt a hatalmas széles folyó, egyik partján zöldellő rétekkal és szőlőhegyekkel, másik partján a végtelenbe terjedő magyar alfölddel, a melyen az egyes falvak, a napsugaraktól meg-

világítva, szinte tündököltek; mintha tengeren lettünk volna, úgy láttuk a távolban a horizon hajlását és a sötétkék égboltozattal való összeolvadását. Jobbra és balra messze követhette az ember a Duna kék szalagját, a mint hegyekkel és berkekkel koszorúzva tovakigyózdik. Keletnek a képet messze távolban egy hegy határolta, az, a melyen Pétervárad erőssége festőileg emelkedik. Az egész, igazán gyönyörű képek legszebb részlete azonban maga a Fruska-Gora láncza volt.

Már innen láttuk a vad völgyek és ereszkedők zürzavarát, mindenütt a leggyönyörűbb lombos erdőkkel borítva. Mintegy fél óra multán, a kopár fennsíkron és mély úton haladva, egy völgybe értünk, melynek aljában patak kigyózdott s gyönyörű erdei rét vette kezdetét. Az erdők szélére értünk.

A múlt napok esőzéseitől valóban feneketlen út vezetett bennünket egy patakon át, tócsákon keresztül, meredek lejtőkön és mély úton az erdei völgyek belseje felé. Mennél beljebb jutottunk a völgy fenekén, annál szebb és szebb volt köröttünk a tájkép. Jobbról, balról meredek, erdős lejtők, magas hegycsúcsok, a leggyönyörűbb bükkerdőkkel ékesítve, melyeket csak helyel-közzel szakított meg egy-egy csalitos, vadon burjánzó irtás, vagy posványos kis erdei rét. Ezek fő jellemvonásai e feltűnően szép vidéknek. Az egész tájék típusa legjobban emlékeztetett a Bécsi-Erdő völgyeire s Purkersdorf meg Hainbach környékére. Ugyanazok a rétek, erdők és patakok s ugyanazok a meredek lejtők, csak hogy itt, a Fruska-Gorában sokkal maga-

sabbak és sokkal impozánsabbak a hegygerinczek, mint a Bécsi-Erdőben.

Rövid idő múltán egy drótsövénnyel értünk, mely a réten keresztül s a lejtő mindkét oldalán felfelé halad. Kapu nyílt meg rajta előttünk. CHOTEK gróf elmondta, hogy ezt a kerítést azért készítette, hogy a szarvasokat és őzeket a szőlőkbe és a mezőkre való barangolásukban kissé akadályozza; s ezen a ponton épen azért csináltatta, mert a főút itt vezet a parasztok birtokai felé, s mert az erdők belseje itt közeledik legjobban a nyílt földekhez.

Mennél mélyebbre jutottunk be a völgyalja mentén, annál csendesebb, annál magánosabb volt a vidék; az ember jelenlétének semmi jele. utakban, erdőművelésben a kulturának semmi nyoma sem emlékeztetett emberi telepek közellétére. Még eddig nem találtam ilyen emberi nyom nélkül való erdei magányt; még Alpeseink legelhagyatottabb völgyeiben sem.

Kis idő múlva gyönyörű fekvésű vadászházhoz értünk. Kapuja fölött a gím-szarv s előtte a virágos kert arra vallott, hogy birtokosa gyakran lakik benne. A vadászlegények s favágók számára való néhány szegényes kunyhó némi életet öntött a képbe. Ez az a hely, a hol a gróf és vendégei a szarvasok üzekedése idején vadászva, több napot töltenek s vadászkirándulásaikra innen indulnak. Itt megállottunk s megnéztük a ház belsejét. Barátságos berendezésű szoba két ágygal, vendégek számára, konyha s néhány cselédnek való helyiség volt az egész belseje. A gróf büszkén mutatott egy fakó keselyűt, mely szobájában

ki volt tömve. Ezt a Fruska-Gorában igen ritka madarat több évvel ez előtt, szarvascserkészetről visszatérőben, golyóval lőtte volt. Alább a Duna vidékén igen gyakran látja az ember — úgymond — ezt a keselyűt, a hol majdnem kizárólag szirtfalakon s inkább az emberi telepek közelében fészkel s a csendes, erdős hegyeket rendszeren kerüli. A gróf e szavait BREHM is megerősítette s rendkívül csodálkozott, midőn hallotta, hogy a gróf ezt a kitömve bemutatott példányt a Fruska-Gora erdeiben lőtte; sőt még azt a véleményét is kifejezte, hogy alig hiszi, hogy a fakó keselyű valaha fára rakná fészkrét. Pár óra múlva világos bizonyítékunk volt, hogy BREHM most az egyszer tévedett.

Néhány percz múlva elhagytuk a házat és mindannyian különböző irányokba indultunk. Sógrom kis paraszt szekeren a balra eső erdőbe ment. BOMBELLES és a két tudós szintén más-más irányban tűntek el a sűrű erdőben; én CHOTEK gróffal a már leírt völgyben, a patak mentén folytattam az utat. A kis pataknak hol az egyik, hol a másik partján, erdőkön, apró posványos réteken vezetett bennünket az út a mind szűkebbé és szűkebbé váló völgyben.

Mennél beljebb jutottunk, annál magasabbak voltak a csúcsok s annál meredekebbek a lejtők. A mint egy lejtőnél, melyen sűrűn benőtt irtás terület, elhaladtunk, hirtelen feketés tollazatú nagy ragadozó madarat pillantottam meg, a mely egy csúcs fölött méltóságoosan repülve vonult el. Sasnak egy kicsit nagyoltam, s repülésformája is ismeretlen volt nekem. CHOTEK gróf odakiáltott, hogy barátkeselyű. Most láttam először sza-

badban ezt a madarat. Óriás szárnyai, hegyes hosszú farka, a kinyújtott kéz ujjaihoz hasonlóan szétterpesztett szélső evezőtollai, nyaktövi tollfodrába húzott hosszú nyaka s a kék éterben szárnylegyintés nélkül való mozdulatlan úszása a nagy távolságban csodálatos jellembe öltöztette a közletről utálatos, esetlen madarat. Nemsokára egy másikat, azután egy harmadikat is láttam s a merre az ember csak nézett, minden irányban láthatott egy-egy fiatal réti sast, mely esetlen repüléssel vonult el a fák sudarai fölött, vagy kőszáli sast, mely császársasokkal játszadozott a levegőben, avagy barát-keselyűket, melyek a csendes völgyekből prédára jöttek elő.

Nagy ragadozó madarakban való ez a gazdagság nehezen található másutt. E hatalmas rablók közepett, előre nyujtva hosszú nyakát, egy fekete gólya kerिंगett, az erdő belseje felé tartva. Csodálkoztam rajta s nagyon érdekesnek találtam, hogy ezt a gázló madarat nagyobb mocsaraktól távol, a hegyek között, ebben a csendes völgyben látom. Vörös kányák, egy kerecseny sólyom s más alsóbbrangú sólymok voltak a kisebb orvmadarak képviselői.

Egy réten, a mely mellett útunk vezetett, egy dög-lött ló csontjai ötlöttek szemünkbe: sűrű, egész az útig leérő cserjésben pedig deszkából és galyakból készült leső-kunyhó volt. Figyelmesen nézegettem e helyet, a melyen már bizonyára sok nagy ragadozó lelte halálát. Emlékembe idézte ez szép sasvadászataimat a gödöllői erdőkben és mindjárt az a gondolatom támadt, vajjon nem lehetne-e ott is ilyesmivel kísérletet tenni.

Még néhány száz lépés réteken és bokrokon át, s a völgy végén olyan helyet értünk, a honnan meredek hegyoldalak határolta kisebb völgyelések különböző irányokban vezettek a hegyek közé. Itt megállottunk s a gróf felkért, hogy a szekérről szálljak le s az ösvényen, mely rendkívül szép bükkerdő belsejébe vezet, kövessem az erdőgondnokot.

Nagyon meredek hegyoldalon, kis csorgó mentén kapaszkodtunk felfelé. Örültem, hogy felső-ausztriai hegyi czipóm volt a lábamon; nagy szolgálatot tett ez nekem a mai napon, valamint később is a Fruska-Gorában. Legelőször egy vörös kánya fészke mellett mentünk el: a vadászok kérdezték is, el akarom-e ejteni e madarat, hanem én jobbnak láttam, hogy előbb egy innen nem messze fészkelő fekete gólyát keressék fel. Bámulva láttam, hogy e nagy mocsári madár fészke magas, sűrű lombú tölgyfán van, mely a hegyek között meredeken ereszkedő völgy alján emelkedik. Csendesen lopódtam egész a fészek alá; a lejtőről, a melyen állottam, jól bele lehetett látni a fészekbe. A gólya ott állott egy lábon a fészekben s oda se könyított, hogy közeledtem felé. Lövésemre összerogyott s fészkebe hanyatlott. Előszólitottam HODEK famászóját, a kit magunkkal hoztunk, de a múlt napi esőtől síkos fára sehogy sem bírt felmászni. A gólyát csak másnap hozta le a fáról egy félnyomorék csereviczi paraszt.

Most a kánafészekhez siettem, a melynek lakója azonban az első lövésre kerekét oldott. Oda érkezve, CHOTEK gróf avval lepett meg, hogy ha néhány pillanattal hamarább jöttem volna le, egy derék kőszáli sast,

mely a közelben álló szekér fölött egészen alacsonyan repült el, könnyen elejthettem volna. A gróf és vadászlegényem látta, hogy a sas néhány száz lépésnyi távolban, az imént leírt csali-kunyhó irányában a rétre ereszkedett le. Zajtalanul lopakodtam a patak szakadékos partjain a rét felé: azt gondoltam, hogy a sas a lócsontokon fog ülni s midőn e csontoktól jó puskalövésnyire a mélyedésből kimásztam, a sas a másik oldalon, tehát épen előttem szállott fel a patakról, a hol bizonyosan ivott és fürdött. Körülbelül már száz lépésnyire volt tőlem s utána eresztett lövésem mi kárt sem tett benne.

Tovább mentünk. Szekerünk egy darabon az imént leírt völgyben visszafelé vitt bennünket, azután egy gyatra erdei úton balra kanyarodtunk. Hosszú vágáson mentünk most mintegy másfél óra hosszáig, mindig egyazon irányban. Az út meredek s a száraz helyeken olyan göcsörtös volt, hogy az embernek fáradságába került a szekeren maradni; az árnyékos helyeken pedig feneketlen sár és gödör volt a szivós agyagtalajban. A lovak kitartását és ügyességét bámultam. A kocsi-sok, az ottani szokás szerint, leszállottak, hogy a lovaknak a terhet megkönnyítsék, s minthogy olyan gyorsan nem bírtak menni, mint a fáradhatatlan szlavóniai lovak, hátramaradtak. A gyeplő oda volt akasztva a lőcsre s az okos állatok így, minden vezetés nélkül haladtak a jól ismert útirányban. A hegygerinczen megállottak s megvárták vezetőiket.

Útközben láttunk néhány keselyűt és különféle sasokat, a mint magasan kóvályogtak a levegőben. Egy

réti sasra, mely talán kétszáz lépésnyi távolban repült el mellettünk, rá is lőttem golyóval: a golyó bizonyosan majdnem cseszte a hatalmas madarat, mert egyet bukfenczezett s kísérőim már nagy örömmel gratuláltak is a sikerült lövéshez, midőn a sas újra felkerekedett a levegőbe és sértetlenül evezett tovább. Ilyen formán hibáztam el a golyós fegyverrel egy barátkeselyűt is.

Az utolsó negyedórában az út rendkívül meredek volt; soha se hittem volna, hogy ilyen lejtőkre szekérel fel lehet menni. Arra is bőven volt módunk mindenütt, egyszer jobbról, másszor balról, hogy ha balul üt ki a dolog, jó mélyecskén gurulunk le a völgybe.

A gerinczen gyönyörű látványunk volt minden irányban a messzeterjedő erdőkre, a hegyekre és a csendes völgyekre. Némán, nesztelenül keringett alattunk, a fák sudarai fölött a barátkeselyű; magasabb helyről nézve, még szebb képet ad e madár, mintha maga fölött, a levegőben látja őt az ember.

Útunk most a hegy legmagasabb, egészen keskeny hátán vezetett: néhány száz lépésre megállottunk. Az erdőgondnok jelenté, hogy már nagyon közel vagyunk az első barátkeselyű-fészekhez. CHOTEK gróf kérésére a golyós fegyvert vetettem a vállamra, a puskát pedig az erdőgondnoknak adtam; azt mondták, hogy a hatalmas madár olyan szívós természetű, hogy sörétlövés az ő tömött tollzatának meg se kottyán, s hogy csak a golyótól várható siker.

Meg kell vallanom, hogy a legnagyobb európai orvmadár fészkéhez nem csekély szívdobogással eresz-

kedtem le az igen meredek lejtőn. Milyen nehezen sikerül a közép-európai vadásznak, hogy efféle ragadozó madárra lőhessen! Milyen kevés derék vadászembernek sikerül egész életében ez állatot még csak látni is a szabadban s hányan vannak, a kik csak hírből ismerik!

Az első barátkeselyű-fészek egy hatalmas tölgy tetején volt. A meredek lejtő oldaláról mintegy száz lépésnyi távolból vízszintes irányban bele lehetett tekinteni az óriás fészekbe. A keselyű lakása egészen más, mint a sasoké. Külsőjét többnyire egészen vastag vén tölgyfaágak, agyag és ragadós föld alkotja s az egész építmény természetesen jóval nagyobb és tömöttebb is. Világos szürke színe, a mi az agyagtól származik, már messziről feltűnik az embernek az ágak között.

Vadászatom sikerére rossz ómen volt, hogy alig mentem pár lépést a lejtőn lefelé, a keselyűpárt már ott láttam, meglehetősen közel, a mint a hegyoldal mentén kering. Valószínű, hogy épen fiaikat etették meg s most újra prédára mentek. Jól elrejtőzve olyan helyre állottam, a honnan a fészek párkányát legjobban láthattam. A sörétes puskát megtöltve és felhúzva, magam mellé támasztottam és vártam a házaspár megérkezését. Az erdőgondnok vadászosan köszönt, azután visszament, hogy a szekereket elküldje és innen jó távol maga is elrejtőzzék.

Izgalomtól reszketve vártam a történendőket. A keselyűket láttam néhányszor, a mint a mély völgyben a fák teteje körül kóvályogtak. E madárnak rendkívül impozáns megjelenése van s a hatalmas réti és kőszáli

sas — ha szabad úgy mondanunk — eltűnik mellette olyan mértékben, mint a kányák a sasokhoz hasonlítva.

Nem sokáig ültem még rejtekemben. midőn közelemben zörgést hallottam a bokrok között. A lejtőn, néhány lépésnyire tőlem, egy derék szarvas bukkant elő a bokrok közül és nyugodtan legelészve egész a fészek közelébe jött. A szélfuvalom iránya a völgybe, lefelé tartott; mikor a szarvas velem egy vonalba került, fejét fölemelte, rejtekemre pillantott, azután nagyokat ugorva rohant le a meredek lejtőn. Nemsokára erre a barátkeselyű elejtésére irányzott állhatatosságom igen kemény próbára volt téve. Talán harmincz lépésnyire tőlem egy réti sas vonult el rejtekem előtt, egészen alacsonyan a fák ágai között. Ezt néhány pillanat múlva egy másik réti sas követte; talán tíz percz multán pedig egy gyönyörűen színezett kőszáli sas repült el mellettem ugyanabban az irányban, ugyancsak közel hozzám. Milyen könnyen lelőhettem volna e hatalmas madarak közül kettőt, talán mind a hármat is! hiszen sörétes fegyverem ott állott mellettem felhúzva; hanem minden kísértésnek ellentállottam, feltéve magamban, hogy ma barátkeselyűvel térek haza.

Nem is kellett már sokáig várakoznom. Egyszerre erős zúgást hallottam közelemben, olyat, a melyet sasfészkeknél még soha sem tapasztaltam. Hirtelenében nem is tudtam mire vélni.

Mindjárt rá azonban megjelent a két barátkeselyű egy fán, a fészek mellett. Terjedelmes szárnyokkal nehezen kászálódtak át a lombokon és az ágakon. Kékes színű csupasz nyakukat előre nyújtották az utá-

latos állatok, hússzinű lábaikat eleresztették s most összekapott görbe szárnyaikkal sebesen dolgoztak, hogy a leszállásra az alkalmas támaszpontot megkapják. A tojó egyenesen a fészek párkányára ült, a gunár pedig egy közelében álló fára. A madaraknak reám nézve ez első megjelenésök, a sötét erdő, a meredek völgyek, az óriás fészek és hatalmas lakói mind közreműködtek, hogy engem a vadászláz beszámíthatatlan állapotába juttassanak.

Tudtam, mielőtt fegyveremet lövésre emeltem volna, hogy ennél a fészeknél el van fussolva a dolog. A fegyver reszketett kezemben, mint valami nádbotocska s hiába igyekeztem, hogy a fészken még mindig egyenesen álló keselyű begyét puskavégre vegyem: a lövés eldőrdült — és sértetlenül repült a völgybe le mind a két keselyű. Szárnyaik zúgását még sokáig hallottam a levegőben.

Teljesen elkeseredve kuporogtam tovább rejtekemben s várni akartam, hogy a keselyűk talán rávetemednek s még egyszer eljönnek hozzám. Hátam mögött egyszerre lépéseket hallottam; az erdőgondnok sietett elő a lövésre. Épen vadászatom síralmas folyamatát beszéltem el neki, mikor a tojó újra ott volt a fészek közelében; egyenesen nekünk tartott, de észrevéve bennünket, más irányba csapott.

Az erdőgondnok most fölszólított, hogy menjünk a másik fészekhez. Gyorsan kapaszkodtunk föl a meredek lejtőn s egy darabon a hegygerinczen mentünk; azután egy ösvény ugyancsak a lejtőn megint lefelé vezetett; néhány száz lépéssel a fészek mellett voltunk.

Ez a második fészek még kedvezőtlenebb helyen volt, mint az első, a mennyiben az itt kevésbé meredek lejtőről nem lehetett olyan jól a belsejébe látni. Úgy gondoltam, hogy a golyóval felhagyok, s fegyverem jószágában bízva, sörétre töltöttem. A mint a fészektől már csak néhány lépésnyire voltam, egy közeli tölgyfáról nagy robajjal egy keselyű szállt fel. Már azt hittem, hogy ez a fészek lakója, és, valami jó rejteket keresve, arra készülődtem, hogy egy fél órát nyugodtan töltsék. Egy szlavóniai erdőőr, igazi szerb, a kívül cseh nyelven igyekeztem magam megértetni, figyelmeztetett, hogy fegyveremet lövésre készen tartsam, mert ő azt hiszi, hogy a tojó a fészken van. Igaza is volt. Bottal megütögetve a fa derekát, nagy zörgéssel repült ki a keselyű a fészekből. Engem lombok takartak s nem akartam megint bizonytalanul löni; a lombokon át csak nagy körvonalát láttam. Fejét előre nyújtva óvatosan nézett maga körül, szárnyait mind szélesebbre szélesebbre nyújtotta s nagyot lökve magán, erős zúgással repült a völgynek. Utána eresztett két lövésemre néhány toll hullott ki belőle, hanem ő erre nem sokat hederített s eltűnt a fák sudarai között. Az erdőőr mindamellet az mondta, hogy a sörét élőt is fogott benne.

Még egy fél órát vártam hiába. E balvégzet egészen elkedvetlenített; a mai napra nekem jutott két keselyűpárt elpuskáztam s nem tudtam, vajjon lehet-e még reményem, hogy a mai napon keselyűt lőjjek. Az a jó szerencse azonban, mely nekem a vadászaton mindig kedvez, késő délután ezen a napon is átsegített az árkon.

Mikor az első fészeknél ültem, azt vettem észre, hogy a túlsó lejtőn egy fiatal kőszáli sas, s olykor egy fiatal réti sas is le-lecsap egyazon sűrű lombosított tölgyfára, mely bükkes közepett állott. A vadász már azelőtt beszélte volt, hogy a sasoknak szokásuk, hogy a keselyűket, melyeket gyűlölnek, minden alkalommal zaklatják. Erre, mint valami szerencsecsillagból vezéreltetve, eltökéltem, hogy utolsó kísérletül odasietek arra a helyre, a hol a sasokat folyvást le-lecsapni láttam. A szerb erdőőr ugyanazt a jelenséget már előttem látta s a nélkül, hogy nekünk valamit szólott volna, odament az említett helyre s avval a tudósítással jött vissza, hogy a fészekben már messziről egy világos fejet látott. Ő sasnak nézte. Hanem én, ez emberek igen hiányos ornitológiai ismeretére számítva, mégis reméltem, hogy ismét keselyűvel lesz dolgom. A hegygerincz egyik oldalágán tehát odasiettem. Egy nyílt térre érkezve, a honnan gyönyörű kilátásom volt, a távolban hét barátkeselyű alakját láttam a levegőben fölmerülni. Sorban, egyik a másik után húzódott egyenesen abban az irányban, a melyben mi voltunk. Nyugodtan készültem lövésre, a nélkül, hogy elrejtöztem volna.

Az első keselyű, szárnyát még csak meg se bilentve, talán úgy hatvan-hetven lábnyi magasban jött felém. Mindkét csövet nekieresztettem s meg voltam győződve, hogy találtam. A tolla hullott ugyan, hanem a sörét kárt nem tett benne. Felháborodva, az első pillanatban már azt gondoltam, hogy vaktöltésekkel lövöldözök, mert ilyesmi még nem esett meg rajtam soha.

A többi hat keselyű a két lövéstől legkevésbé sem ijedt meg, s egymás után vonult el zúgva fölöttem. Hanem én nekem már minden kedvem elment, hogy e hatalmas madarakra lőjjek s hagytam őket, hadd menjenek.

Most a meredek lejtőn a fészekhez siettünk. Mint-hogy a fészek valamivel kisebb volt, mint az előbb leírott, egy pillanatig csakugyan azt hittem, hogy a nemes kőszáli sassal lesz dolgom. Csak ismételt kopogtatásra tűnt elő a barátkeselyű esctlen alakja a fészekből. Szerencsére jó helyet találtam választani s két-nullás (00) söréttel töltött első csöveget széles mellének eresztettem. A keselyű súlyosan találva kalimpált lefelé az ágak között; a második lövés szárnyait törte el.

No, gondoltam, ez ennek végre elég. Hanem ime, megkapaszkodott egy ágon, felegyenesedett s törött szárnyait eleresztve, csupasz nyakán és fején sebekkel, vérrel borítva s száját nagyra tátva állott előttünk. E pillanatban valóban megható látvány volt. Csak egy harmadik lövés terítette a földre s csak a tölgyfa füttykösök oltották ki végre párját.

Én elégtelen és büszkén siettem zsákmányomhoz: végre mégis sikerült egy barátkeselyűt elejtenem. A lelkesülés érzelmei azonban abban a pillanatban kialudtak, mintha csak elfűjták volna őket, a mint a kimúlt keselyűhöz értem. Valami kiállhatatlan dögszag vette körül az utálatos állat tetemét és sok lépéssel meghátráltatott. Ilyen förtelmesnek még sem gondoltam. Hányszor kinevettem volt BREHM-et, mikor égre-

földre fogadta, hogy nincs az a kincs, a miért ő ilyen keselyűt még egyszer saját kezével lenyúzna.

E madarak, melyeknek igen gyenge szerkezetű lábaik vannak, soha sem élnek rablásból, hanem kizárólag utálatos dögökkel táplálkoznak. Mérföldekre kalandoznak napközben a Száva völgyén át a közel Szerbiába, valamint a boszniai hegyszurdokokba, hogy az ott szerte heverő dögöket felemésszék. Annak a begye, a melyet mi ejtettünk el, még tele volt a legbüdösebb dögmaradékokkal és a szájából olyan bűz áramlott, hogy valami gyenge idegzetű embert ájulásba ejthetett volna. Milyen érdekes csatamezőkön, hány török és orosz holttesten ülhettek ezek a keselyűk a legutóbbi háború alatt! Mert egy madár sem vállalkozik olyan nagy utazásokra, mint az annyira kitűnő repülő eszközökkel megáldott keselyű. E gondolatokra mind utálatosabbá s utálatosabbá vált előttünk az elejtett madár s még az edzett erdőőr is undorodva czipelte hátán a nehéz zsákmányt.

Hogy az útat rövidebbre vegyük, a lejtőről le, bokrokkal, vadszőlővel és vadkomlóval sűrűn benőtt völgyön vágtunk keresztül; egy jókora patakon átmenve, a túlsó, még meredekebb hegyoldalon megint felkapaszkodtunk. A szegény erdőőr zihált a nehéz teher alatt s csak lassan haladtunk. Mielőtt a szekérhez értem volna, LEOPOLD-dal találkoztam, a kinek vadászterületéről visszajövet ugyanezen az úton kellett jönnie. Hatalmas, feltűnő nagy keselyű feküdt lábánál. Több szerencséje volt mint nekem. A fészekhez érve, a keselyűt szabadon, egy ágon ülve találta. Közeledett felé,

a mennyire golyója elérhette, s jól irányzott lövéssel leterítette. Zsákmánya, a mely még förtelmesebb büzt árasztott mint az enyém, olyan útálatot gerjesztett benne, hogy barátkeselyűről hallani sem akart többé. A mennyire szépnek és impozánsnak nézte e madarat a levegőben, olyan undoknak találta, mikor dögölve a földön feküdt előtte.

Az est közeledett s CHOTEK gróf sürgetett, hogy siessünk hazafelé, mert ha ránk esteledik, a sötétben nem volna épen kellemes a meredek lejtőn lemenni.

Délután fenyegető zivatar-felhők jelentek meg, hanem a jó erős keleti szél szétkergette őket. Most az ég újra tiszta volt; csak messze délen hallatszott az elvonuló zivatar moraja s remélnünk lehetett, hogy szép napok sora virrad reánk.

Útunk hazafelé a sűrű, dús hegyi erdőn, csörge-dező patakok mentén, barátságos réteken, legalább két óra hosszat a legelhagyatottabb vidékeken, sok örömet okozott. E vad, őszállapotú vidéken, a kultúrának minden nyomától meszse, igazi elemünkben voltunk. A Fruska-Gora valóban gyönyörű vadon; e csendes hegyek s völgyek láttára bizony majd elfelejtettük az apatini berkek nagyszerűségét. Mikor, jócskán haladva, a vadászház elé értünk, sötétedni kezdett; szárnyas egerek csapongtak mindenfelé, őzek s szarvasok nagy figyelve vonulatk a rétre és szerelmes baglyok hívogatták párjokat a magas fákon.

A kis madarakat illetőleg ornithológiai szempontból kevés érdekeset láttam. A magas bükkesben itt is kevés éneklő lakik, mint mindenütt. A barátka, az erdei pin-

tyőke s a sárga rigó dala meg a kukóka egyhangú szava volt a legközönségesebb madárhang. Este felé elhallgattak a vadgalambok is s nemsokára csak a tücskök czirpelését meg a rovarok zsongását hallottuk.

Mennél jobban besötétedett, annál lassabban tudtunk menni. Mikor az erdőből kiértünk s az útnak a fennsíkon át, a szőlők közt vezető unalmas, talán legrosszabb része kezdődött, összetört a szekér, a melyen ültünk. Én az egész úton csodálkoztam, hogy valamennyi parasztszekér már régen darabokra nem törött. Hát épen az mentette meg őket a végromlástól, hogy nem jártak rugóra, hanem egyszerű kőczmazdaggal odakötözött fűrészekből voltak összetákolva. CHOTEK gróf olyan jó volt, hogy a saját szekerét ajánlotta fel nekünk, maga pedig másra ült.

Gyönyörű, felhőtlen éj borult reánk; az égen természetek csillag ragyogott.¹ Mögöttünk kékes éjjeli ködbe burkolva a Fruska-Gora csúcsai emelkedtek, előttünk pedig, a magyar alföld felé, elmosódott minden szemünk előtt. Fáradalmas, végnélkül való utazás után végre Csereviczbe értünk és áldottuk a pillanatot, a melyben újra hajónkra léptünk. A mennyire szép ez a vidék, annyira nyomorúságos rajta a szekeren való menés: a döcögéstől, az ide-oda hányatástól fáradtabbak voltunk, mint ha még annyi ideig gyalogoltunk volna.

Épen hajóállomásunkra érkezésünk előtt találkoztunk BREHM-mel és HOMEYER-rel, a mint vadászatukról visszatértek. Én már messziről kiáltottam nekik, kérdezve, hogy mit lőttek. HOMEYER rövid felelete mind-

nyájunk, de különösen CHOTEK gróf bámulatára úgy hangzott, hogy egy fakó keselyűt!

BREHM-mel együtt egyazon fészket keresték fel s abban a meggyőződésben kúsztak fel hozzá, hogy barátkeselyűt fognak benne találni. A mint ama hely felé közeledtek, hatalmas fakó keselyű törtetett elő s HOMEYER egy sörétlövessel szerencsésen leterítette. Méltán volt büszke e ritka zsákmányra, mely mindannyiunkat fölötte érdekelt, annál inkább, mert CHOTEK gróf épen pár órával ezelőtt mondotta, hogy e madár nagyon ritka e hegységben. BREHM bevallotta, hogy tévedett; a fakó keselyű fészke csakugyan egészen egyszerűen egy tölgyfán volt, olyan helyen, a hol nagy darab földön sem lehetett szirtet találni.

E madarat kávészínű tollazata, sárgás örvé, fehér nyaka és feje s széles kerekített farka tünteti ki. Egészen csak kevéssel kisebb, mint legközelebbi rokona, a barátkeselyű. Világos színe változatosabb; hanem a barátkeselyűnek fekete és sötétbarna színe, hegyesedő farka s tetemesebb nagysága egészen mégis impozánsabb megjelenést kölcsönöz.

Büszkén tértünk vissza hajónkra. Legénységünk bámulva nézte a hatalmas madarakat, melyeket az emberek alig birtak felcipelni. BOMBELLES-t már otthon találtuk; a vadászegények tévedtek; abban a fészekben, a melyet a barátkeselyűének gondoltak s a melyen CHOTEK gróf csak pár évvel ezelőtt lőtt egy barátkeselyűt, most réti sas lakott. BOMBELLES néhányszor lőtt eredménytelenül a sasokra; csak egy ízben gondolta, hogy az egyiknek a szárnyát megsértette. E sejtelve

nehány nap múlva meg is valósult, a mennyiben egy szlavóniai paraszt egy megsebzett sast talált, a mint a patakban ült s elevenen hozta nekünk a hajóra.

Eleintén egyáltalában nem tudtuk, hova tegyük a keselyüket; undok bűzük már elárasztotta az egész hajót. Az én szobám ablaka nyitva volt; fölötte, a felső födélyeten feküdtek az elejtett keselyük s öt percnyi rövid idő elég volt, hogy e szoba belseje teljesen megteljék dögszaggal.

Ebéd után BREHM-mel a mérésekhez fogtunk. Szivar nélkül igazán nem lehetett e madarakhoz közeledni s ha mi mégis pontosan megmérgettük őket, az valóban nagy áldozat volt. Valahányszor egyet mozdítottunk rajtok, különösen mikor már megmerevedett szárnyaiukat terjesztettük ki, olyan gázok szálltak fel belőlök, hogy a körülállók akaratlanul is hátráltak néhány lépést. A fiatal HODEK tanácsára a hajó orrának legvégső részébe tettük őket éjszakára.

Törődöttek levén a mai vadászat fáradalmaitól, ebéd után nemsokára egymás után tünedeztünk el hálószobáinkba s néhány pillanat múlva teljes nyugalom honolt a gőzösön.

NYOLCZADIK NAP.

Már az első reggeli órákban kün voltunk szobáinkból és rövid reggeli után siettünk ki a hajóból is.

A kapitány már tegnap este, még a mi visszatérésünk előtt ott hagyta volt a kikötő hídját, a hol más hajóknak útjokban állott, s egy kissé fölfelé hajtott, jóval a falun innen vetve ki vasmacskáját. Ez reánk nézve is kellemesebb volt, mert lakásunk környezete sokkal nyugalmasabbá vált s az emberek is kevésbé látogatták. Hogy a közlekedés a gőzös és a part között kényelmes legyen, deszkából vertek hidat. Legközelebbi szomszédságunk egy rét volt, a melytől még egy darabon ösvényen kellett mennünk a falu végső házai mellett háladó szekér-útig, a hol mostantól fogva a kocsik mindig vártak bennünket.

E napon nem egyszerre indultunk el; mindenki úgy rendelkezett, a hogy akart. A vadászat nemes művelésében sógrom és én voltunk a legbuzgóbbak a társaságban; együtt, nagyon is korán mentünk el a hajóról s a parton járkáltunk, minthogy a szekerek, a vasárnapot meg az ünnepet hozván fel okul, elkéstek. A nap gyönyörű volt, bár már korán nagy hőség ural-

kódott s némi aggodalommal gondoltunk a kínos déli órákra.

BREHM és HOMEYER szintén külön akartak ma menni s más-más irányba kutatni. BREHM tegnap gyakorlott szemével egy erdős halom tetején, jó távol, valami festői szép sziklacsoportot vett észre, a melyen ebéd után számos keselyű és sas sütkérezett s tollászkodott. CHOTEK grófot arra kérte, hogy oda mehessen, ott majd galyakból búvóhelyet készíthessen s a ragadozóknak prédául egy gödölyét kitehessen. E vállalatához nagy reményeket kötött s mi is mind kíváncsiak voltunk, fog-e neki sikerülni.

HOMEYER e napot teljesen az apró madaraknak s egyszersmind egy kis pihenésnek is akarta szentelni. Az volt a terve, hogy a gőzös közelében a szőlőhegyeket s a környéki előhegyeket járja be.

BOMBELLES megint az ő «keselyű-fészkéhez» akart menni, hogy még egyszer szerencsét próbáljon.

Sógrom és én egy-egy parasztszekeren eleintén egy irányban, egymás után mentünk. Kezdetben a folyó ellenében, az úgy nevezett országúton haladtunk, mely legfeljebb rosszul kavicsolt, döcögős falusi útnak vált be. A Duna jobb partján, tőlünk jobbra, a hegylejtő egyes rétekben ereszkedett alá a folyó felé, balra pedig hegyek emelkedtek, szőlőkkel s egyes gyönyörűen virító gyümölcsfákkal ékesítve. Az út mellékén sok zöldikét, sordélyt, barázdabillegetőt, rőthátú gébicset, különféle fülemülét, a réten zöld harkályt s nyaktekereset láttam.

Jó félórát menve, egy faluba értünk. Balra mély,

erdőtlen hegyoldalaktól határolt s a hegyek közé vezető völgy látszott. Itt elváltunk. Sógrom egy darabon még tovább ment, hogy a legközelebbi másik völgybe jusson, én pedig a falun keresztül sebesen rohanó hegyi patak mentén a Fruska-Gorának tartottam.

Szőlőhegyek, rétek, egyes kisebb sziklacsoportok s meredek agyagpartok alkotta gyönyörű vidéken, melyet mindenféle gyümölcsfák, köztök mandolafák is ékesítettek, rendkívül rossz út vezetett az erdő felé. Megint mintegy fél óráig dőcögve, végre túlvoltam a kopasz előhegyeken s a hegyek belsejébe jutottam.

Eleintén erdők határolta s rétek diszítette völgyben egyenes irányban haladtam, azután jobbra fordultam s itt a tegnap leírt úthoz hasonló, meredek hegyi szakasz kezdődött. A hegyoldalak egy kis fél óra múltán még a szlavóniai lovaknak is nagyon meredekek voltak; az istenadták mind jobban és jobban ziháltak s minduntalan meg-megálltak. Mennél göcsörtösebb volt az út, annál jobban recsegett a szekér minden ízében s végre egyes részei a szó teljes értelmében szertehullottak. Várakozni, míg a szekeret újra rendbe hozzák s eltörött részeit, miként az e vidéken már rendes dolog, madzaggal összetoldozzák, igen unalmas lett volna s egy percnyi időt sem akarván veszíteni, elhatároztam, hogy a többi útat vadászlegényemmel s az ottani igen ügyes erdésszel gyalog teszem meg.

Elkezdtünk szaporán gyalogolni. Harmadfél óra alatt tettünk meg olyan útat, a melyet az erdész három órányira becsült. A sasfészekre való gondolás, mely reám ott várakozott, meggyorsította lépteimet és sebesen

kapaszkodtunk fel a meredek lejtőkön. Az út gyönyörű szép volt: bükkösen vezetett át, melyet pompás aljnövényzet s helyel-közzel hatalmas száraz ágakkal ékeskedő vén tölgyek díszítettek. Vizenyős, a Bécsi-Erdő magasabb helyeire, sőt Alpeseink egyes részleteire emlékeztető réteken, sebes hegyi patakokon, szűk erdei völgyeken haladtunk le s fel, gyorsan előre. Csak itt-ott esett szabad kilátásunk: ilyenkor láttuk, milyen gyönyörűen terülnek lábaink alatt az erdős hegyek. Ornitológiai szempontból, bármennyire szorgalmasan tekintgettem is jobbra, balra, semmi érdekeset sem láttam. A völgy aljában sárga rigók, kukókák, egyes bűdös bankák, feljebb csak erdei pintyőkék, sármányok és a legközönségesebb éneklők élénkítették az erdőt. Egy tölgyfáról egy vörös kánya szállt föl mellettem s egyes kisebb sólymok keringtek a levegőben. Úgy látszik, hogy a sasok és keselyűk a reggeli órákban távolabb vidékekre mentek prédát kaparítani, mert, csodálkozásomra, egyetlen egyet sem láttam.

Végre világosság csillámlott át a fák között; közeledtünk a hegy gerinczéhez. Fölérve rá, az erdész megjegyezte, hogy a Fruska-Gora legmagasabb vízválasztóján vagyunk. A nagy hegyláncz egész gerinczén, mely közel egyforma magasságban halad, széles, EUGÉN herczeg útjának nevezett út vezet végig. Azt mondják, hogy a török háborúk hőse ezt az utat használta, mikor csapataival Karloviczba vonult.

Az út lágy sarában két farkas friss nyomát vettem észre. A farkasok legfeljebb két-három órával mehettek arra hamarabb mint mi; nyomaik egymás mellett ugyan-

abban az irányban haladtak, a melybe nekünk is mennünk kellett s csak mintegy negyed óra múlva láttuk, hogy a két jómadár az erdőbe fordult az útról. Az erdész beszélte, hogy a farkasok e vidéken nagyon gyakoriak s a szarvasokban és őzekben nagy károkat okoznak. Vadászatuk azonban itt e hegyek között, meggyőződésem szerint, majdnem a lehetetlenséggel határos, azért igen érthetőnek találtam, hogy a grófi vadászoknak csak ritkán sikerül farkast elejteniök.

Egy szabadon fekvő erdei rétről, melyet csak alacsony bokrok öveztek, gyönyörű kilátásunk nyílt. Még kevés szebb panorámát láttam életemben s ez a reggel felejthetetlenül vésődött be emlékezetembe. Jobbról is, ballról is áttekinthettük a Fruska-Gora elágazódó erdős völgyeit, halmait és csúcsait, a mint álláspontunktól a két oldalon fekvő két sík felé lépcsőzetesen ereszkednek alá; északon az erdőtlen lapály keskeny csikján túl a Dunának szigetekkel megmetszszakgatott széles szalagja kigyózdott keletnek s nyugotnak; túlsó partján láttuk a gyönyörű magyar parti erdőket s azokon túl az óriás magyar alföldet, mely végtelen tenger módjára domborodott s a messze távolban az éggel s a felhőkkel összeolvadva, végre eltűnt szemünk előtt; nyitott földabroszként terült előttünk déli Magyarország: kéken csillogó mocsarak váltakoztak a mezők zöld pásztáival, aranyos homokfenyéreiből, melyek között a falvak fehér pontokként tűntek fel szerteszt. Dél felé a Száva keskeny síksága feküdt lábainknál, melynek közepén a Száva kanyargott végig. Délkeleten a gyönyörű szerb hegyek emelkedtek meg-

számlálhatatlan kúpjaikkal, ormaikkal; délnyugaton kékes ködben Boszniának már a havasok jellemét viselő, természeti szépségekben annyira gazdag s festői formáik miatt annyira megragadó hegyei tornyosultak. Élénken emlékeztetett e tájék Albániának, Montenegroinak s Dalmáciának még impozánsabb hegyeire.

Sokáig maradtam e ponton s élveztem a remek tájképet. Az erdész megmondta az egyes hegyek nevét s megjelölte a helyet, a hol a szerb Sabác s a hol a fejedelemség* székvárosa, Belgrád fekszik. A hegy, a mely e város mellett emelkedik, már messziről kitűnik kiváló formájával. Az erdész beszélte, hogy a szerb-török háború idejében az ágyúk dörgését egészen jól lehetett idáig hallani.

Némi pihenés után folytattuk útunkat s egy úgynevezett arany-sas fészkehez igyekeztünk. Folyvást a hegygerinczen mentünk, sűrű bokrok között, míg egyszer az erdész azt mondá, hogy balra, tehát az északi lejtőre kell térnünk. Nem tudtam, mit neveznek itt az erdészek arany-sasnak, azért az *Aquila chrysaetos*-ra gondoltam s nagyon örültem, hogy e madarat, melyet csak téli tartózkodásáról ismertem, most fészken figyelhetem meg.

Meredek, erdő fedte hegyoldalak között keskeny ösvényen egy csendes völgybe értünk; egy gyönyörű pontján, feltűnő alacsony tölgyfán volt a hatalmas sasfészek. Alája lopódtam, de a lakót nem sikerült belőle, kizavarni; nem volt otthon. Belebújtam a már előbb

* Most már királyság.

külön készült kunyhóba, a melynek nagyon is mesterkelt volta a sást valószínűleg elriasztotta.

Fél óra múlva mind a két sas megjött s aggodalmasan víjogva keringett körültem; észrevettek. Maradni és várni akartam, hogy talán lecsillapodnak, hanem sokkal félénkebbeknek mutatkoztak, hogysen remélni mertem volna, hogy jó puskalövésnyire közelednek felém. Egyikökön világosan láttam a parlagi sas típusát és így megtudtam, hogy mindazok a sasok, a melyeket az erdészek e vidéken arany-sasnak neveznek, nem az *Aquila chrysaetos*, hanem az itt meglehetősen gyakori *Aquila imperialis* fajhoz tartoznak.

Ez volt az első alkalom, hogy e délvidéki s a nagy sasok között egyszersmind határozottan a legszebb sas fészkéhez jutottam, azért nagy búbánattal váltam el tőle, midőn meggyőződtem, hogy minden fáradság hiába való.

Felmentem megint a lejtőn a hegygerinczre.

E közben megjöttek a szekerek is. A kocsisok kijavították, a mi szekerekben kár esett; felültünk rájuk s újra megpróbáltuk a gyatra úton a meredek lejtőre felmászni. Körülbelül egy óra hosszáig szekerkéztünk keresztül-kasul a gerinczen, gyönyörű erdős hegytetőkön, midőn az erdész megállította a szekereket. Megint szálas nagy bükkerdőbe mentem be. Egyenes ösvény vezetett a nedves, fűvel dúsan benőtt erdőbe, melyet óriás bükkök és tölgyek alkottak, s közben-közben galagonya-bokrok díszítettek. Apró patakok és csermelyek vígan csörgedeztek a kövek között, a völgynek tartva lefelé; a fák között keskeny résen át láttuk a magyar alföldet s alattunk egy mély erdős völgyet.

Óriás bükkfa tetején volt egy réti sas fészke, az első, a melyet e hegységben magam láttam. A Fruska-Gorában is ritkaság, hogy a réti sas a Duna szigetségét elhagyva, a hegyek közé vonul. Mi jutott eszébe ennek a két-három párnak, a melyet a Fruska-Gorában magam és társaim fészken találtunk, hogy a gyönyörű berkeket elhagyja és a folyó környékéről, az ő vadászterületekről elköltözzék, nem bírom felfogni. A Duna és berkei mindennel ellátják a réti sast, a mire csak szüksége van, sőt még a hegyekben fészkelő sasok is a folyó vidékét keresik fel, valahányszor fiaiknak kell eledelt szerezniök.

A sast nem találtam otthon; de, sajnálatomra, megjött, mielőtt jól elrejtőzhettem volna s ott keringett aggodalmasan víjjogva a környéken. A buvóhely, melyet az erdész készített számomra, sörétlövésre egy kicsit messze volt a fészektől, azért felkértem az erdészt, hogy maradjon ő ott, magam pedig egészen a fészek alá mentem; minthogy pedig sem fák, sem bokrok el nem földtek, két nagy kőtuskó közé feküdtem és földszínű tiroli esőköpanyegemmel takaródtam be.

Mintegy fél óra múltán, a mely idő alatt hanyatt feküdtem a földön, eljött a tojó, rendkívül fejlett, világos színezetű vén példány. Erős szárnyverése fejem fölött figyelmeztetett megérkezésére; csakhogy olyan hirtelen tűnt el fészkeben, hogy biztos lövést lehetetlen volt rámérnem. Az intésemre hozzám siető erdész megkopogtatta néhányszor a fa derekát s a madár kirepült ugyan, de nem felém, hanem épen ellenkező irányban a hegy lejtője felé. Biztos lövésben a

sűrű ágak akadályoztak; azonkívül az a bajom is esett, hogy fegyverem a köpönyegembe koczolódott s egyik csöve elsült, mielőtt még czéloztam volna; a másik csőből pedig már nagy távolságra lőttem utána.

A lövések zajára előjött a hím is és párjával együtt hangosan kiabálva keringett a fejem fölött. Ezt a baljós-latú kiabálást már jól ismertem a múlt napokból; a réti sas éles, tiszta víjogása a vadászra nézve mindig kedvezőtlen jel. — A sasokhoz szegődött egy vörös kánya is s fölöttök mutogatta repülésben való művészetét.

Mikor láttam, hogy minden reménynek vége, elsomorodva hagytam ott a helyet. A szekerek felé menve, útközben két kisebb fészekre bukkantunk. Mind a kettőben vörös kánya lakik — úgy mond az erdész; ő maga látta néhányszor, hogy ezek ültek a fészken, s külsejükről ítélve, csakugyan mind a kettő kánya-fészkeknek látszott. A laza, gyenge építményből egészen biztosra fogtam magam is, hogy ezek csak a vörös kánya fészkei lehetnek.

Az egyik fészek üres volt; valószínű, hogy gazdáját a réti sasra tett lövések zavarták ki, minthogy a nagy sasfészektől csak néhány fa választotta el. A másik fészek gazdáját sem birtuk kiriasztani, pedig ismételve megkopogtatták a fa derekát, a mely ágain viselte. Az erdész azt tanácsolta, hogy menjünk innen s keressük fel egy barátkeselyű fészket. Mintha valami jó szellem sugallta volna, a fészekbe lőttem és ime, egerész-ölyv nagyságú ragadozó madár repült ki belőle, súlyosan megsebezve. Alig dördült el a puskám, az erdész már felém kiáltott, hogy »hiszen ez nem a kánya, a mely

mindig itt volt!» Magam is láttam tiszta fehér mellét és világos barna hátát. Gyorsan rálöttem másodszor is, és a madár oldalra kanyarodva, a földre hanyatlott. Odasiettem s néhány lépésnyire egy gyönyörű színezetű törpe sas hímet találtam a sűrű bokrok között. Nagyon megörültem neki, mert ezen a vidéken sokkal nehezebb egyetlen törpe sast is elejteni, mint akár egész sereg réti sast.

Ez a rendkívül ritka, szép színezetű csinos kis sas már régen érdekelt s nagyon csodálkoztam, hogy e madarat már másod ízben sikerült a vörös kánya lakott fészken felfedeznem: első ízben bükkfán a Bécsi-Erdőben, Weidlingau közelében s másod ízben most, ugyanolyan fán, ugyanolyan fészekben a Fruska-Gora hegy-ségében. Örvendtem, hogy e zsákmányt HOMEYER-nek, a ki e sasfajt a fészken még soha sem figyelte meg, sőt hült tetemét sem látta, megmutathatom és észleletemet vele közölhetem; neki nagyon szívéen feküdt, hogy ilyen zsákmányra szert tegyünk.

Most siettem tovább a szekérhez, hogy folytassuk útunkat.

Útunk meredek lejtőkön, árnyékos tetőkön át vezetett le s fel; félóra multán ritkás tölgyerdő fedte hegy kúpos tetejére értünk. Itt megállottunk s én az erdőszel e magaslat nyugoti lejtőjére mentem. Meredek, nap-pörzsölte fűvel borított lejtőn kúsztunk lassan lefelé. Alattunk néhány száz lábnyira keskeny erdei rét zöldellt, a melyen hangosan csevegő kis patak kígyódzott át. E szabad tér túlsó oldalán igen meredek lejtő emelkedett, melyet fiatal tölgyes és bükkes erdő bori-

tott. Ennek félmagasságában nagy, magas, talán több száz éves vadkörtefa állott, melynek felső száraz ágain egy barátkeselyű-fészek volt. Az innenső hegyoldalról, a hol állottunk, messzelátóval jól láthattuk a nagy madár fejét s minden mozdulatát; egészen lelapulva, fejét a nagy melegtől fáradtan lehorgasztva ült fészkében. Egy pillanatra leültem, hogy pihenjek, mert a déli hőség már meglehetősen elővette az embert.

Néhány pillanat múlva a keselyű fölemelkedett, figyelmesen körültekintett, kiszállott fészkéből s alacsonyan repülve, a patak fölött kivonult a völgyből. Alig tűnt el szemeink elől, mikor az ellenkező irányból egy másik, sokkal hatalmasabb keselyű, valószínűleg a tojó, került elő, egyenesen a fészeknek tartott, a peremére szállott s lassan, esetlenül ment be, hogy a költést tovább folytassa.

Erre mi is neki indultunk; gyors lépésben siettünk le a hegyoldalra, azután a réten át s kezdtünk a túlsó lejtőn fölfelé kapaszkodni. Mintegy negyed óra alatt elértük a nagy körtefát. E körtefa olyan meredek lejtőn állott, hogy talán mintegy száz lépésnyi távolból, felülről, egészen jól beleláthattunk a fészek belsejébe. A fa egyik oldalán galagonyabokrok borított tisztás, a másikon, szintén csak néhány lépésnyire a fészektől, rétecske volt, a melyen locsogó kis csermely folydogált. Minthogy se nem láttuk, se nem hallottuk, hogy a keselyű elment volna hazulról, biztosra fogtuk, hogy otthon van; azért valami jó helyet kerestem magamnak, hogy ha talán a zörgésre felrepülne, golyóval lőhessek rá.

Tíz perczig tarthatott körülbelül, hogy fegyveremet lövésre készen tartva, mozdulatlanul állottam. Ágak tördelése, kiabálás, a fa derekának vadásztőrrel való veregetése, fadarabok felhajigálása mind nem használt; a tunya madár meg se mozdult. Vadászlázam annyira fokozódott, hogy jónak láttam, hogy valamire lehető gyorsan elhatározzam magamat; a szakadatlan várakozásban odáig jutottam volna, hogy biztos lövésre még csak gondolni sem tudtam volna. Az erdész tanácsára felmentem a lejtőn, hogy felülről beláthassak a fészekbe. Találtam is helyet, a honnan a keselyű szürkékék kopasz fejét, kerek nagy hátát és farka hegyét egészen világosan láthattam. Leültem, hogy egy kicsit kifujjam magam. Messzelátómmal a madár minden mozdulatát követtem. Úgy látszott, hogy a keselyű jól volt lakva, mert bármi történt is körölte, minden iránt teljesen egykedvű volt; minden igyekezetünk, hogy lethargiájából kizavarjuk, nyomtalanul enyészett el. Fejét a hátra hajtva, száját felfelé tartva és nagyra tátva feküdt ott; látszott, hogy szenved a Nap égető sugaraitól; csak néha-néha rázta meg nyakát, hogy a bűzös fészek körül rajzó rovarokat elkergesse. Bizva nyugodt kezemben, elhatároztam, hogy golyót ereszték fejének kis céltáblájára. A lövés eldőrdült, a fészek peremén porzott az agyag az ágak között s a keselyű fölemelkedett, megrázta szárnyait s a nagyobb ijedtség minden jele nélkül szállt tova a lejtőn lefelé.

Bosszankodva az eseten, el akartam sietni e helyről, gondolván, hogy egy-két óráig minden remény hiába való; az erdész azonban kért, hogy maradjak s üljek

egészen közel a fészek alá. Hajtottam a szavára s mielőtt új helyemen elrejtőzhettem volna, már hallottam a keselyűnek különös szavát. Sajátszerű egy hang ez, melyet egyetlen más ragadozó madár szavával sem lehet összehasonlítani s különösen este hangzik ez a rekedt rikácsolás sajátzerűen, ha még hozzá szárnyainak súlyos, tompa verése is kíséri. Alig hogy felpillantottam, már zúgott a fejem fölött s a hatalmas keselyű — feltűnő nagy tojó volt — ott állott egyenesen a fészek peremén. Hamar neki tartottam a fegyveremet; csak-hogy épen abban a pillanatban búj be a fészekbe, mikor elsütöttem, s a golyó fölötte repült el. Rögtön megzördültek az ágak s a nagy madár, köröket vágva fölöttem, ismét elment.

Az erdész, a helyzetet helyesen megértve, azt mondá, hogy a keselyűnek bizonyára tojása van, mely közel van a kikeléshez, s kért, hogy a fészket ne hagyjam ott, avval biztatván, hogy a keselyű néhány pillanat múlva újra visszatér. Leültem, ott, a hol épen álltam, szabadon, minden rejték nélkül egy galagonyabokor alá és kértem az erdészt, hogy menjen el s zajjal, minden vigyázat nélkül szaladjon el a fa alatt, a melyen a fészek van és siessen abban az irányban, a merre szekereink állanak.

E közben a hím is előkerült s mind a két keselyű ott keringett harsogva köröttünk. Alig távozott az erdész száz lépésnyire, a keselyű azonnal összevonta szárnyait és sebesen, a mennyire esetlen alkata épen megengedte, a fészeknek tartott. Egy vastag ágra ült a fészek közelében; engemet azonban meglátott. Alig

hogy észrevett, azonnal kiterjesztette szárnyait s mielőtt lövéshez juthattam volna, eltűnt a legközelebbi fák ágai között.

Szerencsére most olyan fogásra határoztam el magam, a melynek sikerére még ma is büszke vagyok. Golyós fegyveremet a vállamra vetettem, puskámat erős, két nullás sörétre töltöttem, zajjal hagytam el helyemet, hogy a keselyű figyelmét magamra tereljem s mentem le a völgybe. Tervem már első kezdetén sikerült, a mennyiben a keselyűk fejem fölött minden mozdulatomat figyelemmel kísérték. Mikor látták, hogy a patak közelében vagyok, örömrivalgásra fakadtak, megkerültek néhányszor a hegytetőt, azután eltűntek különböző irányban, valószínűleg, hogy a környéket átkutassák. Felhasználtam ezt a pillanatot, s vissza mentem megint a kis rétre a fészek közelébe; itt lefeküdtem egészen közel a fészekhez, betakaródtam ágakkal, a mennyire tudtam, s hanyatt fekve, puskámat lövésre készen tartva, meg sem mocczantam. Egy kínos negyedóra múlt így el; már kezdtem félni, hogy a fáradtság erőt vesz rajtam, s hogy a szunyogoktól és hangyáktól gyötörtetve, e helyzetet tovább ki nem bírom, midőn egyszerre a keselyűk hangját hallottam. Sebesen repült el a házaspár a fejem fölött magasan s egy merész köszálsas száguldott nyomukban.

Gyönyörködhettem most abban az érdekes jelenségben, a mint e nemes sas az esetlen keselyűt űzte, kergette a levegőben s elcsapva alatta, egyenesen a fészekének tartott. A keselyű féltve magzatát, s attól is fázva, hogy az ügyesebb sassal harcra kell szállania a

levegőben, a lejtő hosszában egyenesen lecsapott, fészket félkörben megkerülte s hosszú nyakát lefelé nyújtva épen azt a helyet vette szemügyre, a hol az előtt ültem volt, mostani szabad fekvésű helyemet egy pillantásra sem méltatva. Midőn így a második kört vágva, fölöttem repült el a fészkenek tartva, mindkét csöveget nekieresztettem. Láttam, hogy néhány tolla hullott, s észrevettem, hogy szárnyai görcsösen összerándultak, s kopasz feje megnyaklott. A lövés talált, az bizonyos! Mindamellettt tartottam tőle, hogy a sörét újra hatás nélkül pattogott le erős tollazatáról, mert nagy kört vágva, nyugodt evezéssel repült el mellettem jobbra s eltűnt a hátam mögötti erdőben.

Néhány kínos másodpercz telt el, midőn fölöttem a lejtőn, talán pár száz lépésnyi távolban, erős robajlást hallottam, mint mikor szarvas törtet keresztül a bokrokon. Soha sem tudtam, mi lehet; a keselyű legkevésbbé jutott eszembe. Arra gondoltam, hogy közelemben valami farkas talán szarvast ejtett zsákmányul és gyors léptekkel siettem le a völgybe, hogy ez erős zaj okát az erdésztől megkérdezzem. Az erdész már lélekszakadva jött elém, mert az ágak ropogását egy negyedóránnyira hallotta s elégült arcczal mondá, hogy ezt valószínűleg a lezuhanó keselyű okozta.

Kapaszkodtunk újra a lejtőn felfelé, abban az irányban, a honnan a törtetést hallottuk volt. A hegyoldal a fészektől kezdve majdnem függőleges irányban emelkedett s nagy megerőltetésünkbe került, míg a sűrű mogyoróbokrokon keresztülvergődtünk. Egy mogyoróbokorban, előbbi búvóhelyemtől pár száz lépésnyire,

két fiatal bükkfa közé beékelődve találtuk a barátkeselyűt szétterülő szárnyakkal, már teljesen kimulva. Örömtől repesve siettünk érte s nagy nehezen czipeltük le a fáradalmas úton a szekerekhez, a melyek innen mintegy negyedóránnyira állottak a patak mellett. az erdőszélen.

Mai vadászatunkon Cserevictől igen távol vidékre kerültünk. E helyen a hegyi völgyek az ország belseje felé meglehetősen megapadtak s köves, kopár előhegyek alkotta széles öv választotta el a tulajdonképeni Fruska-Gorát a Dunától. Köves lejtők, rétek, legelők, szőlők, virágos gyümölcsfák, diófák ékesítette gyönyörű völgyön haladtunk tovább.

Mintegy fél óra multán a magaslat gerinczén egy festői falut vettünk észre. A templomtornyokon lobogók díszlettek s a faluból vidám zene hangzott; valami búcsú volt a húsvéti ünnepek folytatásaképen. Útunk e falu alatt vezetett volna; egyszerre azonban csak azon vettük észre magunkat, hogy a patak továbbhaladásunkat meghiusította: út helyett nagy kövek és szakadékos partok voltak előttünk s épenséggel nem tudtuk. mitévők legyünk. Végre fölfedeztünk valami rettenetes, szekérral alig járhatónak látszó utat, mely a falu felé kigyózdott föl a lejtőn. Nem volt más menekvés, mint ennek nekihajtani. Mindannyian leszáltunk s egyesült erővel segítettünk a lovaknak, hátulról tolván a szekeret. A hegynek mintegy felemagasságára érve, az én szekerem megint összetört, s kötelekkel, madzagokkal kellett fáradságosan és sokáig javítani.

A míg a kocsis, meg az odakerülő parasztok az én díszkocsim helyreállításán dolgoztak, felhasználtam az

időt, hogy ornithológiai megfigyeléseket tegyek. A távolban kőszáli sast láttam örvényelni, a mint a szőlők fölött valószínűleg kisebb madarakra vadászott. Hollók károgva repkedtek itt-ott s a Fruska-Gora ormai fölött néhány barátkeselyű úszott. A kisebb madarak közül kevés érdekeset vettem észre; a gyümölcsösökben kakukok röpködtek, a levegőben dalos pacsirták emelkedtek fölfelé s a legelőn bűdös bankák futkostak ide s tova. Egy bankát, mely elég vakmerően néhány lépésnyire bevárt, lelőttem, hogy a tudósoknak elvigyem. Sordélyok, aranyos sármányok, tengeliczék, poszáták s más fülemülefélék dalolgattak a csipkebokorban s nagyon sok rőthátú gébics üdögélt a cserjék tetején, fehér begyét mind felénk fordítva s farkát mind vígan billegtetve.

Körülbelül egy negyedóra multán a kocsik ismét rendben voltak s a fáradság újra kezdődött. Végre elértük a helységet. Lakói érdekeltek. Szálas, fekete-hajú szlavón legények szép nemzeti öltözetekben állottak az utcán s a templom előtti tér közepén paraszt leányok járták tarka ruhában a «kolo» nevezetű nemzeti tánczot. Egy pár síralmasan nyikorgó duda volt a sajátyszerű, vad, a Déli-tenger szigetein élő népekre emlékeztető körtáncz összes zenei kísérete. A lakosok már hallották volt, hogy én e vidékre érkezem és stíriai vadászruhámról, a melyet rendkívül megbámultak, felismerve, igen szépen üdvözöltek. Még túl a falun is messze követte az egész lakosság szekereinket, a mi persze nem volt valami nehéz, mert a fáradt lovakkal a gyalázatos úton csak lépésben haladtunk.

Sokáig kínlódtunk hegynek föl, hegyről le a kis előhegyeken át, míg a hegyek legszélén a Dunát megpillantottuk. Nem titkolhatom el, hogy a Dunának megpillantása, a mely a mi hajónkra s kellemesen illatozó jó ebédre emlékeztetett, meglehetősen megörvendtetett. Nemsokára a folyó partjára, az országútra értünk és galoppban — mert fáradt lovaink ügetni már nem akartak — haladtunk víz mentében lefelé; jobbról meredek lejtők, balról a Duna kísért mindenütt. Egy óra múlva elértük Cserevizet. Az út utolsó részén sok madarat láttam. A víz tükre fölött gémek és kacsák repültek el s az út mentén gébicsek meg számos más mindenféle apró madár üldögélt. Közel a réthez, a mely mellett gőzösünk állott, a telegráf-dróton — csak ez az egyetlen egy volt a póznán — egy tarka kis madarat vettem észre, a mely, mint később kiderült, a színezetében kissé változó barnabegyű réti-fülemüle volt. Én feketebegyű réti-fülemülének gondoltam; kiugrottam a szekérből s hamarosam lelőttem.

Ez utolsó intermezzo után néhány percz múlva szerencsésen a hajóra érkeztünk. Társaim már együtt voltak s az én késedelmező megérkezésemet nagy várakozással lesték. Hatalmas barátkeselyűm nagy hatást keltett a kizárólagos vadászokban, a törpe sas pedig HOMEYER barátomban fakasztott bámulatot és rajongó örömet. BREHM, nagy csodálkozásomra, még nem jött vissza; úgy látszik, hogy a szirtek, a melyeket az ő gödölyéjével félelmetessé tett, nagyon lekötötték. BOMBELLES egy feltűnően gyenge, de igen érdekes színezetű réti sast hozott haza szerencsésen. Ilyen ruhá-

zatot e sasfajon még nem láttam; átmenet volt ez a fiatalkori barna-szürke ruhából a vén réti sas világos-sárga öltözetéhez; tarkának mondhatta az ember: csőre még fekete, lába világos szöszke sárga, háta barnás s melle már világos sárga színű volt.

Sógrom igen érdekes zsákmánynyal tért vissza: egy sasfajjal gazdagította ő is gyűjteményünket; hatalmas császársas tojója feküdt a fedélzeten, melyet mindnyájan megbámultunk; golyó pihent melle kellő közepében. LEOPOLD a fészken ejtette el a Fruska-Gorában, tehát szintén hegyeken. A barátkeselyű fészkenél ő is úgy járt, mint én. A keselyű sehogy sem akart fészkeből előjönni. LEOPOLD látta, hogy fejét fel-felemeli, hanem a kis céltáblára való bizonytalan lövést nem tartotta vadászhoz méltónak s hiába való fáradozás után otthagya a fészket. Kár, hogy a kígyász-sast sem sikerült elejtenie, melynek fészke az ő területére esett. E szép orvmadarat ott találta a fészken, meg is sebezte, de, sajnálatunkra, nem bírta megtalálni. Ez volt a második és utolsó lakott kígyász-sasfészek, a melyet egész útunkon találtunk.

HOMMEYER hű maradt tudományos törekvéseihez; egész figyelmét a kisebb madarakra irányozta s egy gyönyörű színezetű sárga rigóval, egy gerliczével s más mindeféle aprósággal tért haza.

BREHM-et tovább már nem várhattuk; az idő haladt s mármár öreg délután volt. Az ebéddel hamar végeztünk s ebéd után sógrom és én újra útnak indultunk. A már ismert úton haladtunk a vadászház felé a Fruska-Gorába. A többi urak otthon maradtak, hogy pihenje-

nek, BREHM kivételével, a kinek megérkezését, mint említettük, hiába vártuk s így nem is tudtuk, milyen eredménnyel munkálkodott a mai napon.

Gyönyörű egy délután volt; az előhegyek fennsíkjáról, a leszállóban levő Nap sugaraitól megaranyozva, pompás kép tárult elénk. Minden baleset s minden érdekes esemény nélkül értünk a vadászházhoz. CHOTEK gróf szíves volt bennünket egész odáig kísérni s felszólított, hogy még ma cserkészünk egy keveset őzre.

Sógromnak a vadászház átellenében fekvő néhány rétet kellett meglátogatnia s az erdésztől kísértetve, a sötét bükkösen át a túlsó lejtőre ment. Az én útam gyönyörű réteken s patakokon át egy nagy irtás felé vezetett. A Nap ezalatt leszállott s utolsó fénysugarai küzdöttek a leereszkedő éj homályával. Gyönyörű este volt; a madarak mind elnémultak s csak a tücskök czirpeltek, meg a denevérek röpködtek körülünk. Az erdőgondnok éppen azt mondá, hogy jó volna a cserkészetet félbehagyni, midőn jó távolban egy őzbakot pillantottam meg; a bükkös szélén egy kis réten állott. Meglehetős közel lopódtam hozzá s megpróbáltam, a mint a sötétben éppen lehetett, célba venni. A lövés eldőrdült s az őzbak, ívbe fordulva, eltűnt az erdő sötétjében. Hittem, hogy meg van sebezve, hanem az erdészek másnap reggeli keresése teljesen eredménytelen volt.

Most a völgynek tartottam visszafelé, a hol sógorommal találkoztam. Ő őzet nem is látott, hanem jól irányzott golyójával egy egerésző rókát sikerült elejtenie. Együtt tértünk vissza a vadászházba. CHOTEK

gróf, a rendkívül szíves és figyelmes házi gazda, mindaddig velünk maradt, míg meg nem győződött, hogy otthoniasan vagyunk elhelyezkedve, azután elbúcsúzva, Csereviczbe tért vissza.

Erre táltattuk a vacsorát, melyet BOMBELLES komornyikja főzött; BOMBELLES hozzánk adta az ő jeles dalmatáját, a ki valóban nagyon ügyes volt. Vacsora után általános csend volt a vadászházban; magunk is, meg az erdészek is törődöttek levén a nap fáradalmaitól, nyugalomra tértünk.

A vadászház ablakai alacsonyak, ajtaja egyszerű s a kerítése sem vala magas, azért sógromnak s magamnak is mindenféle gondolatom támadt ezen a teljesen félreeső vidéken csatangoló rablóbandákról. Déli Magyarországon, s még inkább a Boszniával és Szerbiával határos Szlavóniában e tekintetben nincs egészen rendjén a dolog s bizony nem igen van hegyvidék, a mely az efféle népségnek jobb tanyát adna, mint a Fruska-Gora.

Biztosság okáért magunkhoz vettük a szobába az én fekete vízslámat; a vadászlakot díszítő két farkasbőr egyikén aludt, melyeket CHOTEK gróf maga ejtett el a Fruska-Gorában. Sógrom az ágyához támasztotta fegyverét s néhány töltést is készített hozzá. Kár, hogy mind ez a gondoskodás teljesen hiába való volt. Egy kis kaland a rablókkal nagyon érdekes lett volna, s az igazat megvallva, lefekvéskor gondoltuk is, hogy nincs lehetetlenség benne.

KILENCZEDIK NAP.

A nyugalmat nem élvezhettük sokáig; mert körülbelől három óra lehetett éjfél után, midőn embereink már felköltöztek bennünket. Megreggeliztünk, azután kimentünk a jó friss éjjeli levegőre. A tenger csillag fedte égboltozat gyönyörűen ragyogott fölöttünk s a hegyek csúcsai sötét körvonalaikban kísértetiesen mosódtak el szemeink előtt.

Ilyen korán azért mentünk el tanyánkról, hogy egy tervemet hajtsuk végre. Én tudniillik megkértem volt CHOTEK grófot, hogy a réten levő leső-kunyhó elé friss lótetemet tétessen s a régi, düledező kunyhó helyébe, a mely sörétlövésnek különben is messze volt, galyakból, a csalihoz közelebb, új kunyhót rakasson. Egy darabig a völgyben szekeren, azután bokros ösvényen haladtunk, a mely az ismeretes helyre vezetett. Mikor kunyhónkhoz értünk, épen pitymallott a keleti égen; a csillagok lassanként mind eltűnedeztek s nem-sokára felbukott a kelő Nap is a hegyek ormain.

Az erdészeket mind elküldöttük; sógrom és én, fegyvereinket készen tartva, együtt kuporogtunk a rejtekben. Körülbelől fél órát tölthettünk így, midőn a túlsó erdő fölött egy barna sast vettünk észre, mely

felénk tartott; nem messze kunyhónktól le is ült egy fára s látszott, hogy a dögöt nézegeti. Nemsokára egy másik, ugyanilyen színezetű sas jelent meg s néhányszor körülkeringett a hely fölött. Lassan és lomhán az első is fölemelkedett helyéről s mind a ketten egyenesen a lótetemnek tartottak.

Nagy izgalomban, lélekzetünket is visszafojtva leelkedtünk a nemes vadra. A csali-kunyhóból való vadászatot több évi tapasztalatból nagyon is jól ismertem s nem egy sas esett télen egy-egy elhullott szarvas- vagy lótetemen fegyveremnek áldozatul; tudtam, mennyire félénkek e nemes orvmadarak s mennyire óvatosan szoktak a leső-kunyhóhoz közeledni: a mi nyomorúságos rejtekünket pedig, melyet csak néhány lombos ág alkotott, mindjárt elégtelennek láttam.

A két sas mindamellettsz szállott a dögre; az egyik egészen mellé, a másik négy-öt lépésnyire rejtekünktől. Abban állapotunk volt meg, hogy mindenféle sasra LEOPOLD lő, kivéve a császár-sast, minthogy én illet még nem lőttem. A sötét színű madarakat mind a ketten fiatal császársasoknak tartottuk s én gyorsan kaptam arcomhoz fegyveremet. E mozdulatot a sas, úgy látszik, észrevette: fölemelkedett s alacsonyan repült tovább a talaj fölött. Mindkét csövémet neki eresztettem s a sas, sulyosan megsebezve alábukott a rét tulsó szélén. Mikor a kunyhóból kiszaladtam, újra fölemelkedett; harmadik lövésemre azonban az arra folyó patakba zuhant. Kezembe véve, nem csekély csalódásomra láttam, hogy császár-sas helyett fiatal, talán két éves, sötét színezetű réti sast ejtettem el.

Bebújtam ismét rejtekünkbe és megint csendesen vártuk a jövődő eseményeket. Mintegy két óra telt így el s környezetünkben semmi sem mutatkozott. A hőség már kezdett némileg elviselhetetlenné válni s a legyek, az elejtett madár tetemétől idecsalva, egész hadakban repkedtek körülöttünk szűk helyünkön. A mint körülbelül kilencz óra volt, megsokaltuk az unalmas tréfát; a délelött meleg szakában nem is remélhattünk semmit, azért elhatároztuk, hogy a kunyhót itt hagyjuk. Ugyanazon az úton tértünk vissza, a melyen jöttünk s mintegy negyedóra múlva a szekerek mellett voltunk. CHOTEK gróf már ott várt bennünket; olyan szíves volt, hogy Csereviczből megint ide jött, a nap többi részére való tervet velünk megbeszélendő.

Vadászlegényem jelentette, hogy a míg mi a kunyhóban lesen voltunk, tőle nem messze tizennégy mindenféle színárnyalatú kőszáli, parlagi és réti sas repült el, valamennyi ugyanabban az irányban, a síkság felé tartva; egyesek jó puskaövésnnyire tőlök a magános fákon még néhány perczig pihentek is.

CHOTEK gróf tanácsára Csereviczbe tértünk vissza, hogy onnan a folyón felfelé tegyünk nagyobb kirándulást. A fensíkon és a meredek lejtőn át a hőségben meglehetősen hosszan tartó úton gőzösünkhöz jutottunk. A többi három urat a fedélzeten találtuk; ők a mai reggelt pihenésnek szentelték s vártak bennünket. BREHM is ott volt: arczán komorság honolt s igen rossz színben volt. Már messziről láttam, hogy tegnap rossz napjának kellett lenni; s csakugyan egész sor érdekes dolgot hallottunk tőle. Az egész napot ott töltötte a szirten,

a gödölye mellett; sok mindenféle sas és keselyű vonult el mellette, hanem az ő búvóhelye is könnyen észrevehető volt s a madarak nem szálltak le. Csak egy réti sas szállt le a csali mellé. BREHM súlyosan megsebezte s a madár betegen a völgynek tartott; BREHM utána küldte az erdészt, a ki vele volt, s ennek sikerült is őt utólélni s neki a kegyelemlövést megadni. Midőn az erdész a zsákmányt a földről fel akarta emelni, BREHM is, meg ő is észrevette, hogy magasan a levegőben egy másik réti sas kering. A mint ez a réti sas látta, hogy az erdész az ő holt társát a földről veszi fel, rögtön összekapta szárnyait és zúgva csapott le, sebesen mint a nyíl. Az erdész e zúgásra felpillantott és látta, hogy a sas támadásra meresztett karmaival néhány lábnyira van feje fölött. Ez a támadás olyan heves s olyan közel volt, hogy az erdész, különben félelmet nem ismerő férfiú, jónak látta, hogy egy közeli bükkfa mögé ugorjon, hogy újabb támadás ellen védekezzen. Hogy a vén sasok fészkek mellett vakmerő, veszélyes támadást intéznek az ember ellen, azt már gyakran hallottam, hanem ez a jelenség, midőn künn a szabad erdőben csak elejtett társának tetemeért szállott síkra a sas, BREHM-nek is, nekem is teljesen új és rendkívül érdekes volt.

Ez eset után — beszélte tovább BREHM — még néhány órát töltött rejtekében. Még egy hatalmas, erős kőszáli sas jelent meg. BREHM elcsábította magát, s kissé nagy távolból lőtt rá, a mint egy sziklán ült. Súlyosan találva repült fel a sas, de keresése hasztalan volt. Ez nemcsak BREHM-re, hanem mindnyájunkra nézve is

szomorú volt, mert ha BREHM elejti vala ezt a kőszáli sast, valamennyi hazánkban élő sasfajjal tértünk volna haza. Így gyűjteményünkben igen érezhető hézag maradt. Sehol se találtuk többé e madár fészket, pedig a két tudós úrnak épen most lett volna fontos, hogy a méretek szempontjából frissen lőtt kőszáli sasra tegyenek szert, s az adatokat megkezdett monografiájokban a kőszáli és arany-sas kérdésében felhasználják.

BREHM is egészen el volt keseredve e miatt, a mihez még erős fejfőrcse is hozzájárult, a mely arra kárhoztatta, hogy egész nap szépen nyugodtan a szobájában maradjon; csak korán reggel nézett szét a szőlőkben s egy szépen szinezett szirti rigót ejtett el, a mely ugyan csak ujdonság volt gyűjteményünkben.

A mint gőzösünk megindult, feladattuk a villás reggelit. CHOTEK gróf óhajtására egy darabon felmentünk a folyón, hogy először a Duna mellékén levő fészkeket keressük fel, azután pedig egy nyugati irányba húzódó halomsorozatot, a Fruska-Gora igazi ágait és előhegyeit látogassuk meg. HOMEYER-t, a ki a Cserevicz átellenében fekvő berkekben akart kőszálni s az apró madárnépet akarta megfigyelni, a partra tettük.

Egy óra multán megállottunk. A hajó kivetette vasmacskáját, s én vadászlegényemmel a «Vienná»-n partra veztem. Csekély vizenyős rét meg az országút választotta el a Dunát egy magas, meredek hegyoldaltól, a melyet helyenként sűrű tuskés bokrok fedtek. E hegyoldal egy helyén üstszerű mélység nyílt, a melynek agyagfala egyik repedésokozta hasadékában az erdészektől jól ismert uhufészkek volt. Majdnem egészen a

függőleges fal alá mentem s egy bokorba állottam be. Az odajövő parasztok most köveket dobáltak a fészekbe s a földi oduból feltűnő nagy nöstény uhu repült ki. Teljesen kiterjesztve szárnyait, kört vágott a fejem fölött s épen vissza akart térni a túlsó oldalról a fészekbe, mikor szerencsésen lelőttem. A lövéstől föltetteve előrepült a hím is, a mely egy bokorban volt meghúzódva, de, sajnálatomra, elhibáztam, mert a távolság nagy volt. A lövés után, az agyagfal mentén húzódva, messze távolban tűnt el.

Az embernek, a ki a hegyoldalon fönnt volt, meghagytuk, hogy az uhufészket szedje ki. Nagy ügyesen, s a mint láttuk, egészen biztosan haladt az opánkás szlavón a lejtőn végig, a bokrokon meg egészen keskeny agyagpárkányokon és hasadékokon keresve lábának támasztékot. Sikerült is neki a fészket kiszednie s a még egészen fiatal, talán csak néhány napos fiókákat nekünk lehoznia; hanem mi visszavitettük vele a fészekbe, mert pár óra múlva bizonyosan elpusztultak volna.

Az én elejtett uhum valóban díszpéldány volt; feltűnő derék tojó. Első ízben láttam e madár repülését nyílt téren. Egész lényében van valami hatalmas, valami impozáns; az uhu határozottan a sas a baglyok között. A leghatalmasabb nappali orvadarak nyugodt, majdnem észrevehetetlen szárnycsapása és a baglyok könnyű, gyors repülése között ő az összekötő kapocs.

A mint a sűrű bokrok között gőzöcskünk felé tartottunk, egész sereg csókát vettünk észre, melyek a lövéstől felriasztva, földi lyukakból repültek elő; ott fész-

keltek a Dunánál, a rabló uhu tözsomszedságában. A bokorban előttünk egy rendkívül nagy kígyó sűtkérezett. A szabadban még sohasem láttam ekkorát. Gyorsan egy fatuskó mögé csúszott s igyekezett a fűbe rejtőzködni. Bár BREHM megkért volt bennünket, hogy kirándulásainkról csúszó-mászókat is hozunk számára, ez állatot, mely talán mérges is lehetett, még sem fogattam el s nem vittem a hajóra.

A parton mindjárt mellettünk valami gyümölcsfán egy erősen szóló kakuk repkedett ; mérések céljából hamarosan lelöttem.

Hajónk, a mint rajta voltunk, újra megindult. Egy negyedóra múlva egy sziget mellett a Duna bal partja felé kanyarodtunk. Szép, sűrű berkek szalagja határolja itt a Dnnát egész bal partján. A sziget, melynek közep-táján kivetették a vasmacskát, nem volt nagy s ritkás, aljanövényzet nélküli, egymástól távol álló óriás vén fűzek s egyes fehér nyárfák alkotta erdő díszítette. Valami különös, ránk nézve egészen új jellemvonása volt: mintha fákkal benőtt legelő volt volna.

Egy vén fűzfán, egészen alacsonyán, hatalmas réti-sas-fészek volt. Majdnem biztosra vettük, hogy e sast elejtjük ; hanem a mint sógrommal a sas lakása felé tartottunk, ott láttuk a szomszéd falu lakosait, a kik idejövetelünket meghallva, csapatostól siettek elénk szekereken, melyeket bárkákon szállítottak át a Dunán ; a sziget tájékán lévő dunai malmok valamennyi molnárja is elénk tódult egész családjával együtt. Éljeneztek, köszöngettek és sarkunkban voltak mindenütt. Természetes, hogy a sasvadászatnak vége volt ; sőt,

minthogy a néptömeg egész a fészek alá kísért bennünket, a sast még csak távolról se láttuk.

Minthogy itt ilyenformán minden kísérletünk hasztalan lett volna, nem késtünk a készen álló szekerekre felülni. A jobb part mentén egy darabon jó úton haladtunk, azután nemsokára szűk, tulajdonképen mélyútszerű völgyelésen át a meredek előhegyek közé jutottunk. Valami istentelen úton értünk fel a fensíkra, azután rendkívül jó karban tartott fason CHOTEK gróf egyik majorsága felé tartottunk. Délnyugatra láttuk a távolban a Fruska-Gora magaslatait, a melyeket a lapos fensíktől, a hol állottunk, sűrű erdő borította dombvidék választott el. Ez alacsony halmokat a Fruska-Gora előhegyeinek tekinthetjük.

Mindjárt a majorság mögött csinos tölgyerdő kezdődött. Ez az erdő, valamint a homokos út Pest és Gödöllő környékére emlékeztetett. A majorságtól különböző irányokba mentünk szét.

Sógrom egy császár-sas fészkéhez ment; BOMBELLES-nek néhány kisebb fészek jutott osztályrészül s nekem ugyancsak egy császár-sast kellett meglátogatnom. Mintegy háromnegyed óráig mentem szekeren alacsony halmokon és völgyeken át. A völgyekben rétek, szántóföldek és legelők voltak; az erdőt mind alacsony, csenevész tölgyfák alkották s a nyílt tisztásokon vezető utakat akácfa-sorok díszítették. Rövid idő multán magasabb pontra értünk, a honnan az előhegyeket, a háttérben a Fruska-Gorát és más irányban, távol, a boszniai hegyeket is láttuk. E hegytetőn vadászlak díszlett; itt megállottunk. Kiszálltam s az

erdőgondnoktól vezetve, talán néhány száz lépésnyi réten át a szemben fekvő halomsorozat felé tartottam.

Ennek a tetején volt a császár-sas fészke: kis gyalogút kígyózott fel hozzá. Vigyázva közeledtem felé, de még jó puskalövésnyire sem voltam tőle, már halottam az eltávozó sas zörejét. Az erdőgondnokot megkértem, hogy térjen vissza, hogy eltűnésével a sasban bizalmat ébresszen, magam pedig elrejtőztem a számomra készült lombkunyhóba, a mely, elég kár, igen nagy és mindenünnen látható volt. A hely elég csinos, de nem valami nagyszerű. A tölgy, a melyen a fészek volt, telünően alacsonynak látszott ahhoz a tekintélyes építményhez képest, a melyet tetején viselt. A talajt mindenféle aljanövényzet borította. Töméntelen sok szúnyog dúdolt, rajzott körültem és csípett annyira, hogy nagy megerőltetésembe került csak egy pillanatig is nyugodtan maradnom. Mintegy tíz percz múltán láttam a sast a távolban keringeni; néhányszor az erdő felé kanyarodott s egyenesen a fészeknek tartott, de alig szállott le az erdő szélén, azonnal észrevett engemet, meg nagyon is feltűnő rejtekemet és sebesen vonult el megint.

Világosan láttam, hogy ilyen módon sikert nem aratok; midőn tehát azt hittem, hogy a sas jó messzire távozott, kisurrantam a kunyhóból, a fészek alá lopódtam s a fa túlsó oldalán egy bokorba rejtőztem. Hogy lehetőleg láthatatlanná tegyem magamat, hanyatt feküdtem és lemetszett ágakat raktam magamra; azután fegyveremet felhúztam és lövésre készen tartottam. A rovaroktól rettenesen gyötörve, körülbelől egy negyed órát tölthettem e helyzetben, midőn végre a sas szárnyainak

zúgását hallottam. Láttam is, a mint mögöttem nagyot kanyarodott az erdő szélén s a mint tőlem jó távol egy tölgy tetejére szállott. Pár perczig még nagy óvatosan vizsgálgatta a környéket. Új rejtekemet szerencsére nem vette észre s gyors repüléssel egyenesen fészkének tartott. Mikor egy pillanatra épen fölöttem sólymok módjára remegtette szárnyát s nyugodtan lebegett a levegőben, hogy előbbi rejtekemet közelebről vegye szemügyre, rátüzeltem. Törött szárnyakkal bukott alá a fejlődmi madár a földre és, minthogy a sörét testének más részében kárt nem tett, ugrált lefelé a lejtőn. Én ugyancsak futottam utána lefelé, a mennyire csak birtam s kergetésében leértem egészen a halom tövéig. A sas megkímélt, hogy a hosszú lejtőn lecipeljem. Lenn megadtam neki a kegyelemlövést és zsákmányomat hátamra vetve siettem vele az imént említett vadászlak felé. CHOTEK gróf és az erdész messzelátóval a vadászat egész menetét követték s minthogy szerencsés végét is látták, sebesen előhajtattak a szekerekkel.

Derék, szépen színezett tojó parlagi sas volt. Sárgás feje, feketebarna melle, fehéres nyaka, hegyes farka, hatalmas lába s rövid, horgasan hajló csőre azok a fődíszek, a melyek a kőszáli sas e legközelebbi rokonát, melynek tulajdonképeni területe Európa keleti tartományában van, kitüntetik.

A sásfészek átellenében meredek, legelők borította köves hegyoldal emelkedett, melynek tetejét néhány szőlő s magános gyümölcsfa ékesítette. Vadászlegényem látta, hogy a császársas himje a tető mögött leszállott volt, azért eltökéltem, hogy e meredek síma lejtőre föl-

megyek, olyan gyorsan, a mint csak tudok. Fölértem, de a sast megközelítenem nem sikerült, mert nagyon is korán észrevett és a menekülésben keresett biztosságot. Bármennyire nem koronázta is siker e fáradságos hegymászásomat, még sem bánom, hogy megtettem, mert e magaslat tetejéről gyönyörű kilátásom volt az egészen erdőtlen szlavóniai tágas síkságra és a háttérben emelkedő hegységre.

Minekutána a tájékot kedvemre megszemlélgettem, más irányban mentem le a szekerekhez.

Most az erdőgondnokkal kis parasztszekeren vadmacska-cserkészetre indultunk. E hatalmas vérengző állat igen közönséges lakója e vidéknek. Útunk kezdetben csinos, posványos rétekkal borított völgyön vezetett át; jobbról-balról tölgyerdő fedte alacsony dombsorok vonultak. Az erdő szélén, sűrű bokor alatt egy régi róka-lyuk van, a melyben, mint az erdészek mondták, vadmacska lakik; majd mindennap látták tanyája előtt egerészni, csak ma nem. Kerestük mindenfelé, de hasztalanul. Az erdőgondnok még egy másik vadmacskáról is tudott e vadászterületen; hanem odáig még erős sétánk volt néhány tölgyesen s mocsáros apró völgyeken át.

Ez egész úton kevés érdekeset láttam: az erdők nagyon csendeseek voltak; ragadozó madarat majdnem egyet sem láttam; csak itt-ott egy vércsét, a réteken bűdös bankákat, a bokros tölgyeken sárga rigókat. Egy elhagyott völgy szélén őz-suta legelgetett s tőlünk megijedve, az erdőbe szaladt.

Még egy csekély magaslaton mentünk át, azután

épen az esti szürkület kezdetén, a lövésre még felhasználható világosság utolsó fázisában, az erdők legészakibb szélére értünk. Terjedelmes, már meglehetősen magas vetés terült szemünk előtt. Az erdőgondnok azt mondá, hogy itt majd minden este kijönnek vadmacskák az erdőből, hogy a réteken és mezőkön raboljanak. Sokáig vártam, míg csak be nem sötétedett, de a várvavárt rabló nem mutatkozott.

Körülbelül fél óra multán hallottam, hogy szekér zörög mögöttem; LEOPOLD volt, a ki az ellenkező oldalról jött visszafelé. Én hozzáültem s CHOTEK gróffal meg BOMBELLES-el, a kik visszatérőben szintén idekerültek, együtt mentünk a majorság felé. LEOPOLD igen rosszkedvű volt; egy császár-sast fészkenél söréttöltéssel elhibázott s e nemes orvmadár helyett csak egy mindennapi egerész-ölyvvel tért haza.

BOMBELLES, a ki tulajdonképen őzre cserkészett, szintén üresen jött vissza.

Ideje volt, hogy siessünk hazafelé. Szántóföldek és rétek között annak az akácza-sornak tartottunk, mely a Duna felé meredeken ereszkedő hegyoldal szélén vezet el. Ebben a fasorban, mindenütt a Duna partja fölött haladva, keleti irányba fordultunk s nemsokára egy faluba értünk, a hol a parasztok vadul előrohanó kutyái nagy ugatással fogadtak bennünket. Rongyos mélyúton, valami egy óra múlva elértük a Duna partját. Ott a meghatározott ponton várt bennünket gőzösünk. Egy csónak odaszállított a hajólépcsőhöz s csakhamar békés otthonunkban voltunk.

Bár teljes sötétség uralkodott — az éj kiválóan sö-

tét volt, csak néhány csillag fénylett s komor fellegek borították az égboltozat nagy részét — a kapitány mégis elindult Cserevicz felé, a hol HOMEYER barátunk várakozott reánk. Sógromnak és nekem előbb megállapított tervünk értelmében tulajdonképen még ma este a Fruska-Gorában levő vadászlakba kellett volna mennünk, a hová embereink már délután kimentek volt: hanem mire Csereviczbe értünk, tíz óra volt este. A sötét éjben való szekerenmenés, az idő késő volta s Cserevicztől a vadászlakig vezető rossz út visszaretentett bennünket e vállalkozástól s elhatároztuk, hogy a hajón maradunk és feladattuk a vacsorát.

HOMEYER egész nap a túlsó parti magyar berkekben tett ornithologiai megfigyeléseket s egy galambász héjával meg egy fekete kányával tért vissza.

Gyorsan elköltött vacsoránk után a mérésekhez fogtunk, a mihez BREHM is megjelent; fejförcse lassan elmúlt.

Terveinket most meg kellett változtatnunk. A mit sógrommal kieszeltünk volt, hogy a BREHM-féle új csali-kunyhóba menjünk, már lehetetlen volt, azért CHOTEK gróf azt tanácsolta, hogy holnap azt a tervet foganatosítsuk, a mely holnaputánra volt kitűzve.

Minekutána mindent pontosan megállapítottunk, a rendkívül kedves háziúr elbúcsúzott tőlünk, és haza ment; mi magunk is kívántuk a nyugalmat. Fáradságos egy napunk volt ez a mai; LEOPOLD és én reggeli három órától voltunk talpon s folytonosan jártunk-keltünk a nagy hőségben.

TIZEDIK NAP.

Korán, alig hogy a Nap felkelt, sógrommal a fedélzetre siettem, hogy az időjárás iránt tájékozódjunk; tegnap este féltünk, hogy rossz, barátságtalan nap virrad ránk, mert az eget lefekvésünkkor terhes felhők borították. Hanem a jó erős keleti szél mégis elkergette az esőt s csak gyenge szürkés felhőzet fátyolozta a szemhatárt. Keleten kisebb-nagyobb foltokban már egészen tiszta kék ég látszott s így alaposan remélhettük, hogy délig teljesen kitisztul és szép vadászati napunk lesz.

Lassan felszállingóztak a többi urak is a fedélzetre, s reggeli után CHOTEK gróf is eljött, hogy bennünket az expedícióra elkísérjen. Sógrom egy barátkeselyű fészket s néhány más fészket akart fölkeresni. BOMBELLES az én rendkívül ügyes vadászommal, BECK-kel, ama szilaj réti saspárt óhajtotta meglátogatni, a melyet én két nappal ez előtt elhibáztam volt. BREHM ahhoz a barátkeselyűhöz kívánczozott, a melynek fészkenél engem a Fruska-Gorába való megérkezésünk első délutánján annyi balszerencse ért. HOMEYER-t vonzotta az a hely, a hol a ritka fakó keselyűt elejtette volt s még

egyszer el akart oda menni, megfigyelendő, vajjon a hím visszatér-e otthonába.

Nekem e mai napon nagy expedíció jutott osztályrészül: CHOTEK gróf vadászterületein kívül, a Fruska-Gora északi és déli lejtőjén meg gerinczén néhány rácz kolostor erdeiben volt feladatomban vadászni, este pedig innen a vadászlakba kellett mennem, a hol sógrommal valék találkozendó.

Reggel hat óra tájban mentünk el a hajóról a készen álló szekerekhez. Mindannyian más-más irányt vettünk, csak sógrom és én tartottunk egyenesen a Fruska-Gorának. Én az úgynevezett országúton a hegyoldal mentén, keleti irányban, a vízfolyással haladtam egy darabig. A folyó partszélei kiszélesedtek itt s a meredek előhegyek meg a Duna között nagyobb-részt posványos rétek és legelők terültek. Bíbiczek és kacsák népesítették a tájékat s messziről egy fehér gólyát vettem észre, a mint a réten féllábán álldogált. Minthogy e madarat, mely Ausztriában meglehetősen ritka, még sohasem ejtettem el, elhatároztam, hogy a szekérrel megközelítem. Ez a manőver elég jól sikerült is; a gólya szépen várt; csakhogy, mielőtt olyan távolságra juthattam volna hozzá, hogy sörétlövéssem egészen biztos lett volna, engedtem vadászom szavának s bizonytalan lövést mértem rá. A szegény madár gyengén megsebezve repült a Dunának s a Dunán át a magyar síkságnak.

Szörnyű, majdnem feneketlen úton igyekeztünk most a mocsarak között újra az országútra jutni. Valami különös parasztszekeren elhízott s a tisztaságot nem is

kiválóan művelő rácz pópák követtek bennünket már Cserevicztől. Félig szerb, félig latin nyelven írott levélben, mely különben csak úgy hemzsegett a sok helyesírási hibától, igen barátságosan hívtak meg, hogy erdeikben vadásszam. A rácz barátok egyikének feltűnő szép feje volt: fekete haja hosszú göndör fürtökben omlott vállaira s fénylő fekete szakállá túl ért a mellén. A másik már görnyedt öreg úr volt.

Útunk meglehetősen elhanyagolt állapotban levő majorság mellett vezetett, mely egyik kolostor birtoka volt. Sertések, elsoványodott lovak és nyomorúságos szarvasmarhák ácsorogtak szanaszét a réten. Jó fél óra múlva egy faluba értünk s a falun áthaladva, sajtászerű cigánytanya mellett az előhegyek közé fordultunk be. Meredek úton egy fensíkra értünk; azután hegynek föl, völgynek le, szőlőkön, köves legelőkön és réteken át a Fruska-Gorának tartottunk.

Itt az erdős hegyek jóval messzebb voltak, mint Cserevicznél s így sok idő ment veszendőbe, míg a tulajdonképeni hegyek közé jutottunk. A kilátás több pontról igen kedves volt. Egy mély út igen rossz helyén, egy szőlő mellett, valami szép színezetű madarat vettem észre; megismertem, hogy szirti rigó s minthogy ruházata nekem különösen csinosnak látszott s gondoltam, hogy a két tudós úr bizonyosan hasznát veszi a mérések dolgában, lelőttem.

Az erdőszél e vidéken magán a fensíkon kezdődött s az előhegyektől nem választotta el völgy, mint Cserevicznél. Egyes sűrű galagonyabokrokkal, vad rózsákkal s mogyoróbokrokkal kezdődött, melyek között kőtus-

kók feküdtek s az egész vidék nagyon sajátzerű volt. Fölöttünk a levegőben egy pár vörös kánya játszadozott s a távolban egy szirti sas vonult tova.

Az erdőbe érve, az út a rossznál is rosszabb volt; ilyenén még csakugyan soha se mentem. CHOTEK gróf már hamarabb elbucszótt s Csereviczbe tért vissza, megigérvén, hogy este a vadászlakban fog várni.

A rácz kolostor jobbkunon, csendes völgyben feküdt, a fák között majdnem teljesen elrejtve. A szegény szerzetesek itt valóban egyhangú, vigasztalan életet élhetnek. Talán fél óra hosszáig haladtunk itt förtelmes rossz úton, sűrű bokrok között, midőn az erdész megállította a kocsikat. Egy császár-sas fészke közelébe értünk s a meredek hegyoldal mentén óvatosan lopakodtunk a völgy felé, a melyben a kolostor volt. Az egész lejtő sűrű bokrokkal volt benőve, s csak egyes, nem igen magas fiatal tölgyek emelkedtek ki közülök. Egy ilyen tölgyfán volt a sas fészke. Meglopásról itt szó sem lehetett, mert a bokrok nagyon alacsonyak voltak s nem rejtették el az embert. A mint valami száz lépésnyire megközelítettem a fészket, a sas — feltűnően szépen színezett derék tojó — hirtelen kirepült belőle. Az erdészek nagy buzgóságukban lombos ágakból rejték helyet készítettek számomra, csak hogy rögtön észrevettem, hogy a hely, a melyen állott, sokkal távolabbról látható, semmint hogy a sas föl ne fedezne benne. Az erdészeket visszaküldtem, magam pedig a patak mellé egy sűrű bokorba kuporodtam, egészen közel a fészkekhez.

A sas folyvást ott keringett a közelben; olykor-

olykor hallottam éles, tiszta vijjogását s egész viseletében nagy bizalmatlanságot s nyughatatlanságot árult el. Végre úgy látszott, hogy a hatalmas madár megnyugodott s a fát egyszer megkerülve, gyorsan repülve sietett fészkéhez. A lövés nem volt jó szabad s rendkívül kényelmetlen helyzetben voltam, mikor puskámat el-sütöttem. Első lövésemre, határozottan találva, leereszkedett a sas; második lövésemnek a távolság már kissé nagy volt. Hirtelen ugrottam fel, hogy lássam, hol fog a sas leesni; hanem nemsokára eltűnt szemeim elől a völgy irányában. Tudtam az irányt, a melyben nyilvánvalóan alábukott, hanem ebben a majdnem áthatolhatatlan sűrűségben minden keresés hasztalan volt.

Az erdész tanácsára más helyre állottam be s nyugodtan vártam a történendőket; biztosan reméltem, hogy a hím, mely sokáig nem mutatkozott fészke környékén, elő fog jönni eledellel. És csakugyan úgy is történt; óvatosan keringve közeledett rejtekemhez a gyönyörűen színezett sas, melyet csekélyebb termete már messziről jellemzett; nehányszor le-leült egy nem messze álló tölgyfára s csak így, lassan-lassan közeledett. Egyszerre zúgást hallottam fejem fölött — a sas fészkenél volt.

Mielőtt biztos lövésre kaphattam volna, már hallottam, a mint a sas a fészektartó fának sűrűn benőtt részére leszállott. Leső-helyemről nem láthattam őt, s az sem használt volna, ha bármi csekély mozgással előlépek vala, mert a sas eltűnt volna a sűrűségben, mielőtt én fegyveremet csak arcomhoz is kaphattam volna. Nem volt mit tennem, mint türelmesen várnom.

Kínos negyed óra telt így el s a vadászláz annyira erőt vett rajtam, hogy tovább nem állhattam. A hőség nyomasztó volt s a szunyogok kegyetlenül gyötörtek. Felhúzott fegyveremmel előre ugrottam, a mennyire csak birtam, hogy a sasra, mely rögtöni megjelenésemtől megrettenve, pár pillanatig ülve maradt, rálőjjek. És csakugyan, eljutottam egészen a fa alá; csakhogy midőn a sas megijedve gyorsan tovaszárnnyalt, fölfelé nem láthattam; szemem és fegyverem közé sűrű bokor tolazkodott; fölfelé tehetetlen voltam s midőn ki akartam bontakozni, fegyverem kakasa megakadt valami galyban s az egyik cső elsült, mielőtt puskámat lövésre emeltem volna.

Ennél a fészeknél vége volt mindennek. Kissé elkeseredve tértem vissza a szekérhez s az ottani erdőőrnek meg néhány pásztornak, a kik nagy nyájaikkal e tájon jártak, meghagytam, hogy a megsebzett sast még jobban keressék; azonban, sajnálatomra, minden fáradság hiába való volt.

Most fáradságos egy óránk kezdődött: valóságos gyötrelmek között haladtunk tovább; az út olyan rossz s olyan meredek volt, hogy az ágaskodó lajtos szekérről, mely minduntalan felfordulással fenyegetett, gyakran le kellett szállanunk s nagy darabon gyalog kellett utána ballagnunk. Szerencse, hogy az erdő árnyékos volt s a Nap nem tűzhetett egész erejével. Egy kis hűsítő pásztás eső is elvonult fölöttünk; azután lassan kitisztult s végre teljcsen felhőtlenül, tiszta sötétkékjében terült fölöttünk az ég.

A táj, a melyen áthaladtunk, gyönyörű volt: mere-

dek, még magasabb lejtők emelkedtek itt, mint Cserevicznél; hol felfelé, hol lefelé gyönyörű erdős völgyeken, olykor a legpompásabb bükkeseken és tölgyeseken haladtunk át. Végre felértünk a hegy gerinczére s az ágak között ismét nagyon szép kilátásunk nyilott a távolban fekvő szerb hegyekre.

A hegygerincz legmagasabb részén az itt levő három kolostor összes erdész-személyzete elénk jött — két szál igazi haramia alakjában, a kikkel bizony nem lett volna tanácsos sötét éjjel egyedül találkozni. Ezeket az embereket a kolostorok közösen tartják; fizetést, miként CHOTEK gróf erdészétől hallottuk, nem kapnak, hanem abból élnek, a mi vadat a vadászati törvények és kiméleti idő tekintetbevétele nélkül egész éven át elejtenek s részben eladnak.

Derék, szálas két férfialak volt; sötétbarna, vihar edzette arczuk, hosszú lecsüngő bajuszok s göndörfürtű fekete hajok a déli szláv típus jellemvonásait alkotta rajtuk; e típusra példaképekül szolgálhattak volna. Ruházatuk rövid, dolmányszerű ujjas és bő bugyogó volt; az ujjas alatt még bőrködmönt is viseltek; övükbe handsár volt tűzve; elöltöltő rozsdás egycsövű golyós fegyverök, nagy patrontáskájok, posztóból való gomboló harisnyájok, opánkájok, széles kalapjuk s vadszőlő venyigéből csavart botjuk egészítette ki e nevezetes legények felszerelését. Ruhájokon az volt a feltűnő, hogy csupa szedett-vedett rongyokból tódott-fódott, tehát harlekinszerű tarka volt; az egész ruházat alapszíne piszkossárgának látszott. Az egyiknek vadász ebül egy juhászkutya volt pórázára kötve, a melyet az em-

ber, ha este homályban találkoznék vele, büszkén farkas gyanánt lőhetne le. Különben mind a ketten tisztességesek, jobban mondva egészen alázatosak voltak: térdre akartak előttem borulni s mindenféle jeleit adták a legnagyobb hódolatnak. CHOTEK gróf erdésze, a ki nagyon haragudott rájuk, megvetőleg bánt velök, mert ezek a kolostori vadászok a legrosszabb szomszédok, a mit csak gondolhat az ember; ezeknek se a törvény, se a vadászati szabályok, se a szomszéd birtokosra való tekintet nem szent.

Még jó fél óráig mentünk a hegygerincz hosszában: az út helyel-közzel olyan keskeny volt, hogy jobbra is, balra is meredek lejtő ereszkedett le tőle. Azon a ponton, a hol egy másik hegyhát rézsútosan délnek tartva ágazott ki, megállottunk. A grófi erdész, minthogy nem az ő területén voltunk, nem tudta, miféle fészek van itt; a kolostori dísz-erdészek azonban azonnal felvilágosítottak, hogy itt egy tölgyfán valami kopasz fejű nagy sasnak van a fészke. Én persze mindjárt gondoltam, hogy a barátkeselyűvel lesz dolgunk; annál inkább, mert kevéssel ez előtt láttunk is egy párt, a mint a völgy oldalán sebesen repülve, arra felé vonult, valamint korán reggel a hegység távoli szélén is láttunk volt néhány keringő keselyűt.

Az erdésszel a fészekhez mentem. A rongyos szekérút, mely a Száva síkságára vezetett, épen a fészek alatt haladt el. Még néhány száz lépésnyire voltunk, midőn a természetes tölgyet s legfelső száraz ágain a fészket észrevettem. A fészek építésmódja s nagysága nem arra vallott, hogy a barátkeselyűé volna. És csak-

ugyan, hirtelen egy sötét színezetű sas repült ki belőle, gyors evezéssel a völgy felé tartva. Az erdész első pillanatra azt gondolta, hogy kőszáli sas.

Kisérőimet visszaküldtem a szekerekhez, magam pedig a fészek közelében egy fatörzs mögé kuporodtam. Alig hogy puskámat megtöltöttem s néhány lemetezett ágból némi ernyőt formálva hosszú ideig való várakozásra készülődtem, a földön egyszerre valami nagy árnyékot láttam. Felpillantva, a mennyire a vakító napfényben birtam, a sasnak csak nagy körvonalait vettem észre, a mint a fa ágai között eltűnt; nemsokára azonban szárnyainak összekapását s a fészek belsejében való zörgését is hallottam. Puskámat lövésre készen tartva, néhány ugrással a fészek alatt termettem. A sas lépteimet meghallotta s a tulsó oldalon kirepült fészkéből. Utána eresztett első lövésemtől súlyosan megsebezve, alá kezdett hanyatlani, a másodikra pedig tört szárnyakkal bukott a földre s kalimpálva bukfenczezett lefelé a lejtőn. Nehány ugrással mellette voltam.

Hanem a csak szárnyaszegett rabló tagjaiban még teljes volt az élet. Nem akartam közlőről való lövéssel a tollait megrontani, azért törőmmel igyekeztem neki a kegyelemdöfést megadni, de ő kelme csőrével és karmaival mindenfelé erősen vagdalkózott. Levágtam tehát egy vastag ágat, hogy majd avval segítsek magamon; de a sas, a mint felé közeledtem, egészen harczra készen törtetett felém. Végre előszólítottam kísérőimet s csak három ember közreműködésével sikerült a szívós állatot megfojtani.

Nem volt kőszáli sas; miként ezt biztosra is vet-

tem; s úgy látszik, hogy ez a félenk madár a Fruska-Gorában egyáltalában sem fészkel. Ismét egy szépen színezett parlagi sas volt a zsákmányom.

Siettem vissza a szekerekhez. Újra kezdődött a döcögés az erdei úton le s fel a legközelebbi fészek felé. A mennyire tájékozódtam, folyvást keletnek tartottunk, tehát egészen az ellenkező irányba, mint Cserevicz fekszik. Az erdők itt, a kolostorok helytelen gazdálkodása miatt, feltűnően ritkásak; a Cserevicz környéki százados tölgyek helyett terjedelmes irtások s alacsony, fiatal erdők vannak itt. Ez okból azonban pompás szabad kilátása esik az embernek.

A hegyvonulatnak megint egy keskeny gerinczére jutottunk. Jobbra, balra lapályszerű völgyek, rétek, szakadékok, erdők és bokros hegyek terültek alattunk; a távolban a magyar síkság merült fel, mint valami Fata morgana képe; dél felé, a Száva kékes-zöld völgyén túl, a szerbiai és boszniai magas hegyek látszottak tisztán és világosan. Gyönyörű egy kép volt.

E közben arra a helyre értünk, a honnan megint a déli lejtőn levő fészekhez kellett leereszkednünk. Követtem vezetőmet keskeny ösvényen a lejtőn lefelé. Nemsokára megmutatta egy császár-sas fészket, mely velünk egy magasságban, fiatal tölgyfán, igen meredek falú szakadékban volt. Bámulva láttam, hogy a fészek peremén szép császár-sas ül. Sörétlövésre a távolság még nagy volt, azért a golyóst kaptam elő. Hogy a fegyvert nyugodtabban tarthassam, egy fiatal tölgyet karoltam át és lassan célloztam. A lövés eldőrdült és a sas szépen a fészekbe hanyatlott. Örömtől ittasan kiál-

totta el magát az erdész, hogy «ott fekszik a fészekben!» Alig hangzottak el azonban szavai, kellemetlen csalódás lepette meg: A sebesült sas kilöködött fészkéből s a tojó repült el alóla. A meglőtt hím feleségének a hátára bukott s néhány másodpercig ebben a helyzetben maradtak. A lebukó hímnek sikerült ismét szárnyra kapnia s a fa félmagasságára emelkedve, követte megremült párját a völgybe le. E zürzavaros, sűrű erdejű hegyek között rendszerint hiába való minden keresés s ezen a helyen, a hol a grófi erdészek nem igen ismerték ki magukat, csakugyan alaptalan minden remény, hogy valami sebzett állatot megtaláljon az ember.

Odahúzódtam hát a fészek alá és eltökéltem, hogy a még sértetlen tojó visszatérését megvárom. Majdnem függőlegesen alattam szép rét virult: körültem kukókák repestek és sok mindenféle vidám madárdal hangzott fel a völgyből; olykor-olykor egy-egy egérész ölyv, vagy egy-egy vörös kánya is elvonult közelemben.

Mintegy fél óra múlva észrevettem, hogy a császársas visszatér: majd előttem, majd mögöttem hallám éles szavát és szárnyainak zúgó suhogását. Végre közelembre jött. Egy vastag tölgyfa annyira jól elrejtett, hogy csak fészekre szállásának robaját hallottam a nélkül, hogy a sást magát láthattam volna; megérkezésekor tehát nem került szemem elé. A mint ama robajt hallottam, nyugodtan maradtam, hogy a sas bizalmat merítsen; csak azután akartam őt fészkéből kizavarni. A sas, miként később az erdészekről hallottam, sokáig állott volt fészke peremén és ha kissé előre hajoltam volna, a néhány lépésnyi távolból könnyű szerrel lelőhettem

volna. Mikor pár percz múlva előbujtam, a madár, talán a néhány száz lépésnyire elrejtőzött erdészt észrevéve, újra szemfüleskedett. Alig hogy rejtekemből kiléptem, már zúgva repült tova. Utána eresztett két lövésem eredménytelen volt; néhány ellőtt tolla pergett ugyan a levegőben, hanem ő maga, úgy látszott, teljeseen sértetlen maradt.

E fészek lakói tehát szépen el voltak puskázva s rám nézve végkép elvesztek. Kemény szemrehányást tettem magamnak s bosszankodtam ügyetlenségemen.

Lassan lépdeltem a hegyoldalon fölfelé a szeke-
rekhez.

Körülbelül három óra volt délután; a Nap forrón sütött és távol délen fergeteg húzódott a boszniai hegyeken. Az előre kijelölt fészkekkel készen voltunk; a kolostor derék erdészei azonban tudtul adták, hogy pár nappal ez előtt még egy fészket találtak, a melyben, miként ők mondták, valami kisebb ragadozó madár lakik; hanem hogy miféle, azt, ornithológiai és vadászemberi ismereteik teljes hiányában, nem tudták megmondani.

Mégis elhatároztam, hogy oda megyek s a szégyent, a mely két császár-sas fészkenél ért, a mennyire lehet, jobb eredménnyel helyre ütöm. A hegy gerinczén nyugotnak mentünk visszafelé. Útközben, felhasználva az alkalmat, elővettem vadásztáskámból a magammal hozott kenyérdarabot; már nagyon éhes voltam s ez volt az egyedüli eledel, a mivel rendelkeztem; mást messze földön, aranyért sem lehetett volna itt kapni. Körülbelül fél óra multán rézsútos irányban, irgalmatlan úton, a déli lejtőn haladtunk lefelé.

A Fruska-Gorának egy jó távoli, a Száva völgye felé tekintő hegyfokán állottunk meg. Ez gyönyörű egy pont volt: balunkon terjedelmes irtások voltak, melyeket minden oldalról lábas erdők fogtak közre; jobbkunon e hegyvonulat alatt völgyek terültek, melyek alsó részén már rétek és szántóföldek kezdődtek; tehát nagyon közel voltunk e hegységnek déli oldalán meredeken ereszkedő legszélső határához.

Még egy negyedórát kellett gyalogolnom ritkás tölgyes erdőn; azután a hegységnek szószerű hegyfokára értünk, a honnan a hegyoldalak minden irányban meredeken ereszkedtek alá. E hegyfok legszélső csúcán, egészen lapos talajon, hatalmas vén tölgyfa állott, mely hihetetlenül széles s feltűnően alacsony volt; egyike volt ez azoknak a példányoknak, a melyek északi Magyarországon is gyakoriak s magasságban nem, hanem csak szélességben növekednek, a melyek dereka mind jobban és jobban vastagodik, de magasba nem emelkedik.

Már távolról láttam legfelsőbb ágain a hatalmas, szürkésbarna fészket; barátkeselyű ült fölötte. Közeledésünkre lomhán szállott fel s utánarepült a fészekből életpárja is. Egészen el voltam ragadtatva a kolostori erdész nagy ornithologiai tudományától, a ki, midőn a keselyűt messziről látta, azt mondá, hogy ez az a kis ragadozó madár, a melyet ő mindig látott. Az ő véleménye szerint, a mennyire, cseh nyelven beszélve vele, megértettem, a barátkeselyű kisebb és jelentéktelenebb ragadozó madár, mint a császár-sas.

Elrejtöztem, a mint épen tudtam, egészen a fészek

alá állva, s vártam, mi fog történni. Az erdész és az idevaló vadászlegény mintegy negyedóránnyira mentek vissza s elrejtőztek: magamban alkalmam volt, hogy lesőhelyem legközelebbi környezetét pontosan szemügyre vegyem. A fa, a melyen a fészek volt, lapos hegyfokon állott, a melynek három oldala felől majdnem függőlegesen ereszkedett le a hegyoldal. A fa sudarai között jól el lehetett látni a Száva völgyének dúsan zöldellő hantjaira, a melyek között a hatalmas folyó kanyarog. A szerbiai hegyek, a délutáni Nap sugaraitól megvilágítva, a legszebb színárnyalatokban ragyogtak. Alattam a völgyben kongott-bongott a nyájak kolompja, hangzott a pásztorok szava s vidám zaj szállott föl a hegyek közé.

Igen közel kellett lennem az erdőség széléhez s becslésem szerint határozottan ez volt a legtávolabbi pont, a melyet a Fruska-Gorába tett valamennyi kirándulásunkon elértünk.

A barátkeselyű ott keringett az ormok körül s úgy látszott, mintha egészen gondtalan volna. Néhányszor hallottam szárnyának zúgását és rikácsoló szavát, hanem bizonyára jó fél óra telt el, a míg a fészekhez közeledett.

Többször úgy tetszett, mintha a barátkeselyű társaságában valami kisebb ragadozó madarat, a mennyire kivehettem, valami sast látnék. Egyszerre csak megszűnt fölöttem a levegő. Föltekintettem. A zúgás nem volt a közeledő keselyű nyugodt szárnycsapásának hangja; inkább ahhoz a zörejhez hasonlított, a melyet zergevadászaton a vad kimozdította kő okoz, mikor a sziklafalon lefelé görög. A zaj mind közelebb és köze-

lebb jött. Egyszerre valami gomolyt pillantottam meg, a melyet két madár alkotott. Soha se tudtam, mire véljem a dolgot, mert e sajtyszerű jelenség a következő másodperczben már eltűnt s hallottam, a mint valami nagy robajjal a fészekre szállott. A galyak annyira hullottak pereméről, hogy álló helyemből lehetetlen volt föltekintennem.

Teljesen el voltam ámulva. A zaj a fészek belsejében mind erősebb és erősebb lett s nekem sejtelmem sem volt, hogy mi történik ott. Eltelhetett egy jó percz, mikor óvatosan föltekintettem s láttam, hogy a fészekből majd a keselyű hatalmas szárnyai, majd valami kisebb szárnyak tűnnek elő. Felbukkant azután a barátkeselyű kopasz feje, nagyra tátva csőrét s ismét eltűnt; erre megint a kőszáli sas sárgás tollazatú feje tűnt elő, küzdelemre nyitva erős, horgas csőrét.

Most már tudtam, hányadán van a dolog. A kőszáli sas, miként a megfigyelésekből általában ismeretes, üldözi a barátkeselyűt, a hol csak éri. Ez állatok egymás iránti gyűlölete valami különös. A kőszáli sas kivált a fészke közelében igyekezett nagyobb, de kevésbé jól fegyverzett ellenfelét mindenképen zaklatni. Valószínű, hogy valami préda miatt kaptak össze a levegőben, a küzdelem hevében egymásba bonyolódva bejutottak a fészekbe és most a barátkeselyű lakása belsejében folyt a harcz tovább.

A fűgébb sast még a harcz közepett akartam elejteni; hanem csak egy-egy másodperczre merült fel hol a sas, hol a keselyű feje s minden lövés bizonytalan lett volna, azért vártam. A fészek ingott, az ágak ropogtak

és a por meg az apró galytörmelék alkotta felhőből óriás barátkeselyű bukott alá a fészekből peyüdüden, eleresztett szárnyakkal; nem repült, hanem úgy kalimpált lefelé a fa törzsén, mint a meglőtt madár szokott, a míg egy vastag ágáig nem jutott; itt szárnyra akart kapni, valószínűleg, hogy menekülve mentse meg írháját. Ezt a pillanatot felhasználván, a néhány lábnyi távolságból felém fordított mellének eresztettem kétnullás töltésemet egészen. A keselyű tovább folytatta csését és egy másodperc multán ott feküdt lábaimraí élettelelenül.

Még zúgott a lövés ekhója a csendes völgyekben, midőn a fészken újra erős zaj támadt; a fészek túlsó oldalán a hatalmas kőszáli sas repült ki s utána ugyancsak a fészekből, egy esetlen barátkeselyű. E sajtyszerű jelenység tökéletesen megzavart s a vadászláz is elfogott anyyira, hogy elmulasztottam a kedvező pillanatot, melyben másik csöveget a sasra süthettem volna; mikor rátüzelttem, már messze volt s lövésem kárba ment.

Ez egész eseményben, a melyet, ha nem magam láttam volna, vadásznak soha sem hittem volna el, a legérdekesebb az, hogy a sasnak a keselyűvel való viaskodása a fészekben a kotló nőstény hátán ment végbe, s hogy én egész idő alatt abban a hiszemben ültem a fészek alatt, hogy mind a két keselyű elhagyta volt a helyet, holott a hűséges anya, figyelmen kívül hagyta az én jelenlételemet és folyvást ott ült tojásán.

Teljesen értem, ha ezt a történetet mindenki hihetetlennek találja: mikor BREHM-nek elmondtam, ő igen

helyesen jegyezte meg, hogy «lám, mennyire kevésbé ismerjük ezeket a ritka, vadon vidékekre szorított ragadozókat, milyen kevés embernek volt még alkalma életmódjokat megfigyelni és mennyi érdekes és kalandosnak tetsző jelenség merülhet föl a különféle orvmadarak között, melyek, hatalmas erejük tudatában, valami préda vagy fészkelő-hely miatt, gyakran törnek egymásra bős haraggal!»

A rendkívül kellemetlen bűzű keselyűt czipeltem, úgy a hogy, az erdész rejtekéhez. Senki se hiszi, milyen súlyos az ilyen madár: nagy, elernyedten csüngő szárnyai s esetlen teste talán súlyosabbá teszik ez állatot, mint egy kizsigerelt őzbak; azonkívül még utálatos is.

Az erdész ámulattal beszélte el, hogy, az irtás széléről szabad kilátása levén, sokáig szemlélte a kőszállás viaskodását a barátkeselyűvel a levegőben, mielőtt a fészken való döntő harcra került a sor s látta is, a mint a két dalia eltűnt a fák sudarai között, az én rejtek-helyem irányában.

Ugyanazon az úton mentünk vissza a hegyfok taráján, a melyen jöttünk. A földön hirtelen egy keselyű árnyéka siklott végig előttünk s nemsokára hallottuk, hogy a nagy madár egy tölgyfára szállott, mely néhány lépésnyire volt tőlünk. Én igyekeztem arra felé, hanem a lövéstől már különben is megrémült madár tova szállott, mielőtt szabad kilátáshoz juthattam volna.

Az irtás szélére érve, egy gyönyörűen színezett törpe saspárt vettem észre, a mint a levegőben játszadozva keringett; a kisebbiket, tehát bizonyára a hímet tiszta

fehér melle ékesítette, a tojó pedig egyszerű sötétbarna ruhát viselt. Ez a második eset volt, hogy e fajnak két különböző színű egyénből alakult házaspárját láttam. A mint közelembé jöttek, először a hímre, azután a tojóra lőttem, hanem a távolságban csalatkoztam s a lövéseknek semmi hatásuk sem volt.

Távol néhány császár-sast láttam, a mint az ormok körül keringtek.

Körülbelül kis negyed óra multán a szekerekhez értünk. Itt elbúcsúztam a rácz kolostor ékes vadászaitól, a kik a borraivalónak örülve, csak úgy ömledeztek bókokban és búcsúszavakban s köszönetöket a már messze haladó kocsinak is utána kiabálták.

Útunk most nyugati irányban a hegyvonulat legmagasabb gerinczén vezetett. Gyönyörű délután, körülbelül két fertály ötre volt; a Nap a nyugati ég felé hajlott, a fák sudarai között gyenge szellő susogott s a nyomasztó hőség lassan csökkenni kezdett. Leginkább dúsan zöldellő erdőkön robogtunk, a melyekből csak olykor, egyes irtásokon, vagy alacsony fák borította helyeken nyílt szabad kilátás Szerbia s a szomszéd török tartományok szép hegyeire. Jobbunkon az északra lankásabban s csak távolabb meredeken ereszkedő hegyek voltak láthatók; néha fel-feltűnt a távolban a Duna kék szalagja s a magyar síkság is.

Talán fél órát mehettünk, midőn nem valami nagy bizalmat keltő két férfival találkoztunk; ezek voltak az első emberi lények, a kikkel a Fruska-Gorában tett útainkon, néhány pásztoron kívül, találkoztunk. Erős, izmos férfiak voltak s ábrázatukon a déli szláv típus ha-

tározott bélyegeit viselték. Ruházatuk teljesen rongyokból állott. Kérdezték az utat Cserevicz felé. Rövid idő múlva megint előbukkantak az erdőből; úgy látszott, hogy a szekérút ívét átvágva futottak utánunk. Egyikök, húsz egynéhány éves fiatal ember, katonai állásba vágva magát, megállott előttem és jelentette, hogy ő az 53-ik számú Leopold főherczeg gyalogezredből való tartalékos és nincs pénze, hogy a fegyvergyakorlatokra utazhassék, mert ő, a kolerától űzve, déli Bulgáriából jön, a hol egész télen az orosz hadsereg különféle építkezései mellett szolgált, mint favágó. Mikor némi kis borraalót kaptak, eltűntek, olyan gyorsan, a mint felmerültek volt.

Most az út le s fel, meredek hegyoldalakon és ereszkedőkön, erdős tetőkön és apró réteken meg sűrű bokrokon vezetett egész a már említett Eugén-útig. Jó darabon ezen az úton haladtunk, azután pedig a hegység északi lejtőjére kanyarodtunk. Meredek, ronda úton végre, melyet nagyobbára gyalog kellett megtennem, már ismeretes régiókba jutottunk. Egy réti sas fészke mellett haladtunk el, a hol, miként az erdész beszélte, néhány évvel ezelőtt HOHENLOHE herczeg barátkeselyűt lőtt volt, a melyben azonban most réti sas lakik s BOMBELLÉS egyszer már meg is látogatta. Később arra a vidékre jutottam, a hol az első délután barátkeselyűre vadásztam. Azok a borzadalmas erdei utak, a melyeken e kirándulásunkon jártunk, csúffá tesznek minden leírást; hanem a csendes völgyek, a susogó bükkesek gyönyörűséges tájképei kárpótoltak mindent.

Az út sarában gyakran láttam farkasnyomokat.

Mindinkább ismert vidékekre értünk, a melyeket bár nehezen, mert ezek az erdei völgyek mind egyformák, de mégis megismertem. Mintegy harmadfél vagy három órai hajtás után feltűnt alattunk a csendes, erdei rétekekkel tarkázott völgy épen abban a részében, a hol a csalikunyhó állott s a hol épen tegnap egy fiatal réti sast lőttem. Kocsisaink nekirugasztották a kimerült lovakat és sebes galoppban vágattunk a nyaktörő helyeken át egy majdnem függőleges hegyoldal mellett a völgybe lefelé. Egy negyed óra még, és a vadászlakhoz értünk.

Két fertály volt nyolczra este; a Nap már eltűnt a hegyek ormai mögé; az utolsó dalosok szólottak s nemsokára beállott a gyönyörű est csendes nyugalma. Sógrom és CHOTEK gróf már vártak a ház előtt. Kiraktam zsákmányomat s elmondtam hamarosan e szép napom érdekes élményeit, melyek vadászemlékeim között feledhetetlenül vésődtek be emlékezetembe.

LEOPOLD-OT ma balszerencse üldözte a fészkeknél; először esett meg vele, hogy zsákmány nélkül jött vissza. Egy barátkeselyűt megsebzett ugyan, golyója a madár ágyékába fúródott s világosan látta, mint ereszkedik a völgybe, hanem megtalálni nem bírták; legalább akkorában nem; csak később küldték utánunk Bécsbe, persze már hasznavehetetlen állapotban.

Az est gyönyörű volt; a míg a várva várt ebéd elkészült, künn ültünk a ház előtt s CHOTEK gróffal a másnapi tervekről tanakodtunk. Abban állapodtunk meg, hogy megint éjjel indulunk s a fáradságos.

nagy setétségben, nem is egészen veszélytelen úton a BREHM-től annyira feldicsért sziklához randulunk és ott a gödölyénél, a melyet a tudós a csalikunyhó előtt hagyott volt, egy-két órán át lesben állunk. Innen azután gyorsan gőzösünkre térünk vissza, hogy délután még a magyarországi oldalra, a nagy berkekbe lármásasokra rendezzünk expedíciót. Kár, hogy ez már az utolsó nap volt, melyet CHOTEK grófnál tölthetünk vala; az idő múltott s még a kovili erdő várakozott ránk, azért elhatároztuk, hogy, bár szíves házigazdánk nagyon is marasztalt, másnap itt hagyjuk e vidéket s tovább vándorolunk a vízfolyás irányában.

Midőn a másnapi terveket pontosan megállapítottuk, CHOTEK gróf elváltott tőlünk, hogy a rendezést illetőleg tovább intézkedjék s visszament Csereviczbe. Mi bementünk az otthonias vadászlakba, elköltöttük ebédünket, kellemes beszélgetés között elszítunk egy-egy szivart, azután nyugalomra tértünk, a mi bizony nagyon jól esett.

«Blak» most is, miként az első éjjel, melyet e vadászlakban töltöttünk, a farkasbőrre, az én ágyam alá rendeltetett, és sógrom nagy gondosan készítette oda a fegyvert meg a patronokat; hanem ezek az intézkedések most is hiábavalók voltak; a híres rablók semmi áron sem akartak bennünket megtámadni.

Kilencz óra körül általános nyugalom honolt a vadászlakban; mindenki igyekezett erőt gyűjteni a következő napokra.

TIZENEGYEDIK NAP.

Körülbelül két fertály volt kettőre, mikor vadászlegényeink felköltöttek bennünket. Hamarosan felhörpentettük a derék DIONISIO készítette csokoládét, fegyvereinket és municzióinkat rendbe szedtük és sietünk ismét ki a Fruska-Gora sötét erdeibe. Barátságosan egy reggel volt; éjjel felhők vonultak az égre s egyetlen csillag sem világolt. Lassú ügetésben haladtunk a völgy alján végig. Egy-egy lovásztól megülve, két pony is ügetett utánunk. Épen azon az úton mentünk, a melyen én tegnap délután lejöttem. Ha ez az út már nappal is olyan irgalmatlan volt, elgondolható, milyen lehetett az éjjel, kívált mikor még hozzá felfelé, a hegyek magaslatai felé törekedtünk a keskeny meredek lejtőkön!

A szekérről gyakran le kellett szállanunk s egész darabokon gyalog kellett mennünk. A lovak előtt erdész-szolgák mentek s lámpásokkal mutatták az utat. Egy helyre különösen emlékezem, a hol nekünk is, LEOPOLD-nak és nekem is borsódzott a hátunk, a kik a rossz útaktól nem igen félünk s legkevésbé sem vagyunk finyásak. Jobbunkon mindjárt az út mellett

meredek fal ereszkedett le a mélységbe, alig egy lépésnyire a kerékvágástól. Ez a darab azonban nem tartott sokáig.

Talán két óra hosszat mehettünk, midőn az útnak utolsó meredek darabja kezdődött, mely a hegység gerinczére, az Eugen-útra vezetett. Elhatároztuk, hogy a szekérről leszállunk; előszólitottuk a lovászokat és CHOTEK gróf kitűnő két ponyjára ültünk. A szekereknek elébe kerültünk s vadászaink gyalog jöttek utánunk; így sokkal gyorsabban követhettek, mint ha szekeren jöttek volna. Bármennyire kellemetlen és fáradalmas volt is ez az út, mégis feledhetetlenül marad meg emlékezetemben. Szép, vad expedíció volt ez; egészen más, mint a civilizált modern vadászatok, a melyekben Európa legtöbb országában sinylődünk. A sötét szálas erdő, a magányos völgyek, a gyönyörű hegysorok — valamennyien a barátságtalan éjszaka mély homályába burkolva — rendkívül regényes képet alkottak.

Mikor a hegygerinczre felértünk, épen szürkült a reg a keleti égen; friss reggeli szellő eloszlatta a felhőket és felpitymallottak a világosság első sugarai, mint a kelő Nap hírhozói. Az erdőket és a völgyeket alattunk, a Száva lapályát és a magyar síkságot még az éj homálya borította. A szerbiai és boszniai hegyek kísértetiesen elmosódó körvonalaikban emelkedtek szemünk előtt. Nagyszerű festői látvány volt. A madárvilág kezdett élénkülni. Az erdei pipiskék és a fekete rigók megszólaltak; a bokrok alatt húros rigók futkostak és a fölrezzentett vörösbecgyű fülemülék sipogva repültek

át az úton előttünk; a csendes völgyekben meg-megszólalt egy-egy kukóka, mint a Nap fölkelteinek első hirdetője s a kis erdei baglyok éji nótájoknak utolsó strófáját huhogták el.

Körülbelül négy óra elmúlt volt, mikor jól kezdett világosodni. Az út sűrű bokrok között megint az északi lejtőre vitt; a lovaglás, minthogy az út teljesen be volt nőve sűrű bokrokkal, elég kellemetlen vala s elég fáradságunkba került, hogy arcunkat, kivált pedig szemünket megóvjuk a galyak gyöngédtelen érintésétől. A hegyvonulat legmagasabb helyén, sűrű fiatal erdő övezte kis erdei réten állottunk meg. Fegyverünket vállunkra vetettük, töltéstáskánkat nyakunkba akasztottuk s az erdőgondnok vezérlete alatt meredek, köves s csak ritkás erdő borította hegyoldalon haladtunk tovább. Mintegy tíz percz multán megpillantottuk a sokat emlegetett sziklák körvonalait. Csakugyan érdekes és feltűnő egy pont. A lankás lejtő bizonyos ponttól meredeken ereszkedik alá a völgybe; az erdő egyes hatalmas tölgyekkel, bükkfákkal és sűrű galagonyabokrokkal végződik s innen valóságos törmelék-mező keletkezik, a milyeneket gyönyörű Alpeseinkben olyan gyakran találunk. E törmelék-mező szélessége legfeljebb kétszáz lépés s mindkét oldalán más, hasonlóképen köves erdők határolják; az erdő szélétől talán negyven lépésnyire hegyes sziklaormok emelkednek ki belőle, melyek Dél-Tirol egyes völgyeinek dolomit-kőszálaihoz, avagy a Szász- és Cseh-Svájcz nevezetes szirtalakulataihoz hasonlítanak.

E szirtcsoportozat alatt a hegyoldal, ismét törme-

lék-mező alakjában, még meredekebben ereszkedik a völgybe. A lejtő tövében gyönyörű zöld rét terül, melynek közepén kövek között zúgó patak folyik végig. Az átellenben fekvő hegyoldalt szép bükkerdő borítja. E sziklaktól gyönyörű kiátás nyilik a völgy hosszában alacsony kúpokon s halmokon át a magyar síkságra. Az egész helynek sajátzerű festői jellemvonása van.

BREHM-nek sűrű lombokból alkotott kunyhóját s már erősen büzlő gödölyéjét azonnal megtaláltuk. Az erdőgondnok magunkra hagyott; mi a rejtekbe bujtunk, és készen tartott fegyverrel vártuk a jövendőt. Talán harmadfél vagy három óra tellett el és mi sast, vagy keselyűt még távol vidéken sem, még keringeni sem láttunk, csak örvös-galambok meg más ártatlan erdei madarak űzték vidám játékukat körülöttünk. Egy ízben a császár-sas szavának éles hangját hallottuk a messze távolban. Nyilván nagyon korai órákra tettük ezt a lesbenállást; valószínű, hogy az orvmadarak a napnak más óráiban jönnek erre a helyre és ezek az állatok mind pontosan megtartják óráikat. Itt maradásunknak céltalan voltát átlátva, elszomorodva hagytuk ott a kunyhót.

Mielőtt azonban végkép megváltunk volna e helytől, elhatároztuk, hogy a szirteket jól megvizsgáljuk. Lementünk a törmeléken és kúsztunk, jártunk az egyes szirteken. A törmelék darabjai, valamint a sziklák mind tele voltak a madarak, nevezetesen a sasok és keselyűk piszkával; úgy látszott, hogy olyan egy hely ez, a hova a madarak jóllakva, délután, szoktak jönni. Madarak és más gerinces állatok csontjai s kiokádott gomo-

lyai heverték szerteszét mindenfelé, és találtunk sok őz-szört meg más testrészeiből való maradványokat is. Mellékesen igen szép barátkeselyűből való evezőtollakat, meg sasokból való pehelytollakat szedtem össze magamnak, a melyeket ez állatok pihenő-helyökön viaskodásuk közben téptek ki egymásból.

Vizsgálódásunknak végére járva, ugyanazon az úton mentünk fel megint a rétre, a melyen jöttünk. Egy kicsit keresve, megtaláltuk a lovakat és a szekereket. A vadászoknak meghagytuk, hogy kocsikon kövessenek, magunk pedig, puskával és töltéstáskával fölszerelve, a ponykra ültünk s CHOTEK gróf lovászmesterétől vezetettve, a ki egy harmadik ponyn jött volt utánunk, lementünk a meredek úton. A kocsikat nem sokára elhagytuk s igen érdekes útunk volt: trabban, majd galoppban eleinte a hegy gerinczén mentünk, azután le s fel völgyeken, réteken és a leggyönyörűbb bükkeseken haladtunk át. A ponyk az erősebb menésben is kitünők voltak s igen sajátzerű kép volt, a mint a nyargaló lovasok vállukra vetett fegyverrel és vadásztáskával törtettek át e csendes erdei magányokon.

Az idő eközben kitisztult, a felhők széteszoltak s a Nap időnként forró sugarakat lövellt a Földre. Meglehető hosszú lovaglás után tulajdonképen teljesen eltévedtünk s egy csodálatosan szép völgybe jutottunk, a hol a mult napokban még soha sem voltunk: balról erdős lejtők határolták, jobbról pedig egy hosszan elnyúló vágás, melyből csak egyesével emelkedtek ki a magasabb fák. Nehány száz lépésnyire nyolcz vagy tíz

barátkeselyűt láttunk, a mint a fák tetején ültek. Ez a sok nagy madár, egy társasággá egyesülve, sajátzerű jelenség volt. Emlékezem, hogy egy egészen alacsony fiatal fán négy keselyűt láttam; a tölgy igazán meghajlott e súlyos testek terhe alatt. Elhatároztuk, hogy, a mennyire lehet, lovon közelítjük meg őket; csak hogy a sűrű irtáson igen nehéz volt a szegény állatoknak haladniok, azért leugrottunk róluk s a lovászmesterre bízva őket, siettünk az említett fa felé. Nekem csak kétsövű puskám, sógromnak pedig golyós fegyvere volt.

Mikor körülbelől százötven lépésnyire voltunk tőlök, egyik a másik után szállt föl; csak egy ült ott egy száraz ágon, mellét felénk fordítva. Sógrom lekapta válláról a fegyvert s nekem nyújtotta, minthogy ő még jobban lihegett a fáradtságtól mint én és a sörétlövés teljesen haszontalan lett volna. Cézéloztam, a mint bírtam, és tüzeltem. A golyó nem talált; a keselyű kiterjesztette nagy szárnyait és lassú repüléssel a közeli erdőbe vonult.

Visszatértünk lovainkhoz és újra rájuk ültünk. Nemsokára megint rábukkantunk ugyanarra a keselyű-társaságra egy másik közeli erdő szélén, a hol ugyancsak a fákön ültek. Megpróbáltuk őket megközelíteni s annyira jutottuk, hogy majdnem sörétlövésnyi távolságra voltunk tőlök. Nagy zavar fogott el azonban bennünket egy hegy tetején; köröttünk mindenfelé irtások, sűrű erdős völgyek terültek, a melyek mind annyira hasonlítottak egymáshoz, hogy valóban nem tudtuk, miféle tájékon vagyunk. A lovászmester sem ismerte ki

többé magát, mentünk tehát abban az irányban, a melyet legjobbnak gondoltunk.

A mint így tovább baktattunk, nagy szerencsénkre az erdőgondnokkal találkoztunk, a ki lövésünkre sietett elő, hogy a helyes útra vezessen vissza. Tüskön-bokron haladtunk most keresztül-kasul: a szekér követett, a hogy tudott. Fél óra multán ott voltunk a jól ismert völgyben, a csali-kunyhónál, a hol néhány nappal ezelőtt a réti sast löttem volt, nem messze a vadászlaktól.

Mint hogy még pár órányi időnk volt, elhatároztuk, hogy a kunyhóba húzódunk. A mint e rejtekből csak néhány lépésnyire voltunk, tíz-tizenkét darabtól álló keselyű-rajt láttunk, néhány közójök keveredett sassal egyetemben, a mint keringtek igen magasan a levegőben. Bizonyosan észrevették volt a döglött lovat és kémlelődtek, nem vár-e ott rájok veszedelem. Egy irtás fölött alacsonyabban is örvényelt két nagy ragadozó madár, martalékra leselkedve. Gyorsan tűnt le egy óra, hanem a kitett dögre egy sem akart leszállani; rekedt kiáltásukat hallottuk ugyan s láttuk is, a mint a levegőben kanyarogtak, hanem le nem jöttek.

Otthagytuk tehát a helyet, visszamentünk a szekerekhez, elhajtottunk a vadászlak mellett s utolsó búcsúszavunkat intézve hozzá, az előhegyeknek tartottunk. Mi e néhány nap alatt rendkívül megszerettük e gyönyörű hegyeket és völgyeket s búsan néztünk vissza a Fruska-Gora csúcsaira, mikor az erdők szélére értünk. E szlavóniai hegyek valóban olyan vadászterületek, a milyeneket országainkban már igen ritkán találunk;

egyesítik magukban mindazt, a mit csak kívánhat a vadász, a ki nem civilizált, fáradság nélküli vadászatot akar, hanem a fádalmakat és az érdekes szilaj vadakat kedveli.

Az idő immár egészen kiderült s a hőség kezdett kiállhatatlan lenni. A tikkasztó, fülledt levegő, meg a rovarok rajzása reményt keltett bennünk, hogy zivatar van keletkezőben, mely a levegőt egy kissé megtisztítja és lehűti.

A jól ismert útat gyorsan megtettük és Cserevicz falván keresztül nemsokára a gőzhajóhoz értünk. Az urak a fedélzeten vártak. BREHM épen előttünk érkezett vissza; az utolsó órákat megérkezésünk előtt arra használta, hogy a szőlőkben kisebb madarakra vadászott s egy szépen színezett fekete homlokú gébiccsel, meg más három, tudományos czélokra szolgáló kis madárral tért haza. Tegnap kora reggel óta nem láttuk társainkat. BOMBELLES ez alatt elejtette azt a réti sast a fészknél, a melyet pár nappal ezelőtt én elhibáztam volt. A párját BOMBELLES is elhibázta; hanem látta, hogy a sasok fiaiknak nagy pontyokat hoztak s hogy e halakat ott is hagyták számukra egy vastag ágon, mikor észrevették, hogy veszedelem fenyegeti őket. Egy jókora halat, a melyet a lelőtt sas ejtett volt el, a vadász, a ki a fészknél volt, magával is hozott és megette. BOMBELLES továbbá egy fekete kányát is hozott a területre. Visszatérőben a vadászok egy fészekhez vezették, melyet kányafészeknek mondtak s a melyhez két nappal az előtt nekem kellett volna mennem. Én ez ajánlatot nem fogadtam el, mert ezt a rendkívül közönséges

madarat már nagyon sokszor elejtettem volt s időmet inkább a keselyűknek akartam szentelni. BOMBELLES azt az úgy mondott kányát lelőtte és kiderült, hogy az tulajdonképen igen szépen színezett lármás sas. még pedig tojó. Evvel a sasoknak ismét egy új faja került hajónkra, e gyönyörű sötét színű nemes sasfaj első példánya

Tegnap BREHM is kitüntette magát. Ahhoz a keselyű-fészekhez ment volt, a melyet én azelőtt hiába kerestem vala fel, s a feltűnő derék tojót szerencsés golyójával el is ejtette. Az elejtett keselyű fészkébe bukott s csak más nap reggel vették ki; a véletlen úgy hozta magával, hogy a vadászlegények a mi szekerekünk-höz hozták s nekünk jutott a szerencse, hogy BREHM-nek átadjuk. BREHM sörétlövéllel a hímet is súlyosan megsebezte, hanem elment s minden keresés eredménytelen volt; csak később került Bécsbe, persze meglehetősen feloszlásnak indult állapotban.

HOMEYER a napot csupán megfigyeléseknek szentelte és zsákmány nélkül tért haza.

Minekutána élményeinket egymásnak kölcsönösen elbeszéltük és jegyzeteinket kicseréltük, feladattuk a villásreggelit. Hajónk még nyugodtan állott Cserevicz előtt, a mennyiben úgy határoztuk, hogy a magyar part felé csak két óra múlva indulunk.

Az egész utazó társaság nagyon sajnálta, hogy ezt a gyönyörű hegyvidéket, a melyhez talán valamennyi úti emlékek között a legszebbek fűződtek, el kell hagyni.

Cserevicz községét barátságos, vidám jellemvonású s hazaszerető jó nép lakja. BREHM-nek különösen nehe-

zére esett az elválás; az ő emlékezete sokáig is fog élni Cserevicz lakosságának szívében, mert ő rögtönzött népünnepségek rendezésével igen sokat tett a derék szlavónok mulattatására.

Azokon az estéken, mikor sógrommal a vadászlakban voltam, BREHM barátunk odagyűjtötte Cserevicz női lakosságát arra a rétre, a mely mellett gőzösünk állott és a leányokkal eltánczoltatta magának a «kolo» nemzeti tánczot. A keserves dudást, a ki egyszer a hajó fedélzetén is produkálta magát, csakhamar előkerítették s fülhasgató instrumentumának hangjaira tánczoltak Cserevicz szüzei a természettudós körül, a ki széken ült a körben s a tánczosnőket ajándékokkal folyvást buzdította. Természetes, hogy erre csakhamar az egész falu ott volt s így azon a réten valóságos népünnepek keletkeztek. Némán báméskodva állotta körül a falusi nép az idegen férfiút, a ki jelekkel mutogatva értekezett velök s a kit bizonyosan valami bűbajos varázslónak tartottak. Csereviczben bizonyára még sokáig fogják dalok dicsőíteni a barátságos idegent.

Egy este a faluban lakó cigány-bandát hívtuk el s ebéd alatt bús nótáikat húztuk magunknak. Reám semmiféle zene sincs olyan hatással, mint a puszták e barna fiai hegedűjének és cymbalmának búsongó, tősgyökeres hangjai.

A válás órája megérkezett; bezállottunk mindannyian a «Vienná»-ba s a magyar part felé evezünk. Cserevicz lakossága mind kijött a faluból s a réten gyűlt össze. Egy fiatal szerb nő az utolsó pillanatban

még egy virágbokrétát nyújtott át nekem s kalapjaikkal valamennyien búcsút intettek felénk.

Rézsútos irányban tartottunk a bal part felé. Elhaladtunk egy füzes borította sziget mellett, melynek végén a Duna egy ágába kanyarodtunk be s a berkek keskeny szalagján át Futtak felé közeledtünk. Szürke, vörös és kontyos gémek, halászkák és kányák repültek el fölöttünk s a parton meg a házak tetején fehér gólyák ácsorogtak. A kikötő tele volt néppel; az egész gyülekezet szíves üdvözléssel fogadott. Több kocsni várakozott ránk; köztök CHOTEK gróf gyönyörű négyes fogata. A rendelkezések csakhamar megestek. A két tudósnak néhány kisebb orvmadár fészket jelölt ki a gróf a Futtak fölött nem messze fekvő berkekben. Sógrom, BOMBELLES és én, a szíves házi gazda kíséretében, a falu alatt fekvő terjedelmes berkekbe voltunk menendők. A gőzösnek meghagytuk, hogy bizonyos órában Futtaknál legyen, hogy útunkat tovább folytathassuk.

Mikor minden rendben volt, a négyes fogaton hajtottunk végig az egész falu hosszában. A széles utcák az igazi magyar jellemvonást viselik magukon, hanem a házak és kertek tisztasága német betelepülők kezére vall. Futtakon csupa svábok laknak.

A helység keleti végén, kert közepén van a grófi kastély; kár, hogy épen nagyon szomorú állapotban láttuk, minthogy egy nagy tűzvész igen jelentékeny kárt tett benne.

Mindjárt a kastély mögött északi irányba kanyarodtunk s kihajtottunk a pusztára. Előttünk terült a

nagy magyar síkság nyugodt homoklapályaival az ő nagyszerű egyformaságában, melyet csak helylyel-közzel szakított meg egy-egy gémes kút s egy-egy szerte tanyázó ménes. Mögöttünk láttuk Futtak tarka háztetőit és szalmás fedeleit s két oldalt a dúsán zöldellő berkeket; a távolban a Fruska-Gora ormai és magaslatai emelkedtek, komoran és méltóságosan tekintve ide át. Mintha honvággy fogott volna el, sokáig nem bírtam levenni szememet e gyönyörű hegyekről és a sötét erdők megpillantására álmokképeként merültek fel lelkemben a szép vadászati emlékek.

Hanem a pusztá képe is szép és nagyszerű volt, a mely elénk tárult. A sötétszürke égbolt, a lassan tornyosuló terhes zivatarfelhők, a nyomasztó füledt levegő, mindez közrejátszott, hogy a tájképnek megadja igazi búskomor magyar jellemét.

A síkság fölött bibiczek és pacsirták repkedtek s egy árva gémes kútnál fehér gólyák álldogáltak egész társaságban, tátott szájjal lihegve a hőségben.

Fehér gólyát még nem lőttem, azért eltökéltem, hogy e szegény legények közül egyet elejtek. A kútágas tetején egy kiváló szép példány állott. Mikor a szeke-
ren csak néhány lépésnyire voltam tőle, rálöttem s a gólya halva bukott alá. A lövésre megrettenve repültek fel a szegény áldozat társai s magasan keringve a levegőben, csak lassan ereszkedtek alá a falu irányában.

Most egészen keletnek tartottunk s nemsokára egy kis erdőhöz értünk, a hol egy vadász várt reánk, a ki néhány fészket tudott.

Ezeknek az erdőknek, a melyek Futtak mellett a

Duna mentén terülnek, nincs meg a berkek igazi karaktere. A parton és a Duna ágai alkotta szigeteken azonban itt is talál az ember, bár csekély, de valóságos berkeket; a távolabbi, nagyobbbrészt tölgyek alkotta pagonyok síkföldi erdők, melyek kisebb-nagyobb parcellákban, sűrű aljanövényzettel ékesítve, a Dunát kísérő berkek pásztája és a tulajdonképeni puszta között fekszenek.

Sógrom és én egy ilyen szántóföldek övezte tölgyerdőbe mentünk be nagy óvatosan, a melyet feltűnő magas és szép fák diszítettek.

Mint minden síkföldi erdőt, ezt is mindenféle madár népesítette. Örvös és vadgalambok, gerliczék, csókák, sárga rigók, bűdös bankák, vércsék, harkályok s a mindenféle apró énekesek seregestől repkedtek a fák dúslombú koronáin. Egy vén tölgyön már messziről láttuk valami közép nagyságú ragadozó madár fészket. Az öreg erdész, a ki az ornithológiában, úgy látszott, nem igen volt járatos, azt mondá, hogy bizony ő nem tudja, miféle madár lakik abban, habár gyakran látta. Vigyázva közeledtünk a hely felé. A mint már csak néhány lépésnyire voltam a fától, a melyen a fészek volt, közép nagyságú, sötétszínű madár szállt ki belőle gyorsan, mintha csak sikamlott volna. Egy lövésem lehozta; szép, derék lármás sas volt. Zsákmányomnak nagyon megörültem, mert első ízben ért a szerencse, hogy földrészünknek keleti részeiben lakó eme szép sast elejthettem.

Néhány lépésnyire innen igen magas szilfán egy holló fészke volt. Másod ízben találunk tehát ezt a

félénk érdekes madarat síkföldön, közel egy csekély erdő széléhez, szántóföldek között. Mind a két holló, sokkal óvatosabb levén mint bármely sas, ott keringett károga fölöttünk.

Hiába állottunk ott a fa alatt elbújva egy ideig, a hollók nem akartak közeledni. Mielőtt innen elmentünk volna, megveregettem a fa derekát, mire egy teljesen anyányi, már tökéletes tollruhában levő fiatal holló ugrott ki a fészekből. Azonnal lelőttem az egyetlen kamaszt, a másik kettőt pedig lehozattuk a fészekből, hogy hajófedélzeti menazsériánkba bekebelezzük.

Kissé tovább megint egy lármás-sas fészket mutatva az erdész. Kár, hogy a lövések miatt gyanakodóvá vált madár nem várt jól be s nagyon is korán oldott kereket.

Sógrom egy bokorba rejtőzött s a sas hazatérését akarta megvárni, én pedig rézsutosan át az erdőn, a kocsikhoz indultam. Ez úton néhány üres fészket találtam; csak egy varjú volt otthon, hanem megkegyelmeztem neki, hogy a lövéssel talán valami becsesebb madarat el ne riaszszak. Nemsokára két lövés dördült el igen gyanúsán egymás után s néhány percz múlva csakugyan sas nélkül került elő LEOPOLD; a hazatérő madarat elhibázta. Felültünk megint a szekérre és hullámzó vetés meg apró erdők közt vivő úton egy másik, valamivel nagyobb pagonyba mentünk.

Útközben két derék őzbakot láttunk, a mint a földeken át egyik erdőből a másikba vonultak; egy kígyász sas, néhány lármás sas s néhány fekete kánya is keringett a levegőben s a vadgalambok egész sere-

gekben robogtak a mezőről be az erdőbe, meg az erdőből ki a mezőre.

Egy csinos, sűrű aljanövényzet fődte erdő szélén megállottunk. Keskeny gyalogút vezetett be az árnyékos, mintegy sötét lombsátort alkotó pagonyba.

Legelőször egy lármás sas fészkéhez értünk: sógrom, lövésre készen, megállott. én pedig a fészek alá lopódtam, hogy a madarat felriasszam. Alig bukkant elő a megrémült sas lakásából, LEOPOLD jól irányzott lövése legott földre terítette.

Kissé tovább egy kánya-fészket találtunk. A csinos orvmadár hosszú, villás farka messzire állott ki a fészekből. Erősen meg voltam győződve, hogy ez a Magyarországon mindenütt közönséges fekete kánya, és nem a vörös, a melyet egész útankon is fölötte ritkán látunk; nagy meglepetésünkre azonban az első megháborításra vörös kánya röppent ki a fészekből. Mind a ketten két-két lövést eresztettünk utána, de nem esett le; súlyosan megsebezve tűnt el szemeink elől a sűrű lombok közé. Csak néhány nap múlva találta meg az erdész és nagy sajnálatomra használhatatlan állapotban érkezett meg Bécsbe; annyit azonban elértünk vele, hogy azt a hézagot, a melylyel zsákmányunk lajstromában a vörös kánya hiánya fenyegetett, betöltöttük.

Gyorsan igyekeztem most egy lármás sas fészkéhez, mely innen csak néhány száz lépésnyire esett. Rendkívül vastag és bokros fa középső ágain volt e szép orvmadár tanyája; sűrű, majdnem átlábolhatatlan cserjés volt körülte mindenütt s nagy nehezen tudtam valami szabad helyet találni, a honnan félig-meddig jó lövés esett.

Néhányszor jól meg kellett ütögetni a fa derekát, míg a sas kirepülésre szánta magát. Két lövésem megsebezte, de nem halálosan; néhány lépésnyire már le szállott, csakhogy, mire közelébe értem, ismét szárnyra kapott és valamivel megint beljebb repült az erdőbe. Ilyen módon többször került szemem elé, de soha sem volt elég közel, hogy a biztos kegyelemlövést megadhattam volna neki. Kár, hogy minden keresése hiába való volt.

Minthogy az idő haladt, a sűrű bokrok között bujkálva, siettünk az erdő széle felé. Lépteinkkel egy derék őzbakot ugrasztottunk fel, mely pár pillanat alatt ismét eltűnt az erdő homályában.

Nemsokára az erdő szélére értünk. Balunkon hullámzó vetés terült, szél ringatta kalászaival zizegve, mint a tenger habjai. A szlavóniai hegyek ormai fölé sűrű fellegek emelkedtek s a távoli mennydörgés moraja harmoniásan vegyült el a madárdal éles hangjaival. Pár percz multán a kocsik mellett voltunk. Néhány kánafészeknek az átellenben fekvő erdőben megkegyelmeztünk, mert az elutazás órája mind jobban és jobban közeledett. Csinos út vezetett bennünket Futtakra, mely eleinte erdők, rétek, vetések között, végre egy darabon homokos pusztán kigyózdott át.

A helység hosszú utcáján végig robogva, a kikötőbe értünk, a hol BREHM és HOMEYER már várt bennünket. BREHM egy galambász héját sebzett meg a fészkenél, a melyet pár nap múlva meg is találtak és — persze, hasznavehetetlen állapotban — Bécsbe küldtek.

A kikötő hídjánál nagy embertömeg gyűlt egybe;

a helység előkelői szívesen üdvözöltek s leányok virág-bokrétákat nyújtottak nekem. Elérkezett az a szomorú pillanat, midőn a rendkívül kedves házigazdától is el kellett búcsúznunk. CHOTEK gróf az ő jószágain való egész tartózkodásunk alatt rendkívül barátságos és szíves volt és fáradhatatlanul gondoskodott vendégeiről; igazi típusa ő a vendégszerető előkelő házigazdának, a valóságos nemes úrnak.

Mikor mindnyájan a hajó fedélzetén voltunk, a nép barátságos üdvözlése között megindultunk.

Időközben állatseregletünk is gyarapodott; a míg mi Futtak vidékén vadásztunk, kevéssel a gőzösnek Csereviczből való elindulása előtt, egy ember jött a hajóra, magával czipelve azt a réti sast, melyet BOMBELLES az első délután golyójával szárnyán megsebzett volt. A sast fészke közelében, a Fruska-Gora egy partkjában ülve találta és azonnal elfogta.

A nemes rabló több napi böjtölése miatt olyan szeliddé vált, hogy megfoghattuk s nyugodtan megsimogathattuk; csak más nap szedte össze magát s ekkor egész vadsága és egész erejének tudata felébredt benne. Most a schönbrunni állatsereglet tagja.

Futtak nemsokára eltűnt szemeink elől s a csereviczvidéki hegyek mind hátrább és hátrább vonultak mögöttünk. A fedélzetén állottunk és bánatosan tekinttünk vissza az elhagyott gyönyörű erdős hegyekre.

A jobb parton a kopár előhegyek, számos helységgel ékesítve, meredek lejtőkkel egész a Dunáig értek; a bal part mentén berkek, szigetek s egyes helyeken szabad földek terültek.

Jobbunkon nagy, magas fákkal ékeskedő kertet vettünk észre, melynek közepén kastély emelkedett. E szép birtok valamelyik PEJACSEVICH gróf tulajdona.

Nemsokára feltűnt Pétervárad, az ő meredek, erősségekkel koronázott magaslatával. E festői fekvésű tisztes ősi várnak, a Dunáról nézve, igen szép tekintete van. A lenyugvársra hajló Nap szakadozott felhőkön át-átpillantgatva, a nagy formákban nehézkesen gomolygó zivatarfelkők s a távoli mennydörgés mintegy háttérét alkotva a régi városnak, gyönyörű képpé olvadt össze vele.

Pétervárad mellett nem állottunk meg. A partnál néhány gőzös pihent; köztök a két dunai monitor is. A kikötő-hídon számos katonatiszt állott; a várban épen imádságra trombitáltak s a monitor őrszemei a lobogó levételét puskalövessel üdvözölték.

Péterváraddal szemben a Duna egy ága a Hadi-szigetet alkotja, melyet igen gyér erdő borít.

A napszállat e mai estén valóban elragadó szép volt: a Nap utolsó sugarai a berkek fái között csillogtak át, aranyos fénnel árasztva el a Duna hullámain; a fák sudarain lanyha szellő fuvalma rezgett s biborban ragyogott a nyugoti ég.

Alig hagytuk el Péterváradot, lementünk a fedélzetről és ebédhez ültünk. A gőzös nemsokára Karlovicz mellett állott meg, minthogy a leszálló éj a továbbutazást nem engedte meg.

Az est a Fruska-Gorában töltött gyönyörű napokról való beszélgetés között gyorsan múlt. A mérések megtétele és a jegyzőkönyvek rendbehozatala után hálósobáinkba húzódtunk, a megkívánt nyugalomra.

TIZENKETTEDIK NAP.

Reggeli hat óra volt, mikor embereink felköltöttek. Vadászruhánkat hamarosan felöltve, a fedélzetre mentünk. Hűvös, esőre hajló reggel fogadott bennünket, meglehetősen barátságtalan módon. Mindent csúnya szürke lepel borított s a Duna fölött könnyű köd kóválygott le s föl.

A gőzös már nagyon korán reggel indult volt el Karloviczból s mire reggelihez ültünk, csak igen csekély távolság választott el bennünket útunk végső céljától, Kovil helységétől. HOĐEK már Karloviczba elénk jött és igen jó híreket hozott az erdőkről, a melyekben most két napon át vadászni szándékoztunk.

Nagyon sajnáltuk, mikor hallottuk, hogy hajónk, a míg mi aludtunk, néhányszor jó közel haladt el réti sasok mellett, a melyek homokszigeteken ültek; vadászom egy helyen hat ilyen derék madarat látott, a mint egymás mellett állottak. Midőn reggeli után az első szivart füstölve a fedélzeten járkáltunk, csak néhány vörös és szürke gémet, meg egyes cigánycsér-csapatokat láttunk, a melyek még vándorútjokban voltak s fészkelő tanyáik felé vonultak a Dunán fölfelé.

A tájék igen egyhangú, mondhatni, nem szép volt. Alacsony, szürkészöld berkek terültek balról; legelőkkel váltakozó széles szántóföldek, s épen olyan jelentéktelen berkek jobbról.

Nemsokára Kovil helysége elé értünk, a mely az öreg Dunától egy nagy szigettel elválasztott széles ág bal partján, szántóföldek és homokos halmok között fekszik. Egész környéke az igazi magyar jellemvonást viseli magán; a nagy rónaság messze terjed észak felé s az egyhangú képet csak itt-ott szakítja meg az alacsony bokrokkal benőtt sok apró sziget.

Déli irányban a kalahácsi hegyeket vettük észre, melyek ormai és magaslatai, szürke esős felhőkbe burkolva, bizonytalan körvonalakban, elmosódva látszottak a távolban. Ezek az alacsony, nem valami szép hegyek tulajdonképen a Fruska-Gora keleti ágai, a melyek körülbelül Szlankamenig nyúlnak.

A tér közelebbi környéke, a hol kikötöttünk, nem volt valami kies.

A falutól egy nagyobbára elárasztott sziget választott el bennünket, a melyen át primitiv pallót kellett veretnünk. Az alacsony házak úgyszólván úsztak a sárban és mocsokban; csak a két templom és a gőzösünktől néhány lépésre eső rácz kolostor vált ki, mint a melyeken a kultúra lehelletének némi nyomai látszottak. A helységen túl szép fákkal ékeskedő kis erdőt vettem észre.

Mihelyt megérkeztünk, ki is szállottunk a hajóból és nyomorúságos parasztszekereken indultunk a dúvad-jairól híres kovili erdők felé.

Hajónknak, a míg mi vadásztunk, egy darabon le kellett menni a Dunán, hogy Titelben szemet vegyen föl; este azonban megint ott várt bennünket az előbbi helyen.

Sógrommal abban állapotunk meg, hogy egyazon erdőben fogunk ragadozókra vadászni, a két tudós pedig jobbnak látta, hogy a Duna partján, a kikötőkhöz közel fekvő mocsarakban a vízi madarakat vegye szemügyre. BOMBELLES-nek ma dolga volt s a hajón maradt.

A lakosság szíves üdvözlete s hazafias éljenzése között indultunk el. Az a fogat, a melyen LEOPOLD-dal egyetemben ültem, sokkal érdekesebb volt, semhogy rövid leírását mellőzhetném. Két kis sovány nyomorék gebe volt belefogva, a melyekről, külsejüket tekintve, azt sem tételezhette fel az ember, hogy csak néhány száz lépésnyire is el bírnak vinni, holott mégis egész nap hámban voltak és elég gyors tempóban húzták a szekeret a féneketlen úton késő estig a nélkül, hogy csak egyszer is felmondták volna a szolgálatot. Maga a szekérmű a legszegényesebb paraszttaliga volt, a melynek egyes részei madzagokkal voltak egymáshoz kötve s a számunkra való ülés két deszkára volt rajta felkészítve. A kocsis, igazi déli szláv, magas, vézna, hosszú fekete hajú s lecsüngő bajuszú ember, mindjárt előttünk ült, a vékony, nyomorúságos gyeplőt tartva. Testén földig érő, ránczos, piszkos fehér köpönyeg, a fején széles karimájú fekete kalap volt. Lehetetlen leírni, mennyit szenvedtünk abban a borzasztó fohagyma-atmoszférában, a mely a mi derék kocsisunk körében

terjengett, azért minden menet közben várva vártuk azt a pillanatot, a mely émelyítő szomszédságától megszabadítandó volt.

Vígan robogott fogatunk Kovil helységén át s gyönyörűen, hosszú zsinórokban hullott ránk az eső függőlegesen. Eső-köpoenyegünkbe burkolódzva ültünk a szűk szekeren, négyen egymáshoz szorúlva, és bámultuk Kovil remek épületeit. A momentum nem volt épen kedvező, mert a nagy eső a mély fekete földet feláztatta és az egész falu inkább hasonlított valami mocsárhoz, mint emberlakta helyhez; mindamelletten én azt hiszem, hogy e helységnek a nyár legszárazabb szakában sincs valami nagyon megnyerő arculatja.

Két igen hosszú és igen széles utczán haladtunk végig, azután homokbuczkák, pocsolyák s mind alacsonyabb és alacsonyabb agyag-kunyhók között végre a szabadba értünk.

Széles, alacsony ákáczfákkal szegett szekérúton, szántóföldek és parlagos legelők között mentünk tovább.

Valami jó karban épen nem volt ez a községi út s a rúgótlan kocsi a kátyús kerékvágásokon nem egy gyöngédtelen lökésben részeltetett bennünket.

Nemsokára künn voltunk a pusztán s a távolban már láttuk is a terjedelmes erdő körvonalait, a melyben ma vadászni akartunk. Az útmenti fákon gerliczék üldögéltek s láttunk egy kék csókát is, a mely az esőtől keményen megviselt pompás tollruháját haragosan berzegette, rázogatta; egy lövésre leterítettem. A mezőkön varjak, szarkák s apró madarak repkedtek minden-

felé s mennél közelebb kerültünk az erdőhöz, annál több és több prédára menő orvmadár mutatkozott. Egy gyönyörű császár-sas méltóságosan úszott a levegőben, egy másik pedig ott állott szépen egyenesen egy ákáczfán az út szélén. Érdekes, hogy az első szekeret egészen bevárta; s ha épen meg nem állott volna mellette, bizonyosan lövésre kaphattuk volna.

Egy órai út után az erdő szélére értünk. Az utat, a mely a terjedelmes nagy erdő déli határán halad el, néhány kukoriczaföld választotta el az erdőtől.

HODEK megállította az első szekeret s néhány száz lépésnyi távolban egy császársas-fészket mutatott, mely az erdőszéli fák egyikén volt. Kiugrottam a szekérből, felkaptam a fegyvert és a vadásztáskát s a hatalmas madár fészke felé kezdtem közeledni. Sógrom tovább ment, minthogy ő reá egy másik császársas-fészek vára-kozott az erdő beljebb eső részében.

Néhány percz multán már a fészek közvetlen közelében voltam. Egyszerre csak mozgás támadt a fészek belsejében s gyönyörű császár-sas repült ki belőle nagy sebesen. A fa dereka elfödte. Bizonytalan lövéssel nem akartam megvadítani a nemes vadat s jobbnak gondoltam, hogy a sűrű galagonyabokor alatt, jó rejtekben megvárom, míg majd visszatér. Hamarosan elrejtőztem s hegyi eső-köpanyegembe burkolódzva kuczorogtam a vizes fűben. Ez nedves egy mulatság volt, a mennyiben az eső szakadt s csuronvíz volt minden; hanem a fejedelmi madár megérdemelt minden fáradságot.

Volt időm, hogy a fészket és a hely környékét pon-

tosan megnézzem. Az egész erdő szegényes tölgypagony volt, melynek alját alacsony bokrok takarták; síkföldi erdő volt a szó igazi értelmében, a milyet az ember a lapályos vidéken mindenütt talál; valami határozott karaktere nem volt. A fészek silány, gyér lombozatú fiatal tölgyfára volt építve s valóban nagyon csodálkoztam, hogy egy sas ilyen silány fát választ otthonául; persze erre csak a legnagyobb szükség viszi rá, mikor jobbat nem talál.

Maga a fészek is kicsiny volt; egészen a fához szabva. Különböztetve általában tapasztaltam, hogy a császár-sas fészke, természetéhez viszonyítva, mindenkor nagyon kicsiny.

Jó negyed óra telt el türelmes várakozásban. Sárga rigók jöttek, mentek, el-elfújva vidám danájokat a hatalmas rabló tanyája fölött; mindenféle apró madárnak volt képviselője; a fülemüle-félék, a síkföldi erdőnek ezek az igazi gyermekei, mindenütt ugráltak, daloltak a bokrokban.

Néhányszor láttam, hogy a két sas, varjaktól üldözve, el-elsurran a fák sudarai fölött, míg végre a jóval nagyobb tojó sebes repülésben a fészeknek tartott s a lomboktól meglehetősen földve, egy ágra szállott le.

Első lövésemtől találva, rézsutosan a bokrok felé hanyatlott, második lövésem pedig teljesen leterítette. Örömmel siettem a gyönyörű vadász-zsákmányhoz. HOPEK azonnal a szekérhez czipelte. Én ezalatt ismét rejtekembe mentem s vártam a hím megérkezését. Hiába vártam fél óráig; láttam ugyan néhányszor, a

mint a hatalmas madár a távolban keringett, de lövésre sehogy sem akart elég közel jönni.

Türelmem végre megszakadt s otthagytam a helyet. Külömben ideje is volt, mert az nap még nagy területet kellett átkutatnom. A szekérhez érve, egy darabon még az erdő szélén mentem tovább, azután széles, egyenes irányba menő fasorba kanyarodtam be. Ez az egyedüli út, a mely a kovili erdő hosszában végig vezet: két oldalán árok határolja, a mi az emberi művelés némi színét adja meg neki; sűrű bokrok, lábas erdővel váltakozó majdnem áttörhetetlen sűrűségek kísérik ez utat egész hosszában. Talán ismét fél órát haladhattam, midőn HODEK felszólított, hogy szálljak le a szekérről s egy ösvényen, mely a szekérúttól keleti irányban vezetett, menjek az erdő belsejébe.

Ösvényünk eleinte bokrok között s apró erdei réteken át vezetett. Mindenütt pezsgett az élet: fülemüle-félék, tarka rigók, pintyőkék, sármányok, sárga rigók, gerliczék és kukókák repestek a lombok között mindenfelé. A sűrűség azután mind tömöttebbé vált s egyes dísztelen tölgyek emelkedtek ki a fiatal erdőből. Egyik ilyen tölgyfán egy réti sasnak csinosan épült nagy fészke látszott.

Soha se hittem volna, hogy az olyan nagy madár, mint a réti sas, hatalmas fészket ilyen nyomorúságos gyöngye fára tudja építeni; persze a szükség, az alkalmasabb hely hiánya rákényszerítette. Ez volt külömben az egyedüli réti sas-fészek, a melyet a Kovil környékén fekvő erdőn találtunk.

Kár, hogy a nyájaikkal egész nap szerte járó-kelő

pásztorok a saspárt pisztoly-durrogatásaikkal teljesen félénkké és megközelíthetetlené tették. Alig hogy észrevettek bennünket, azonnal magasra emelkedtek a levegőben és ott keringtek, azon a jól ismert végzetes módon vijjogva, környöskörül. Én sűrű bokorban kuczorogtam, a fészek alatt jól elrejtőzve és talán jó óra hosszat várakoztam; hanem a félénk madarak egy pillanatra sem távoztak el, szakadatlanul ott keringtek egyazon magasságban rejtekhelyem fölött s engemet folyvást szemmel tartottak. Volt módom benne, hogy e nagyszerű madaraknak valóban fenséges repülését szemügyre vegyem; látszólag mozdulatlanul lebegtek a levegőben s majdnem anyányi csemetéiknek éhségfakasztotta hívó szava sem bírhatta rá őket, hogy a fészekhez közeledjenek.

Mind a két sas feltűnő derék és szépen színezett példány volt; világos színök olyan igézően ragyogott felém s úgy szerettem volna még egyet e hatalmas madarak közül gyűjteményünk számára szerezni! Hanem türelmem hasztalan volt. HODEK is nemsokára visszatért buvóhelyemhez és kért, hogy menjünk innen s folytassuk útunkat. Követtem tanácsát s ugyanazon az ösvényen haladtunk tovább az erdő belsejébe, a melyen jöttünk.

Jó darabon sűrű cserjésben ballagtunk, azután lábas tölgyerdőbe értünk; néhány fehér nyárfa, vad gyümölcsfák és galagonyabokrok ékesítették a különben igen egyszerűnek látszó pagonyt.

Kár, hogy itt is csak úgy hemzsegett a sok sertés-konda, juh- és szarvasmarha-nyáj, mint mindenütt ezekben az erdőkben.

A legelő állatokat ordas, torzonborz komondorok s tősgyökeres pásztorok, igazi haramia-alakok, lassú lépésben követték. Ezek a pásztorok mind fel vannak fegyverkezve pisztollyal, részint hogy az estendet csatangoló farkasokat elijesszék, részint hogy magukat az erős, vaddisznószerű kanoktól, az úgymondott szelid házi sertésektől védelmezzék. A mint ott a helyszínén hallottam, minden esztendőben megtörténik, hogy a kondásoknak a saját nyájokbeli disznók a legelőn, kivált alvás közben nekiesnek és szörnyű módon kivégezik. A pásztorok üres óráikban azonkívül még arra is használják pisztolyaikat, hogy a ragadozó madarakra és fészkeikre eredménytelenül lövöldözzenek, a mivel csak azt érik el, hogy a ragadozó madarak ez erdőkben szokatlanul félénkek.

A nagy nyájak fő tanyái közelében nem egy farkasnyomot találtam s az ösvény mentén egy széttépett bárány maradványaira is rábukkantam.

Az erdőben, a melynek szélére értünk, rendkívül sok mindenféle orvmadár lakik; az ember valóban egész kolóniáról beszélhet, a mennyiben a fák tetején fészkek fészkek mellett ékeskedik. Legelőször egy császársas-párra akadtunk, a melyek még fészkek építésével voltak elfoglalva; nem messze innen, az erdő belseje felé, egy silány tölgyfa tetején az uhunak volt kosárforma fészke. A hím, nem nagy, de szép színezetű példány, mindjárt fészke mellett ült egy fa félmagasságában. Szerény kísérletem, hogy e madarat meglopjam, teljesen dugába dőlt, azért azon voltam, hogy a fa megkopogtatásával a tojót kapjam lövésre; de semmi sem

mozdult. Egyszerre, mikor már tovább akartunk menni, halk repüléssel gyönyörű nagy uhu szállott el a fészek pereméről. Későn vettem észre; de elkapattam magamat és jókora távolból bizonytalan lövést eresztettem a távozó madár után. Nehány szem sörétnek találnia kellett, mert tollak szállingóztak belőle és nem is tért vissza fészkére.

Nehány lépésnyire tovább kezdődött a tulajdonképeni orvmadár-kolónia. Majd minden fán volt egy-egy fészek. Természetes, hogy nem volt valamennyi lakott; egyesek a pásztoroktól feldúlva, elhagyatva fityegtek, másoknak ez évben nem vala gazdájok, vagyis jobban mondva, a tojásokat kiszedték belőlök s végre többeket épen raktak még a madarak.

A lövésektől megriadva, a fák sudarai fölött keringtek az erdő lakosai. Császár-, lármás-, törpe- és kígyász-sas, vörös és fekete kánya, galambász-héja és feketekörmű vércse kóválygott vad rendetlenségben az erdő fölött, mint a gém- vagy kormorán-kolóniák lakói.

Leültem egy fa alá, a hol rejtve voltam, hogy a madarak kissé megnyugodjanak, és hogy a fészkek dolgában tájékozódjam.

A császár- és lármás-sas még fészke rakásával foglalkozott, a kígyász-sas fészket pedig a pásztorok már feldúlták; a törpe sasnak két pár képviselője volt, melyek egyike még építkezett, másika pedig már tojásoson ült. Ugy látszott, hogy a galambász héják meg a vörös kanyák egy-két párja az erdő másik végén fészkel, minthogy, a mint újra némi nyugalom állott be, oda szállottak le. A fekete kanyák itt is a leggyakoribb

orvmadarak, mint déli Magyarország és Szlavónia lapályos részein mindenütt; az erdő minden részében fészkeltek, hanem én nem sokat törődtem velök, mint-hogy főczélom az volt, hogy egy sötét ruházatú törpe sast ejtsek zsákmányul gyűjteményünk számára.

Mind eme ragadozó madarak sürgés-forgásának megfigyelése rendkívül érdekes volt, azért jó sokáig maradtam rejtekemben.

HODEK visszament az uhu-fészekhez, hogy a megsrétezett madarat keresse; igyekezete azonban hasztalan volt.

A keringő madarak végre lecsendesültek s körülbelül én is megtaláltam az irányt, a melyben a törpe sast keresnem kell. Épen el akartam menni, mikor egyszerre egy sertésnyáj termett előttem, mintha csak a földből bújt volna ki; minden bokorból előkerült egy-egy vastag pizokkéreggel borított csunya disznó s röfögve bámult rám valamennyi. Meg kell vallanom, hogy azok után, a miket a szlavóniai disznók kedveségéről hallottam, ennek a rögtöni látogatásnak nem nagyon örültem. Úgy látszott azonban, hogy ma nagyon jó kedvökben voltak, mert nyugodtan szaglászva vonultak el mellettem, ügyet sem vetve többé reám.

Ez intermezzo után otthagytam a helyet s csakhamar találtam is fészket egy vastag tölgy alsó ágain, melyet eleinte a lármás sas lakásának tartottam. HODEK is utánam jött s kopogtatással igyekezett a fészek lakóját otthonából kizavarni. Csak ismételt veregetésre szállott ki belőle valami barna ragadozó madár s gyors, rendetlen repüléssel vonult tova a fák között. Első

lövéssem leterítette s a mint hozzá siettem, óhajtasomat teljesülve láttam: egészen sötét színű törpe sast szereztem gyűjteményünk számára. Most hamarosan elbújtam a fészek alá, hogy a hím megérkezését várjam. Érdekelte látnom, vajjon a hím is sötét ruhát visel-e, vagy talán világosat. A kis sas csakugyan nemsokáig váratott magára; csakhamar megszólalt mellettem az ő dallamos szava. Nem egyszerű kiáltás ez; a törpe sas több hangból alakuló strófa-szerű szavát már rövid dalnak veheti az ember. A törpe sas, nézetem szerint, határozottan legérdekesebb és legkevésbé ismert madarunk, a mely a vitatkozásra mindig kész ornithológusoknak még sok vitás kérdésre fog anyagot szolgáltatni.

Óvatosan tekintettem abba az irányba, a honnan a sas szavát hallottam s csakugyan ott láttam a pompás világos ruhában díszlő hímeket egy száraz ágon. Kár, hogy a jókora távolból rálöttem a szép madárra. Súlyosan megsebezve, félig esve, félig repülve hanyatlott a sas alá s el is tűnt a sűrű bokorban szemem elől azonnal. A legpontosabb keresés is eredménytelen volt s így meghíúsult az a reményem, hogy a törpe sasnak különböző ruhába öltözött házaspárját szerezzem meg gyűjteményünk számára.

Az érdekes gyarmat lakói, a lövésektől felrettenve, zűrzavaros rendetlenségben repkedtek ide s tova; egy pár fekete gólyát is láttam közöttük, a mely az orv-madarak közepette ütötte fel tanyáját. Ezek fészke még nem volt teljesen készen.

Mínt hogy most az erdőnek ezen a részén kedvező eredményt nem lehetett várni, az erdő belsejének tar-

tottam. Nemsokára egy közép nagyságú fészekre buk-
kantam, egy fiatal tölgy tetején. Gyors repüléssel valami
sötét színű orvmadár szállott ki belőle, mikor még
nagyon messze voltam tőle. Mivel elrepülésének rövid
pillanata alatt nem tudtam megismerni, elhatároztam,
hogy egy fa mögé rejtőzöm és megvárom visszatérését.
Már néhány percz múlva megjelent a fészek ura, ala-
acsonyan repülve a fák között. Utána eresztett lövésem
földre terítette s egy feltűnően szép színezetű galamb-
bász héja feküdt haláltusában a fűben.

E közben az eső elállott; a felhők széteszlottak s for-
rón tűző napsugarak, közelgő zivatar postái, sütöttek a
nagy eső után erősen párázó erdőre. Átázott ruháink las-
san száradtak s a több órai vadászatban kifáradva, csen-
desen bandukoltunk az erdőn keresztül szekereinkhez.

Az orvmadár-kolóniát olyan alaposan átkutattuk s
annyira felzaklattuk, hogy minden további kísérlet
haszontalan fáradságnak látszott. A szekérhez érve, ott
találtam sógromat, a ki a kovili erdőnek egy másik
részéből gyönyörű két császár-sással tért vissza. Rövid
villásreggeli után, a mi pár darabka kenyérből állott,
felültünk a szekérre és a saczi erdő felé hajtattunk.

Útunk Kovil helységének végső házaig vezetett
ugyanabban az irányban, a melyben reggel a vadászatra
indultunk volt. A már leírt ákác-fasorban varjakat,
szarkákat, vércséket, pacsirtákat, aranyos sármányokat
és mezei verebeket találtunk nagy csapatokban; a
mezőkön gerliczék is voltak s olyan közel repültek el
mellöttünk, hogy könnyen sikerült a szekérből kettőt
közülök coup double lövéssel elejtenem.

Délután felé mind égetőbben sütött a Nap és terhes zivatar-felhők tornyosultak minden felől; távoli mennydörgés hirdette a közeledő égi háborút. Mikor Kovil mellett haladtunk el, már hullottak az első nehéz cseppek s nagy ropogással tört ki fölöttünk az égi háború.

Ilyen kegyetlen zivatart ritkán lát az ember. Heves szélrohamok hajtogatták a fákat, mennydörgés mennydörgésre következett s vakító villámok czikkáztak mindenfelé; nemsokára felhőszakadás módjára ömlött az eső és mi pár percz alatt ismét bőrig áztunk. Bármennyire kellemetlen volt is azonban ez az akaratunk ellen való fürdő, a zivatar, a mely az alacsony felhőrétegekben lassan vonult végig a beláthatatlan rónaságon, mégis nagyszerű jelenség volt.

A kedvezőtlen időben is folytattuk útunkat s Kovil végső házai között elhaladva, nemsokára a saczi nagy erdő északi részére értünk. Én, HODEK kívánságára, leszálltam a szekérről, LEOPOLD pedig az erdő belseje felé hajtattott, a hol egy császár-sas fészket akarta meglátogatni.

Csekély hajlason át egy ösvényre tértem, a mely néhány percz alatt az erdőbe vitt. A saczi erdő főjellemonására nézve igen hasonlít a kovilihoz; csak a majdnem áttörhetetlen sűrűségek és a temérdek aljanövény hiányzik belőle.

Az első fészek, a melyre bukkantam, egy törpe sasé volt. Kár, hogy a világos ruhájában ékeskedő madár ott állott egy ágon fészke mellett s közeledésünkre felrepült; lövésem megsebezte ugyan, s alacsonyan

vonult tovább a talaj fölött, hanem megtalálni nem bírtuk. Most beljebb mentem az erdőbe. Az eső még szakadt s csak úgy zuhogott a lombokon. Fáradságos egy expedíció volt ez, a mennyiben a mélyen felázott agyagos talajban mind nehezebb és nehezebb volt a járás.

A saczi erdő mélyebben fekvő részei rendkívül szép s festői helyekkel ékeskednek. Alacsony, egyes nagy, kalandos formákban görbülő vén fákkal díszített tölgy-pagonyok váltakoznak benne posványos erek áztatta kis rétekekkel, melyek teljes virágdíszökben pompáztak. Az első meleg nyári esőtől fölfrissülve a legbujább díszben virított, zöldellt minden s a fülemülék meg más apró énekesek sokszavú dala elevenítőleg zengett az erdőn át.

Az eső megállott, a fellegek lassanként szétszakadoztak s szép estét jövendöltek.

Útam egy még épülő félben levő törpe-sasfészkek mellett vezetett; azután egy galambász héja fészke következett. A különben olyan félénk legény csak ismételt kopogtatásra repült ki fészkeből s lövésemtől találva, azonnal be is fejezte életét.

Egy igen szép fekvésű rét szélén egy pár gyönyörű színezetű kerecseny-sólyomnak volt a fészke; hanem ez a ritka sólyomfaj távolról sem engedett lövéshez jutnom. Pedig éppen a kerecseny-sólyom, e képmása az igazi nemes sólyomnak, a mely a középkorban a gémvadászatokon nem egy szép kacsót ékesített, éppen az volt volna igen értékes szerzemény a mi gyűjteményünk számára. Hiába, minden kísérlet sikertelen volt. A sólyom előjött ugyan s néhányszor ott keringett élesen

víjjogva rejtekem körül, hanem fegyverem hatáskörét mindig ravaszul kikerülte. Haszontalan várakozás után innen egy rétek övezte kis erdőbe mentem, a hol több fekete kánya fészkel. Hanem a pásztorok itt is alaposan megismertették már a madarakat az ember álnokságával, mint a kovili erdőben, azért lehetetlen volt csak egyet is biztos lövésre kapnom.

Túl ezen a kánya-kolónián ritkás lábas erdő emelkedett: a szomszéd réten szarvasmarhák legeltek s egy fán, magasan, a hollók nemzetsége királyának, a nagy hollónak terjedelmes fészke díszlett. A házaspár észrevette közeledésünket s káromva forgott fejünk fölött. Nem volt rá kilátás, hogy a fészkekhez közelebb jöjjenek, mert teljesen anyányi négy fiok, aggodalmasan kiabálva, ott ült már a szomszéd fákön. A még ügyetlen, ostoba állatok nem használták különben teljesen fejlett szárnyaikat s így golyós fegyveremmel az egész holló-ivadéknak végére járhattam.

Lövéseim hallatára egyszerre csak előkerült LEOPOLD az átellenben fekvő erdőből, meglehetősen haragos állapotban; kalauza, egy szellemileg nem valami túlságosan fejlett kovili lakos, eltévesztette az utat s czéltalanul bolyongtak az erdőben a nélkül, hogy a sasfészkekhez eljutottak volna. Annál több okom van nekem, hogy az én vezetőmet e helyen a nyilvánosság előtt is megénekeljem. TARCZA az ő neve s Kovil környékéről való; külsejét tekintve, jogos kétséget támasztott az iránt, vajjon az emberi nemhez tartozik-e már, vagy talán egyik lábával még a mi ősapáink, a majmok között maradt. Arcza, melyet zsírtól csepegő

haja övezett, valóságos torzkép volt; esetlen teste, hosszú karjai voltak; óriás lábain nyers bocskor díszlett, s a derék embert olyan illatár özönlötte körül, hogy néhány lépésnyi távolban sem lehetett kiállani. A pálinka meg a bagó az ő egyedüli ideálja, s hogy erre szert tehessen, csekély kis jutalomért évek óta keresi HODEK számára a fészkeket ez erdőkön.

Ügyessége a fészkek felkutatásában, valamint a vad meglopásában, hihetetlen; valóságos élvezet volt vele az erdőkön járni. Ha fészket talált, leguggolt a földre s négykézláb csúszott egész a fa alá, mint valami prédára leső macska; vad örömének kitörése, mikor a felfedezte orvmadarat lelöttem, rendkívül sajtószzerű volt. Az egyes sasfajokat az ő déli szláv nyelvén egészen találóan tudta leírni; a törpe sast, minthogy csüdjeit tömött fehér toll borítja, gatyás sasnak nevezte.

Egy jelenet, mely szemem előtt történt, sokkal komikusabb volt, semhogy mellőzhetném. A mint egyik kánya-fészektől a másikhöz lopódzott, hirtelen intett nekem, hogy maradjak nyugodtan és ne menjek utána; azt hittem, hogy legalább is valami sast pillantott meg, mert csendesen leguggolt, széles kalapját levette fejről és egy szökéssel tíz lépésnyire hasra vágódott; azután hirtelen fölkel, elkezdett káromkodni és füle tövét vakarva, ugrált mérgében. Azt hittem, hogy a jó ember megbomlott. Végre, mikor már jól kidühöngte magát, felvilágosított, hogy egy fekete rigót látott, a mint a földön fészken ült s nagyon szerette volna megfogni, és majd megenni, hanem a rigó az ő merész fortélyoskodásán túltett és kisíklott körmei közül.

Hanem térjünk vissza a dologra.

Pár pillanatig pihenne, visszafelé indultunk. Elhaladva egy kányafészek mellett, az épen elvonuló kányát lelöttem. Útunk tovább egy kerecseny-sólyom fészke közelében vezetett; elhatároztuk, hogy a fészket kiszedjük s HODEK egyik famászóját felküldtük a nem igen magas tölgyfára. A sólyompár hangosan víjjogva keringett körülöttünk, de mindig olyan nagy távolságban, hogy biztos lövést nem mérhettem rájuk. A négy sólyom-fióka, melyek még igen gyöngék s teljesen pehelyruhában voltak, néhány percz multán kezeink között volt. A gyönyörű kis állatkákat szépen zsákba helyeztük, azután folytattuk útunkat a meleg tavaszi eső után pompásan illatozó sűrű tölgyerdőn tovább.

A Nap már leáldozott s újra terhes esőfellegek torlódtak fölfelé. Az éj ránk szakadt s a sötétség növekedésével az eső is mind jobban és jobban esett. Sietünk szekereinkhez, a melyek az erdő szélén állottak, közel Kóvil községéhez, és sebesen, a mint épen birtunk, a falun kívül eső helyre hajtottunk, a hol gőzösünk kikötött volt.

A víz a sok nagy esőtől megdagadt s a félig elárasztott réten meglehetősen ingatag pallót vertek volt, hogy úszó otthonunkat a száraz földdel kapcsolatba hozzák.

Nem tagadhatom, hogy bizonyos kellemes érzet fogott el mindnyájunkat, midőn a hosszú, fáradalmas nap után, melyen ugyancsak vert az eső s többször egész bőrig áztunk, a kedves, meleg hajószobába léptünk, a hol párolgó ebéd várt reánk.

A két tudós az egész napot a nagy mocsarakon és elárasztott erdőkön töltötte Kovil közelében, s egy vörös réti héját, egy vörös gémet, egy éjjeli gémet, három czigány-csért s egy nádi rigót ejtettek zsákmánnyul. A csérek és barna íbiszek vonulására vonatkozó néhány érdekes megfigyelés jutalmazta a fáradságot, a mely szükséges, hogy az ember ezekre az árborította területekre jusson.

BREHM e napon csakugyan kiválott mint testestől-lelkestől természetbuvár, a szó igazi értelmében. Egy majdnem átjárhatatlan, vízborította sűrűségben a függő czinke fészket fedezte föl. E kedves és érdekes madár igazi műremeke egy fűzbokor csúcsán függött. BREHM nagy ügyel-bajjal szorította be csónakját egész odáig és a helyett, hogy a vadászat örömeitől elragadtatta volna magát s a mocsári vagy a ragadozó madarakra vadászott volna, itt töltött néhány órát e czinege fészkenél, hogy, mivel a szabadban még nem látta, megfigyelje munkáját, viseletét, életét a fészekenél. A ritka madarat magát csak másnap reggel akarta lelőni, hogy gyűjteményünket gyarapítsa vele.

Ebéd után még a méréseket és jegyzeteket vezettük be a naplóba, azután pedig nemsokára mély csend honolt az egész gőzösön.

TIZENHARMADIK NAP.

A mint szürkült a regg, már pezsgett az élet a gőzhajón. Szemünkön még az álom mámore ült, midőn mi is a fedélzetre siettünk, hogy a szép reggelben gyönyörködjünk és a vadászatra készülődjünk.

E mai napon nagy farkasvadászatnak kellett lenni a kovili erdő egy félreeső részében, kilencz órakor; azért elhalároztuk, hogy a község rendezte hivatalos vadászat előtt még mindegyikünk ornithológiai vadászatának szenteli az időt. BREHM-et erősen vonzotta az elárasztott erdő; alig várta, hogy az ő függő czinkéjét újra szemlélje s azután elejtse. LEOPOLD velem együtt a kovili erdőben a parlagi és réti sas fészket akarta fölkeresni. Csak BOMBELLES és HOMEYER akart a hajón maradni s csak majd a farkasvadászatra akartak utánunk jönni.

Megreggelizvén, a partra akartunk menni, hogy a dolgot megkezdjük s rémületünkre egyetlen szekeret sem láttunk.

Pedig tegnap pontosan megrendeltük őket s meg is ígérték, hogy eljönnek; még maga a magyar kormánytól alkalmazott erdész volt olyan szíves, hogy az

egész rendezést kezébe vette és váltig mondogatta, hogy a kiszabott órában minden bizonytalansággal itt lesz. És most itt ácsorogtunk a parton, egész hosszú órán át várakozva. Valami rózsás kedvünkben bizony nem voltunk, mert a reggel legszebb órája mind a sasfészekre, mind a mi alvásunkra nézve egészen haszontalanul kárba vészett. Végre megjött az erdész úr, igazi magyar vadász a szó legborzasztóbb értelmében, s hozta a szekereket. Mikor meglehetősen világos módon kérdőre vontuk, hogy miért jön ilyen későn, egész vidám ábrázattal azt mondta, hogy «hát hiszen már itt vagyok!» Persze, hogy itt volt, hanem a mi elvesztett óránkat nem tudta visszaadni.

Elindultunk. Sógrommal együtt ültem, megint kitéve szlavón kocsisunk nagyon is nagy közelségétől származó rettenetes gyötrelmeknek; egyedüli vigasztalásunk csak a gyönyörű idő volt: az eső éjszaka megszűnt és a szép, friss reggel, melynek könnyű köde majdnem októberi napokra emlékeztetett, enyhületet adott, felüdített bennünket.

Kocsisunkat folyvást ösztökéltük, hogy szedje össze minden tudományát. A szegény ördög macska-lovait szakadatlanul biztatta, ütlegette, és így sikerült is nem-sokára a kovili erdő belsejébe érnünk.

Mikor közel voltunk a réti sas fészkehez, a melynél tegnap hiába várakoztam, megállítottam a szekeret. Sógrom még tovább hajtatott, a császár-sas fészkehez, a melyről a tojót lelőtte s most a gúnárt akarta várni.

Óvatosan lopódtam a bokrok között a réti sas fészke felé. De alig jutottam bizonyos távolságra, mikor

mind a két sas felrepült és hangosan vijjogva keringett a levegőben.

Az a tervem, hogy korán reggel rejtőzzem el a fészek alatt, mikor a sasok első ízben mennek prédára, a mit naponként rendszeren mindjárt napfelkelte után cselekesznek, s úgy várjam visszaérkezésöket, nagy sajnálatomra, füstbe ment az erdész úr pontatlansága miatt s így történt, hogy a lehető legkedvezőtlenebb időben érkeztem ide, mikor a fiókák első ízben már meg voltak étetve. Ilyenkor a szülők már eleget tettek első kötelességöknek, maguk is megreggeliztek s kényelmesen szoktak üldögelni a fákon, fészkek közelében; ebben az időben, különösen ha a sasok már egyszer megjárták volt az emberrel, nem lehet eredményre számítani. Egészen reménytelenül húzódtam meg egy sűrű bokorban a fészek alatt.

A sasok folyvást ott keringtek a fejem fölött; minduntalan láttam, a mint nagy árnyékuk el-elsiklik a talajon és szakadatlanul hangzott az a végzetes aggódó vijjogás a levegőben.

A Nap forrón sütött s a tegnapi esőtől átázott föld könnyű ködöket párázott. Ülőhelyem elég kényelmes, s a rovarok zsongása, meg a sok énekes madár kedves dala annyira andalító volt, hogy én egyszerre csak mély álomba merülve feküdtem a rejtekben. Talán egy óra hosszat alhattam így; mikor felébredtem s hirtelen a fészekre tekintettem, azt vettem észre, hogy a fészekben valami nagy barna madár mozog. Minthogy olykor-olykor hátának körvonalait láthattam, meg voltam győződve, hogy a fészekben az öreg sas éteti fiait.

Golyós fegyveremet vettem elő, s a mint a barna alak egy pillanatra világosan mutatkozott, neki cresztettem a golyót. A lövésre nem mozdult semmi; csak néhány apró toll repült ki a fészekből, a melyet a szellő kapott szárnyára. A sast tehát találnom kellett. Büszke voltam golyóval való lövésemre s visszasiettem kísérőimhez.

Ideje volt, hogy a farkasvadászatra készülődjünk, azért a famászót oda küldtem a fészekhez, hogy az elejtelt sast hozza le.

A széles szekérúton találkoztam sógrommal; neki a császár-sas fészkenél nem volt szerencséje s zsákmány nélkül tért vissza.

A vadásztársaság találkozó helye azon a ponton volt, a hol a réti sas fészketől vezető ösvény az egész kovili erdőt két részre osztó széles vágással egyesül.

A hajtókat már korábban felállították a mezők szélére. A vendégek, nagyobb részét honorácziórok a községből, paraszt szekeren érkeztek meg. Külső megjelenésükön, fegyverzetükön volt valami sajátos eredeti jellemvonás s keblünkben az a forró óhajtás fakadt, vajha a Gondviselés megakadályozná, hogy ezek a jó emberek lövéshez jussanak, különben életünk veszedelemben forog. A vadász urak közül egy különösen tetszett nekem; kár, hogy a gyülekezés helyéről hamar elment, fél órával hamarabb sietvén helyére; nemes harci kedve és az a vágya, hogy a farkassal páros viaskodásban megbirkózzék, nem hagyta nyugton; hanem fel is volt fegyverkezve tetőtől talpig; a különféle késeken és törökön kívül rátartósan és méltóságosan hordott egy ósdi elöltöltő hosszú puskát, a melyet régen kacsákra

használtak; látszott, hogy a jó ember valami rettenetes eseményeket vár.

Farkas van elég azon a vidéken; nyomait gyakran látja az ember a homokon és a nedves földön, valamint a széttépett bárányok is világos bizonyítékai az ő jelenlétének; az egész lakosságnak is ugyancsak borsószik a háta e gonosz vadállattól, a mi nyilván arra vall, hogy ő kelme erősen garázdálkodik; ezt pedig csak ott cselekszi a farkas, a hol egészen otthon s nem egyedül érzi magát; csak ilyen körülmények között válik vakmerővé s rabol, úgyszólván az ember szemeláttára.

Kilátásunk a vadászat eredményére nem volt épen kedvezőtlen, a míg a lármas, rendezetlen vadásztársaságot, meg a már említett erdészt, mint a vadászat rendezőjét, nem láttuk. Ez az ember annyit sem ért a maga mesterségéhez, mint a hajdú a harangöntéshez; se területét nem ismeri, se a vadakat, a melyek ott élnek. A legnagyobb bámulattal telt el, midőn tőlünk hallotta, hogy az ő területén sasok laknak, azután büszkén azt mondta, hogy ő mint erdész, nem a vadakkal, hanem az erdővel törődik. Szomorú, de rá is vallottak ezek a nyomorúságos erdők az ő gondozó kezére.

Nemsokára megérkezett BREHM is az ő mocsári kirándulásáról. A függő czinkét újra megtalálta, megint megfigyelte, szerencsésen lelőtte és bámulatosan szövött mesteri fészkevel együtt magával hozta. Szép és érdekes eredmény. Azonkívül egy szürke gémet is elejtett.

Csakhamar megjött BOMBELLES és HOMEYER is a gyülekező helyre s megkezdődhetett az érdekes farkasvadászat.

Az erdőszel kicsináltuk, hogy mi mindannyian egy vonalba és egyazon irányba álljunk azon a keskeny szekérúton a mely az erdőn átvezet; a többi vadász urak mind a széles vágáson maradtak. Életünk mégis kedvesebb volt, hogysen ezekkel a rendkívül veszedelmes vadászokkal egy vonalba volt volna kedvünk állani.

Az a rendetlenség, a mellyel az utolsó intézkedéseket tették s a vadászoknak helyöket kijelölték, igen nevezetes volt: lármáztak, kiabáltak torkuk szakadtából. Az a farkas, mely itt lövésre került volna, igazán megérdemelte volna, hogy megbámuljuk.

Sógrom és én egymás mellett állottunk, egy kis erdei rét két szögletén. Tömött, majdnem átjárhatatlan galagonya-sűrűségek voltak előttünk, egyes magas tölgyekkel ékesítve. A terület valóban olyan volt, mintha csak a különféle dúvad számára volna teremtvé s én tökéletesen hiszek egy öreg erdő-őr szavának, a ki az egyetlen ügyes vadász volt az egész vidéken s azt mondta, hogy ezek a sűrűségek igen sok farkasnak, vadmacskának kedves rejtekhelyei.

Alig hogy felállottunk, a vadászok másik vonalán már eldőrdült egy lövés. Ez volt az első és utolsó az egész vadászaton s miként kiderült, egy kópé rókának volt szánva, a mely a széles vágáson ment át egyik erdőből a másikba.

Talán fél óráig állhattunk mozdulatlanul, felhúzott fegyverünkkel, mely futóra volt töltve, midőn a hajtók roppant lármával és szitkozódással felénk közeledtek. A helyett, hogy a bokrokon át mentek volna keresztül-

kasul, félve a hegyes tövisektől és szepegve a farkasoktól, egyes tisztásokra bujtak össze, úgy mentek tovább csoportosan, tízével, húszával együtt egy vonalon s az egyes csoportok még csak nem is egy időben kerültek elő a vadászok vonalán, hanem egészen rendetlenül, s a mi vonalunkra rá sem hederítve, eltűntek az erdőben, a mely már túl esett a hajtáson. Egy ilyen dísz-csoport különösen kényelmesen csinálta: hat vagy hét ilyen barna arcú izmos ficzkó, hosszú fehér köpönyegben s késsel az övükben, oda ült mellém a kis rétre és pipázott szép csendesen; csak olykor-olykor kurjantottak nagyokat, mintha a farkasokat el akarták volna ijeszteni, hogy valamiképen ide ne merjenek jönni. Ha ez az egész vadászat nem volt volna olyan minden ízében komikus, igazán bosszankodnunk kellett volna, mert a nagy hajtás úgy szólván nem volt végrehajtva és nekünk mégis olyan sokáig ott kellett állani egy álló helyben hiába az égető napon, mozdulatlanul, minthogy az érdekes vad megjelenésének lehetőségére mégis figyelemre serkentett.

Lassanként, egymás után hagytuk el helyeinket, a nélkül, hogy valaki jelezte volna a vadászat végét, és a hajtók példáját követve, leheveredtünk a rétre.

Vadásztáskánkból előszedtünk egy kis gyenge reggelit, egy kis kenyeret és sajtot; hörpentettünk néhány korty bort és jó ízűket nevetve a kitűnően sikerült farkasvadászon, egy óráig pihentünk. A legpompásabban mulattunk a drágalátos erdőszén, a ki minden sikerelenség daczára is még mindig büszkeségtől sugárzó arccal s nyalkán járt-kelt, nagyokat mondva arról

a sok farkasról, a melyeknek a hajtásban lenniök kellett volna.

A többi vendégvadász e közben Kovil felé igyekezett; a hajtók is visszafelé indultak: csak egy maradt itt, egy hórihorgas rezesorrú ficzkó, a ki, úgy látszott, nagyon is sokat talált hörpenti a bátorságból a farkasokkal való találkozás esetére. Ott feküdt mozdulatlanul, mély álomba merülve a pálinka mámorától, egy bokor árnyékában, a nélkül, hogy csak egy hangot is tudott volna arról, a mi körülötte történik.

Reggelink elköltése után kicseréltük ornithológiai jegyzeteinket s a körülöttünk pezsgő élet megfigyelésével foglalkoztunk. Gyönyörű meleg nap volt és a tegnapi jó esőtől újult erővel, felfrissült pompával zöldellt minden.

Fönn, a kék éterben egy fakó keselyű úszott, nagy köröket vágva; az alattabb régiókban sólymok és kányák kanyarogtak ide s tova; a bokrokon, a fákon galambok turbékolnak, sárga és tarka rigók fütyöltek, gébicsek, seregélyek csacsogtak és a többi énekesek nagy serege zengedezett sokszavú hangversenyben. Az alsóbbrendűek élete is dúsan nyilatkozott: a fűben egy-egy kigyó, egy-egy gyík sima teste csillant meg s a levegőben pillangók s mindenféle rovarok röpködtek össze-vissza.

Egy gerliczét, a mely nagyon is közel talált jönni pihenő tanyánkhoz, lelöttem. Erre befejeztük siestánkat s még egyszer az erdőkön akartunk kalandozni. LEOPOLD vissza akart térni a császársas fészkéhez: BOMBELLES a saczi erdő egy távolabbi részébe ment, a hol kánya-gyarmat volt; HOMEYER-nek az volt a szán-

déka, hogy a kovili erdő szélén jár-keles a mezőkön, meg az erdőszéli bokrokon az apró madarakat figyelgeti; BREHM a kovili erdő egy részén kívánt keresztül haladni, én pedig az orvmadár-kolóniához tértem vissza, hogy csendes rejtekemből a madaraknak fészköknél való viseletét megfigyeljem.

Elváltunk, mindannyian más-más irányba tartva. A széles vágásba érve, ott találtam a famászókat, a kik a farkasvadászat ideje alatt kiszedték az uhu-fiókákat, s egyszersmind a várt vén réti sas helyett a fiát hozták el, a mely már teljes tollruhát viselt ugyan, de még nem volt anyányi. A golyó csakugyan ott volt a háta közepén.

Innen folytattam útam az ösvény mentén egész a kiszedett uhufészkekig; ott tegnap egy készülőfélben levő császársas-fészket láttam volt. Itt leültem egy vastag fa mögé és szemléltem az ide-odaröpködő sok orvmadarat: császár- és törpe sasok, héják és kányák repültek el előttem, de mindannyian nagyobb távolban, hogysen lövésem elérhette volna őket; egész figyelmemet különben is egy sötét színű törpe sasra fordítottam, mely fészke befejezésére való anyaggal meg rakodva, el-elrepült a fák félmagasságában; nehányszor volt ott a fészken s azután megint csakhamar az erdőbe repült, mindig ugyanazt az irányt tartva meg.

HODEK, a ki engem ide elkísért, néhány száz lépésnyire ült tőlem, ugyancsak jól elrejtözve. Közelében egy fekete rigó ugrált, a melynek fehér szárnyai voltak. A mint HODEK e ritka színbeli eltérést észrevette, azonnal hozzám sietett, hogy odahívjon. Kár, hogy mire odaértünk, a fekete rigó már nem volt ott.

Az idő gyorsan haladt: az¹ órára tekintve, láttam, hogy ideje visszatérni. HODEK-kel és a derék TARCZÁ-val az erdőn keresztül a széles vágás felé tartottam, a hol a szekerek vártak.

Indultunk visszafelé s nemsokára az erdő szélére értünk, arra a helyre, a hol tegnap a kovili erdőben való kalandozásunkat megkezdvén, egy császársast lőttem a fészkenél.

Minthogy még egy fél óránk volt, a fészek alá mentem és vártam, vajjon nem hozza-e valami szerencsés véletlen a hímek puszkám hegyére.

Csakugyan megjött nemsokára; csakhogy igen nagy körökben keringett rejtekünk környékén. Minthogy minden további várakozás haszontalan fáradság lett volna, felküldtem a fára a famászót, a ki a fészket, nagy csodálkozásomra, üresen találta. Igen valószínű, hogy, hiányozván a gondos anya, a tojást valami más ragadozó madár, vagy valami zsvány varjú elrabolta.

Visszasiettem a szekérhez, és sógromat is ott találtam, a ki, állhatatos türelmeért busásan megjutalmazva, a császársas gyönyörű hímjével tért épen vissza a fészektől.

Útunkat együtt folytattuk tovább. A mezei úton gyorsan haladtunk s csak sebtében figyelhettem meg néhány madarat, a melyek a gyönyörű délutánt felhasználva, a mezőkön sűrögtek-forogtak. Egy kis gébicset a szekérből lőttem le egy ákáczfáról. Nagy bámulatra ragadott a rendkívül sok ürge. Miként a nyugotibb tartományokban némely évben a mezei egerek, úgy hemzsegték itt lépten-nyomon a sokkal nagyobb ürgék a mezőkön mindenütt.

Nemsokára Kovil felé jártunk. A síkság, a távoli hegyek és a gyönyörű tölgyerdők délen, az alkonyodó Nap legigézőbb színárnyalataiban ragyogtak.

Sötétkék ég borult az egész tájkép fölé és enyhe nyári szellő örvendeztette meg az utast, a ki hidegebb vidékekről került ide. Hiszen ez az egész táj, bár festői jellemvonás nincs benne, olyan szép, olyan nyugodt s nagy körvonalaiból még a nagyszerűség sem hiányzik.

Keresztül robogtunk Kovil helységén s csakhamar ott voltunk, a hol gőzhajónk állott.

Nagy néptömeg gyűlt itt egybe, minthogy BREHM itt is tanulmányozta a nemzeti tánczokat s tegnap is rendezett egy kóló-t a gőzösünk előtti réten. A falu szüzei igen vendégszerető készséggel teljesítették az idegen utazó kívánságát.

BREHM, a ki jóval hamarább tért vissza az erdőből mint mi, ma is rendezett egy kis népünnepet.

A víz éjszaka a rétet elöntötte volt, azért BREHM kénytelen volt a mulatságot, a mely térden felül érő vízben játszódott le, a hajó orráról vezetni, a mi az egésznek báját persze csak emelte, a mennyiben a tánczosnők arra kényszerültek, hogy szoknyáikat kecses mozdulatokkal óvogassák a vízbemártódástól.

A táncznak épen vége volt, mikor mi a fedélzetre értünk.

Néhány falusi leány feljött a hajóra s virágbokrétákat nyújtott át nekünk. Erre néhány percz múlva hajónk, a lakosság nagy éljenzése között, elindult.

Utazásunk végső célját, Kovilt, elértük volt, s most visszafelé tartottunk, a vízfolyás ellenében, észak felé.

Bánatosan tekintettünk egymásra, mert az első figyelmeztetés, hogy expedíciónk nemsokára véget ér, hogy a szép és érdekes napoknak vége szakad, mindnyájunk keblében nagyon sajgató volt.

Mikor Kovil eltűnt szemeink elől, megnéztük a napi zsákmányát: egy fiatal réti sas, egy gyönyörű császársas, egy sűrke gém, négy fekete kánya, a melyeket BOMBELLES lőtt a saczi erdőben, egy mátyás, egy gerlicze, egy szarka, egy bűdös banka, egy kis gébics, egy nagy tarka harkály, egy zöldike, egy mocsári cinke, egy függő cinke, egy barátka, két házi- és négy mezei veréb feküdt a hajó fedélzetén. Azonkívül HOMEYER még négy ürgét ejtett el. Ezek a rágcsálók, melyek itt rendkívül gyakoriak, azért érdekelték őt nagyon, mert Németországban majdnem sehol sem fordulnak elő és ő a szabadban még soha sem látta őket.

A fedélzeten voltunk s örömünk telt a gyönyörű napszállatban és a pompás esthajnalban: piros színárnyalatokban ragyogott a nyugoti ég s fényes színpompában rezgett tükörképe a Duna hullámain.

Mikor jócskán kezdett sötétedni, Pétervárad mellett haladtunk el s megállapodás nélkül mentünk tovább a folyón felfelé.

Ebéd alatt az utazás sok vadászati elményéről és tapasztalatairól beszélgettünk. Mikor egy-egy szivart is elszívtunk s a méreteket és jegyzeteket leírtuk, ki-ki szobájába vonult, hogy a megérdemlett nyugalomra hajtsa fejét.

TIZENNEGYEDIK NAP.

Fényesen emelkedett a Nap a keleti égen s a Drávafok gyönyörű berkeit épen első sugaraival aranyozta meg, midőn a fedélzetre mentünk, hogy az üdítő reggeli levegőt élvezzük.

A gőzös egész éjjel szakadatlanul haladt s Cserevicz helységén meg a Fruska-Gora szép hegyein csakhamar túl voltunk.

Az volt a szándékunk, hogy a Drávafok fölött megállunk s onnan a Hulló mocsár átkutatására indulunk. Ez a terv tulajdonképen BREHM eszméje volt, a ki abban az időben, mikor az apatini berkekben jártunk, egy kirándulásán egész e nagy mocsárig jutott és óhajtotta, hogy a mocsarat pontosabban kutassuk át.

Gőzösünk mintegy negyedóránnyira állott meg a Drávának a Dunával való egyesülése fölött, elragadó szép ponton.

A bal parton látja az ember azokat a rengeteg berkeket, melyek egész a Drávafokig húzódnak, a jobb parton ellenben keskeny erdőszalag választja el a folyó partját a mocsártól. Fölfelé menve, gyönyörű kép tárul elénk a sötétzöldben pompázó erdők-koszorúta Du-

nán, a míg lefelé, bár ugyancsak berkek övezik, csak a folyó hajlásáig lát az ember.

Megint itt voltunk ezen a nagyszerű vidéken, a mely már ezelőtt egy héttel annyira elragadott bennünket. E gyönyörű vidékek mind nagyobb és nagyobb érdeklődést és bámulatot keltettek újra lelkünkben s úgy álltunk ott a fedélzeten a friss reggeli levegőt élvezve, mintha oda szegeztek volna mindnyájunkat.

Reggeli után rendelkezünk a délelőtti órák felhasználása ügyében.

LEOPOLD csónakra szállott egy vadással és ama sűrű, óriás fűzek alkotta erdőnek tartott, a mely a Drávafokon elválasztja a Dunát és a Drávát a Hulló mocsártól. Abban az erdőben volt az a réti sas-fészek, a melynél egy héttel ez előtt a két tudós már járt volt, de haszontalanul.

Néhány percczel később mi is elmentünk a hajóról, t. i. BREHM, HOMEYER, BOMBELLES és jó magam, a vadászokkal és HODEK embereivel s a «Vienná»-n a Dunáról egy mellékágon haladtunk fölfelé egy vadász-házig.

Ezt a Dunaágot jobb partján keskeny erdő választja el a Hulló mocsártól, melynek minden pontján keresztül lehet látni, bal partján pedig nagyobbbrészt elárasztott, nádasokkal s össze-visszakuszált berkekkel borított sziget különíti el az öreg Dunától.

Az említett vadászház mesterségesen felhányt halmon áll, hogy a hullámoktól nagy áradáskor is meg legyen kímélve. Az erdőszalag mind a két oldalon egész a vadászházig nyúlik s a mocsár szintjénél magasabban

fekszik úgy, hogy tavaszkor csak egyes helyeit borítja el az ár; mindamellettt száraz lábbal még sem jut az ember a vadászházig; ennek lakói csak csónakon közlekedhetnek a világgal.

Érdekes, hogy ez árborította vadonok közepett igen sok seregélyt láttunk. Ez a bizalmas madár mindenütt keresi az ember társaságát és a legelhagyatottabb vidékekre is elkíséri. E magános emberi hajlék körött is hemzsegett a sok seregély a fákon. Fölöttünk sólymok és kányák keringtek s lassú repüléssel gémek és varjak vonultak át egyik berekből a másikba.

Kár, hogy kevés időnk volt és sietnünk kellett, hogy a mocsár belsejébe jussunk. A vadászház körül hajózva, csakhamar meggyőződünk, hogy azokon a sekélyeseken, a melyek a Duna-ág és a mocsár között a fák alatt voltak, lehetetlen lesz a «Vienná»-val átmenni. Előszólitottuk tehát a vadászt és csónakjaikkal néhány halászt s úgy folytattuk útunkat, a «Vienná»-t a vadászháznál hagyván.

A kép, a mely a mocsár szélén elénk tárult, valóban rendkívül sajátzerű és nagyszerű volt. Elöttünk terült az a széles víztükör, a melyet Hulló mocsárnak mondanak, pedig jobban illenék rá a «tó» elnevezés, minthogy egyáltalában nem felel meg a mocsár fogalmának. A Hulló, a mint a nép nevezi, tulajdonképen nagy ártér, a melyet többé-kevésbé minden részében egész éven át álló vagy csekély mértékben mozgó víz borít. A Hullót keleten a Duna, délen a Dráva, nyugaton nyílt, erdőtlen szárazföld s északon a nagy berkek határolják.

E víztükör terjedelme rendkívül nagy: nyugatnak alig látja az ember a szélét. Belsejében részint nyílt tükrök, részint embermagasságon túl érő sűrű náderdők vannak; a víz mindenütt olyan mély, hogy gázolva nem lehet benne járni.

Engem a rendkívül érdekes árterület nagyon emlékeztetett a Narenta vidékére Dalmáciában.

Keleti széléről átláthatja az ember az egész Hullót, a mi gyönyörű egy kép. A széles víztükör, magas gabonavetéshez hasonló világos-sárga náderdeivel, a melyek zizegve hajlonganak jobbra-balra; a nagy berkek, melyek szürkészöld ruhában északi határán emelkednek; a keskeny fűzerdő, mely déli oldalát szegi s a terjedelmes síkság, mely a nyugoti szemhatáron egybeolvad vele, hozzávéve a sok mindenféle vízi madarat, mely százféle hangon kiáltozva folytonosan jön, megy fölötte, midőn tükrének a reggeli szellőtől felfodrozott hullámai locsogva enyelegnek a nádszálakkal: mindez együtt gyönyörű, festői képet alkot.

Nesztelenül siklottak csónakaink a nagy víztükör középtája felé. Köröttünk halász-csérek tánczoltak könnyű szárnyakon, s előttünk mindenféle kacsák keltek fel nagy robajjal; vörös és szürke gémek s lassú szárnycsapással egyes kócsagok is vonultak tova a nád fölött. Csakhamar beláttuk, hogy a nyílt víztükrön lövésre nem igen kerül a sor, s hogy ha valami eredményt el akarunk érni, a csónakokkal a nádsűrűségekbe kell furakodnunk. De minden kísérlet, hogy a nagyobb csónakokat keresztül hajtsuk a nádason, hiába való volt; én azért a vadással a magunkkal hozott kis

lélekvesztőre szálltam át, a melyen két személy csak nehezen fért el; a többi urak a csónakokon a nád-erdők széle mentén eveztek tovább.

Nagy erőfeszítéssel szorította a vadász erősen ingó sajkánkat a nád közé, a mely fejünk fölött ismét összehajlott és teljesen befödött. Ez érdekes csónakázás közben gyakran voltunk abban a helyzetben, hogy már-már felforduljunk s nagyon éber volt az a gondolat, hogy vajjon ki jönne segítségünkre ebbe a sűrűségbe, ha csakugyan a vízbe buknánk; mert csónakon lehetetlen ide jutni, úszásról a sűrű nádasban szó sem lehet és a míg a vadászháztól, vagy épen a hajótól más kis sajka ideérne s minket megtalálna, az egy kicsit sok időbe kerülne. Mind ezek a gondolatok a vadászt s jó magamat is megfeszített munkára serkentettek; lépésről lépésre haladtunk előre s örömünkre és szerencsénkre, talán néhány száz lépésnyi távolságra mindig ismétlődő apró tisztásokat, teljesen nyílt tükröket találtunk, melyek nádistól övezve, olyan formán terültek ott, mint a rétek az erdőben.

A nádas belsejében mindenfelé láttuk a vörös gém úszó fészket. Eleinte nagyon közel bevártak e madarak s könnyű szerrel sikerült egyet néhány lépésnyi távolból elejtenem.

Beljebb a náderdőben a vörös gémelek fészkei között nagyobb, szilárdabban épült fészkeket is láttam. A mint egészen közel kerültem hozzájuk, nagy robajjal hatalmas vadlibák repültek fel rólok. Sikerült is jól irányzott lövéssel egy gyönyörű sűrke ludat elejtenem, bár fegyverem csak kisebb vízi madarakra való 10-es

söréttel volt töltve. Nagy fáradságunkba került, míg a lúd fészkéhez jutottunk. Tojásait kiszedtem s magammal vittem.

Lövéseimtől felriadva, számos gém, kacsza és vadliba kóválygott fejünk fölött, hanem mind elég okosak voltak, hogy mindig fegyverem hatáskörén kívül maradtak.

Most szerettem volna nyílt vízre jutni, hogy elmaradt bajtársaimat fölkeressem. Az említett apró tükrökön, melyek zajtalanul és elhagyatva terülnek a nád között, búbos és csicsiri vöcsköket, vízi tyúkokat és mindenféle kacsákat láttam, csak hogy mindig sokkal távolabb, semmint biztos lövést mérhettem volna rájuk.

A világossárga magas nád, a melyben voltunk, a sötétkék ég fölöttünk, a tiszta víztükör alattunk, a melyet csak itt-ott szakítottak meg világoszöld vízi növények és a nagyszerű mély nyugalom, melyet csak a nádszálak zizegése meg a szárcsák egyhangú szava zavart meg: olyan érdekes képet alkotott, a mihez fogható kevés vidéken lát az ember.

Egy kis erőfeszítéssel sikerült társainkhoz jutnunk, a kik ez idő alatt a sűrű nádasok szélén evezgettek s az elvonuló vízi szárnyasokat figyelgették. Átszállottam egy csónakba s megmutattam az uraknak a gyönyörű vadludat, a melyet ugyancsak megbámultak.

Indultunk visszafelé. Nemsokára ott voltunk megint a vadászháznál, a hol a «Vienná»-ra szálltunk át.

A Duna-ágon való útunkon egy hosszú-szárnyú sólymot pillantottunk meg, a mint sebesen repült a part mentén. BREHM és én egyazon pillanatban tüzeltünk rá s a csinos orvmadár zsákmányunkul esett.

Ez után folytattuk útunkat s csakhamar végét érte az utolsó kirándulás is.

A gőzösre szálltunk, a melyet most már csak majd a pesti kikötőben voltunk elhagyandók.

Sógrom már előttünk megérkezett volt. Kár, hogy a fészkére térő sast elhibázta.

Zsákmányunk ma a következő volt: egy szürke lúd, egy vörös gém, két cigány-csér és egy hosszú-szárnyú sólyom.

Minekutána a legénység is együtt volt a hajón, elindultunk. Visszafelé most már egyhúzóban akartunk utazni.

Fönn maradtunk a fedélzeten s alig tudtunk megválni a gyönyörű berkektől, a melyekben annyi érdekes és szép órát töltöttünk. Sebesen haladtunk el valamennyi jól ismert hely mellett s a csinos képek csak úgy változtak szemeink előtt, mint a színpadi díszítmények. A szép nap a madárvilágot is kicsalta rejtekeiből és sok érdekes megfigyelést tehattünk a hajóról.

Mihamar Apatinnál voltunk, a hol rövid időre meg kellett állni, minthogy HODEK és emberei itt kiszálltak. A «Vienná»-t is lekötötték a gőzösről, mert HODEK és emberei új expedícióra indultak rajta még az nap, vissza Kovilba s innen a Tiszára és a Dunára még lejjebb. A fiatal HODEK velünk jött, hogy zsákmányunkat Bécsbe, laboratóriumába szállítsa. A két HODEK és embereik egész útunkon nagy szolgálatot tettek nekünk s az ő rendkívüli ügyességöknek köszönjük, hogy olyan termetes és annyi állatot sokszor bámulatos rövid idő alatt kikészítettek.

A míg a gőzös Apatin kikötő-hídjánál állott, mindnyájan a fedélzeten ültünk, szemlélgetve a vidéket. A hajó körül hamvas varjúk repkedtek, konyhai hulladékot keresgélve; egyet, a mely nagyon közel merészkedett jönni, lelőttem s egy molnárlegény, a ki csónakon épen hajómalmához igyekezett, mentem el is vitte magával emlékül. Ez volt az utolsó állat, a melyet ez útunkon elejtettünk.

Tíz percnyi állás után újra megindult a hajó és sebesen szállított bennünket a jól ismert gyönyörű vidékeken.

Mohácsnál, a hol a tájék egyhangúvá válik, munkához fogtunk; megmértük az utolsó példányokat s rendbe hoztuk az egész úton vezetett jegyzőkönyveket; összeszedtük és becsomagoltuk az iratokat és más holmi apróságunkat is, a melyek a szobákban szanaszét hevertek. Délután egy kis időt a dohányzó szobában töltöttünk, a melyet az elejtett állatok bőre tárházául rendeztünk volt be. Ott feküdtek egymáson a nagy keselyűk és sasok, a többi orvmadarak és a sok apró madár mind. Magunk is bámultunk a nagy sokaságon, a mely a rövid idő alatt összegyűlt. Rendkívül érdekes volt az egyes példányokat egyenként szemlélni, rendezni és följegyezni.

A hajón magán is sajátserű vonás volt: fedélzetén ponyva-sátor alatt állott az a nagy asztal, a melyen HODEK és emberei dolgoztak; körulte minden csupa vér volt s csont, toll, csepű, széna hevert össze-vissza, keresztülkasul egymáson kor, vagyis az idő szerint, a mint idekerültek. A hajó orra táján a nagy ládák állot-

tak, a melyekben az élő állatok voltak elhelyezve. Hogy milyen ábrázatja volt e kis állatsereglet környezetének s micsoda illatok áradoztak itt, azt nem igen tudom vázolni. Hajónk bizony a legkevésbé volt tisztának mondható. Minthogy az egész fedélzet mindig teliszenteli volt állatokkal, készítményekkel, vadászati eszközökkel és más mindenféle dolgokkal, és reggeltől estig dolgoztak rajta, teljes lehetetlen volt alaposan megtisztítani.

Késő délután, mikor dolgunkat végeztük s a nemsokára bekövetkező kiszálláshoz is teljesen elkészültünk, a fedélzetre mentünk s élveztük a pompás levegőt.

Baja fölött s később Tolna vidékén a leggyönyörűbb világításban tűntek föl előttünk a berkek. Egyetlen szellő sem rezzent meg s felhőtlenül domborodott fölöttünk a tiszta kék égboltozat; olyan gyönyörű nyári este volt, a melyet az északibb vidékeken csak június közepén talál az ember. Az esti órák, a melyeket elmerülve a leáldozó Nap sugaraitól megaranyozott tájképek szemléletében a fedélzeten töltöttünk, felejthetetlenek. Hajónk sebesen haladt a magányos berkek között s gépjének szuszogása és kürtőjének koromfelhője élénk ellentétben állott a lakatlan üres vidékek végtelen nyugalmaival.

Szomorúan néztünk a szép erdőkre, a hatalmas folyóra; valamennyien szívesebben fordultunk volna vissza, hogy az érdekes vidékeket új vadászkirándulásokon még egyszer átkutassuk és ezt a változatos, a közönséges, a mindennapi egyformaságtól eltérő életet folytassuk. Csak az ilyen expedíciókon érti meg az ember,

mi az, igazán érdekes vadászatokot élvezni. A vadászat csak akkor serkentő, csak akkor a puszta élvezeten túl menő foglalatosság, mikor tudományos érdek szolgálatába szegődik, mikor ismeretlen vidékek átkutatásával, nélkülözésekkel és sokszor fárasztó munkával is kapcsolatos. Csakhogy, Alpeseinket kivéve, egész Közép-Európában sem talál már az ember olyan vadászatot, a mely magasabb rangú élvezetet adna. A kultúra egyengette területeken a szegény vad az ember elől csekély rejtekekbe szorul, másutt pedig rendszeres ápolásban részesül s majdnem valóságos háziállattá válik. A nagy vadászszemélyzettől jól rendezett kényelmes vadászat nem igazi élvezet, mert megerőltetésbe, munkába nem kerül; az ilyen vadászat csak puszta gyakorlat a lövöldözésben, fegyverrel való séta. Azért, a ki igazában, szép, férfias módon akar vadászni, menjen azokra a vidékekre, a hol az állatok még szabadon, korlátlanul élnek, a hol az ember még nem törődik velök; olyan vadászatokra, a melyek fáradozással járnak, a mire nem minden ember termett rá.

Bocsássa meg a szíves olvasó ezt a kitérést, hanem mindez a tollam hegyére csúszott, midőn épen korunk annyi elpuhult gyermekére gondoltam, a kik edzett vadászoknak tartják magukat, mert a jól rendezett vadászatokon némi ügyességgel mészárolják le a szegény vadat.

De most ismét gőzösünkre kell térnem.

A sötétség mind jobban és jobban öregbedett s mi az ebédlőbe mentünk le, a hajón való utolsó ebédet elköltendő. Ebéd után megint a fedélzetre mentünk s

élveztük a pompás éjjeli levegőt. Gyönyörű nyári éjszaka volt; a tücskök hangosan czirpeltek a folyó partjain, a hullámok halkan morajlottak s a nagy magyar síkság elmosódó körvonallakkal tűnt el a végtelenségbe.

Az égen temérdek csillag ragyogott s a Hold sarlója tiszta ezüsthényben tükröződött a Duna hullámain.

BREHM-mel együtt még sokáig a fedélzeten maradtam, bámulva a gyönyörű éjszakát. Útunk szép emlékeiről s új expedíciók tervéről beszélgettünk.

Jó késő volt, mikor aludni mentünk.

A gőzös egész éjszaka haladt, szakadatlanul fölfelé.

TIZENÖTÖDIK NAP.

Barátságosan sütött már a Nap szobáinkba, mikor fölébredtünk. A hajó állott, még pedig, nagy meglepetésünkre, a pesti kikötőben, a láncz hídon alul azon a helyen, a honnan tizennégy nappal ez előtt elindultunk volt. Reggeli után kimentünk még a fedélzetre s gyönyörködtünk a szép városban, melyet a reggeli nap-sugarak barátságos fénnel árasztottak el. Azután embereinknek kiadtuk az utolsó rendeleteket, minthogy a gőzös, a szállítás egyszerűsítése kedvéért, minden holminkkal, készítményeinkkel és állatseregletünkkel folytatja útját Bécs felé.

Mikor minden rendben volt, kiszálltunk a hajóból. Megvallom, fájó szívvel búcsúztam el a derék hajótól, a mely nekünk annyi jó szolgálatot tett s a melyen annyi kellemes órát töltöttünk.

A hajóállomástól a vasuti pályaházba kocsiztunk, a hol, nagy örömünkre, a Fruska-Gora kedves birtokosát, CHOTEK RUDOLF grófot is ott találtuk. Mint-hogy ugyanavval a vonattal akart Magyarország északnyugoti részén levő birtokaira utazni, hozzánk csatlakozott s így a vasuton való utazás, leszámítva a nyomasztó hőséget, kellemesen és gyorsan telt el.

Sokat beszéltünk úti élményeinkről s aránylag rövid idő alatt végzett műveleteinkre valóban büszkén tekinthettünk vissza.

Az utazás eredménye a következő volt :

8 barátkeselyű,	1 szarka,
1 fakó keselyű,	1 mátyás,
7 parlagi sas,	5 kék csóka,
3 lármás sas,	2 kis gébics,
2 törpe sas,	1 lappantyú,
14 réti sas,	3 kakuk,
2 halász sas,	2 büdös banka,
1 kigyász sas,	4 gerlicze,
3 egerész ölyv,	2 szirti rigó,
1 vörös kánya,	1 sípos kacsá,
9 fekete kánya,	1 kis cigánykacsá,
5 galambász héja,	1 tőkés kacsá,
1 hosszú-szárnyú sólyom,	1 szürke lúd,
4 fekete-körmű vércse,	8 kormorán,
1 vörös réti-héja,	5 cigány-csér,
2 uhu,	11 fekete gólya,
1 erdei bagoly,	1 fehér gólya,
6 holló,	9 szürke gém.
7 hamvas varjú,	2 vörös gém,
1 vetési varjú,	4 éji gém ;
1 csóka,	

azon kívül egy egész sereg, 26-féle fajhoz tartozó madár, melyek kevésbbé érdekeseek. Az emlősök közül csak 1 róka, 3 őzbak és 5 ürge esett zsákmányul.

Egészben 211 darabot ejtettünk el.

További eredményül sorolhatom fel, hogy sok kitömésre való, többnyire igen szép bőrre tettünk szert; gyűjtöttünk tojásokat és más természetrajzi szempont-

ból igen érdekes dolgokat, mint fészkeket, növényeket és rovarokat. Azon kívül 8 élő réti sas, 6 uhu, 4 kerecseny-sólyom, 3 holló és 4 erdei bagoly, egész kis állatsereglet is szaporította még zsákmányunkat.

Sebesen haladtunk; a gyorsvonat jó tempót tartott s csakhamar Pozsony alatt voltunk egy állomáson, a hol CHOTEK gróf kiszállott.

Még két órai út, s a Rotunda kupolája, meg a tisztes Szent-István-torony világolt felénk. A gyönyörű főváros, körülkoszorúzva a Bécsi-Erdő halmaival, olyan szépen, olyan barátságosan terült előttünk! Átmentünk a Dunán s néhány percz múlva berobogott vonatunk az állami vasút pályaházába. Az expedíció véget ért; gyönyörű, érdekes élményekkel telt szép idők tünnek el a múltba.

E tizenöt napra a Dunán valamennyien örömmel fogunk visszaemlékezni mindenkor.

FÜGGELÉK.

E munkának, mint olvasmányak könnyedsége megkívánta, hogy a benne előforduló állatneveket a fordításban is olyan egyszerűen, népiesen használjam, mint az eredetiben van. Mint-hogy azonban a mi irodalmunkban az állatok magyar elnevezésében még mindig nincs meg az a megállapodás, a mi például a németben s az egyes magyar neveknek még nincs olyan közkeletű értékök, hogy a természetrajzi fajt határozottan megjelöl-
nék: jónak láttam az előforduló madárneveket betűrendbe állítani s a megfelelő természetrajzi latin, meg a szerző használta német név hozzácsatolásával mintegy megjelölni, hogy ez vagy az a magyar név melyik fajra vonatkozik.

BAGOLY — Strix.

Erdei bagoly — Strix aluco L., Waldkautz.

Uhu bagoly — Bubo maximus Sibb., Uhu.

BAKCSÓ — Ardea nycticorax L., Nachtreiher.

BANKA — Upupa.

Büdös banka — Upupa epops L., Wiedehopf.

BARÁTKA — Sylvia atricapilla L., Schwarzblättchen.

BARÁZDABILLEGTETŐ — Motacilla alba L., Bachstelze.

BÍBICZ — Vanellus cristatus L., Kiebitz.

CSÉR — Sterna.

Czigány-csér — Sterna nigra Briss., Schwarze Seeschwalbe.

Halászcser — St. hirundo L., Seeschwalbe.

CSÓKA — Corvus menedula L., Dohle.

Kék csóka — Coracias garrula L., Mandelkrähe.

CZINKE -- Parus.

Függő czinke — Parus pendulinus L., Beutelmeise.

Mocsári czinke — P. palustris L., Sumpfmeise.

FÁCZÁN — Phasianus colchicus L., Fasan.

FECSCKE -- Hirundo.

Kazári fecske — Cypselus apus L., Mauerschwalbe.

Parti fecske — Hirundo riparia L., Uferschwalbe.

FÜLEMÜLE -- Sylvia (általában).

Nádi fülemüle — Ficedula. Rohrlaubsänger.

Vörösbegyű fülemüle — Erithacus rubecula L., Rothkehlchen.

FÜZI MADÁR — Ficedula rufa Bechst., Weidenlaubvogel.

GALAMB — Columba.

Örvös galamb Columba palumbus L., Ringeltaube.

Szürke vagy vad galamb -- Columba oenas L., Hohltaube
Wildtaube.

GÉBICS — Lanius.

Fekete-homlokú gébics — Lanius minor L., Schwarzstirniger
Würger.

Kis gébics = fekete-homlokú gébics.

Röthátú gébics — Lanius collurio L., Rothrückiger Würger.

GÉM — Ardea.

Éjjeli gém — Ardea nycticorax L., Nachtreiher.

Kontyos gém — A. ralloides L., Rallenreiher.

Szürke gém -- A. cinerea L., Fischreiher.

Vörös gém — A. purpurea L., Purpurreiher.

GERLICZE — Turtur auritus Bp., Turteltaube.

GÓLYA -- Ciconia.

Fehér gólya — Ciconia alba L., Weissstorch, Hausstorch.

Fekete gólya — C. nigra L. Schwarzstorch, Waldstorch.

HALÁSZKA -- Sterna hirundo L., Seeschwalbe.

HARKÁLY -- Picus.

Nagy tarka harkály — Picus major L., Grosser Buntspecht.

Zöld harkály — Picus viridis L., Grünspecht.

HÉJA -- Astur.

Galambász héja — Astur palumbarius L., Hühnerhabicht.

HOLLÓ — *Corvus corax* L., Kolkrabe.

HONT-MADÁR — *Saxicola oenanthe* Beschst., Steinschmätzer.

IBISZ — *Ibis*.

Barna ibisz — *Ibis falcinellus* L., Schwarzer Ibis, Sichler.

KACSA — *Anas* (általában).

Czigánykacsa — *Nyroca leucophthalmos* Bechst., Moorente, weissäugige Ente.

Sípos kacsa — *Anas penelope* L., Blassente.

Tökés kacsa — *Anas boschas* L., Stockente.

KAKUK — *Cuculus canorus* L., Kukuk.

KÁNYA — *Milvus*.

Fekete kánya — *Milvus ater* Gm., Schwarzer Milan.

Vörös kánya — *Milvus regalis* Roux., Rother Milan, Königsweihe.

KÁRÓKATONA — *Graculus carbo* L., Cormoran, Scharbe.

KESELYŰ — *Vultur*.

Barátkeselyű — *Vultur monachus* L., Kuttengeier.

Fakó keselyű — *Vultur fulvus* Gm., Weissköpfiger Geier.

KÓCSAG — *Ardea alba* L., Silberreiher.

KORMORÁN = kárókatona.

KUKÓKA = kakuk.

LAPPANTYÚ — *Caprimulgus europæus* L., Nachtschatten.

LIBA, LÚD — *Anser*.

Szürke lúd — *Anser cinereus* L., Graugans.

Vad liba = szürke lúd.

MÁTYÁS — *Garrulus glandarius* L., Eichelheher.

NYAKTEKERCS — *Yunx torquilla* L., Wendehals.

ÖLYV — *Buteo*.

Egerész ölyv — *Buteo vulgaris* L., Mäusebussard.

PACSIRTA — *Alauda*, Lerche.

PINTYÖKE — *Fringilla*.

Erdei pintyöke — *Fringilla coelebs* L., Buchfink.

PIPISKE — *Anthus*.

Erdei pipiske — *Anthus arboreus* L., Baumpieper.

POSZÁTA — *Sylvia*, Grasmücke, *S. curruca* L., Klappergrasmücke.

RÉTI-FÜLEMÜLE — Pratincola.

Barnabegyü réti-fülemüle — Pratincola rubetra Koch, Braunkehliger Wiesenschmätzer.

Feketebegyü réti-fülemüle — Pratincola rubicola Bechst., Schwarzkehlchen.

RÉTI-HÉJA — Circus.

Fehér réti-héja — Circus cyaneus Bp., Kornweihe.

Hamvas réti-héja — C. pygargus L., Wiesenweihe.

Vörös réti-héja — C. æruginosus L., Rohrweihe.

RIGÓ — Turdus.

Fekete rigó — Turdus merula L., Schwarzamsel, Amsel.

Húros rigó — Turdus musicus L., Drossel.

Léprigó — Turdus viscivorus L., Misteldrossel.

Nádi rigó — Acrocephalus turdoides Cab., Rohrdrossel.

Sárga rigó — Oriolus galbula L., Pirol.

Szírti rigó — Monticola saxatilis L., Steindrossel.

Tarka rigó = húros v. léprigó.

SÁRMÁNY — Emberiza, Ammerling.

Aranyos sármány — Emberiza citrinella L., Goldammer.

SAS — Aquila (általában).

Arany sas = kőszáli sas (Goldadler).

Császársas = parlagi sas (Kaiseradler).

Halász sas — Pandion haliaëtus Cuv., Fischadler.

Kigyász sas — Circaëtus gallicus Vieill., Schlangenadler.

Kőszáli sas — Aquila fulva L. (A. chrysaëtus L.), Steinadler.

Lármás sas — Aquila naevia Briss., Schreiadler.

Parlagi sas — Aquila imperialis Bechst., Kaiseradler.

Réti sas — Haliaëtus albicilla Gray., Seeadler.

Törpe sas — Aquila pennata Gm., Zwergadler.

SEREGÉLY — Sturnus vulgaris L., Staar.

SÓLYOM — Falco (általában).

Esteli sólyom = vöröslábú sólyom.

Hosszú-szárnyú sólyom — Falco subbuteo L., Baumfalk, Lerenfalk.

Kerecseny sólyom — Falco lanarius Pall., Blaufuss, Würgfalk.

Vöröslábú sólyom — *Falco rufipes* Beseke., Merlinfalk.

SORDÉLY — *Emberiza miliaria* L., Grauammer.

SZARKA — *Pica caudata* K. et Bl., Elster.

SZÁRCSA — *Fulica atra* L., Wasserhuhn.

UHU — *Bubo maximus* Sibb., Uhu.

VAKVARJÚ — *Ardea nycticorax* L., Nachtreiher.

VARJÚ — *Corvus*.

Hampas varjú — *Corvus cornix* L., Nebelkrähe.

Vetési varjú — *C. frugilegus* L., Saatkrähe.

VÉRCSE — *Tinnunculus* (általában).

Feketekörmű vércse — *Tinnunculus alaudarius* Gray., Thurmfalk.

VERÉB — *Passer*.

Házi veréb — *Passer domesticus* L., Haussperling.

Mezei veréb — *P. montanus* L., Feldsperling.

VÍZI TYÚK — *Galinula chloropus* L., Rohrhuhn.

VÖCSÖK — *Podiceps*.

Bübos vöcsök — *Podiceps cristatus* Lath., Haubentaucher.

Csiesiri vöcsök — *P. minor* Lath., kleiner Lappentaucher.

ZÖLDIKE — *Fringilla chloris* L., Grünling.

BESZÁMOLÓ

A TERMÉSZETTUDOMÁNYI KÖNYVKIADÓ VÁLLALAT
HATODIK (1887—1889. ÉVI) CZIKLUSÁRÓL.

E kötettel, a mely a hatodik ciklusnak tizenkettedik, az egész sorozatnak pedig negyvenedik könyvilletménye, befejeztük a Természettudományi Könyvkiadó Vállalat hatodik ciklusát.

Az előrajzban 250 nyomtatott ívnyi könyvilletményt ígértünk a vállalat pártoló tagjainak. Kiadtunk pedig összesen 263 ívet tizenkét kötetben 704 rajzzal. E ciklus könyvilletményei a következők :

HERMAN OTTÓ: *A halgazdaság rövid foglalatlja.* 43 képpel.

ILOSVAY LAJOS: *A chemia alapelvei.* 70 rajzzal.

KRÜMMEL: *Az óceán.* Fordította: CSOPEY LÁSZLÓ. 66 rajzzal.

Kirándulók zsebkönyve, útmutatás ásvány- és földtani gyűjtésekre, magasság-mérésekre, állat- és növényteni megfigyelésekre és gyűjtésekre. 70 rajzzal. Írták: Ifj. BODOLA LAJOS, Dr. CZAKÓ KÁLMÁN, KRIESCH JÁNOS és SCHAFARZIK FERENCZ.

HELLER AGOST: *Az időjárás.* 31 rajzzal.

DARVAI MÓRICZ: *Üstökösök, meteorok.* 58 rajzzal.

HARTMANN: *A majmok.* Fordította: THIRRING GUSZTÁV. 57 rajzzal.

CSOPEY-KUPPIS: *A világforgalom.* 131 rajzzal.

LUBBOCK: *A virág, a termés és a levél.* Fordította: MÁGÓCSY DIETZ SÁNDOR. 122 rajzzal.

HOUZEAU: *A csillagászat történelmi jelle vonásai.* Fordította: CZÓGLER ALAJOS. 5 ábrával.

SIMONYI JENŐ: *Sarkvidéki fölfedezések*. 51 rajzzal.

RUDOLF trónörökös: *Tizenöt nap a Dunán*.

A ciklus befejezéseig e könyvilletményeket 1456-an rendeltek meg. Kulturális tekintetben igen érdekes tudnunk, kikből áll Társulatunknak ez a könyvpártoló derék testülete; s azért a következőkben összeállítottuk az aláírók statisztikáját, s egyszersemind közöljük a hatodik ciklus pártoló tagjainak betűrendes névsorát.

A hatodik ciklus pártoló tagjai polgári állásuk szerint a következőkép oszlanak meg:

1. Hölgyek	--- --- --- --- ---	20;	az egészeknek	2%-a.	
2. Tanárok, szaktudósok	--- --- --- --- ---	310;	"	"	21 "
3. Orvosok, gyógyszerészek	--- --- --- --- ---	249;	"	"	16 "
4. Birtokosok, gazdák, erdészek	--- --- --- --- ---	227;	"	"	16 "
5. Egyesületek, intézetek	--- --- --- --- ---	200;	"	"	14 "
6. Jogászok, ügyvédek, bírák stb.	--- --- --- --- ---	167;	"	"	11 "
7. Mérnökök, szakhivatalnokok	--- --- --- --- ---	124;	"	"	9 "
8. Kereskedők, iparosok, gyárosok	--- --- --- --- ---	52;	"	"	4 "
9. Lelkészek	--- --- --- --- ---	47;	"	"	3 "
10. Tanítók	--- --- --- --- ---	32;	"	"	2 "
11. Főrangúak	--- --- --- --- ---	14;	"	"	1 "
12. Magánzók (8), katonák (3), írók (3)	--- --- --- --- ---	14;	"	"	1 "

Budapest, 1890 február 25-ikén.

*A K. M. Természettudományi Társulat
titkársága.*

A TERMÉSZETTUDOMÁNYI KÖNYVKIADÓ VÁLLALAT
HATODIK, 1887—1889. ÉVI CZIKLUSÁNAK PÁRTOLÓ
TAGJAI.

- Abt Antal egyetemi tanár, Kolozsvár.
Achim Gusztáv mérnök, Makó.
Aczél László tanfelügyelő, N.-Szöllős.
Adamovits Lázár tanár, Ménes.
Adda Sándor bányatanácsos, A.-Szlatina.
Adorján Miklós tanár, Csurgó.
Allaga Ottó ügyvéd, Baja.
Allersdorfer Julián áldozó pap, N.-Szombat.
Gróf Almásy Dénes, B.-Gyula.
Altenburger Gyula tanár, Budapest.
Ambrus Mór tanár, Losoncz.
Andrássy Kálmán lelkész, Buj.
Antal Géza e. rk. tanár, Budapest. †
Ányos Lajos pénztárnok, Komárom.
Apáthy Károly lelkész, Bikács. †
Apt Ödön ügyvédjelölt, Ráczalmás.
Arányi Ágost tanár, Szeged.
Aranyossi Miksa tanár, Budapest.
Arenstein József orvos, Gloggnicz.
Asbóth Oszkár tanár, Budapest.
Aujeszky Aladár orvosjelölt, Budapest.
Avéd Jákó tanár, Gy.-Fehérvár.
Azary Ákos tanár, Budapest. †

- Babochay Kálmán gyógyszerész, Kaposvár.
 Bachmayer József főmérnök, Munkács.
 Badzey László m. főorvos, M -Sziget.
 Baier Arnold gyógyszerész, Budapest.
 Ifj. Bajor József gazdatiszt, Ráczalmás.
 Bakóczy János lelkipásztor, H.-Böszörmény.
 Bakonyi Géza min. fogalmazó, Budapest.
 Balás Árpád ig. tanár, Keszthely.
 Balás Ödön gyógyszerész, Debreczen.
 Balassa István tanár, B.-Diószeg.
 Balla Pál ügyvéd, Újvidék.
 Balogh János birtokos, Tövis.
 Balogh Kálmán egyetemi tanár, Budapest. †
 Balogh Károly tanár, Szabadka.
 Balogh Sándor lelkész, Órallja-Boldogfalva.
 Bánffay Simon kir. közjegyző, Pécs.
 Baranyay Gáspár gazdatiszt, Marczelháza.
 Baranyay Gyula ig. tanár, N.-Szöllös.
 Baranyi Balázs tanár, Jászberény.
 Barbarics Győző tanító, B.-Füred.
 Barcza Kálmán ügyvéd, Veszprém.
 Barla Sándor orvos, Csurgó.
 Báron Jónás orvos, Budapest.
 Bártfay József meteorol. assistens, Budapest.
 Bartha Gábor orvos, Budapest.
 Bartha Zsigmond tanár, N.-Enyed.
 Bartholomeidesz Adél tanítónő, Kolozsvár.
 Bartoniek Géza tanár, Budapest.
 Baruch Mór orvos, Nyiregyháza.
 Báthory István orvos, Budapest.
 Báthory Sándor ügyvéd, Debreczen.
 Batizi Endre orvos, N.-Szöllös.
 Batta Ignác birtokos, Gégény.
 Bauer Frigyes tanár, Szeged.
 Bäumel Ede tanár, Sopron.

- Bausch István gazdatiszt, Gárdonya.
 Bayer György gyógyszerész, Kis-Jenő.
 Beauregard Lajos orvos, Bécs.
 Becher Áron orvos, N.-Szalonta.
 Bedő Károly gazdatiszt, N.-Enyed.
 Beer Henrik birtokos, Visznectanya.
 Beke Antal kántor-organista, H.-Böszörmény.
 Békeffy Gyula ügyvéd, Szabadka.
 Bella Soma lelkész, A.-Komlós.
 Bém László tanárjelölt, Koiozsvár.
 Bende Andor mérnök, Zágráb.
 Bendl Godofréd gazd. intéző, Mezőhegyes.
 Bene Rudolf orvos, Budapest. †
 Benedicty József gyógyszerész, Békés.
 Benka Gyula tanár, Szarvas.
 Benkó Ágost gyárigazgató, Nyergesújfalu.
 Benkó Imre tanár, N.-Kőrös.
 Benkó Károly építész, Budapest.
 Benkő Lajos főorvos, A.-Marót.
 Beöthy Zsolt e. tanár, Budapest.
 Bereczky Endre orvos, Kőbánya.
 Bereczki Máté gyümölcsész, M.-Kovácsháza.
 Berencsy László orvos, Nemes-Ócsa.
 Berényi János tanár, Zilah.
 Bereznay István birtokos, T.-Földvár.
 Berg Antal távirdatiszt, Budapest.
 Berghofer Ákos tanár, B.-Gyula.
 Berghoffer Károly nevelő, Gyömrő.
 Bergl Ferencz vasuti tiszt, N.-Várad.
 Berkovits Zsigmond orvos, N.-Várad.
 Berks Leó kohótiszt, Nagybánya.
 Bernády György gyógyszerész, Marosvásárhely.
 Bernáth Béla ügyvéd, Budapest.
 Bernáth Kálmán mérnök, Szeged.
 Bernáth Elemér k. táblai bíró, Budapest.

- Bernátsky Béla gyógyszerész, Kunfélegyháza.
 Bernauer Zsigmond chemikus, Zernest.
 Bertalanffy Viktor gyógyszerész, Vasvár.
 Bezeghy Miklós tanár, Pancsova.
 Bielek Miksa műegyetemi tanár, Budapest.
 Bihari Ferencz orvos, Balkány.
 Bikfalvi Károly orvos, Vajda-Hunyad.
 Bíró Pál tanár, Szombathely.
 Biscara Endre mérnök, Budapest.
 Bittó Béla birtokos, Budapest.
 Blaskovics Gyula birtokos, Nagybánya.
 Bobest István ügyvéd, M.-Óvár.
 Boday Aladár ellenőr, Komárom.
 Bodnár István ügyvéd, Nyiregyháza.
 Bódogh Ferencz gyógyszerész, Kecskemét.
 Bódogh János távirótiszt, Szeged.
 Bodoky Kálmán mérnök, Gyoma.
 Bodolay László tanár, Mező-Túr.
 Bodor Jenő al-erdőfelügyelő, Turóc-Szt.-Márton.
 Boér Jenő főorvos, Tövis.
 Boér Miklós tanár, Szilágy-Cseh.
 Bohus László birtokos, Világos.
 Bokros Elek orsz. képviselő, Kolozsvár.
 Boldizsár Béla tanító, Zsófiafalva.
 Boleman István orvos, Selmech.
 Boleman János gyógyszerész, Léva.
 Bontó Gergely tanár, Privigye.
 Borbély Imre orvos, Debreczen.
 Borosnyai L. Dániel ügyvéd, Brassó.
 Borszéky Soma miniszt. titkár, Budapest.
 Boryslawszky János erdész, Császár.
 Bothár Emil tanár, Besztercebánya.
 Bothár Samu orvos, Besztercebánya.
 Böhm Miklós tanár, Kétegyháza.
 Braneczky Kálmán gyógyszerész, Szatmár.

- Brázay Kálmán nagykereskedő, Budapest.
Breggarten Henrik főjegyző, Cs.-Palota.
Brenner Lajos tanár, S.-A.-Újhely.
Brenner Vilmos mérnök, Budapest.
Breuer Pál gyógyszerész, M.-Lápos.
Bróda Gyula orvos, Kőtegyán.
Bronts Nándor orvos, Kis-Jenő.
Budaházy Imre tanár, Szatmár.
Buday József birtokos, Debreczen.
Buday Zádor kulturmérnök, S.-A.-Ujhely.
Bugát Ferencz gépészmérnök, Nógr.-Megyer.
Bugyis Andor gyógyszerész, N.-Szöllös.
Burány János ügyvéd, Esztergom.
Burchard Conrád vezérigazgató, Budapest.
Burger Albert gyáros, M.-Vásárhely.
Burkovits Lajos tanár, Bezdán.
Burtik Győző orvos, Ada.
Busbak Ádám magánzó, Losoncz.
Buza János tanár, Sárospatak.
Buzáth Ferencz gyógyszerész, Beregszász.
Büchl Károly technikus, Budapest.
Bük Géza orvos, Hosszú-Pályi.
Chován Károly tanár, Szarvas.
Chyzer Kornél m. főorvos, S.-A.-Ujhely.
Conlegner Károly nyug. m. e. tanár, Néver.
Csabai Imre tanár, Kecskemét.
Csabai Uy Mihály gyógyszerész, Karczag.
Gróf Csáky Vidor birtokos, Görgö.
Csanády Gusztáv tanár, Keszthely.
Csanak József nagykereskedő, Debreczen.
Csapó Ödön tanító, Csajágh.
Csapodi István szemorvos, Budapest.
Csáthy Károly könyvárus Debreczen.
Cseh Károly orvos, Budapest.
Cseh Lajos bányageológus, Selmecz.

- Cselka János gazdatiszt, Esztergom.
Csemez József tanár, Nagybánya.
Cseres Gyula erdész, Sistarovecz.
Cserháti Sándor tanár, M.-Óvár.
Csernus László tanár, N.-Kanizsa.
Csernyus Andor birtokos, Kövecses.
Csik Gyula főerdész, Karád.
Csippék János gyógyszerész, N.-Tapolcsány.
Csízik Károly miniszt. titkár, Budapest.
Csók Lajos magánzó, P.-Bogárd.
Csonka Ferencz tanár, Szeged.
Csonka Pál mérnök, Szentes.
Csopey László tanár, Budapest.
Csorba Edéné úrhölgy, Kaposvár.
Csurgay Kálmán gyógyszerész, Budapest.
Czacher Gusztáv gazdatiszt, Sinatelep.
Czehe K. Aladár gyógyszerész, H.-Oklánd.
Czibulya Gyula gazdatiszt, Bajcs.
Czibur Bertalan gyógyszerész N.-Mihály.
Ifj. Czirer József birtokos, Kerekalja.
Czógler Alajos tanár, Szeged.
Czollner Vincze gyógyszerész, Budapest.
Dankanics Jerémiás plebános, Csernekhegy.
Darás Gyula orvos, Darás. †
Darkó Ákos ügyvéd, M.-Vásárhely.
Dávid György gyógyszerész, Sepsi-Szt-György.
Dávid Lajos orvos, Alsó-Jára.
Dax Adolf mérnök, Kolozsvár.
Deák Mihály főmérnök, Zala-Tárnok.
Décsei Janka igazg. tanítónő, M.-Sziget.
Dékány Rafael tanár, Budapest.
Dely Lajos jegyző, Z.-Butka.
Demeter Kálmán tanár, H.-M.-Vásárhely.
Dercsényi Kálmán erdész, Szt-Gothárd.
Deseő Béla tanár, Budapest.

- Deszáthy József tisztartó, Csokonya.
 Deszkássy Boldizsár ügyvéd, Sopron.
 Dezseöffy Béla birtokos, Szt-M.-Káta.
 Dezseöffy Emil főszolgabíró, N.-Káta.
 Dezseöffy Géza k. törvsz. elnök, Szegzárd.
 Dezseöffy Gyula plebános, Szt-Márton-Káta.
 Dezső Zsigmond erdész, N.-Enyed.
 Diebálla György gyógyszerész, Sz.-Fehérvár.
 Diel Ede gazdatiszt, Juliamajor.
 Mágócsy Dietz Sándor tanár, Budapest.
 Dirner Gusztáv orvos, Budapest.
 Dirner Lajos orvos, Budapest.
 Divald Adolf miniszt. tanácsos, Kismarton.
 Dobó Adolf tanító, Márkusfalva.
 Dobrowsky Ágost könyvárus, Budapest.
 Doctorics Sándor árvaszéki ülnök, Sopron.
 Dókus Gyula főszolgabíró, S.-A.-Újhely.
 Domokos József bányatiszt, Nagyág.
 Döry Dénes kir. tanácsos, Paradicsom.
 Döry József birtokos, Dombovár.
 Döry Vilmos gazdatiszt, Leperd.
 Dövényi Pál ügyvéd, Székelyhid.
 Draskóczy Gábor tanár, M.-Sziget.
 Dubsky Ferencz urad. pénztárnok, Sándorfalva.
 Dudinsky Emil tanár, N.-Kálló.
 Duka Marcel kataszteri közp. felügyelő, Szeged.
 Dunsits Dezső ügyvéd, Mező-Túr.
 Edelman Sebő tanár, Szombathely.
 Egán Lajos hivatalnok, Fekete-Erdő.
 Egedy Sándor birtokos, Göröcsöny.
 Eisenhut Kálmán gazdatiszt, Therezovacz.
 Eissen Ede orvos, Budapest.
 Eiszdorfer Gusztáv, gyógyszerész, Budapest.
 Elekes Károly tanár, N.-Enyed.
 Eltscher Simon tanár, Nyiregyháza.

- Emich Gusztáv cs. és kir. asztalnok, Budapest.
 Emperl Ernő gazdatiszt, Békés.
 Emperl József gazd. intéző, Bia. †
 Engelbach Alajos ny. főszámtn., Budapest.
 Entz Géza m. e. tanár, Budapest.
 Báró Eötvös Loránd, egyetemi tanár, Budapest.
 Erdélyi Dénes irg. főorvos, Szatmár.
 Erdélyi Ferencz plebános, Sámson. †
 Erdélyi Pál gazdatiszt, N.-Iratos.
 Gróf Erdődy Imre birtokos, Galgóc.
 Erdődy Imre tanár, Budapest.
 Erdős Jenő gyógyszerész, Boglár.
 Erdősy Gyula ügyvéd, Kalocsa.
 Erkel János mérnök, B.-Gyula.
 Ernuszt Kelemen birtokos, Olad.
 Eröss Gyula erdőszámtiszt, Zsarnócza.
 Erős Rezső gazdatiszt, Mikófalv.
 Erreth Lajos orvos, Pécs.
 Ertl Heribert tanító, Nándorvölgy.
 Gróf Eszterházy Kálmán, Gyalu.
 Exner Alajos főtanító, Sümeg.
 Fabriczy János tanár, Eperjes.
 Fábry Árpád orvos, Rudóbánya.
 Fanta Adolf orvos, Sz.-Fehérvár.
 Farkas Ferencz gazdatiszt, Lándor.
 Farkas János orvos, D.-Pentele.
 Farkas Ödön birtokos, Siter.
 Farkas Sándor gyógyszerész, Kokasd.
 Faulhaber Oszkár tisztviselő, Rakamaz.
 Fáy Béla birtokos, Dédács.
 Báró Fechtig Imre birtokos, Tiszakürt.
 Báró Feilitsch Arthur erdész, Budapest.
 Fehér Zoltán gazdatiszt, Vajszka.
 Feischl Károly kereskedő, Debreczen.
 Fekete Berta tanítónő, Budapest.

- Fekete Gyula árvaszéki jegyző, Győr.
 Fekete János tanító, B.-Hunyad.
 Fekete Lajos birtokos, Budapest.
 Felmayer Lajos birtokos, Szeged.
 Fényes Dezső tanár, Arad.
 Fenyvessy Adolf író, Budapest.
 Ferenczy Endre mérnök, Deés.
 Ferenczy István tanár, N.-Szeben.
 Ferenczy József tanár, Nyitra.
 Ferenczy László magánzó, Budapest.
 Fialowsky Lajos tanár, Budapest.
 Figura József erdész, Doba.
 Filarszky Nándor e. tanársegéd, Budapest.
 Fischer Zsigmond magánzó, P.-Martfő.
 Fittler Béla ügyvéd, Sz.-Fehérvár.
 Flaschner Vilmos tanár, Oravicza.
 Fleischer Gusztáv nagykereskedő, Kassa.
 Fletzer Ignác mérnök, Fiume.
 Fluk Ádám k. táblai bíró, Budapest.
 Fodor János orvos, Makó.
 Fodor József egyetemi tanár, Budapest.
 Fogarasi Béla tanár, N.-Enyed.
 Fónagy József gyógyszerész, Szeged.
 Gróf Forgách István birtokos, N.-Szaláncz.
 Forgách József jószágkormányzó, Kassa.
 Gróf Forgách László birtokos, Mándok.
 Forster Géza gazdatiszt, Ács.
 Forster Kálmán miniszteri fogalmazó, Budapest.
 Földes Bella tanítónő, Arad.
 Földes János főerdész, N.-Palánka.
 Földi János főerdész, Rezsőpart.
 Fraenkel Sándor ügyvéd, Budapest.
 Fraknói Vilmos akad. alelnök, Budapest.
 Frank-Kis István chemikus, Kolozsvár.
 Frecskay János tisztviselő, Budapest.

- Fridrik A. Dezső tanár, Pozsony. †
 Frits Béla, erdész, Paulis.
 Frits József gyógyszerész, Tolcsva.
 Frivaldszky János muz. igazgató-őr, Budapest.
 Fromm Antal gazdatiszt, Gyömrő.
 Fromm Pál orvos, Budapest.
 Fröhlich Izor egyetemi tanár, Budapest.
 Fuchs Ádám főtanító, Pécs.
 Fuchs Ármin gazdatiszt, R.-Keresztúr.
 Fuchs József orvos, Miskolcz. †
 Füleky Pál gyógyszerész, N.-Károly.
 Fülöp Antal hitoktató, Csurgó.
 Füzi Sándor lelkész, Torda.
 Gaál József mérnök, N.-Szeben.
 Gábor Sándor erdész, Temes-Rékás.
 Gajári Antal birtokos, Kalocsa. †
 Gálffy Endre orvos, Kolozsvár.
 Gallik Géza gyógyszerész, Kassa.
 Gámán Zsigmond keresk. titkár, Kolozsvár.
 Garán János orvos, Székelyhid.
 Garda János műszaki díjnok, Lippa.
 Gárdos János orvos, Budapest.
 Gáspár György ügyvéd, D.-Szt-Márton.
 Gáspár János birtokos, N.-Enyed.
 Gáspár Károly tanár, Sz.-Fehérvár.
 Gasparik Pál erdész, Tenke.
 Gecsányi Gusztáv tanár, Sopron.
 Gedeon Aladárné úrhölgy, H.-Ardó.
 Geittner József gyáros, Budapest.
 Gellényi Ernő vasúti tiszt, Arad.
 Gelléri Szabó János ügyvéd, Budapest.
 Genersich Antal egyetemi tanár, Kolozsvár.
 Geng József gazdatiszt, Tolna.
 Geöcze Imre mérnök, Selmeicz.
 Gergelyi Imre orvos, Gyöngyös.

- Gergey Károly, ny. k. táblai bíró, Budapest.
 Gerster Béla mérnök, Budapest.
 Gesell János vasúti tiszt, Budapest.
 Geyer G. Gyula tanár, Igló.
 Ghyczy Géza keresk. akadémiái igazgató, Budapest.
 Ghyczy Kálmán orsz. képviselő, Budapest. †
 Glazer Iván gyógyszerész, Tapolcza.
 Gombos Gyula gazdatiszt, Bábolna.
 Gonda Balázs lelkész, Berczel.
 Gondy Károly fényképész, Debreczen.
 Gorócz Albert tkp. tisztviselő, Czegléd.
 Gothárd Jenő birtokos, Herény.
 Göbel Kálmán gyógyszerész, Pécs.
 Görtl Nándor gyógyszerész, Debreczen. †
 Gömörö Gusztáv kereskedő, Dobsina.
 Gönczy Pál ny. államtitkár, Budapest.
 Gráf Nándor tisztviselő, Budapest.
 Gréger Géza erdész, Soóvár.
 Grill Károly könyvtáros, Budapest.
 Grittner Albert tanársegéd, Budapest.
 Grossinger Károly gyógyszerész, Ujvidék.
 Grósz Lajos gazdatiszt, Budapest.
 Grössinger József tisztviselő, D.-Almás.
 Grötschel Imre takarékpénztári igazgató, Budapest.
 Grünwald István tanár, Budapest.
 Gschwindt Mihály gyáros, Budapest.
 Gubányi József birtokos, Pilis.
 Guganovich László vasúti tiszt, Szeged.
 Gunde Henrik tanár, Ujvidék.
 Guta József tanár, Besztercebánya.
 Gyarmathy Zsigmond urad. igazgató, B.-Hunyad.
 Gyömörey Vincze birtokos, Ukk.
 György Etelka tanítónő, Pápa.
 Györke István főerdész, Kolozsvár.
 Györke Lajos tanár, Fogaras.

- Györky Lajos orvos, Kölesd.
 Gyulai Pál egyetemi tanár, Budapest.
 Gyulay Sándorné Baksay Júlia úrhölgy, N.-Mihály.
 Gyurits Antal tanár, Szatmár.
 Gyurman Andor tanár, Budapest.
 Gyurovits Gyula gyógyszerész, Bar.-Szabolcs.
 Hackenberger László gyógyszerész, Kurtics.
 Hagara Miklós birtokos, N.-Szöllős.
 Hagelmann Lajos gyógyszerész, Kaposvár.
 Hahóthy Sándor tanár, Budapest.
 Haitsch Samu tanár, Selmecez.
 Hajnal Albert orvos, Ó-Kígyós.
 Hajnal Endre ügyvéd, Sopron.
 Hajnal István orvos, Békés.
 Haksch Emil ügyvéd, Pécs.
 Halász Ágost chemikus, Budapest.
 Halász Árpád tanár, Makó.
 Halász Dezső tisztviselő, Budapest.
 Halász Géza al-erdőfelügyelő, Pécs.
 Halász János bányagyakornok, Vajda-Hunyad.
 Halász Jenő gyógyszerész, Szék.
 Halász László tanár, Lőcse.
 Halka Dániel erdész, Homok-Szt-György.
 Halmi János tanár, H.-M.-Vásárhely.
 Halmi Nándor birtokos, Apostag.
 Hamaliár Károly gyógyszerész, Rimaszombat.
 Hanák Kolozs ügyvéd, Gyöngyös.
 Hanthó István igazgató-tanár, Kecskemét.
 Hanusz István tanár, Kecskemét.
 Haraszi Sándor gazdatiszt, Szarvas.
 Harmath Gergely igazgató-tanár, Debreczen.
 Harray Kálmán plebános, Kakasd.
 Hauer Béla birtokos, Bojár.
 Havas Agoston erdész, Zircz.
 Havas Miksa igazgató-tanár, Pozsony.

- Héder Lajos gyógyszerész, M.-Sziget. †
 Hegedüs János orvos, Budapest.
 Hegedüs Károly igazgató-tanár, Budapest.
 Hegyessy Sándor ügyvéd, Csoltó.
 Hegyfoky Kabos plébános, Bánhorvát.
 Hellebronth Géza birtokos, T.-Roff.
 Heller Ágost tanár, Budapest.
 Hencz Antal építész, Keszthely.
 Hannel Károly gazdatiszt, Domonkosmajor
 Hercz Mór gyógyszerész, Miskolcz.
 Hering Zsigmond ügyvéd, Sopron.
 Hérmán Mihály ügyvéd, Szatmár.
 Herzog József mérnök, Szentes.
 Heyduk Ambrus, birtokos, Tokaj.
 Hidegh Kálmán tanár, Arad.
 Hieronymi Károly min. tanácsos, Budapest
 Hirsch Adalbert főerdész, Arad.
 Hirschman Ferdinánd tanár, Pozsony.
 Hochstrasser János ügyvéd, N.-Kikinda.
 Hódinka Ágoston tanár, Sárospatak.
 Hoffer Samu orvos, B.-Gyula.
 Hoffmann Alfréd könyvárus, Budapest.
 Holdházy János apát, Alcsút.
 Hopf János kanonok, Kalocsa.
 Hornyánszky Viktor könyvárus, Budapest.
 Hornyay Béla orvos, S.-A.-Ujhely.
 Horostsák Gyula tanár, Ungvár.
 Hort Erzsébet tanítónő, Szeged.
 Horváth Alajos nyug. vasúti igazgató, Esztergom.
 Horváth Béla mérnök, Miskolcz.
 Horváth Ferencz birtokos, Szegvár.
 Horváth János ügyvéd, Szentes.
 Horváth József ügyvéd, Vasvár.
 Horváth Kálmán gyógyszerész, Kaba.
 Horváth Károly közjegyző, Orosháza.

- Horváth Lajos vasúti főfelügyelő, Budapest.
 Horváth Mihály orvos, Kecskemét.
 Horváth Sándor kir. erdőfelügyelő, Budapest.
 Horváthné Bod Róza úrhölgy, Kolozsvár
 Hölbling Miksa orvos, Pécs.
 Hősz Mihály orvos, Palota.
 Hradczky Antal ügyvéd, Sz.-Olaszi. †
 Hradczky Béla mérnök, Budapest.
 Hrehus Gyula tisztartó, Varannó.
 Huberth Vilmos ügyvéd, Léva.
 Huffner Tivadar bányatanácsos, Nagyág.
 Hunfalvy János egyetemi tanár, Budapest. †
 Hunfalvy Pál egyetemi tanár, Budapest.
 Hunyady Lajos gazdatiszt, Lajos-Szénás.
 Husz Ármin tanár, Eperjes.
 Husz Samu bányamérnök, Budapest.
 Huzella Gyula kereskedő, N.-Várad.
 Ignics Boldizsár tanár, Eger.
 Illés Nándor kir. fő-erdőtanácsos, Budapest.
 Ilosvay Lajos műegyetemi tanár, Budapest.
 Imre Dénes erdész, Gy.-Szt.-Miklós.
 Imre József orvos, H.-M.-Vásárhely.
 Imre Miklós ügyvéd, Eger.
 Inczedy Dénes tanár, Pécs.
 Inkey Béla geologus, Pozsony.
 Intödy Adolf távirtelepítész, Budapest. (2 péld.)
 Isoó János orvos, Z.-Egerszeg.
 Issekutz László orvos, Budapest.
 Ivánka Pál szolgabíró, Kis-Kőrös.
 Ivanovits Antal hivatalnok, Parajd.
 Jacobovits Ármin számtartó, Zenta.
 Jakab József erdész, Gy.-Szt.-Miklós.
 Jákó Jenő erdész, Zsarnócza.
 Jakobei Dezső tanár, Homonna.
 Jákói Géza erdész, Ugod.

- Jálics Géza nagykereskedő, Budapest.
 Janák László erdész, L.-Kvacsán.
 Jármay Gyula gyógyszerész, Budapest.
 Jármay Jenő mérnök, Budapest.
 Jaszencsák Sándor tanár, N.-Kálló.
 Jedlik Ányos, nyug. egyetemi tanár, Győr.
 Jelenffy Kornél törvsz. elnök, Debreczen.
 Jellachich Károly orvos, Dárda.
 Jenei László Pál tanár, Kassa.
 Jeszenák Rafael tanár, Losoncz.
 Jobszty Gyula alispán, Beregszász.
 Joerges Ágoston könyvárus, Selmeecz.
 Joós Lajos bányatiszt, Felső-Bánya.
 Jósa András főorvos, Nyiregyháza.
 Juchó Ferencz gyógyszerész, Vajda-Hunyad
 Juhász Mór tanító, Felső-Bü.
 Jura János k. járásbíró, Felső-Vissó.
 Jurányi Lajos egyetemi tanár, Budapest.
 Jurassek Aladár távirtda-ellenőr, Zágráb.
 Jurkovits Ottmár járásbíró, N.-Szt-Miklós.
 Just Ferencz mérnök, Budapest.
 Kabdebo Lajos tanár, Arad.
 Kádek István tanár, Privigye.
 Kaiser Sándor állatorvos, Kassa.
 Kalecsinszky Sándor chemikus, Budapest.
 Kállay István tanár, Debreczen.
 Kálmán Sándor tanító, Szécsény.
 Kalmár Lajos ügyvéd, Ipoly-Nyék.
 Kalocsa Viktor posta- és távirtdatiszt, Budapest.
 Kapcsándy Károly gépészmérnök, Budapest.
 Karácsony Gyula m. főjegyző, Zombor.
 Karai Sándor tanár, Debreczen.
 Kardos Károly tanár, M.-Sziget.
 Karl István gyáros, Sz.-Fehérvár.
 Kármán Mór egyetemi m. tanár, Budapest.

- Karpf Lajos tanár, N.-Szombat.
 Karsay Zoltán orvos, Uj-Moldova.
 Kaszanyiczky Endre kereskedő, Debreczen.
 Kauffmann Kamill bányakapitány, Budapest.
 Kégl János egyetemi hallgató, Budapest.
 Kelemen Mihály orvos, Pozsony.
 Keleti Gusztáv igazgató-tanár, Budapest.
 Keller Károly tanító, N.-Perkáta.
 Keller Mihály tanár, Győr. †
 Kellner Emil gyógyszerész, Budapest.
 Báró Kemény László birtokos, Alsó-Gold.
 Báró Kemény Ödön birtokos, Alsó-Jára.
 Kempelen Imre birtokos, Moha.
 Kende Péter alispán, Ungvár.
 Kende Zsigmond birtokos, N.-Geöcz.
 Kenessey Pongrácz ügyvéd, Veszprém.
 Keö Jenő orvos, Komárom.
 Képes Ferencz r. kapitány, Abrudbánya.
 Keresztessy József orvos, Galanta.
 Keresztyén Albert orvos, Mező-Kászony.
 Kerpely Antal min. tanácsos, Budapest.
 Kertész Lipót orvos, Dombóvár.
 Kétli Károly egyetemi tanár, Budapest.
 Kézmárszky Tivadar egyetemi tanár, Budapest.
 Kherndl Antal műegyetemi tanár, Budapest.
 Kikindai Aladár mérnök, Kalocsa.
 Kilián Frigyes könyvárus, Budapest. (11 péld.)
 Kim Andor gazdatiszt, Muth.
 Király István orvos, Bicske.
 Király József tanár, N.-Szalonta.
 Kirchmayer Gerő birtokos, Enyiczke.
 Kirchner Mihály gyógyszerész, Komárom.
 Kiss Andor körjegyző, Gladna.
 Kiss Endre törvényszéki bíró, Zilah.
 Kiss Ferencz tisztartó, Kapriora.

- Kiss Ferencz gyógyszerész, Szeghalom.
 Kiss Gusztáv ny. tanár, H.-M.-Vásárhely.
 Kiss György mérnök, Vinkovcze.
 Kiss Gyula gyógyszerész, H.-M.-Vásárhely.
 Kiss János, a Szent-István-Társulat igazgatója, Budapest.
 Kiss József lelkész, Hejcze.
 Kiss József tanár, Pécs.
 Kiss József gyógyszerész, Kunhegyes. †
 Kiss László tanár, K.-K.-Halas.
 Kiss Sándor gyógyszerész, Öcsöd.
 Kisfaludy Sándor birtokos, Badacsony.
 Kiszelly Ervin tanár, Késmárk.
 Kléh István takarékpénztári igazgató, Budapest.
 Klein Gyula műegyetemi tanár, Budapest.
 Klein Pál tanár, Késmárk.
 Klein Samu igazgató-tanító, Dobsina.
 Klein Vilmos kereskedő, Szatmár.
 Klimm Mihály műegyetemi tanár, Budapest.
 Klinovszky Károly gyógyszerész, Eger.
 Klug Nándor egyetemi tanár, Kolozsvár.
 Kmetty János erdész, Trebusa-Fejérpatak.
 Koch Antal egyetemi tanár, Kolozsvár.
 Koch Ferencz, e. tanársegéd, Kolozsvár.
 Kocsis Gyula ispán, Hegykő.
 Kócsy János főerdész, Mihálytelek.
 Koleszár Lajos, igazgató-tanár, B.-Hunyad.
 Koller Gyula orvos, Budapest.
 Kolosváry Ödön mérnök, Budapest.
 Komlóssy Dezső törvényszéki bíró, Debreczen.
 Konkoly Miklós birtokos, Ó-Gyalla.
 Konrád Márk tanár, Nagy-Várad.
 Koós Gábor tanár, Budapest.
 Korányi Frigyes egyetemi tanár, Budapest.
 Korbuly-Péterfy Berta úrhölgy, M.-Bánhegyes.
 Korchmáros Kálmán ügyvéd, Szombathely.

- Kósa Miklós gazdatiszt, Feldebrő.
 Kossár Ármin gazdatiszt, P.-Szt-György.
 Kossinszky Viktor igazgató-tanár, Pozsony.
 Kossuth Lajos, Turin.
 Kosztka Károly hivatalnok, Szentes.
 Kovács Antal orvos, Jász-Kis-Ér.
 Kovács Eduárd birtokos, Mikola.
 Kovács Elck közjegyző-jelölt, Nyiregyháza.
 Kovács Ferencz tanár, N.-Körös.
 Kovács József gyógyszerész, Nyitra.
 Kovács József tanár, H.-Nánás.
 Kovács József tanár, Huszt.
 Kovács József orvos, Salgó-Tarján.
 Kovács Károly gazdatiszt, H.-Szt-György.
 Kovács Lajos m. k. vasuti főfelügyelő, Budapest.
 Kovács Sebestyén Gyula tanfelügyelő, Kaposvár.
 Kölber Alajos gyáros, Budapest.
 Kölcsey Ferencz orvos, Szatmár.
 Kölesvölgyi József ügyvédjelölt, Szombathely.
 Körmendy Lajos állomásfőnök, Brezova-Rhónicz
 Körössy Antal tanító, Illava.
 Kövér Kálmán orvos, Budapest.
 Krakker Kálmán számtartó, Vác.
 Králik Lajos m. k. kohótiszt, Nagybánya.
 Krammer József igazgató-tanár, Kis-Marton.
 Krécsy Béla tanár, Kecskemét.
 Kremnitzky Ottó tanár, Selmecz. †
 Krenner József műegyetemi tanár, Budapest.
 Krenner Pál ügyvéd, Vasvár.
 Krenosz Rezső főmérnök, Zágráb.
 Kriesch János műegyetemi tanár, Budapest. †
 Krivány János m. gyámpénztárnok, Arad.
 Kroczevsky Adolf gyógyszerész, Eszék.
 Kronberger Adolf orvos, Barcs.
 Kugler János ügyvéd, Budapest.

- Kuliszeky Ernő tanfelügyelő, M.-Óvár.
 Kulizsák Ferencz főhadnagy, B.-Gyula.
 Kun Mór gyógyszerész, Félégyháza.
 Kuncz Adólf prépost, Csorna.
 Kunszt Károly tanító, Somorja.
 Kuppis József mérnök, B.-Gyarmat.
 Kursinszky László tanító, Debreczen.
 Kurtz Gusztáv orvos, Budapest.
 Kussinszky Arnold tanár, Jászó.
 Kürschák József tanár, Rozsnyó.
 Küttel Cornélia tanítónő, Budapest.
 Küttel István gyógyszerész, Kőszeg.
 Lakner Kálmán birtokos, Pusztapó.
 Laky Dániel tanár, Budapest.
 Láng Frigyes főorvos, Zombor.
 Láng Zsigmond chemikus, Budapest.
 László Edé m. e. tanársegéd, Budapest.
 Latinovics János birtokos, Budapest.
 Lauch János tanár, Szeged.
 Lechner Károly egyetemi tanár, Kolozsvár.
 Lechner Lajos min. tanácsos, Budapest.
 Léderer Ábrahám tanár, Budapest.
 Leipniker Ernő tanárjelölt, Budapest.
 Lejtényi Sándor tanár, Arad.
 Lengyel Antal pénztárnok, Szolnok.
 Lengyel Béla egyetemi tanár, Budapest.
 Lengyel Endre orvos, Sárospatak.
 Lengyel István tisztviselő, Budapest.
 Lengyel Samu birtokos, B.-Keresztes.
 Leopold Lajos építész-vállalkozó, Szegzárd.
 Lépes Péter tanár, Karánsebes.
 Leszner Rezső orvos, Kis-Marton.
 Leutner Károly pénztárnok, Budapest.
 Lévay István tanár, Eperjes.
 Lévay Simon városi tanácsnok, Szabadka.

- Levitzky Albert erdész, Dorgos.
 Lichtscheindl György gazdatiszt, Soponya.
 Lintner Imre vasuti tisztviselő, Budapest.
 Lisznyay Endre ügyvédjelölt, Budapest.
 Lóczy Lajos egyetemi tanár, Budapest.
 Lonkay Antal erdész, Kakasfalu.
 Loósz József városi tanácsnok, Kassa.
 Lopussy Kornél hivatalnok, Szászrégen.
 Losteiner Károly orvos, Kompolt.
 Lovrich Gyula főorvos, Nagybánya.
 Löcherer Andor birtokos, S.-A.-Ujhely.
 Lörenthey Imre tanárjelölt, Budapest.
 Lőrinczy Gyula járásbíró, N.-Tapolcsány.
 Lőrinczy Menyhért m. k. telekkönyvezető, Szamosujvár.
 Löv Lajos postamester, Désakna.
 Lövy Adolf könyvárus, Miskolcz.
 Lövy Miksa könyvárus, Szatmár.
 Lubik Ödönné Raisz Gizella úrhölgy, Rozsnyó.
 Id. Luczenbacher Pál főrendiházi tag, Budapest.
 Ludányi Béla tanító, Szolnok.
 Ludwig Ferencz orvos, Pécs.
 Luiszer Viktor gyógyszerész, Mohács.
 Lukács Antal birtokos, Kaszaper.
 Lukács Ödön esperes, Nyiregyháza.
 Lukonics Gábor orvos, Sümeg.
 Lux Elek lelkész, Plavnicza.
 Madarassy Antal plebános, N.-Keresztúr.
 Máday János tanár, Arad.
 Magurányi József ügyvéd, Esztergom.
 Magyar Sándor orvos, Kis-Kőrös.
 Magyary Kossa Sámuel birtokos, T.-Szt-Márton.
 Majer István gyógyszerész, Esztergom.
 Majer Sándor gyógyszerész, Esztergom.
 Báró Majthényi Ottó, Budapest. †
 Makkay Dániel lelkész, Ungvár.

- Makray József államvasúti felügyelő, Arad.
 Málnásy Ferencz tanár, Pancsova.
 Mamuzsich Benedek tanár, Pancsova.
 Mannó István magánzó, Budapest. +
 Manyák Alajos tanár, Trencsén
 Margó Tivadar egyetemi tanár, Budapest.
 Máriássy Ferencz birtokos. Márkusfalva.
 Markó László főorvos, Miskolcz.
 Markovics Vincze lelkész, Nagylak.
 Markusóvszky Lajos, miniszteri tanácsos, Budapest.
 Márkutz József építész, Budapest.
 Márton Géza orvos, Bács-Almás.
 Márton Sándor erdész, Tapolcza.
 Máté Sándor igazgató-tanár, Kecskemét.
 Matejka József tanító, Z.-Lipcse.
 Mathiász János borászati igazgató, Szőlöske.
 Mátyus Endre gyógyszerész, Lócse.
 Ifj. Matzelka János birtokos, H.-M.-Vásárhely.
 Mayr Frigyes lelkész, Derecske. +
 Medgyesy József erdész, Lunka.
 Medveczky Sándor gyógyszerész, Léva.
 Melitsko Frigyes főmérnök, Kolozsvár.
 Mentler Károly gyógyszerész, Karád.
 Mesterffy László gyógyszerész, N.-Szombat. +
 Mészáros Ignác mérnök, Szeged.
 Mészáros Ignác plebános, Ó-Kanizsa. +
 Meszéna Lajos urad. intéző, Verebély.
 Mezihradsky Kálmán orvos, Szombathely.
 Mihalkovics Géza egyetemi tanár, Budapest.
 Mihályik Izidor igazgató, Budapest.
 Miklós Gergely tanár, Budapest.
 Miklovicz Bálint lelkész, H.-M.-Vásárhely,
 Milkovich Imre gazdatiszt, Koronczó.
 Minczér Ede gazdatiszt, Kis-Keszi.
 Mirka Károly állomásfőnök, Rimabánya.

- Miskolczi Pál tanító, Besztercze.
Moczkovcsák Dezső gyógyszerész, Nagy-Várad.
Mokos Károly tanár, N.-Röcze.
Mokry Sámuel gazdatiszt, Apáca.
Molnár Ferencz gazdatiszt, Sárpentele.
Molnár János könyvárus, Budapest.
Molnár Károly tanár, Sz.-Udvarhely.
Molnár Lajos gazdatiszt, Gyorok.
Molnár Nándor gyógyszerész, Budapest.
Morász József ügyvéd, Esztergom.
Morelli Gusztáv tanár, Budapest.
Morvai János jegyző, Mezőkövesd.
Mózer Ede bányagondnok, Dubnik.
Munkácsi Pál orvos, Nagy-Boczkó.
Muraközy László gyógyszerész, Debreczen.
Müller Károly mérnök, T.-Szt-Miklós.
Müllner Mátyás igazgató-tanár, Sopron.
Müllner Pál kormánysegéd, tanár, Budapest.
Münnichshöfer Károly számvivő, Valkó.
Nádosi Kálmán birtokos, Bar.-Szt-Lőrincz.
Nagy Dezső műegyetemi tanár, Budapest.
Nagy Elek távirdatiszt, Sepsi-Szt-György.
Nagy Gusztáv tanár, Sárospatak.
Nagy György főmérnök, M.-Sziget.
Nagy István tanár, Túróc-Szt-Márton.
Nagy János gépgyáros, N.-Szalonta.
Nagy Károly erdész, Sóvár.
Nagy László tanár, Budapest.
Nagy Pál birtokos, Csepreg.
Nagy Pál orvos, T.-Sziget.
Nagy Sándor ispán, Szegvár.
Nagy Sándor tanító, B.-Füred.
Neisar Károly vasúti tiszt, Budapest.
Németh Pál birtokos, H.-M.-Vásárhely.
Némethy János főmérnök, Szatmár.

- Némethy Mihály irodatiszt, Erzsébetváros.
 Nendtvich Károly ny. műegyetemi tanár, Budapest.
 Báró Neu Henrik hivatalnok, Budapest.
 Neuberger Lajos ispán, Visonta.
 Neuman Antal ügyvéd, Budapest.
 Neumann Jenő tanár, Szarvas.
 Nicolits Lázár tanár, Budapest.
 Nitsner Pál festőmester, Szegzárd.
 Noszlopy Bálint számvevő, Pápa.
 Novák Emil gazdatiszt, Királyság.
 Novelly Imre vasúti főfelügyelő, Budapest.
 Nunkovics Sándor kir. aljárásbíró, Letenye.
 Nyiry György gyógyszerész, Nagy-Várad.
 Nyiry Károly zárdafőnök, Kecskemét.
 Nyitrai Pál orvos, Kisujszállás.
 Gr. Oberndorf Hugóné Migazzy Vilma úrhölgy, Királyfia.
 Ohrenstein Henrik gyáros, Beocsin.
 Ónody Ferencz erdész, Babath.
 Orbán Ferencz igazgató-tanár, Brassó.
 Orbán Lajos tanár, Sümeg.
 Orbay Antal orvos, Jászberény.
 Ordódy István K. birtokos, Markófalva.
 Ormándy Miklós igazgató-tanár, S.-A.-Ujhely.
 Orosz Pál birtokos, Bonczodföld.
 Oroszlán Árpád tisztviselő, Budapest.
 Osztreloczky Gyula tanár, Selmech.
 Otcoska Géza bérlő, Gyula-Pusztá.
 Ottava Ignác orvos, Budapest.
 Ottó Sándor főmérnök, Czibakháza.
 Öreg János tanár, Debreczen.
 Óshegyi Sándor ügyvéd, M.-Óvár. †
 Ötvös Károly jegyző, Szerep.
 Pacher Donát tanár, Győr.
 Pál Károly kereskedő, Budapest.
 Palczér Ernő tanár, N.-Károly.

- Pallay Lajos ügyvéd, N.-Várad.
Pallér Kelemen tanár, Sz.-Fehérvár.
Pállfy Alajos főerdész, N.-Kanizsa.
Pállffy Sándor ügyvéd, Arad.
Pálya Mihály tanár, Csáktornya.
Pályi Sándor hivatalnok, Szob.
Pamper Imre ügyvéd, F.-Nezsider.
Pándi István ügyvéd, Ó-Kigyós.
Pap Elemér törvsz. aljegyző, Komárom.
Pap János igazgató-tanár, Szeged.
Pap József tanár, Ujvidék.
Papp Károly lelkész, Budapest.
Pap Samu orvos, Budapest.
Papanek Ferencz segéd-lelkész, Budapest.
Pápay János tanító, Debreczen.
Papszász Károly orsz. képviselő, Budapest.
Parcsetich Mihály tanító, Bezdán.
Pásthy Károly igazgató-tanár, Kecskemét.
Paszlavszy József tanár, Budapest.
Páter Béla tanár, Kassa.
Pattantus Ábrahám Márton orvos, Illava.
Pauer Imre egyetemi tanár, Budapest.
Pauler Gyula orsz. levéltárnok, Budapest.
Paulovits Alajos tanító, N.-Perkáta.
Paulovits Károly tanár, Czegléd.
Pávay Gábor orvos, Pozsony.
Péch Antal bányaigazgató, Selmecz.
Péchy Imre áll. nyomda-igazgató, Budapest.
Pekánovits Imre mérnök, N.-Várad.
Pekár Lajos főesperes, Tamási.
Penkert Mihály gyógyszerész, Székelyhid.
Perczel Lajos birtokos, Kis-Kajdacs.
Perényi Vimos tanár, Vág-Ujhely.
Persa Iván lelkész, Alsó-Szölnök.
Peschke Károly mérnök, Baja.

- Péter János tanár, Pécs.
 Péter Károly tanár, H.-Böszörmény.
 Péterffy Antal ügyvéd, Arad.
 Péterfi Zsigmond vasútigazgató, Deés.
 Pethő Gyula kir. geológus, Budapest.
 Petrovay Ádám birtokos, Nagy-Kürü.
 Petrovits Miksa mérnök, Kossuth.
 Pílaszanovits Pál birtokos, Pécs.
 Pillitz Ignác orvos, Budapest.
 Pintér Sándor ügyvéd, Szécsény.
 Piußsich Lajos főpénztárnok, Budapest.
 Platzer Ferencz bányahiv. főnök, Jászó.
 Pleszky Antal gazdatiszt, Fadd.
 Plósz Pál egyetemi tanár, Budapest.
 Plósz Sándor egyetemi tanár, Budapest.
 Pócsy György kir. közjegyző, Kecskemét.
 Podhraczký Ferencz gyógyszerész, N.-Szalonta.
 Bárány Podmaniczky Géza birtokos, Kis-Kartal.
 Pogány Gyula tanár, Ungvár.
 Pogány Károly törvényszéki elnök, M.-Vásárhely.
 Pojlák János kereskedő, Sz.-Cseh.
 Pokorny Tivadar mérnök, Szentes.
 Polák Ede tanár, kormánysegéd, Budapest.
 Polinszky Ede vasúti felügyelő, Budapest.
 Politzer Géza gazdatiszt, N.-Korpád.
 Polyák Károly gazdatiszt, Doboz.
 Pompéry Elemér mérnök, Budapest.
 Pongrácz Géza gyógyszerész, P.-Ladány.
 Pongrácz Jenő birtokos, P.-Szent-Tornya.
 Poór Endre gyógyszerész, Zomba.
 Poór Imre egyetemi tanár, Budapest.
 Popovits Sándor tisztviselő, Budapest.
 Popper István mérnök, Budapest.
 Póra Ferencz tanár, Budapest.
 Posztóczky Károly birtokos, Rác-Almás.

- Pöschl Ferencz gazdatiszt, Kőröshegy.
 Prágay Károly ügyvéd, Győr.
 Práznovszky Ignác ügyvéd, Budapest.
 Prilisauer Adolf tanár, Kaposvár.
 Primics György muzeumi tiszt, Kolozsvár.
 Procopp Jenő orvos, Budapest.
 Prokesch Ignác tanár, Szabadka.
 Báró Prónay Gábor, T.-Ság.
 Pukáts Antal erdész, Apatin.
 Pulszky Ferencz nemzeti muzeumi igazgató, Budapest.
 Pulszky Garibaldi mérnök, Pozsony.
 Puteani Holl Jenő p. ü. biztos, Budapest.
 Rác György gyógyszerész, Miskolcz.
 Radics Béla tanító, Esztergom.
 Radnóti Herman Dezső tisztviselő, Kolozsvár.
 Radomszky Mihály tanító, Ricska.
 Raisz Gedeon orvos, Nagy-Mihály.
 Rakodczay Sándor kir. hétszemélynök, Zágráb.
 Rákos Gyula gyógyszerész, Salgó-Tarján.
 Rakovszky Géza orsz. képviselő, Budapest.
 Raksányi Kálmán jegyző, Irsa.
 Rappensberger Vilmos igazg.-tanár, N.-Becserek.
 Rátai József m. főorvos, Zombor.
 Ráth Arnold tanár, Budapest.
 Rauchbauer József tanár, Budapest.
 Réczey Imre egyetemi tanár, Budapest.
 Ifj. Báró Redwitz Sándor, Ungvár.
 Reichenhaller Kálmán tanár, Budapest.
 Reiner Gyula plebános, Szulok.
 Reitzner Károly fő-bányabiztos, Besztercebánya.
 Renda Vilmos tanító, Kossuth.
 Répay András tanár, Ungvár.
 Révai-Testvérek könyvtárosok, Budapest. (2 p.)
 Rhédey Ferencz tanár, Csáktornya.
 Rhénes Imre orvos, Újfehértó.

- Richter Lajos nevelő, Budapest.
 Rignáth Ödön erdész, Szt-Gojhárd. †
 Rik Gusztáv gyógyszerész, Sárospatak. †
 Ringelhann Gyula kasznár, Gyulamező.
 Rittner Jakab tanító, Kevermes.
 Robitsek Sándor főmérnök, Budapest.
 Rochlitz Arthur bankpénzt., Debreczen.
 Rombauer Emil igazgató-tanár, Brassó.
 Rónay Antal miniszt. fő-erdőtanácsos, Budapest.
 Rónay Károly ügyvéd. Budapest.
 Rósa Imre birtokos, Tiszaföldvár.
 Róth Gábor ügyvéd, Beregszász.
 Róth Samu igazgató-tanár, Lőcse. †
 Roxer Vilmos kataszt. felügy., Kassa.
 Rozmanits Timót tanár, N.-Károly.
 Rózahegyi Aladár egyetemi tanár, Kolozsvár.
 Rozsnyay Mátyás gyógyszerész, Arad.
 Rögler Mihály gazdatiszt, Doboz.
 Rözsényi Iván chemikus, Budapest.
 Ruffy Pál m. főjegyző, A.-Marót.
 Ruisz Gyula gazdatiszt, Mezőhegyes.
 Ruzsitska Béla tanár, Kolozsvár.
 Sáfrán József körjegyző, Simonfa.
 Sághy Ferencz gyógyszerész, H.-Szovát.
 Sági Gyula honv. főhadnagy, Pécs.
 Sailer Károly orvos, Lekér.
 Sailer Vilmos ügyvéd, Békés-Csaba.
 Salamin Leó igazgató-tanár, Sopron.
 Salamon Tóth Károly mérnök, Szegzárd.
 Sándor János tanár, Sz.-Keresztúr.
 Sándor János lelkész, Miriszló.
 Sárkány Károly kereskedő, Csetnek.
 Sáska Mihály mérnök, Budapest.
 Saskeőy Ferencz plebános, Baracza.
 Sass István főorvos, Szegzárd.

- Sassy János orvos, Miskolcz.
Sassy Pál mérnök, Gurahoncz.
Ifj. Sauska Jenő birtokos, Bar.
Saxlehner Andor birtokos, Budapest.
Saxlehner Árpád birtokos, Budapest.
Say Viktor honv. ezredes, N.-Szeben.
Schafarzik Ferencz kir. geológus, Budapest.
Schenek István tanár, Selmezbánya.
Scherer Gyula igazg.-tanár, Kapuvár.
Schey Lipót tanár, Győr.
Schlatter Alfréd tanár, Kassa.
Schleiminger László orvos, Tiszafüred.
Schmidt Károly gyógyszerész, Huszt.
Schmidt Sándor muzeumi tisz, Budapest.
Scholtz Lajos tanító, Budapest.
Schossberger Adolf birtokos, P.-Vasad.
Schönbeck Ignácz gazdatiszt, Baráti.
Schreiber Károly p. ü. tanácsos, Budapest.
Schröder Károly igazgató-tanár, Körmöcz.
Schulek Vilmos egyetemi tanár, Budapest.
Schuller Alajos műegyetemi tanár, Budapest.
Schützenberger Endre orvos, Dunaföldvár.
Schwarz Károly könyvárus, Sopron.
Schwimmer Ernő egyetemi tanár, Budapest.
Seidnitzer Ignácz könyvelő, N.-Szöllős.
Semsey Andor birtokos, Budapest.
Serli Gusztáv főorvos, N.-Károly.
Serli Sándor orvos, Mohács.
Seybold Lajos gazdatiszt, Kisbáb.
Seyler Vilmos gazdatiszt, Taskony.
Simig Rezső tisztartó, Kalocsa.
Simon Imre plebános, M.-Radna.
Simonffy Sámuel kir. tanácsos, Debreczen.
Simonyi Béla ügyvéd, A.-Marót.
Singer Jakab orvos, Budapest.

- Sipeky Béla birtokos, Borsitz.
 Sipos János jegyző, Csernátfalu.
 Sipos Pál birtokos, Szikszó.
 Sipőcz István gyógyszerész, Pécs.
 Somody Lajos mérnök, Kalocsa.
 Somogyi Ignác tanár, Szolnok. †
 Somogyi Lajos árvaszéki ülnök, Kaposvár.
 Somogyi Rudolf tanár, Budapest.
 Somogyi Venczel tanár, Kőszeg.
 Somossi Ignác orvos, N.-Károly.
 Somssich Pál főrendi tag, Budapest. †
 F. Sörös Luiza tanítónő, Budapest.
 Sperlagh József gyógyszerész, Hatvan.
 Stadel János birtokos, Z.-Tárnok.
 Stancel Károly tanár, Mernye. †
 Stárna Sándor bányaigazgató, Veresvágás.
 Staub Móricz tanár, Budapest.
 Stauróczy Lajos gyógyszerész, Báttaszék.
 Steierlein Gábor igazgató-tanár, Kőszeg.
 Steineker Gábor mérnök, Gyoma.
 Gróf Steinlein Ottó, Budapest.
 Steinmayer János jószágigazgató, Budapest.
 Stépán Gábor birtokos, Málcza.
 Stiller Bertalan orvos, Budapest.
 Stirling Károly gyógyszerész, Győr.
 Stoczek József műegyetemi tanár s főrendi tag, Budapest.
 Stolmár Károly Seb. ny. hivatalnok, D.-Földvár.
 Streitman András tanár, Jászberény.
 Stromp Gyula tanár, Sopron.
 Stubenvoll Ferencz gyógyszerész, Sárvár.
 Stumpfoll Ede igazg.-tanár, Temesvár.
 Supka Jeromos apát, Zircz.
 Suppan Vilmos tanár, Budapest.
 Sümegh István tanító, Csuz.
 Sváb Károly főrendi tag, Budapest.

- Szabó Dénes birtokos, Tapolcza.
 Szigeti Szabó Ede tanár, Pápa.
 Szabó Ferencz igazgató-tanár, Siklós.
 Szabó Ferencz orvos, N.-Rábé.
 Szabó Ferencz tanár, Kecskemét.
 Szabó Incze mérnök, Brassó. †
 Szabó József egyetemi tanár, Budapest.
 Szabó József tanár, Győr.
 Szabó József plebános, A.-Zsadány.
 Szabó Kálmán kereskedő, Debreczen.
 Szabó Lajos igazgató-tanár, Tarczal.
 Szabó Menyhért ügyvéd, Szentés.
 Szabó Miklós kereskedő, Debreczen.
 Szabó Sándor kereskedő, Debreczen.
 Szakács István tanár, Kecskemét. †
 Szakvály Lipót urad. titkár, Főherceglak.
 Szalay Antal birtokos, Arad.
 Szalay József birtokos, Farnad.
 Szalkay Gyula tanár, Budapest.
 Szaplóczay István ispán, Öreglak.
 Szaplóczay Kálmán hivatalnok, Felső-Vissó.
 Szártorisz Ferencz tanár, Selmech.
 Szász Gerő esperes, Kolozsvár.
 Szász Károly szuperintendens, Budapest.
 Szathmáry János vasúti felügyelő, Arad.
 Szathmáry Mihály mérnök, Arad.
 Szathmáry Sámuel tanár, Szatmár.
 Szauter Miklós mérnök, Apatin.
 Szavcsuk József tanár, Szombathely.
 Szavkay Ede tanár, Budapest.
 Gróf Széchenyi Béla, Budapest.
 Szegheő Géza mérnök, Szeged.
 Szegvári Ernő mérnök, Budapest.
 Székely Adolf főerdész, A.-Kubin.
 Székely Károly tanár, Baja.

- Széky István e. hallgató, Tisza-Igar.
 Szele Ferencz mérnök Kolozsvár.
 Szele Flóris ügyvéd, Jász-Fényszaru.
 Széles Antal orvos, M.-Sziget. †
 Széll Hugó pénztárnok, Igló.
 Szemző László birtokos, Budapest.
 Szendi Antal ügyvéd, Szolnok.
 Szendi György tanár, Szarvas.
 Szenessy Mihály tanár, Budapest.
 Szenger Ede orvos, Budapest.
 Szeniczey Ödön orsz. képviselő, Budapest.
 Szentkirályi János gazd. egyleti titkár, Nyíregyháza.
 Szentkirályi Kálmán birtokos, T.-Szt-Márton.
 Szerdahelyi Aladár birtokos, Ágh-Csernyő.
 Szigethy Ignác orvos, Szill.
 Szikla Gábor tanár Sz.-Fehérvár.
 Szikszay Viktor vasuti tiszt, N.-Várad.
 Szilágyi Zsigmond mérnök, B.-Újfalú.
 Szilárd István mérnök, Arad.
 Szilassy György birtokos, N.-Abony.
 Szilasi Jakab chemikus, Hatvan.
 Szily Dezső birtokos, Botfa.
 Szily Kálmán akad. főtitkár, Budapest.
 Szily László orsz. képviselő, Szt-Márton.
 Szirmay Balamér birtokos, Berettyó.
 Szkókán Sándor igazgató-tanár, Kis-Szeben.
 Szolcsányi Gyula fogalmazó, R.-Szombat.
 Szolnai István vasúti hivatalnok, Kolozsvár.
 Szombathelyi Győző Komáromm. alispánja, Komárom.
 Sommer Antal orvos, Balatonfő-Kajár.
 Szondy István gyógyszerész, Szegzárd.
 Szontagh Ábrahám orvos, Budapest.
 Szontagh Miklós orvos, Tátra-Füred.
 Szontagh Tamás geológus, Budapest.
 Sztankay Ferencz gyógyszerész, Selmeecz.

- Sztarill Sándor urad. könyvelő, N.-Várad.
Szterényi Hugó tanár, Sz.-Fehérvár.
Szukováthy Ottilia igazgató-tanítónő, Budapest.
Szurmó Ambrus igazgató tanár, N.-Körös.
Szutórisz Frigyes tanár, Eperjes.
Szutrély Lipót ügyvéd, Baja.
Szücs Béla gazdatiszt, Csaklyó.
Szücs István birtokos, Sümeg.
Tabódy Jenő birtokos, Ungvár.
Takács Benedek orvos, Szombathely.
Takács Endre orvos, Budapest.
Takács János orvos, Sümeg.
Tarczy Sándor birtokos, Budapest.
Tatár Zoltán mérnök, K.-Újfalu.
Tauffer Vilmos egyetemi tanár, Budapest.
Técsy József orvos, Kun-Szt-Miklós.
Téglás Gábor igazgató-tanár, Déva.
Telbisz Benedek tanár, Lovrin.
Telbisz György tanár, Zombolya.
Telegdi K. Lajos könyvtáros, Debreczen.
Telegdi Miksa orvos, Enying.
Telegdi Róth Károly gyógyszerész, Deés.
Telek János chemikus, Budapest.
Gróf Teleky Gusztávné úrhölgy, Drassó.
Telepy Károly akad. festész, Budapest.
Temesváry Béla erdész-gyakornok, Budapest.
Temesváry Rezső orvos, Budapest.
Tergovcsics István k. táblai bíró, Budapest.
Ternyei Ferencz tanár, Budapest.
Terray Lajos orvos, Selmeecz.
Téry Ödön min. fogalm., Budapest.
Teschler György tanár, Körmöcz.
Than Károly egyetemi tanár, Budapest.
Thanhoffer Lajos tanár, Budapest.
Thirring Gusztáv tisztviselő, Budapest.

- Thoroczkay Sándor magánzó, T.-Szt-György.
 Thuránszky Irén tanítónő, Budapest.
 Thuróczy Károly orvos, Nyitra.
 Tiborcz István ispán, Káptalanfa.
 Timár János gazdatiszt, Vízakna.
 Timon Béla mérnök, Tisza-Roff.
 Tisza László orsz. képviselő, Budapest.
 Tóbiás Endréné tanítónő, Kassa.
 Tókos Sándor lelkész, Vajasd.
 Tolnay Lajos miniszt. tanácsos, Budapest.
 Tombor Győző gyógyszerész, Zsolna.
 Tomcsányi Gusztáv erdőmérnök, Budapest.
 Tomm Béla orvos, Udvari.
 Tónay Tivadar gazdatiszt, P.-Hatvan.
 Topler Sándor tanár, Budapest. †
 Tóth Ede birtokos, Balatonfő-Kajár.
 Tóth Ignác orvos, Mező-Túr.
 Tóth Imre orvos, Selmech.
 Tóth Jenő tanár, Kolozsvár.
 Tóth József Sándor pénztárnok, Budapest.
 Tóth Kálmán birtokos, Orgovány.
 Tóth Sándor lelkész, Letenye.
 Tóthfalusy Ödön gyógyszerész, Majsja.
 Török Aurél egyetemi tanár, Budapest.
 Török József tanár, Debreczen.
 Török Sándor gyógyszerész, Budapest.
 Trocsányi Imre gyógyszerész, H.-Szoboszló. †
 Trshtyánszky László erdész, Rác-Mecske.
 Tuba Lajos tanár, Kolozsmonostor.
 Tuka Antal tanító, Selmech.
 Tulcsik Ferencz tanító, Munkács.
 Turnovszky Jenő orvos, Budapest.
 Udvardy Ferencz ügyvéd, Moór. †
 Ugróczy Kálmán ügyvéd, Kalocsa.
 Uhlár Gyula könyvelő, Tolna.

- Ujházy Kálmán gyógyszerész, Miskolcz.
Ujlaky István erdész, Sárospatak.
Ujváry Sándor birtokos, Kishantos.
Ulmer József mérnök Temes-Kubin.
Unger Géza körorvos, Köttse.
Urbánn József gyógyszerész, Budapest.
Ursziny Arnold gyógyszerész, Vác.
Ursziny Károly gyógyszerész, N.-Kálló.
Ursziny László gyógyszerész, Mezőberény.
Ursziny Zsigmond gyógyszerész, Tornallya.
Usztanék Antal urad. intéző, Tardoskedd.
Ürmössy Kálmán tanár, Kőrmöcz.
Vadas Jenő m. kir. főerdész, Vadászerdő.
Vadász József tanár, Kassa.
Vágner József prépost-kanonok, Nyitra.
Vágó László főerdész, Kecskemét.
Vajda Ferencz orvos, Salgó-Tarján.
Vajda Ignác orvos, Budapest.
Vajna István birtokos, N.-Enyed.
Vajthó László gazdatiszt, Szatmár.
Valkó Nándor gyógyszerész, Gálszécs. †
Valovics Ferencz gazdatiszt, P.-Csobánka.
Valovics Gyula orvos, N.-Kikinda.
Válya Miklós tanár, Budapest.
Vámos Dezső tanár, Budapest.
Vámosy Mihály igazgató-tanár, Budapest.
Vánky József tanár, Szeged.
Várady Lajos magánzó, Kis-Körös.
Várady Zoltán mérnök, Budapest.
Vargha Antal gyógyszerész, Batonya.
Varga Ferencz orvos, Korpona.
Vargha Lajos tanár, N.-Szöllős.
Varga Samu postatiszt, Budapest.
Varga Zsigmond főorvos, Sz.-Fehérvár.
Várnay Imre ügyvéd, Zsombolya.

- Várnai Sándor főerdész, Kézdi-Vásárhely.
 Vas Gusztáv vasúti felügyelő, Arad.
 Vásárhelyi Béla birtokos, Arad.
 Vásárhelyi Imre birtokos, Szomor.
 Vass Krizosztom tanár, Baja.
 Vecsey Viktor gyógyszerész, Debreczen.
 Vén Mihály lelkész, Bikfalva
 Véninger Ferencz, mérnök, Budapest.
 Verebély László orvos, Budapest.
 Vermess Lajos tanár, Szabadka.
 Vida Károly tanár, Csurgó.
 Vigh Béla tanár, N.-Kálló.
 Vincze Árpád gyógyszerész, Nova.
 Virkler Endre tanár, Budapest.
 Vladár Emil birtokos, Kladzány.
 Vnuto Ferencz m. k. számtiszt, Szomolnok.
 Vogronits Antal apát-kanonok, Veszprém.
 Vojnits Dávid birtokos, Omorovicza.
 Vojnits Döme tanár, Esztergom.
 Volosz Lajos ügyvéd, M.-Sziget.
 Vörös Sándor igazg. tanár, Kolosmonostor.
 Vörösmarty Elek gazdatiszt, Tót-Magyar.
 Vörösmarty Kálmán számvevő, Új-Szász.
 Vörösváry Béla tanító, Hatvan.
 Vucskits János tisztartó, Boldogasszony.
 Wachsmann Ferencz mérnök, Budapest.
 Walter Mihály tanár, Szegvár.
 Wartha Vincze műegyetemi tanár, Budapest.
 Weidmann Vilmos orvos, Apatin.
 Wein János vízmű-igazgató, Budapest.
 Weinberger Samu gazdatiszt, Bákai-Liget.
 Weisz Sándor orvos, Arad.
 Gróf Wenckheim Frigyes birtokos, Ó-Kigyós.
 Weress Dénes alispán, Torda.
 Gróf Wilczek Ede birtokos, Erdőkürt.

- Wilim Ferencz tanár, Lugos.
 Winkler Albert orvos, N.-Enyed.
 Winkler Gyula tanár, Nágocs.
 Wittchen Aurél igazgató-tanár, Rozsnyó.
 Wittigschlager Rezső orvosjelölt, Budapest.
 Wolf Gábor gyógyszerész, Torda.
 Würtzler Vilmos vasúti főellenőr, Budapest.
 Zachár István erdész, Szikla.
 Zádor Gyula gazdatiszt, Békés.
 Zalányi Farkas birtokos, Obrázsa.
 Zalár István orvos, Borsód.
 Zana Péter állatorvos, Homoród.
 Závodszy Gyula uradalmi intéző, Budapest.
 Zayzon Béla tanár, Sepsi-Szt-György.
 Zbinyovszky Lajos erdész, Selmeicz.
 Zeidner H. könyvtáros, Brassó.
 Zeyk Gábor magánzó, Diód.
 Ifj. Zeyk Károly birtokos, Ajton.
 Zilahy István lelkész, Kanyár. †
 Zorkóczy Samu tanár, Pozsony.
 Zotter József mérnök, Budapest.
 Zubcsek Mihály pénztárnok, Esztergom.
 Zvér Endre tanár, Szeged.
 Zsigárdy Flóra tanítónő, Pozsony.
 Zsigárdy Gyula ügyvéd, Galanta.
 Zsigmondy Géza mérnök, Budapest.
 Zsigmondy Vilmos bányamérnök, Budapest. †
 Zsilinszky Mihály főispán, Szentes.
 Zsindely István tanár, Sárospatak.
 Zsolnay János orvos, Győr-Szt-Márton. †
 Zsótér Andor birtokos, Ó-Becse.

Egyesületek, intézetek, könyvtárak:

- Alsó-Lendvai polgári fiú-iskola.
 Aradi kaszinó-egylet.

- Arad: Középiskolák ifjúsági könyvtára.
 — Állami tanítóképezde.
 — Kölcsey-egyesület.
 Avas-Újváros-Nagybányai lelkész-egyesület.
 Baja: Városi polgári iskola.
 — Cist. r. főgimnázium.
 — Állami tanítóképezde.
 Bánffy-Hunyadi állami elemi iskola.
 Bécsi Akademie der Wissenschaften.
 Békés-Csabai kaszinó.
 Berliini Preusz. Akademie der Wissenschaften.
 Besztercebányai kir. főgimnázium.
 Budapest: M. Tud. Akadémia könyvtára.
 — M. kir. közmunka- és közlekedési minisztérium a
 Posta- és Táviradaigazgatóságok részére. (10 péld.)
 — Tanárképezde gimnáziuma.
 — Budai tanító-egyesület.
 — Műegyetemi könyvtár.
 — M. k. állatorvosi tanintézet.
 — Kegyesrendi főgimnázium.
 — Mérnök- és építész-egyesület.
 — II. ker. állami reáliskola.
 — II. ker. közs. polgári leányiskola.
 — II. ker. közs. polgári fiú-iskola.
 — II. ker. egyet. főgimnázium.
 — Ref. főgimn. ifj. önképző köre.
 — Magyar tisztviselők orsz. egyesülete.
 — I. ker. népiskolai könyvtár.
 — Egyetemi vegytani intézet.
 — Állami felsőbb leányiskola.
 — V. ker. polg. leányiskola.
 — Gyógyszerészhallgatók segítő egyesülete.
 — I. ker. áll. tanítóképezde.
 — VI. ker. áll. tanítónő-képezde. (2 péld.)
 — VII. ker. gimnázium.

- Budapest: M. k. Ludovika-akadémia.
 — Országos kaszinó.
 — VI. ker. közép keresk. iskola.
 Csornai premontreiek könyvtára.
 Csurgói főgimnázium.
 Debreczen: Gazdasági tanintézet.
 — Főreáltanoda.
 — Bihari gyógyszerész-testület.
 — Ref. főiskola könyvtára.
 — Ref. főisk. fizikai muzeuma.
 Déva: M. k. főreáliskola.
 — Főreálisk. ifjuság önképző köre.
 — Nemzeti kaszinó.
 Egri törzs-kaszinó.
 Érdiőszegi vinczellérképezde.
 Felső-Lövői tanintézetek.
 Galgóczi polgári iskola.
 Gyönki ref. gimnázium.
 Győri főreáliskola.
 Győr-Szt-Márton-Pannonhalmi könyvtár.
 Hajdu-Böszörményi gimnázium.
 Hajdu-Szoboszlói polgári iskola.
 Hódmező-Vásárhelyi ref. főgimnázium.
 Iglói főgimnázium.
 Kaposvár: Állami főgimnázium.
 — Főgimn. ifjusági könyvtár.
 — Főgimn. ifj. «Virág»-kör.
 Kapuvári kaszinó.
 Kassa: Főgimnázium.
 — Főreáliskola.
 Kecskemét: Ref. főgimnázium.
 — Közs. tanítótestület.
 Késmárk: Ev. lyceum.
 — Szepesi orvos-gyógyszerész-egylet.
 Keszthelyi gazdasági tanintézet.

- Keszthelyi polgári fiú-iskola.
 Kis-Kun-Halasi ref. lyceum.
 Kismartoni Eszterházy hercegi könyvtár.
 Kisújszállási gimnázium.
 Kolozsmonostori gazdasági tanintézet.
 Kolozsvár: Egyet. vegytani intézet.
 — Ref. collegium.
 — Ref. tanodai ifj. olvasó-egylet.
 — Polgári iskola.
 — Állami tanítóképezde.
 — Állami tanítónő-képezde.
 — Állami tanítóképezdei önképzőkör
 — Orvoshallgatók segélyegylete.
 — Felsőbb leányiskola.
 — Felsőbb kereskedelmi iskola.
 — M. k. középiskolai tanárképezde.
 Komáromi kath. gimnázium.
 Komárommegyei könyvtár.
 Kúnfélegyházai tanítóképezde.
 Lékai Eszterházy hercegi tisztartóság.
 Lévai áll. tanítóképezde.
 Losonczy főgimnázium.
 Magyar-Óvár: Kegyesrendi ház.
 — Kegyesrendi gimnázium.
 — Gazdasági akadémia.
 — Kazinczy-kör
 Makó: Csanádi tanítóegylet.
 — Kaszinó.
 Mármaros-Sziget: Áll. tanítóképezde.
 — M. kir. erdőigazgatóság.
 Marosújvári főbányahivatal.
 Maros-Vásárhely: Ref. collegium.
 — Kaszinó-egyesület.
 Mezőhegyesi m. kir. ménesbirtok.
 Mező-Túri ref. gimnázium.

- Mező-Túri ref. tanítótestület.
 — Központi olvasó-egylet.
 Miskolczi ref. lyceum.
 Módosi kaszinó.
 Munkácsi állami gimnázium.
 Nagybányai főgimnázium.
 Nagy-Enyed: Bethlen-főtanoda.
 — Tanítóképezde.
 Nagykállói főreáliskola.
 Nagykárolyi régi kaszinó.
 Nagykátai társaskör.
 Nagykőrösi ref. gimnázium.
 Nagyszombati posta-szakkönyvtár.
 Nagyszőlősi polgári iskola.
 Nagyvárad: Főreáliskola.
 — Mérnöki kör.
 — Községi iskola.
 Nyiregyházi kaszinó.
 Nyitrai főgimnázium.
 Pancsovai gimnázium.
 Pápa: Ref. főiskola.
 — Kath. gimnázium.
 Pécs: Főgimnázium.
 — Állami főreáliskola.
 — Közs. néptanítók testülete.
 Pozsony: Evang. lyceum.
 — Róm. kath. gimnázium.
 — Főreáltanoda.
 — Toldy-kör.
 Privigyei gimnázium.
 Rimaszombati főgimnázium.
 Rozsnyói főgimnázium.
 Salgótarjáni kaszinó.
 Sárospatak: Ref. főiskolai nagykönyvtár.
 — Ifjúsági könyvtár.

- Sátoralja-újhelyi gimnázium.
 Selmecz: Kath. gimnázium.
 — Akad. ifjusági kör.
 Sepsi-Szt-György: Székely Mikó-tanoda.
 — Polgári fiú-iskola.
 Somorjai polgári iskola.
 Sopron: Honvédtiszti könyvtár.
 — Gazdasági egyesület.
 — Kaszinó-egylet.
 — Lyceumi magyar társaság.
 Szabadka: Főgimnázium.
 — Nemzeti kaszinó.
 — Főgimn. ifjusági könyvtár.
 Szakolczai gimnázium.
 Szamosújvári örm. kath. gimnázium.
 Szászsebesi m. k. erdőhivatal.
 Szászvárosi ev. ref. Kun-tanoda.
 Szatmári kir. főgimnázium.
 Szeged: Állami főreáliskola.
 — Somogyi könyvtár.
 — Alföldi tanító-egylet.
 Szegzárdi polgári iskola.
 Székely-Keresztúri tanítóképezde.
 Székely-Udvarhely: Ref. collegium.
 — Állami főreáliskola.
 Székes-Fehérvár: Cist. főgimnázium.
 — Vörösmarty-kör.
 Szeniczi áll. polgári iskola.
 Szentesi gimnázium.
 Szolnoki közs. tanítótestület.
 Szombathely: Főgimnázium.
 — Polgári leányiskola.
 Temesvár: Kath. főgimnázium.
 — Reáliskolai ifj. könyvtár.
 Tordai unitárius gimnázium.

Tordai Kaszinó.
 Tornalja, Gömöri ref. papi testület.
 Török-Szent-Miklósi kaszinó.
 Trencséni kaszinó.
 Turócz-Szent-Mártoni olvasó-egylet.
 Újvidéki polgári iskola.
 Ungvári társaskör.
 Vác: Kegyesrendi főgimnázium.
 — Egyesült kaszinó.
 Washingtoni Smithsonian Institution.
 Zalaegerszegi polgári fiú-iskola.
 Zentai gimnázium.
 Zilahi m. k. áll. tanítóképezde.
 Zombor: Főgimnázium.
 — Városi könyvtár.

1890 február 25-ig összesen 1456 példány.

A TERMÉSZETTUDOMÁNYI TÁRSULAT KIADVÁNYAI.

I. KÖNYVKIADÓ-VÁLLALAT MEGINDULT 1872-BEN.

1. COTTA BERNHARD: *A jelen geológiai* (elfogyott).
2. 3. DARWIN CHARLES: *A fajok eredete*, 2 kötet, (csak a második kötet kapható 2 frtért).
4. HUXLEY TH. H.: *Előadások az élelő életlän köréből* (elfogyott).
5. TYNDALL JOHN: *A hű, mint a mozgás egyik neve* (elfogyott).
6. HELMHOLTZ H.: *Népszertű tudományos előadások* (elfogyott).
7. TERMÉSZETTUDOMÁNYI ÉRTEKEZÉSEK: *Arago, Bessel, Dove, Haecckel, Heer, Herschel, Humboldt, Kirckhoff, Liebig, Lyell, Melloni és Virchow népszertű munkáiból* (elfogyott).
8. PROCTOR RICHARD: *Más világok mint a mának* (elfogyott).
9. 10. LUBBOCK, SIR JOHN: *A történelem előtti idők*, 2 kötet, (csak a második kötet kapható 2 frtért).
11. GREGUSS GYULA: *Összegevűjtött értékezéséi* (2 frt 50 kr.).
12. JOHNSON SÁMUEL: *Hogy nő a vetés* (elfogyott).
13. SCHMITH E.: *A tápszerokről* (elfogyott).
14. TERM. TUD. ELŐADÁSOK: *Faraday, Helmholtz- és Pflenkofertől* (2 frt 25 kr.).
15. JOHNSON SÁMUEL: *Miből lesz a termés* (2 frt 25 kr.).
16. 17. RECLUS: *A föld és életjelenségei*, 2 kötet, (csak a második kötet kapható 5 frtért).
18. ERISMANN: *Népszertű egészségtan* (2 frt 50 kr.).
19. TOPINARD: *Anthropológia* (4 frt 40 kr.).
IV. ciklus (1881—1883). Öt kötet, ú. m.:
20. 21. CZÓGLER: *A fizika története életrajzokban*, 2 kötet. }
22. EMERY: *A nővények élete.* } Öt köt. kötve
23. 24. DARWIN: *Az ember származása*, 2 kötet. } 18 frt.
V. ciklus (1884—1886):
25. GUILLEMIN: *A mágnesség és elektromosság* 370 rajzzal és 18 mülappal. }
26. LÓCZY LAJOS: *Khina és népc.* 200 rajzzal és térképp. } Négy kötet
27. 28. HERMAN OTTÓ: *A magyar halászat könyve*, 2 kötet, } kötve 18 frt
290 eredeti rajzzal és 12 mülappal.

VI. ciklus (1887—1889.)

29. KRÜMMEL: *Az őrcsán.* 66 rajzzal.
30. ILOSVAY: *A chemia alapelvei.* 70 rajzzal.
31. HERMAN: *A halgazdaság rövid foglalatja.* 43 képpel.
32. KIRÁNDULÓK ZSEBKÖNYVE, útmutatás ásvány- és földtani gyűjtésekre, magasság-mérésekre, állat- és növénytani megfigyelésekre és gyűjtésekre. 70 rajzzal. Irták: *Ifj. Bodola Lajos, Dr. Czákó Kálmán, Kriesch János és Schafarzik Ferencz.*

33. HELLER : Az időjárás. 31 rajzzal.
 34. DARVAI : Űstökésök, meteorok. 58 rajzzal.
 35. HARTMANN : A majmok. 57 rajzzal.
 36. CSOPEY-KUPPIS : A világforgalom. 131 rajzzal.
 37. LUBBOCK : A virág, a termés és a levél. 122 képpel.
 38. HOUZEAU : A csillagászat története. 5 rajzzal.
 39. SIMONYI JENŐ : Sarkvidéki fölfedezések. 31 rajzzal.
 40. RUDOLF trónörökös : Tizenöt nap a Dunán.

Ez utóbbi tizenkét kötet kötve 18 frt.

II. MONOGRAFIÁK ÉS EGYÉB KIADVÁNYOK.

- BARTSCH SAMU : A sodró-állatkák (*Rotatoria*) és Magyarországon megfigyelt fajaik. 4 műlappal. Tagoknak 1 frt 50 kr. Bolti ára 2 frt.
 BÉKESSY LÁSZLÓ : A tejgazdaság és sajt készítés. 202 rajzzal. Ára 2 frt.
 BUZA JÁNOS : Kultivált növényeink betegségei. 22 rajzzal. 1 frt.
 CSANÁDY-PLÓSZ : A borászat könyve. 47 rajzzal. 4 frt. Tagoknak 3 frt.
 DADAY JENŐ : A magyarországi *Cladocera*k magánrajza. 4 tábla rajzzal. 2 frt.
 — A magyarországi *Myriopoda*k magánrajza. 3 tábla rajzzal. Ára 2 frt.
 ÉNTZ GÉZA : Tanulmányok a végelények köréből. 1 kötet. Bolti ára 5 frt. Tagoknak 3 frt.
 GREGUSS GYULA : Összegyűjtött értekezései. Vásznonkötésben 2 frt 50 kr.
 GRUBER LAJOS : Útmutatás földrajzi helymeghatározásokra. 28 rajzzal. 2 frt.
 HAZSLINSZKY FRIGYES : A magyar birodalom zuzmóflórája. Ára 2 frt.
 — A magyar birodalom mohflórája. 2 frt.
 HEGYFÖKY KAB S : A májushavi meteorológiai viszonyok Magyarországon. Ára 2 frt 50 kr. Tagoknak 2 frt.
 HENSCH ÁRPÁD : Az okszerű talajművelés. 117 rajzzal. 2 frt. Tagoknak 1 frt 50 kr.
 HERMAN OTTÓ : Magyarország pókfaunája. 3 kötetben, 10 táblával (csak a II. és III. kötet kapható 8 frtért).
 — A magyar halászat könyve. I., II. kötet 290 rajzzal és 21 műlappal. Fűzve 12 frt. (Lásd a könyvkiadó vállalat V-ik ciklusát.)
 INKEY BÉLA : Nagyág földtani és bányászati viszonyai. 23 rajzzal. 2 frt 50 kr. Tagoknak 2 frt.
 KOSUTÁNY TAMÁS : Magyarország dohányai. 3 részben. Tagoknak 1 frt 50 kr. — Ungarns Tabaksorten. 60 kr.
 KRENNER JÓZSEF SÁNDOR : A dobsinai jégbarlang. 6 színes táblával 1 frt 50 kr.
 LÁSZLÓ EDE : Magyarországi agyagok kémiai elemzése. Ára 50 kr.
 SCHEVZL GUIDÓ : Útmutatás meteoritok megfigyelésére. 2 rajzzal. 10 kr.
 — Magyarországi földmágnességi viszonyai. Bolti ára 9 frt. Tagoknak 7 frt.
 — Útmutatás földmágnességi helymeghatározásokra. 113 rajzzal. 2 frt.
 SIMONKAY LAJOS : Erdély edényes flórája. Bolti ára 5 frt. Tagoknak 4 frt.
 STAHLBERGER EMIL : Az árapály a fumei öbölben. 8 táblával. 2 frt.
 SZINNYEI JÓZSEF : Magyarország természettudományi és matematikai könyvszele, 1472-től 1875-ig. (Szaz arannyal jutalmazott pályamű.) 4 frt.
 ULBRICHT RICHARD : Adatok a must- és borelemzés módszereiről. Ára 1 frt.

III. NÉPSZERŰ TERMÉSZETTUDOMÁNYI ELŐADÁSOK GYŪJTEMÉNYE.

(Füzetenként is megszerezhető a kitett árakon.)

I. kötet következő tartalommal:

- PULSZKY FERENCZ: *Az őstörténelmi leletekről Magyarországon.* Ára 20 kr.
 KLEIN GYULA: *A rovarok növényekről.* 6 rajzzal. Ára 25 kr.
 LENGYEL BÉLA: *A szénről és fontosabb vegyületeiről.* Ára 15 kr.
 WARTHA VINCZE: *A természetes és a mesterséges festőanyagokról.* Ára 20 kr.
 FODOR JÓZSEF: *Az egészséges háziről és lakásról.* 14 rajzzal. (Elfogyott.)
 SZABÓ JÓZSEF: *Az ivóvíz kérdése Budapesten.* Ára 50 kr.
 THAN KÁROLY: *A Gramme-féle dynamo-elektrikus gépről.* 3 ábrával.
 Ára 25 kr.
 THANHOFFER LAJOS: *A táplálkozásról.* 21 ábrával. (Elfogyott.)

II. kötet következő tartalommal:

- LENGYEL BÉLA: *A repülő anyagokról.* (Elfogyott.)
 KLUG NÁNDOR: *A látásról.* 13 ábrával. Ára 50 kr.
 PASZLAVSZKY JÓZSEF: *Az állatok rokonságáról.* 28. ábr. Ára 60 kr.
 PETHŐ GYULA: *A kagylókról és a gyöngyökről.* 43 ábr. Ára 1 frt.
 KELETI KÁROLY: *Magyarország népesedési mozgalmáról.* Ára 25 kr.
 MIHALKOVICS GÉZA: *Az állatok fejlődéstörténete köréből.* 7 tábla rajzzal.
 Ára 50 kr.

Az egész kötet ára kötve 3 frt 50 kr.

III. kötet következő tartalommal:

- HERMAN OTTÓ: *A nagy út.* 3 rajzzal. (Elfogyott.)
 KRIESCH JÁNOS: *A állatok társadalmi viszonyairól.* Ára 50 kr.
 KÖNIG GYULA: *A természettudományok kezdetei.* (Elfogyott.)
 WARTHA VINCZE: *A víz szerepe a föld életében.* (Elfogyott.)
 BALOGH K.: *A vér szétesztéséről az emberi testben.* 6 ábr. Ára 25 kr.
 SCHULLER A.: *A levegőről és folyóssá tételéről.* 16 ábr. (Elfogyott.)
 KLEIN GYULA: *A virágok színéről.* Ára 15 kr.
 KORÁNYI F.: *Az újabbkori kőr- és gyógytan módszereiről.* 12 ábrával. (Elf.)
 LÓCZY LAJOS: *Gróf Széchenyi Béla expedíciójáról.* 1 térképpel. (Elf.)
 JANNY GYULA: *Az újabbkori sebkezelésről.* 4 ábrával. (Elfogyott.)
 DEZSŐ BÉLA: *A fumei tengerből állatvilágáról.* 4 ábrával. Ára 50 kr.

IV. kötet következő tartalommal:

- HERMAN OTTÓ: *Az átalakulások világáról.* 68 ábrával. Ára 70 kr.
 GERANDO ATTILA: *Két hét a Székelyföldön.* Négy képpel. Ára 50 kr.
 SCHULEK VILMOS: *A nézésről munkálkodás közben.* 6 ábr. (Elfogyott.)
 SZABÓ JÓZSEF dr.: *A mikroszkóp a geológiában.* Egy színes könyomatú táblával. Ára 25 kr.
 VÁMBÉRY ÁRMIN dr.: *A legújabb népvándorlási mozgalmak Keleten.*
 Ára 15 kr.
 KÉTLY KÁROLY dr.: *Az idegrendszer némely rendes és beteges működéséről.* Hét ábrával. Ára 20 kr.

V. kötet következő tartalommal:

- MÜLLER KÁLMÁN dr.: *A tudóról és lélekzésről.* 7 ábra. (Elfogyott).
 PASZLAUSZKY JÓZSEF: *Az ausztráliai szigetvilág életéről.* 15 képpel. (Elf.)
 THANHOFFER LAJOS: *A nagyítókról és a mikroszkópról.* 18 ábr. (Elf.)
 SAY MÓRICZ dr.: *A gyufa története.* 11 ábrával. Ára 25 kr.
 LENGYEL BÉLA dr.: *Egy lap a chemia történetéből.* (Elfogyott.)

VI. kötet következő tartalommal:

- ANTAL GÉZA dr.: *Az elvörösésről.* 6 ábrával. Ára 25 kr.
 RING ÁRMIN dr.: *A világító kőről és festékről.* Egy világító lappal. 20 kr.
 RÉCZEY IMRE dr.: *Hogyan mozgunk?* 12 ábrával. Ára 30 kr.
 KERPELY ANTAL: *A vasról és gyártásáról.* 6 ábrával. Ára 30 kr.
 SZABÓ JÓZSEF dr.: *Északamerikai utam vonala.* 3 ábrával. Ára 80 kr.

Az egész kötet ára kötve 1 frt 90 kr.

VII. kötet következő tartalommal:

- LAUFENAUER KÁROLY: *Az emlékező tehetségről.* 2 ábrával. Ára 25 kr.
 SCHMIDT SÁNDOR: *A kristályokról.* 11 rajzzal. Ára 35 kr.
 RING ÁRMIN: *A fotografozásról.* 6 rajzzal. Ára 25 kr.
 HOITSY PÁL: *Mikor lesz eső.* 6 rajzzal. Ára 45 kr.
 STAUB MÓRICZ: *A megkövesült növényekről.* 10 rajzzal. Ára 40 kr.

Az egész kötet ára kötve 1 frt 90 kr.

VIII. kötet következő tartalommal:

- OLÁH GUSZTÁV: *A lángész és az elmekőr.* 1 rajzzal. Ára 40 kr.
 ILOSVAY LAJOS: *A lorjai bűdösbarlangról.* 6 ábrával. Ára 40 kr.
 KRIESCH JÁNOS: *A rovarok világa.* 16 ábrával. Ára 40 kr.
 SZABÓ JÓZSEF: *Stassfurt káliszó bányáiról.* 1 táblával. Ára 20 kr.
 KISS KÁROLY: *A kémiai változásokról.* 7 ábrával. Ára 20 kr.

Az egész kötet ára kötve 1 frt 90 kr.

IX. kötet következő tartalommal:

- ŐRLEY LÁSZLÓ: *Az állatok színéről.* 7 rajzzal. Ára 20 kr.
 GOTHÁRD JENŐ: *Az újabbkori csillagászat módszerei és megfigyelés-
 módjai.* 21 rajzzal. Ára 45 kr.
 KONKOLY MIKLÓS: *Az építetek fizikai alkotásáról.* Ára 25 kr.
 CHYZER KORNÉL: *A Magyar fürdőkről.* 6 rajzzal s egy műlappal. Ára 45 kr.
 LAUFENAUER KÁROLY: *Az idegességről.* 13 rajzzal. Ára 30 kr.

Az egész kötet ára kötve 1 frt 90 kr.

X. kötet következő tartalommal:

- KONT GYULA: *A levegő nyomásáról.* 27 rajzzal. Ára 45 kr.
 DOLLINGER GYULA: *Az emberi test elferdüléséről.* 17 rajzzal. Ára 25 kr.
 KLUG NÁNDOR: *Az emberi hang és a beszéd.* 15 rajzzal. Ára 50 kr.
 RÓZSAHEGYI ALADÁR: *A baklériumokról.* 45 rajzzal. Ára 40 kr.

Az egész kötet ára kötve 1 frt 90 kr.

Minden megrendelés a Kir. Magyar Természettudományi Társulat titkárságához, Budapest, V., Eötvös-tér 1, intézendő.